

Sosialiseringsspøkelset - bare et knirk i trappen?

Debatten om sosialisering og demokratisering av norsk forsikring 1915 - 1985

av

Kristian Trosdahl

Forskningsrapport 4/2007

Handelshøyskolen BI

Institutt for innovasjon og økonomisk organisering
Institutt for regnskap, revisjon og jus

Kristian Trosdahl

*Sosialiseringsspøkelset - bare et knirk i trappen?
Debatten om sosialisering og demokratisering av norsk forsikring 1915 - 1985*

Forskningsrapport 4/2007
ISSN: 0803-2610

Handelshøyskolen BI
0442 Oslo
Telefon: 06600
www.bi.no

Trykk: Nordberg hurtigtrykk

Rapporten kan bestilles fra våre hjemmesider www.bi.no, under
Forskning/Forskningspublikasjoner

Forord

Emnet for denne undersøkelsen er forsikringsnæringens forhold til arbeiderbevegelsen og til spørsmålet om sosialisering av næringen – en debatt som under noe ulike overskrifter gikk gjennom det meste av det forrige århundret.

Formålet med arbeidet er å yte et bidrag til å belyse norsk forsikringsnærings historie i det 20. århundre. Håpet er at dette skal kunne være en liten del av grunnlaget for en samlet framstilling av denne epoken i næringens historie – når og hvis en slik framstilling blir virkelighet.

Jeg vil gjerne rette en takk til Stiftelsen Forsikringsakademiet og Forsikringsakademiets premiefondsfond som har stilt midler til rådighet slik at jeg har kunnet sette av 20 % av min arbeidstid til dette prosjektet gjennom ett år.

Jeg takker også for god hjelp fra alltid vennlig og hjelpsomt personale ved Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek og Riksarkivet samt Dag Wold som har hjulpet meg med å finne fram interessant stoff i Storebrands historiske arkiv.

Videre er jeg forsker Harald Espeli og førsteamanuensis Sverre Knutsen ved Institutt for innovasjon og økonomisk organisering stor takk skyldig. De har gjennomgått utkast til denne rapporten og gitt meg mange gode råd og svært nyttige innspill i arbeidet med emnet jeg har valgt.

Sist – men på ingen måte minst – går en stor takk til BI Forsikringsakademiets tidligere adm. direktør Magne Førre, som med sin interesse for historie og sin aldri sviktende entusiasme inspirerte meg til å ta fatt på dette arbeidet, og som også har hjulpet til med å legge de praktiske forhold til rette.

Oslo, 1. juni 2007

Kristian Trosdahl

Forkortelser brukt i boka:

AAB	= Arbeiderbevegelsens arkiv og bibliotek
DLF	= De norske Livsforsikringselskapers Forening
DnF	= Den norske Forsikringsforening
FAL -30	= Forsikringsavtaleloven av 1930
FAL -89	= Forsikringsavtaleloven av 1989
FR	= Forsikringsrådet
FT	= Forsikringstidende
Kra.	= Kristiania
NFT	= Nordisk Forsikringstidsskrift
NFÅ	= Norsk Forsikrings Årbok
PA	= Privatarkivet i Riksarkivet
RA	= Riksarkivet

Innhold

FORORD	1
SAMMENDRAG	9
KAPITTEL 1: INNLEDNING	13
FORSIKRINGSNÆRINGENS Plass I SAMFUNNET	14
LITTERATUR.....	17
KILDER	18
DISPOSISJON	20
KAPITTEL 2: SOSIALISERING OG DEMOKRATISERING	23
SOSIALISERINGSKOMITEEN 1919 - 20	23
SOSIALISERINGSKOMITEEN 1953 - 59	26
ANDRE DEFINISJONER	27
DEMOKRATISERING – ET NYTT BEGREP PÅ 70-TALLET	27
KAPITTEL 3: SOSIALISERING I ARBEIDERPARTIETS PROGRAMMER 1887 – 1939	31
1915 – 1927: RADIKALISERING – FINANSNÆRINGEN BLIR VIKTIG	32
1927 - 39: PARTISAMLING OG REGJERINGSMAKT – HVA MED SOSIALISERING?	35
OPPSUMMERING	40
KAPITTEL 4: STATEN SOM ENESTE LIVSFORSIKRINGSSKAP?	43
BEHANDLINGEN AV FORSLAGET I STORTINGET	43
HVORDAN REAGERTE FORSIKRINGSNÆRINGEN?	46
FORUT FOR SIN TID?	47
OPPSUMMERING	49
KAPITTEL 5: ”...MOTSTAND MOT SOSIALISERINGEN BRUDT”	51
DET ITALIENSKE LIVSFORSIKRINGSMONOPOLET	51
SOSIALISERINGSDEBATT OG -FORSLAG I ANDRE EUROPEISKE LAND	53
NORGE: SOSIALMINISTEREN ANTYDER SOSIALISERING	55
ARBEIDERPARTIET FREMMER FORSLAG OM Å UTREDE SOSIALISERING	58
FORSIKRINGSNÆRINGENS REAKSJON	59
STORTINGETS SLUTTBEHANDLING AV FORSLAGET	63
OPPSUMMERING	64
KAPITTEL 6: ”..EN LITEN UTTALELSE OM FORSIKRINGSVESENET”	67
SJØLIS UTGANGSPUNKT: BRANNFORSIKRING OG SVINDEL.....	67
BEHANDLINGEN AV SJØLIS INTERPELLASJON	68
NÆRINGENS REAKSJON.....	71
OFFENTLIG DEBATT	72
FØLGER FOR FORSIKRINGSNÆRINGEN.....	73
OPPSUMMERING	74

KAPITTEL 7: DE SISTE FØRKRIGSÅRENE	77
FORSIKRINGSLOVEN SKJERPES.....	77
FOKUS PÅ KOSTNADER	79
NORSKE FORSIKRINGSSLESKAPERS FORBUND STIFTES	81
OPPSUMMERING	83
KAPITTEL 8: QUISLINGS VEDTAK OM SOSIALISERING AV LIVSFORSIKRINGSSLESKAPENE.....	85
FORSIKRINGSNÆRINGENS ØKONOMI OG STRUKTUR UNDER OKKUPASJONEN....	85
KONFLIKTER MED NS 1941 – 44.....	86
"KONTINGENTSTRIDEN" UTLØSTE SOSIALISERINGEN	88
QUISLINGS SOSIALISERINGSLOV.....	91
HVA VAR ÅRSAKEN TIL AT SOSIALISERINGSTANKEN VANT FRAM I NS?.....	94
OPPSUMMERING	98
KAPITTEL 9: DEBATTEN OM SOSIALISERING I SVERIGE.....	101
UTREDNING AV SOSIALISERING FØR 1940.....	101
SOCIALDEMOKRATERNAS ETTERKRIGSPROGRAM OG NY UTREDNING	104
OFFENTLIG FORSIKRING I SVERIGE	107
OPPSUMMERING: HVORFOR BLE DET INGEN SOSIALISERING?	108
KAPITTEL 10: FRA SOSIALISERING TIL DEMOKRATISERING OG DEPRIVATISERING	111
1945: ET SOSIALISTISK SAMFUNN ER DET ENDELIGE MÅL.....	111
1949: UTREDNING FØRST.....	113
1953: RETT FØR LIVSFORSIKRINGSKOMITEEN VAR FERDIG	115
1953 – 1977: "SOCIALDEMOKRATIETS GLANSÅR"	118
1955, -57 OG - 59: VEKT PÅ SAMARBEID	121
1961 – 1967: SMULERE FARVANN	124
1969: KRAVET OM KONTROLL OG OVERTAKELSE REISES PÅ NY.....	127
1971: "BANK- OG KREDITTVESEN MEST UDEMOKRATISK"	129
1973: FOKUS PÅ DEPRIVATISERING AV BANK	131
1975: STATUS QUO.....	134
1977: KRAV OM UTREDNING	135
1981: "VI HAR GJORT NOKO MED KREDITTINSTITUSJONANE"	136
1985: SISTE ORD OM FORSIKRING.....	137
UTFORDRING FRA VENSTRE – SF OG SV.....	138
OPPSUMMERING	140
KAPITTEL 11: LIVSFORSIKRINGSKOMITEEN AV 1947	145
FOKUS PÅ SKADEFORSIKRING	146
LIVSFORSIKRINGSKOMITEEN OPPNEVNES	148
EN PERIODE MED POLITISK STRID – FORSLAGENE TIL PRIS- OG RASJONERINGSLOVER	150
LIVFORENINGEN DEFINERER SIN ROLLE	151
KOMITEENS INNSTILLING.....	154
GJENSIDIGE SELSKAPER – LIVKOMITEENS KINDER-EGG?	160

REAKSJONER I PRESSEN	163
NÆRINGENS REAKSJON.....	164
"SMITTEEFFEKT" TIL SKADEFORSIKRING.....	166
OT. PRP. 45/57: STRID OM OFFENTLIGE STYREREPRESENTANTER	166
OT. PRP. 36/1958: NY LØSNING LANSERES	169
OPPSUMMERING	171
KAPITTEL 12: SOSIALISERINGSKOMITEEN AV 1953.....	175
1954: ET GRUNNLAG FOR DEBATT	176
1957: KOMITEENS FØRSTE INNSTILLING	178
1959: KOMITEENS ANDRE INNSTILLING	179
OPPSUMMERING	181
KAPITTEL 13: LO ENGASJERER SEG I FORSIKRING.....	183
KOLLEKTIV HJEMFORSIKRING	185
SAMARBEIDET MELLOM SAMVIRKE OG LO UTVIDES	187
SOSIALISERING AV FORSIKRING.....	188
OPPSUMMERING	190
KAPITTEL 14: DE "HETE" 70-ÅRENE	191
NÆRINGEN I STERK UTVIKLING	191
REAKSJONER PÅ ARBEIDERPARTIETS PRINSIPPROGRAM FRA 1969.....	192
1973: FUSJON SAMVIRKE – NORGES BRANNKASSE – SAMTRYGD?	195
OFFENTLIG DEBATT OM FUSJONSFORSØKET	202
NORGES BRANNKASSE – ET "BAROMETER" FOR SOSIALISERINGSPOLITIKKEN?.....	205
FORSIKRINGSFORBUNDETS NÆRINGSPOLITISKE ARBEID	209
ET KONKRET SOSIALISERINGSFORSLAG	212
EN VIKTIG KRONIKK	215
LITEN UTVIKLING I FORSIKRING.....	217
UTREDNING NÆRMER SEG – MEN LANGSOMT!.....	219
1978: UTREDNINGEN KOMMER ENDELIG I GANG	220
OPPSUMMERING	222
KAPITTEL 15: AVSLUTNING.....	227
1910 – 1927: RADIKALISERING.....	228
1927 – 1940: TILBAKE TIL SOSIALDEMOKRATIET	230
OKKUPASJONSÅRENE.....	231
DE FØRSTE ETTERKRIGSÅRENE - LIVSFORSIKRINGSKOMITEEN AV 1947	232
"SAMARBEIDSÅRENE" – SAMARBEIDSNEMNDA 1955 – 65.....	234
NY RADIKALISERING – STRIDEN OM DEMOKRATISERING 1965 - 1977.....	234
1977 – 1985: HARLEM-KOMITEEN SETTER SLUTTSTREK.....	236
SF/SVS FORSIKRINGSPOLITIKK.....	237
FORSIKRINGSNÆRINGENS "POLITISKE" ARBEID.....	237
AVSLUTNING	241
KILDER:.....	243
ARKIVER:.....	243
TRYKTE KILDER.....	243

AVISER OG PERIODIKA	244
INTERVJUER OSV.....	245
OPPSLAGSVERK.....	245
LITTERATURLISTE:.....	247
VEDLEGG 1	251
VEDLEGG 2: NOEN FORSIKRINGSORD OG – UTTRYKK	253

Sammendrag

Formålet med denne rapporten er å studere nærmere et fenomen som mange i norsk forsikring kalte *Sosialiseringsspøkelset* – at Staten ville overta forsikringsnæringen og videreføre driften i ett eller flere statlige monopoler eller på annen måte skaffe seg kontroll med næringen, for eksempel ved å sette politisk oppnevnte representanter inn i de styrende organer i selskapene. Første gang det ble foreslått å utrede sosialisering av næringen var i 1914, og så sent som midt på 1980-tallet ble liknende tiltak diskutert i politiske miljøer på venstresiden.

Arbeiderpartiets dominerende stilling på venstresiden i norsk politikk i perioden fra ca 1915 til 1985, gjør det naturlig å konsentrere studiet av debatten om sosialisering av norsk forsikring om Arbeiderpartiets synspunkter på dette spørsmålet. Av de øvrige venstrepartiene hadde både *Norges Kommunistiske Parti* (stiftet 1923) og *Arbeidernes Kommunistparti (marxist-leninistene)* (stiftet 1973) liten betydning for utviklingen, mens *Sosialistisk Folkeparti (SF)/Sosialistisk Venstreparti (SV)* (stiftet 1962) sikret flertall for bankdemokratiseringen i 1977.

Definisjonen av sosialisering som er lagt til grunn, er hentet fra innstillingen fra en intern sosialiseringsskomité i Arbeiderpartiet fra 1953. Her ble sosialisering definert som "...den rent samfunnsmessige overtakelsen av private produksjonsmidler," og at dette omfattet "...all overgang fra privat til statlig, kommunal, interkommunal og fylkeskommunal drift."

Ved stiftelsen i 1887 var ikke Arbeiderpartiet spesielt radikalt, men etter hvert som representanter for *Fagopposisjonen av 1911*, ledet av Martin Tranmæl, overtok ledende stillinger i partiet, ble det raskt radikalisert. Fagopposisjonen så "produksjonens sosialisering" som helt sentralt for å bygge et sosialistisk samfunn, og hevdet at kontroll med bank og forsikring var nøkkelen til kontroll med næringslivet på grunn av dets avhengighet av kapitaltilførsel i form av lån og lignende fra finansnæringen. Fra 1915 til 1939 hadde Arbeiderpartiet sosialisering av finansnæringen i programmet – selv om ordbruken etter hvert ble mer varsom og begrepene "sosialisering" og "offentlig overtakelse" ble erstattet av krav om sterkere offentlig kontroll. Uttalelsene fra ledende tillitsmenn i partiet tydet på at de så på styrket offentlig kontroll som et første skritt i retning av sosialisering.

I denne perioden la Arbeiderpartiet tre ganger fram forslag i Stortinget om å utrede mer eller mindre omfattende sosialisering av forsikringsnæringen – 1914, 1920 og 1928 – uten at dette førte til at det ble satt i gang noen utredning.

Okkupasjonsårene var både økonomisk og politisk sett vanskelige for livsforsikringselskapene. De ble berørt av de fleste av de konfliktene som oppstod mellom NS' regjering og forsikringsnæringen, og førte an i

motstanden mot det nazifiserte Norges Forsikringsforbund. Quisling så på denne motstanden som sabotasje, og hans regjering vedtok i februar 1945 en lov om sosialisering av livsforsikringsselskapene. Loven ble imidlertid aldri offentliggjort.

Etter okkupasjonen kom det til en utvikling i Arbeiderpartiets syn på sosialisering. I arbeidsprogrammet for 1946 - 49 tok partiet til orde for å sosialisere en rekke næringer, og også å utrede "samfunnets overtaking" av bank- og forsikring. Allerede i 1947 ble det satt i verk en utredning av livsforsikringsselskapene. En bredt sammensatt komité, *Livsforsikringskomiteen av 1947*, fikk i oppdrag å vurdere sosialisering eller andre tiltak som kunne føre til et mer "rasjonelt" samarbeid mellom selskapene, f.eks. at de delte landet mellom seg, og/eller en betydelig reduksjon i antall selskaper. Komiteen skrev i sin innstilling (1953) at den hadde funnet lite å kritisere ved selve driften av selskapene, men mente at de styrende organene var ensidig sammensatt og ikke representerte alle grupper av forsikringstakere. Den mente likevel at sosialisering ikke var nødvendig, og foreslo i stedet at alle selskaper ble omdannet til gjensidige, og at forsikringstakerne fikk innflytelse ved å velge representanter til et nytt organ, *selskapsrådet*, som skulle komme i stedet for generalforsamlingen. Regjeringen fremmet to Odelstingsproposisjoner basert på komiteens forslag, men ingen av disse ble behandlet av Stortinget på grunn av usikkerhet om forholdet til EEC og EFTA.

I mellomtida hadde imidlertid også partiet lagt om sin økonomiske politikk i retning av satsing på økonomisk vekst og full sysselsetting bygget på en blandingsøkonomi med et visst statlig innslag, men også samarbeid med eierinteressene i næringslivet. 1950- og -60-tallet var preget av samarbeid om kredittpolitikken mellom myndighetene og banker og forsikringsselskaper.

Mot slutten av 1960-tallet kom det til en generell radikaliserings i deler av det politiske miljøet. Arbeiderpartiets landsmøte i 1969 vedtok et prinsippprogram med vekt på utvidet økonomisk demokrati, bl.a. ved at samfunnet fikk full styring over og "etter hvert" skulle overta banker og andre finansinstitusjoner. På landsmøtet i 1971 ble dette noe moderert, og vekten ble i stedet lagt på styring av finansinstitusjonene ved at offentlige representanter kom inn i representantskapene i banker og forsikringsselskaper – dette ble kalt *demokratisering*. For forretningsbankenes del ble dette gjennomført i 1977, men for forsikringsnæringens del skulle utviklingen ta en annen retning. I 1973 programfestet Arbeiderpartiet å arbeide for et utvidet samarbeid mellom Norges Brannkasse og "de store folkeorganisasjoner som også driver forsikringsvirksomhet." Med dette søkte partiet å gripe inn i en fusjonsprosess som allerede var i gang mellom Norges Brannkasse og Samtrygd (senere Gjensidige) ved å lansere Samvirke som en tredje part i fusjonen. Forhandlingene ble imidlertid vanskelige, og på den

avgjørende generalforsamlingen i Norges Brannkasse i 1975 falt forslaget om fusjon med Samvirke.

På landsmøtet i 1977 gikk Arbeiderpartiet inn for en bred utredning av næringens framtid før en eventuell demokratisering. En komité ble utnevnt i 1978, og fikk mandat til å utrede modernisering av forsikringslovgivningen, økt bedriftsdemokrati og ”styrket samfunnsmessig styring.” Den la fram sin innstilling i 1983, og ingen av medlemmene foreslo nasjonalisering av forsikringsnæringen eller offentlig representasjon i selskapenes styrende organer.

Kapittel 1: Innledning

Formålet med denne rapporten er å studere nærmere det fenomenet som mange i norsk forsikring kalte *Sosialiseringsspøkelset* – at Staten helt ville overta forsikringsnæringen og videreføre driften i ett eller flere statlige monopoler eller på annen måte ville skaffe seg kontroll med næringen, for eksempel ved å sette politisk oppnevnte representanter inn i de styrende organer i selskapene. Dette gespenstet hjemsøkte næringen gjennom store deler av det forrige århundret. Første gang det ble foreslått å utrede sosialisering av næringen var i 1914, og så sent som midt på 1980-tallet ble liknende tiltak diskutert i politiske miljøer på venstresiden. Formålet med undersøkelsen er å følge ”Sosialiseringsspøkelsets” spor gjennom perioden 1914 – 1985, og ved det belyse forholdet mellom norsk forsikring og arbeiderbevegelsen – i første rekke de to sentrale organisasjonene Arbeiderpartiet og Landsorganisasjonen – i forrige århundre. Omvendt kan den kanskje også være et bidrag til arbeiderbevegelsens historie ved å vise dens holdninger og politikk overfor finansnæringen.

Når forsikringsnæringen presenterer seg for publikum, legges det vekt på at det grunnleggende prinsippet for forsikring er gjensidig hjelp. I læreboka *Forsikring – en innføring* fra BI Forsikring, som brukes på skolens innføringskurs for forsikringsansatte, heter det at grunnlaget for all forsikring er at en gruppe mennesker som er utsatt for samme risiko, ”...går sammen om å dekke tapet ved en på forhånd definert skade, som kan ramme hvem som helst i gruppen.”¹ På denne bakgrunn er det naturlig å spørre hvorfor nettopp forsikringsnæringen som skal være bygget på solidaritet og gjensidige forpliktelser mellom mennesker, flere ganger ble foreslått overtatt av staten og/eller erstattet av monopoler med det formål å skaffe penger til statskassen? Og i forlengelsen av dette – hva var årsaken til at nettopp arbeiderbevegelsen, som er bygget på noe av de samme prinsipper, ivret for at staten skulle overta forsikringsvirksomheten, og var det ved noen anledning en reell mulighet for at den skulle nå fram med dette kravet? En annen hovedinnfallsvinkel blir spørsmålet om hvordan næringen oppfattet forslagene om sosialisering – i hvilken grad ble de tatt alvorlig, hvordan møtte man denne trusselen, hvilken strategi ble valgt for å unngå sosialisering og hvem tok de strategiske beslutningene? I denne sammenheng er det videre interessant å studere om det kan sees noen utvikling i næringens holdning og strategi og om næringen lyktes og nådde sine mål.

Arbeiderpartiets sentrale stilling på venstresiden i norsk politikk i store deler av det forrige århundret gjør det naturlig å konsentrere studiet av

---

¹ Trosdahl, Kristian (red.): *Forsikring – en innføring*, Oslo, 2006: BI Forsikring.

debatten om sosialisering av forsikringsnæringen i samme periode om utviklingen i Arbeiderpartiets holdning til dette spørsmålet slik det kommer til uttrykk i partiets programmer og i debatten om disse på landsmøter og i organisasjonen ellers. På 1960- og 70-tallet begynte også Landsorganisasjonen å interessere seg for forsikringsspørsmål, og dermed må også LOs holdninger og målsetting på det forsikringspolitiske området tas inn i sammenhengen. På samme tid fikk Arbeiderpartiet en ny utfordrer til venstre for seg politisk sett – Sosialistisk Folkeparti (SF), senere Sosialistisk Valgforbund og Sosialistisk Venstreparti (SV). SF/SV vokste til en betraktelig sterkere rival for Arbeiderpartiet enn dets gamle motstander på venstrefløyen, Norges Kommunistiske Parti, noensinne hadde vært. Dermed er det naturlig å trekke inn og vurdere også SF/SVs forsikringspolitiske synspunkter, og om de i noen grad påvirket Arbeiderpartiets politikk.

Før vi går inn på disse problemstillingene skal vi som bakgrunn for den videre framstilling kort skissere forsikringsnæringen plass i samfunnet – i første rekke ut fra en økonomisk synsvinkel, men også med et blikk på dens organer for og muligheter til påvirkning på det næringspolitiske området.

Forsikringsnæringens plass i samfunnet

Lov om forsikringsselskaper av 29. juli 1911 hadde en bestemmelse om at livsforsikring, dvs. forsikring av personer og deres liv og helse, og skadeforsikring, dvs. forsikring av ting², skal drives i separate selskaper. På bakgrunn av dette skillet mellom livs- og skadeforsikringsselskaper er det naturlig både her og flere steder ellers i denne rapporten å behandle de to hovedbransjene hver for seg.

I perioden rapporten behandler, ca 1914 til 1985, var det norske samfunnet preget av vekst innen mange sektorer: Industri, bygg og anlegg, transport og tjenesteytende næringer. Veksten økte forsikringsnæringens betydning for samfunnets økonomiske liv. Skadeforsikringsnæringen var – og er – et viktig instrument for risikostyring og – avlastning for både næringsliv, stat, kommune og det enkelte individ ved at den overtar risikoen for tap av verdier på grunn av tilfeldige hendelser som for eksempel brann eller kriminalitet. Livsforsikringsselskapene dekker den økonomiske risiko for tidlig død, varig invaliditet og langt liv, og avlaster ved det samfunnet for omsorgsoppgaver. Livsforsikringsselskapene var i tillegg en viktig kilde til finansiering for både privatpersoner og privat og offentlig næringsvirksomhet. Også skadeforsikringsselskapene kunne bidra med finansiering, men i langt mindre omfang. Etter 1985 er selskapenes betydning på dette området blitt mindre. De fleste driver ikke lenger selvstendig finansieringsvirksomhet, men kanaliserer utlånsvirksomheten gjennom samarbeidende banker – gjerne innen samme konsern.

---

² En annen definisjon er at alt som ikke er livsforsikring, er skadeforsikring.

Grunnlaget for næringens virksomhet innen finansiering var i første rekke den lovpålagte oppbyggingen av fonds i livsforsikringsselskapene. Fondene var i realiteten kundenes sparepenger – midler de skulle ha utbetalt ved en bestemt alder, som pensjon eller som skulle gå til deres etterlatte. I mellomtida forvaltet selskapene midlene på kundenes vegne, og en stor del ble plassert i utlån, først og fremst 1. prioritets pantelån.³ Skadeforsikringsselskapene la opp reserver for å møte katastrofeskader, for eksempel bybranner. Disse midlene kunne plasseres i kortsiktige utlån. Sammenliknet med bankene var forsikringsnæringen en liten aktør på finansmarkedet, men på enkelte områder var forsikringsselskapene likevel av betydning. Dette gjaldt særlig som leverandør av pantelån, gjerne til privat boligbygging.

En indirekte betydning på det økonomiske området fikk næringen ved plasseringer i partialobligasjonslån og aksjer i private selskaper. Når forsikringsselskapene gikk inn på eiersiden i forskjellige virksomheter, førte det til at de – dvs. selskapenes ledere – ble valgt inn i styre og representantskap og fikk innflytelse på beslutningsprosessene i disse selskapene. Dette sammen med krysseierskap mellom forsikringsselskaper og andre finansinstitusjoner, førte til at enkelte ledende personer innen næringen hadde et stort antall styreverv (se vedlegg 1).

Næringen har neppe noen gang følt at den hadde noen særlig stor politisk innflytelse – ikke en gang i de årene da diskusjonen om organiseringen av næringen og samfunnets innflytelse på og tilsyn med den gikk som høyest. Politisk innflytelse søker næringslivet ofte gjennom å organisere seg i større organisasjoner som i arbeidet med politiske spørsmål av betydning for næringen kan finansiere utredninger, bygge opp argumentasjon og gjøre næringens syn kjent gjennom å skape en kontaktflate til media og politiske miljøer. Forsikringsnæringen har alltid hatt en flora av organisasjoner. I et tilfeldig valgt år, 1950, talte oversikten over *Institusjoner og organisasjoner innen forsikringsvesenet* i *Norsk Forsikrings Årbok* (NFÅ) i alt 54 organisasjoner.⁴ Dette var i hovedsak forretningsmessige eller faglige organisasjoner – de viktigste var tariff-foreningene som bygget opp felles statistikk og fastsatte tariffene ("prislistene") for ulike forsikringsbransjer.⁵ Men to av organisasjonene innen næringen hadde også

---

³ *Lov om forsikringsselskaper av 1911* hadde strenge regler for plasseringen av fondsmidlene. Andre lovlige plasseringer var bl.a. stats- og statsgaranterte obligasjoner, kommune- og fylkeslån, obligasjoner i kredittforeninger og aksjer i norske selskaper. Disse reglene ble senere noe lempet på, men ny lovgivning kom ikke før i 1988.

⁴ NFÅ 1950, s. 62ff.

⁵ Eksempler: *Sjøassurandørernes Centralforening* (CEFOR) – forening for norske sjøforsikringsselskaper og utenlandske forsikringsselskaper som driver virksomhet i Norge, stiftet i 1911 med formål bl.a. å fremme medlemmenes interesser og utvikle

næringspolitiske målsetninger. De norske livsforsikringsselskapene etablerte allerede i 1915 en egen forening, *De norske Livsforsikringsselskapers Forening* (heretter oftest kalt *Livforeningen*) med formål å fremme medlemmenes felles interesser og være organ for samarbeid på "...de områder hvor dette anses ønskelig."⁶ Som vi senere skal se, anså selskapene det som "ønskelig" med felles uttalelser i forbindelse med forslag til ny forsikringslovgivning og når forslag om utredning av sosialisering av næringen kom opp i Stortinget. Samtlige livsforsikringsselskaper var med i Livforeningen.

En *samlende* næringsorganisasjon fikk forsikringsnæringen ikke før i 1937. Allerede i 1919 var det riktignok diskusjoner om å stifte et forbund for alle norske forsikringsselskaper, men de løp ut i sanden på grunn av liten interesse blant selskapene.⁷ Først i 1934 kom saken opp på ny gjennom et initiativ fra direktøren i CEFOR (se fotnote 5), Harald Lone. Han tok kontakt med direktøren i Storebrand, Christian Hansson, som tok på seg å arbeide videre med saken. I 1937 ble forsikringsselskapene invitert til stiftelsesmøte for *Norske Forsikringsselskapers Forbund*⁸. I invitasjonen het det at Forsikringsforbundet skulle arbeide med næringspolitiske saker som "lobbyvirksomhet" i forbindelse med revisjon av Tilsynsloven og spørsmålet om "monopolisering og sosialisering av forsikringsvesenet".⁹ Forbundet ble konstituert 30.6.1937. I formålsparagrafen het det at det skulle være "...organ for behandling av spørsmål som er av felles interesse for privat

---

felles vilkår og tariffer. Videre *Den Norske Brand-Tarifforening* – sammenslutning av alle norske aksjeselskaper og samtlige utenlandske selskaper som tegnet brannforsikring i Norge, stiftet 1876, fastsatte felles brannforsikringstariffer og – vilkår, og *Auto-Tarifforeningen*, stiftet 1913, med de samme funksjoner innen trafikksforsikring. Enda flere tarifforeninger (innbrudd, ulykke, vannledningsskade) ble etablert i perioden fra 1912 – 40, og fikk tilslutning fra de fleste selskaper innen den aktuelle bransjen. De fleste tarifforeningene ble slått sammen til en forening, *Felles-tarifforeningen i Skadeforsikring*, i 1958 som i 1966 ble avløst av *Skadeforsikringsselskapenes Forening* (SKAFOR), oppløst i 1983.

⁶ Christensen, Chr. A. R.: *Trygghet og vekst gjennom skiftende tider. De norske Livsforsikringsselskapers Forening 1915 – 1965*, Oslo 1965: De norske Livsforsikringsselskapers Forening, s. 41.

⁷ Her deltok formennene i Den Norske Brand-Tarifforening, Norske Sjøforsikringsselskapers Forening og Livforeningen.

⁸ NS overtok i 1943 Norske Forsikringsselskapers Forbund og la det inn under en ny organisasjon som ble kalt *Norges Forsikringsforbund*. Etter okkupasjonen tok Norske Forsikringsselskapers Forbund sitt gamle navn tilbake og beholdt det til 1980 da det skiftet navn til Norges Forsikringsforbund. For å unngå forvekslinger har jeg valgt å skrive navnene på organisasjonene helt ut med mindre det er helt klart hvilken av dem jeg henviser til.

⁹ Innbydelse til stiftelse av Norske Forsikringsselskapers Forbund, gjengitt etter (Rikheim, Erling) *Norske Forsikringsselskapers Forbund 25 år*, Oslo 1962: Norske Forsikringsselskapers Forbund, s. 27.

forsikringsvirksomhet”. Det fikk raskt god tilslutning fra selskapene¹⁰, og i 1939 skrev Forbundet til Sosialdepartementet og tilbød seg å stå til disposisjon for offentlige etater som ønsket opplysninger om forsikringsvirksomhet. Forsikringsrådet støttet initiativet, og i brev av 27.9.1939 svarte departementet at det ”...i saker som faller innenfor forbundets kompetanseområde [vil] rette henvendelser til forbundet i den utstrekning de enkelte saker måtte gi anledning her til.”¹¹ Med dette var Forsikringsforbundet anerkjent som talerør for norsk forsikringsnæring.

Litteratur

Forsikringsnæringen selv har utgitt relativt lite stoff om sin historie. Professor Øystein Koch Johansen fant i boka *Fra forsyn til fremsyn*¹², riktignok ved å utvide begrepet forsikring, at ”forsikringstanken” var en del av grunnlaget for organiseringen av samfunnet til jernalderens jegerfolk, og at ”forsikring” fantes både i faraoenes Egypt og Aztekerriket. Et tryggere utgangspunkt for næringens historie er de greske *sjølåen*, kjent fra slutten av 400-tallet f. Kr.¹³ og romernes begravelleskasser, *collegia funeratica*¹⁴, som lå nær opp mot moderne livsforsikringsvirksomhet.

I Norge finner vi ordninger som lå ganske tett opp mot moderne brannforsikringsvirksomhet, nedfelt i gildeskråer fra middelalderen og senere som en del av laugsvesenet, men det første norske forsikrings-selskapet, *Christianiæ Byes Brand Assuerance Casse*, ble stiftet først i 1753.¹⁵ Det betyr at næringens historie strekker seg over en periode på over 250 år, men den eneste *sammenhengende* framstillingen av næringens historie er bare ført fram til utbruddet av *første verdenskrig*.¹⁶ Fra næringens side er det ellers utgitt historiske verker knyttet til selskapsjubileer og jubileene til organisasjoner innen næringen. De mest interessante av disse i forhold til emnet for denne rapporten, er jubileumsbøkene som ble utgitt ved Landsbanken og Samvirkens 100-års jubileum i 1998¹⁷, De norske

---

¹⁰ I 1940 hadde det 68 medlemmer, både livs- og skadeforsikringsselskaper, som samlet representerte 95 % av det norske markedet – målt etter premieinngang.

¹¹ Brevveksling i RA PA 944 DLF, Dd0084: Forholdet til Norges Forsikringsforbund.

¹² Koch Johansen, Øystein: *Fra forsyn til fremsyn – forsikringens vesen, opprinnelse og utvikling*, Oslo 2003, utgitt av Den norske Bank.

¹³ Koch Johansen (2003), s. 220ff.

¹⁴ Romerske legionærer hadde i tillegg egne hjelpekasser som ga både gravferdshjelp og økonomisk støtte til etterlatte – tett opp til ytelser som nyere tiders livsforsikringsselskaper tilbyr. Koch Johansen (2003), s. 236ff.

¹⁵ Troisdahl, Kristian: *Norsk forsikring 250 år*, NFT nr. 4/2003, s. 379f.

¹⁶ Færden, Karl: *Forsikringsvesenets historie i Norge 1814 - 1914*, Oslo 1967: Wesmanns skandinaviske forsikringsfond.

¹⁷ Bjørnsen, Bjørn: *Vår historie*, Oslo 1998: Tiden Norsk Forlag.

Livsforsikringsselskapers Forenings 50 års jubileum i 1965¹⁸, Norske Forsikringsselskapers Forbunds 25 års jubileum i 1962¹⁹ og Norges Forsikringsforbunds 50 års jubileum i 1987²⁰.

Når det gjelder arbeiderbevegelsens historie, er det mye mer å velge i. Jeg har i det vesentlige basert meg på *Arbeiderbevegelsen i Norge*, redigert av Bull, Kokkvold og Sverdrup²¹ og *Det norske Arbeiderpartis historie 1887 – 1937* redigert av Halvdan Koht²² samt erindringsbøkene til Haakon Lie²³, Einar Gerhardsen²⁴ og Yngve Hågensen²⁵ der debatten om sosialisering er omtalt i varierende bredde.

Kilder

I Riksarkivets privatarkiv finnes arkivene til *Norske Forsikringsselskapers Forbund* og *De norske Livsforsikringsselskapers Forening*. Styreprotokollene samt en del korrespondanse, utredninger, avisklipp og lignende finnes for begge organisasjoner. I tillegg har jeg hatt tilgang til noe stoff som ble frasortert ved avgivelsen av de to nevnte organisasjonenes arkiv til Riksarkivet, og som nå befinner seg i *Finansnæringens Hovedorganisasjons*²⁶ arkiv. Videre har jeg hatt mulighet til å studere materiell som opprinnelig var arkivert av *Opplysningskontoret for forsikring*²⁷.

I Riksarkivet finnes også *Forsikringsrådets*²⁸ arkiv med komplette møteprotokoller og kopibøker. Også dette belyser forholdet mellom myndighetene og forsikringsnæringen.

---

¹⁸ Christensen, Chr. A. R.: *Trygghet og vekst gjennom skiftende tider. De norske Livsforsikringsselskapers Forening 1915 – 1965*, Oslo 1965: De norske Livsforsikringsselskapers Forening.

¹⁹ (Rikheim, Erling:) *Norske Forsikringsselskapers Forbund 25 år*, Oslo 1962.

²⁰ Rikheim, Erling og Tannæs, Egil: *Forsikring i forandring, Norges Forsikringsforbund 1937 – 87*, Oslo 1987: Norges Forsikringsforbund.

²¹ Bull, Edvard, Kokkvoll, Arne og Sverdrup, Jakob (red.): *Arbeiderbevegelsen i Norge*, Oslo 1985 - 90: Tiden Norsk Forlag.

²² Koht, Halvdan (red.): *Det norske Arbeiderpartis historie 1887 – 1937*, Oslo 1937 - 39: Det norske Arbeiderpartis forlag.

²³ Særlig Lie, Haakon: *Skjebneår 1945 – 50*. Oslo 1985: Tiden Norsk Forlag.

²⁴ Særlig Gerhardsen, Einar: *Samarbeid og strid 1945 – 55*, Oslo 1971: Tiden Norsk Forlag.

²⁵ Hågensen, Yngve i samarbeid med Ekeberg, Jan Ove: *Gjør din rett, krev din plikt*, Oslo 2005: Aschehoug forlag.

²⁶ Norges Forsikringsforbund og Den norske Bankforening fusjonerte i 2000 til Finansnæringens Hovedorganisasjon.

²⁷ Knyttet til Norges Forsikringsforbund, men fullt inkorporert som Forbundets informasjonsavdeling først i 1986.

²⁸ Tilsynsorganet for forsikring, etablert 1911. I 1986 slått sammen med *Bankinspeksjonen* og *Meglerkontrollen* til Kredittilsynet.

Noen forsikringselskaper har opprettet *historiske arkiv* der det finnes stoff av historisk interesse for selskapet, spesielt er det gjort mye godt arbeid på dette området i Storebrand og Gjensidige. På grunn av det store antall fusjoner Storebrand har vært gjennom i årenes løp, inneholder dette selskapets arkiv stoff fra en rekke andre selskaper, for eksempel Norges Brannkasse, Norden og Idun. Dette arkivet inneholder også en del styrereferater fra Livforeningen fra 1950- og -60-årene som mangler i Riksarkivet.

Den viktigste trykte kilden er *Forsikringstidende*, fagbladet for forsikring som begynte å komme ut allerede i 1899.²⁹ Bladet var uavhengig både av enkeltelskaper og næringsorganisasjoner, og fulgte nøye utviklingen i norsk og internasjonal, særlig nordisk forsikring.

Norsk Forsikrings Årbok (NFÅ) utgitt av *Den norske Forsikringsforening* (DnF)³⁰ for årene 1911 – 1999 inneholder artikler om utviklingen innen de mest sentrale forsikringsbransjene siste år. Videre finner vi her oversikt over nye lover og forskrifter av interesse for forsikring og kortfattede regnskapssammendrag for de fleste selskapene. Rent statistiske opplysninger kan også hentes fra de årlige beretningene fra *Forsikringsrådet*.

Forsikringsforeningen utgir også *Nordisk Forsikringstidsskrift* (NFT) i samarbeid med forsikringsforeningene i de andre nordiske landene. Tidsskriftet inneholder artikler fra de fire landene – ofte i form av referater fra foredrags- og diskusjonsmøter i de nasjonale foreningene. Debatten om sosialisering i Norge og Sverige ble reflektert gjennom en rekke artikler i NFT. I tillegg til *Forsikringstidende* og NFT har jeg gått gjennom relevante årganger av avisene *Socialdemokraten/Arbeiderbladet* og *Aftenposten* samt tidsskriftene *Sosialistisk Perspektiv* og *Fri Fagbevegelse*.

Videre har jeg hatt nytte av Kjell Marsteins private arkiv. Han var ansatt i Norges Forsikringsforbund i 1970-årene, og arbeidet med næringspolitiske problemstillinger. I dette arkivet har jeg funnet bl.a. manuskripter til sentrale foredrag av representanter både for næringen og Arbeiderpartiet.

Av samlingene i *Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek* (AAB) har jeg konsentrert meg om å gjennomgå samtlige programmer for Arbeiderpartiet fra 1887 – 1985 og forslag, protokoller og vedtak på partiets landsmøter i samme periode samt innstillingene og andre dokumenter fra de to sosialiseringkomiteene partiet nedsatte i 1919 (sammen med LO) og

---

²⁹ Utgitt fra 2000 av Finansnæringens Hovedorganisasjon under nytt navn: *Finansmagasinet*. Gikk inn i 2002.

³⁰ Den norske Forsikringsforening ble stiftet i 1900 for "...varetagelse af virksomhedens og standens interesser, saavel i forholdet udadtil ligeoverfor det offentlige og ligeoverfor publikum, som inadtil i konkurrencen mellem selskaberne." Fra Tillier, Odd: *Minneblader til Den norske Forsikringsforenings 50-års dag 28. mai 1950*, Oslo 1950: Den norske Forsikringsforening, s. 10.

1953, og fra partiets Forsikringspolitiske utvalg som var i aktivitet fra 1974 – ca 1980. For LO har jeg foretatt en tilsvarende gjennomgang av forslag, protokoller og vedtak fra alle kongresser i perioden 1945 - 85. Endelig har jeg gjennomgått alle programmer fra Sosialistisk Folkeparti/Sosialistisk Valgforbund/Sosialistisk Venstreparti fra 1962 til 1995.

Disposisjon

Den videre framstilling innledes med et forsøk på å finne fram til formålstjenlige definisjoner av begrepene *sosialisering* og *demokratisering*. Deretter er stoffet delt i to hoveddeler – tida før og etter den tyske okkupasjonen 1940 – 45. Hver hoveddel innledes med en oversikt (kapittel 3 og 10) over utviklingen i Arbeiderpartiets programmer og debatten i partiet, i det vesentlige på landsmøtene, når det gjelder forholdet til forsikringsnæringen. Kapittel 10 omhandler også betydningen av at Arbeiderpartiet fra 1962 fikk Sosialistisk Folkeparti som et rivaliserende parti til venstre for seg.

I perioden fram til okkupasjonen foreslo Arbeiderpartiet utredning av sosialisering av forsikringsnæringen tre ganger, og kapitlene 4, 5 og 6 er viet disse tre forslagene, debatten de utløste, næringens reaksjon og forslagenes endelige skjebne. Kapittel 7 gir så en oversikt over utviklingen de siste årene før okkupasjonen.

Kapitlene 10 – 14 dreier seg om etterkrigstida fram til ca 1985. Kapittel 11 belyser først kort situasjonen rett etter okkupasjonen. Debatten om sosialisering blusset opp på ny allerede sommeren 1945. Næringen antok først at skadeforsikringsvirksomheten var mest ”utsatt”, men det skulle snart vise seg at regjeringen ønsket å sette fokus på livsforsikringsvirksomheten, og nedsatte en bredt sammensatt komité for å vurdere tiltak overfor denne i 1947. Kapitlet omtaler videre komiteens arbeid, dens innstilling som kom i 1953, og lovarbeidet som fulgte i årene fram mot 1960. Komiteen brakte imidlertid ingen endelig avklaring av sosialiseringsspørsmålet, bl.a. gjennomførte Arbeiderpartiet i årene etter at komiteen hadde lagt fram sin innstilling, en intern utredning av sosialisering generelt og spesielt for enkelte næringer. Denne omtales i kapittel 12. De to siste kapitlene i denne hoveddelen omhandler Landsorganisasjonens engasjement i forsikring og den betydning dette sammen med den politiske utvikling i Arbeiderpartiet fikk for diskusjonen om demokratisering av forsikringsnæringen på 1970-tallet.

De to hoveddelene bindes sammen av et kapittel om situasjonen under den tyske okkupasjonen 1940-45 med spesiell vekt på Quisling-regjeringens vedtak om sosialisering av livsforsikringsselskapene tidlig i 1945.

I to kapitler tas forhold utenfor Norge opp. Kapittel 5 innledes av en beskrivelse av utviklingen i Italia der sosialisering av livsforsikrings-

selskapene ble vedtatt i 1912. Utviklingen her ble av betydning for debatten om sosialisering i Norge i årene som fulgte. Kapitlet inneholder også en kort oversikt over debatten om sosialisering i en del andre europeiske land rett etter 1. verdenskrig. Kapittel 9 er i sin helhet viet utviklingen i sosialiseringsspørsmålet i Sverige i årene 1935 – 50. Utredningene av forsikringsnæringen og debatten i forbindelse med dette var på grunn av de nære forbindelsene mellom de sosialdemokratiske partiene i Norden også av betydning for utviklingen i Norge.

Kapittel 2: Sosialisering og demokratisering

Et forsøk på å presisere to sentrale begreper i denne framstillingen

I boka *Den svenska försäkringsmodellens uppgång och fall*, som tar for seg utviklingen i svensk forsikring i perioden fra ca 1940 og framover, slås det i kapitlet om "Socialiseringsdebatten" kort og godt fast at "...i undersökningen kommer förstatligande, socialisering och nationalisering att behandlas som synonymer."³¹ I følge en av forfatterne, Mikael Lönnborg, var årsaken til dette valget at de tre begrepene ble brukt om hverandre i kildene. Også i de norske kildene jeg har arbeidet med, artikler, partiprogram, politiske brosjyrer og taler, blir spesielt begrepene sosialisering og nasjonalisering brukt om hverandre. I dette kapitlet vil jeg se kort på hvordan begrepene er definert i en del kilder for å finne fram til definisjoner av begrepene *sosialisering* og *demokratisering*, det siste ble først bredt lansert på 1970-tallet, som kan være til nytte i den videre fremstilling.

Arbeiderpartiet har ved to anledninger nedsatt særskilte "Socialiseringskomiteer" – første gang i 1919 og dernest i 1953 (se også kapitlene 2, 3 og 12). Det er naturlig å ta utgangspunkt i innstillingene fra disse to komiteene for å finne ut hva ledelsen i partiet og fagbevegelsen la i begrepet sosialisering.

Sosialiseringskomiteen 1919 - 20

Den første sosialiseringskomiteen ble nedsatt på initiativ fra kretser innen Landsorganisasjonen. Den hadde tolv medlemmer, seks fra LO og seks fra Arbeiderpartiet.

En første innstilling fra komiteen ble behandlet på Arbeiderpartiets 1. ekstraordinære landsmøte 7. – 10. juni 1919 selv om den ikke var den endelige, fordi "...debatten [som] maate bli ført paa landsmøtet, blant andet vilde kunne tjene som rettesnor for komiteen i dens fortsatte arbeide."³² På neste landsmøte, det 24. ordinære landsmøte 22. – 25. mai 1920, var den endelige innstilling klar og ble tatt opp til debatt. Formuleringene fra komiteens innstilling gjenspeiles i det prinsippprogrammet møtet vedtok. Her ble det slått fast at bare "produksjonens sosialisering" kunne redde

---

³¹ Larson, Mats, Lönnborg, Mikael og Svärd, Sven-Erik: *Den svenska försäkringsmodellens uppgång och fall*, Stockholm 2005: Svenska Försäkringsföreningens Förlag, s. 109.

³² *Protokol over forhandlingene paa Det norske Arbeiderpartis 2. (sic!) ekstraordinære landsmøte i Kristiania 7. – 10.6.1919*, Arbeidernes Aktietrykkeri: Kristiania 1919. AAB 329(481)15 N82La

samfunnet fra kapitalismens kriser og skjeve fordeling. Fortsettelsen av dette punktet i programmet må forstås slik at sosialisering betydde at "...produksjonen [...] organiseres og drives i det hele samfunns interesse." En forutsetning for å oppnå dette var imidlertid at "...herredømmet over produksjonsmidlene og dermed hele den økonomiske og politiske makt i samfundet blir tatt fra kapitalistklassen og lagt i det arbeidende folks hender...". I følge Sosialiseringskomiteens flertallsforslag, som på landsmøtet ble vedtatt med 285 mot 32 stemmer, måtte arbeiderklassen skape "...egne organer for overtagelsen av den økonomiske og politiske makt [bygget på] arbeidslivets, rådssystemets grunn."³³ Om vi ser disse utsagnene i sammenheng, må de tolkes slik at sosialisering bestod i at produksjonsmidlene ble overtatt av arbeiderklassen som så gjennom et rådssystem³⁴ styrte produksjonen i hele samfunnets interesse. Målet var en *Rådsrepublikk* etter mønster av Sovjetunionen. I den første publikasjonen fra Sosialiseringsutvalget av 1953 (se nedenfor) beskrives dette i kort form slik: "...sosialiseringstanken hadde [først] et veldig enkelt innhold. Det ga i korthet uttrykk for at arbeiderne skulle overta eiendomsretten, ledelsen og ansvaret for egen bedrift."³⁵

Arbeiderpartiet gikk altså ikke inn for at Staten skulle overta produksjonsmidlene – tvert om ble det allerede på partiets landsmøte i 1891 fastslått at "...med den saakaldte statssocialisme, der sætter staten i den private arbeidskjøpers sted, har Arbeiderpartiet intet at bestille."³⁶ Bakgrunnen for at partiet tok dette klare standpunktet, var i første rekke at tilhengerne av statssocialismen mente at den statlige kontroll med og gradvise nasjonalisering av det private næringslivet skulle gjennomføres *ovenfra*, av det bestående samfunns organer, for eksempel regjeringen, og ikke *nedenfra* for eksempel ved etablering av arbeiderråd og ved det et brudd med den eksisterende samfunnsorden. Som vi straks skal se, førte partiets ideologiske utvikling i løpet av noen tiår til at det likevel gikk inn for stats-socialisme i den forstand at staten, eller eventuelt fylker eller kommuner, skulle overta produksjonsmidlene og lede produksjonen videre.

---

³³ *Det norske Arbeiderpartis Landsmøter 1912 – 1933, Beslutninger og resolusjoner*, Det norske Arbeiderpartis Forlag: Oslo 1934, s. 42ff. AAB 329(481)15 N82 La

³⁴ Oppbyggingen av rådssystemet i bedriftsråd, distriktråd, bransjeråd og et landsråd på toppen ble nærmere debattert på de følgende landsmøter i 1921 og -22.

³⁵ Innstilling/debattgrunnlag fra Sosialiseringsutvalget av 1953, AAB 329 (481)15 N 81 Ko, datert desember 1954, s. 5f).

³⁶ Hansen, Arvid: *Sosialisering i teori og praksis*, Kristiania 1920: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, s. 172.

Definisjonen modereres på 30-tallet

I *Arbeidernes Leksikon*, utgitt i 1935-36, finner vi en noe annerledes og ganske kort definisjon av sosialisering: "Samfundsmessig overtagelse av produksjonsmidlene."³⁷ Her blir det også pekt på at "...man vil ofte finne betegnelse nasjonalisering og sosialisering brukt om hverandre", men leksikonet skilte mellom de to ved å definere nasjonalisering som "... overføring av formuesgjenstander og rettigheter, som tidligere har vært privateiendom, til staten."³⁸ Det som etter dette skilte de to begrepene, var at ved nasjonalisering ble eiendomsretten overført til staten, ved sosialisering til "samfunnet", foruten at mens sosialisering omfattet kun produksjonsmidlene, ville nasjonalisering kunne omfatte også andre eiendeler og rettigheter.

Et spørsmål er hva som ligger i begrepet "samfundsmessig overtagelse". Arbeiderpartiets andre sosialiseringsutvalg (1953) så det slik at dette utvidet sosialisering til også å omfatte "...overgangen fra privat til kommunal og fylkeskommunal drift."³⁹ Rådssystemet som sosialiseringskomiteen fra 1920 mente skulle overta makten etter sosialiseringen, ble ikke nevnt i definisjonen i *Arbeidernes Leksikon*. Dette modererer definisjonen fra 1920, og 1953-utvalget mente at dette skyldtes at arbeiderbevegelsen på 1930-tallet hadde funnet "...nye og brukbare veier til å vinne større herredømme over kapitalen". Like mye er det uttrykk for den generelle politiske utviklingen i Arbeiderpartiet. I 1919 hadde partiet gått inn i *Komintern*, den kommunistiske internasjonale, med sentrum i Sovjetunionen. Året etter ble, som vi har sett, rådsrepublikken programfestet. Det førte til en splittelse av partiet i 1921 da *Norges sosialdemokratiske Arbeiderparti*⁴⁰ ble stiftet. På Arbeiderpartiets landsmøte i 1923 kom det til en ny splittelse. Flertallet på landsmøtet⁴¹ kunne ikke akseptere *Kominterns* krav om sentralisering av makten i den kommunistiske bevegelse som helhet og innen det enkelte parti. Med det vedtaket var Arbeiderpartiet ute av

---

³⁷ Friis, Jacob og Hegna, Trond (red.): Hegna: *Arbeidernes leksikon*, bind 6, Arbeidermagasinets Forlag: Oslo 1936, s. 394.

³⁸ Friis, Jacob og Hegna, Trond (red.): Hegna: *Arbeidernes leksikon*, bind 5, Arbeidermagasinets Forlag: Oslo 1935, s. 462.

³⁹ Utkast til innstilling fra Sosialiseringskomiteen, desember 1954, side 6. AAB 329(481) 15.

⁴⁰ Stifterne var tidl. partisekretær og stortingsrepresentant Magnus Nilssen, juristen Michael Puntervold som tidligere hadde vært redaktør og journalist, bl.a. i *Socialdemokraten*, og Olav Oksvik som hadde vært medlem i Arbeiderpartiet helt fra 1905 og drevet et utstrakt organisasjonsarbeid. Oksvik ble etter partisamlingen i 1927 sekretær i Arbeiderpartiet (fram til 1931) og stortingsrepresentant. Partiet deltok ved valgene i 1921 og – 24. Det fikk henholdsvis 9,2 og 8,8 % av stemmene, og 8 stortingsrepresentanter ved begge valg.

⁴¹ Vedtaket ble fattet med 169 mot 110 stemmer.

Komintern. Mindretallet forlot da landsmøtet og stiftet *Norges Kommunistiske Parti* som ble stående i den kommunistiske internasjonale. Ved stortingsvalget i 1924 stilte dermed tre arbeiderpartier lister. I 1927 ble det holdt en samlingskongress med sikte på å samle de tre partiene til ett. Resultatet ble at Arbeiderpartiet, Norges sosialdemokratiske Arbeiderparti og en fraksjon av Norges Kommunistiske parti gikk sammen til ett parti. I det samlede partiets program var rådsrepublikken ikke nevnt. I stedet slo det inn på en politikk med sikte på å vinne folkeflertallet. Dette var starten på en utvikling fra revolusjonært klassekampparti til sosialdemokratisk reformparti som kulminerte med at Arbeiderpartiet midt på 1930-tallet kom i regjeringsposisjon etter det såkalte kriseforliket med Bondepartiet.

Sosialiseringskomiteen 1953 - 59

Denne komiteen ble oppnevnt etter vedtak på Arbeiderpartiets landsmøte i 1953 og la fram en første innstilling i 1957 og en endelig innstilling i 1959. I den første innstillingen valgte sosialiseringskomiteen å definere sosialisering som "...den rent samfunnsmessige overtakelsen av private produksjonsmidler." Den presiserte at begrepet omfattet "...all overgang fra privat til statlig, kommunal, interkommunal og fylkeskommunal drift"⁴², og la seg altså tett opp mot definisjonen fra *Arbeidernes Leksikon* (se ovenfor). Om man ser de to sitatene i sammenheng, må ordet "drift" i presiseringen tolkes slik at det ikke er snakk om kun overtakelse den operative drift av en bedrift, men også av eiendomsretten. Sosialiseringskomiteen understrekte imidlertid at definisjonen var ment som en rent praktisk arbeidsdefinisjon. Det ville, mente den, være mer logisk å definere sosialisering som "...hele den brede, mangesidige utviklingen mot en samfunnsledet eller samfunnskrollert økonomi"⁴³. Men i en diskusjon om offentlig overtakelse av bedrifter eller næringer ville en slik definisjon være altfor omfattende og lite egnet, hevdet den.

Også "arbeidsdefinisjonen" fra komiteen er omfattende, og kan føre til at nyanser i debatten om forholdet mellom forsikringsnæringen og samfunnet som foregikk gjennom mer enn 60 år, går tapt. Likevel vil jeg legge denne definisjonen til grunn i denne framstillingen – ikke minst fordi Arbeiderpartiet hele tida stod sentralt i debatten og lanserte en rekke forslag om ulike former for tiltak for å kontrollere næringen. Komiteen definerte ikke nasjonalisering særskilt, og siden skillet mellom dette begrepet og sosialisering ikke alltid var like klart for politikere og debattanter i samtida, vil jeg heller ikke her gjennomføre noe skarpt skille mellom de to.

---

⁴² Utkast til innstilling fra Sosialiseringskomiteen, desember 1954, side 6. AAB 329(481) 15.

⁴³ Innstilling/debattgrunnlag fra Sosialiseringsutvalget av 1953, AAB 329 (481)15 N 81 Ko, datert desember 1954, s. 6.

Andre definisjoner

I artikler skrevet i forbindelse med debatten om sosialisering av forsikring i Norge og Norden kan vi finne andre definisjoner av sosialisering som det kan være av interesse å nevne her.

I et debattmøte i den Danske Forsikringsforening i 1921 hevdet redaktøren av *Nordisk Forsikringstidsskrift* Christian Thorsen at sosialisering innebar at "...de forsikrede skal have Andel i Overskudet af Forsikringsdriften og Del i Styrelsen." Ut fra dette utleder han at "...Statsmonopolisering [...] i Virkeligheden [er] en direkte modsætning til Socialiseringen", siden forsikringstakerne da verken fikk utbytte eller innflytelse på driften av selskapet.⁴⁴ Som definisjon av sosialisering ligger dette noe på siden, men spørsmålet om forsikringstakernes innflytelse på selskapets drift, kom som vi senere skal se, til å stå sentralt i debatten også i Norge.

Direktør Kurt Hasler i *Schweizerische Rückversicherungs Gesellschaft* holdt i 1948 foredrag om *Socialisering inom försäkringsbranschen* i flere av de nordiske forsikringsforeningene.⁴⁵ Hasler så sosialisering som et overordnet begrep som ikke bare skulle forstås "...i den socialistiske teorins betydelse att Staten göres til ägare av alle produktionsmedel, utan samtidigt at de samhälliga och rent sociala hänsynen ställas i förgrunden." Ut fra denne definisjonen av sosialisering hevdet han at "... principerna kunna oppfyllas like bra, ja, kanske bättre genom den privata organisationsformen" enn av statlige selskaper med eller uten monopol. Hasler så altså eierforholdet som underordnet kravet om at virksomheten ble drevet på en akseptabel måte ut fra samfunnsmessige og sosiale hensyn. Dette synet reflekterte debatten på slutten av 1940-tallet og framover om hvordan samfunnet kunne sikre seg at driften skjedde på denne måten, og om forandringer i eierforholdet var nødvendige for å oppnå dette.

Demokratisering – et nytt begrep på 70-tallet

Sosialiseringskomiteen av 1953 pekte på at "...en del av arbeiderbevegelsen" mente at den formelle eiendomsretten ikke lenger spilte så stor rolle så lenge man "...overfører den reelle disposisjonsretten over kapitalen til de folkevalgte organene, eller til organer som på annen måte gir uttrykk for samfunnsinteressene."⁴⁶ Dette synspunktet ble etter hvert styrket. Debatten på 1960- og særlig 1970-tallet dreide seg ikke om Staten skulle overta eierskapet til forsikringsselskapene, men at den skulle sikre seg innflytelse over særlig kapitalforvaltningen ved innføring av

⁴⁴ Møtereferat i NFT 1921, s. 125f.

⁴⁵ Foredraget er gjengitt i NFT 1949, s.1ff.

⁴⁶ Innstilling/debattgrunnlag fra Sosialiseringsutvalget av 1953, AAB 329 (481)15 N 81 Ko, datert desember 1954, s. 6.

bedriftsdemokrati og – i denne sammenheng det viktigste – få inn offentlig oppnevnte medlemmer i selskapenes representantskap og styrer. Denne prosessen ble sammenfattet i begrepet *demokratisering*⁴⁷.

Også dette begrepet ble imidlertid brukt i ulike betydninger. I et debattopplegg med tittelen *Forsikring – Solidaritet og fellesskap i praksis* utgitt av Arbeiderpartiets forsikringspolitiske utvalg og Arbeidernes Opplysningsforbund (AOF)⁴⁸ ble det brukt i en noe videre betydning. Under overskriften *Demokratisering av forsikring* var det omtale av et prøveprosjekt som selskapet Samvirke hadde satt i gang i forbindelse med oppgjør av skader dekket av LOs kollektive hjemforsikring. Kort fortalt gikk dette ut på at mindre skader ble behandlet og gjort opp av tillitsmenn i bedriftene. I et annet avsnitt i samme hefte ble det hevdet at ved "...[kapital]forvaltningen gjennom det kooperative forsikringsselskapet Samvirke bidrar fagbevegelsen til å demokratisere kapitalforvaltningen i samfunnet." Dette må sees i sammenheng med at LO ønsket "...gjennom forsikringsselskapene Samvirke⁴⁹ [...] å skape et redskap for å nå sine målsettinger i forsikringsvirksomheten."⁵⁰

En av disse målsettingene var nettopp å "demokratisere forsikringsvirksomheten [og] forvaltningen av kapital."⁵¹ Samlet sett utvidet LO med dette definisjonen av demokratisering til å omfatte direkte innflytelse på den daglige driften av selskapet ved at ansvaret for en sentral arbeidsoppgave som skadeoppgjør, riktignok innenfor visse beløpsgrenser, ble overført til representanter for forsikringstakerne, og at innflytelsen på sentrale beslutninger, bl.a. innen kapitalforvaltning, ble utøvd av fagbevegelsens tillitsvalgte.

Forsikringsnæringen lanserte en egen tolkning av demokratisering: "...å gi berørte enkeltindivider og grupper større muligheter til innflytelse på de avgjørelser og forhold som angår dem."⁵² Dette ble gjort av debatttaktiske hensyn siden det åpnet for å spørre om at politisk oppnevnte representanter i selskapenes styrende organer var den beste løsningen om en ønsket å gi nye grupper innflytelse på avgjørelser tatt i selskapene.

---

⁴⁷ Dette begrepet ble visstnok ble det lansert av Per Kleppe på 1970-tallet. Et annet begrep med tilsynelatende samme innhold – *deprivatisering* – dukket opp på samme tid. De politiske partiene var uenige om disse begrepene representerte noe nytt i forhold til sosialisering.

⁴⁸ *Forsikring. Solidaritet og fellesskap i praksis. Et debattopplegg*. Utgitt av DNA's forsikringspolitiske utvalg og Arbeidernes Opplysningsforbund, Aktietrykkeriet: Oslo 1976.

⁴⁹ Samvirke livsforsikring og Samvirke skadeforsikring. LO gikk inn på eiersiden i Samvirke på 1960-tallet.

⁵⁰ *Forsikring. Solidaritet og fellesskap i praksis. Et debattopplegg*, s. 21f.

⁵¹ Samme sted, s. 20.

⁵² *Forsikring og samfunn*, Norske Forsikringsselskapers Forbund, 1975, s. 12.

De to sistnevnte tolkningene ble lite brukt i debatten. I denne fremstillingen velger jeg derfor den definisjonen av *demokratisering* som jeg først nevnte, dvs. å sikre innflytelse på sentrale avgjørelser ved at offentlig oppnevnte representanter og representanter for de ansatte kom inn selskapenes styrende organer, som den mest hensiktsmessige.

Kapittel 3: Sosialisering i Arbeiderpartiets programmer 1887 – 1939

Da Arbeiderpartiet ble stiftet i 1887, var sosialisering av forsikring ikke noen ny ide. Den sosialistiske pioneren Ferdinand Lassalle⁵³ hevdet i et av sine arbeider at forsikring ikke burde drives av private selskaper, men organiseres som ”andelslag” – muligens etter mønster av eller som gjensidige forsikringsselskaper.⁵⁴

Den tyske nasjonaløkonomen Adolph Wagner⁵⁵ hevdet i en artikkel i *Zeitschrift für die gesamte Statswissenschaft*⁵⁶ i 1881 at forsikring ikke egnet seg for privat drift. Artikkelen viste debatten om statlig drift av forsikring var på dette tidspunkt ikke ny i Tyskland, den har en rekke henvisninger til publikasjoner og artikler fra perioden 1867 – 1880 der dette hadde vært tema.⁵⁷ Wagners syn var at driften av livsforsikringsvirksomhet og sentrale skadeforsikringsbransjer som brann-, husdyr- og haglforsikring (sic!) burde organiseres av samfunnsøkonomiske i stedet for privatøkonomiske institusjoner. Spesielt var det uheldig at aksjeselskap drev med forsikring. Med dette kom ”...*Repräsentanten des modernen speculativen Privatkapitalismus*” inn i næringen, og fokus ble satt på økonomisk gevinst og å vinne nye stadig nye markedsandeler. For å oppnå dette ansatte selskapene mange selgere og agenter, ga høye provisjoner, brukte store midler på reklame og pressekontakt osv. Dette hadde riktignok ført til utvikling av forsikringsnæringen, men – hevdet Wagner – også til sløsing med arbeidskraft og ressurser som man ville unngått om forsikring kun hadde blitt drevet av det offentlige. Gjensidige selskaper kunne likevel ha en plass ved siden av offentlige selskaper som i det alt vesentlige burde overta brannforsikring av både bygninger og løsøre og i tillegg *all* personforsikring.

---

⁵³ Ferdinand Lasalle (1825 – 64), tysk filosof, jurist, dikter og politisk agitator. Grunnlegger av den første selvstendige tyske arbeiderorganisasjon og leder av den tyske arbeiderbevegelsen på 1860-tallet. I nær kontakt med og påvirket av Marx. Opplysninger fra Friis, Jacob og Hegna, Trond (red.) *Arbeidernes leksikon*, bd. 4, Arbeidermagasinets forlag, Oslo 1934.

⁵⁴ Artikkel av *Leo Harmaja* (1880 – 1945), finsk økonom og universitetslærer, datert 16.1.45. RA, PA 1187 Norges Forsikringsforbund, Ff 0097 Sosialiseringsspørsmål – mappe 67: Sosialisering – korrespondanse.

⁵⁵ Adolph Heinrich Gotthilf Wagner (1835 – 1917), tysk sosialøkonom. Politisk hørte han til det kristelige sosiale parti som gikk inn for sosiale reformer på grunnlag av den bestående samfunnsorden. Opplysninger fra Friis, Jacob og Hegna, Trond (red.) *Arbeidernes leksikon*, bd. 4, Arbeidermagasinets forlag, Oslo 1934.

⁵⁶ ”Der Staat und das Versicherungswesen”, i *Zeitschrift für die gesamte Statswissenschaft* 1881, s. 102ff.

⁵⁷ Fotnote 12, samme sted s. 113ff.

Arbeiderpartiet ønsket i utgangspunktet å fungere både som politisk parti og fellesorgan for landets fagforeninger. Det første programmet ble derfor utformet med sikte på å virke mest mulig samlende, og var ikke preget av sosialistisk ideologi.⁵⁸ Sosialisering av forsikring eller andre næringer var ikke nevnt. Allerede i 1889 fikk likevel programmet en ny innledning i tråd med sosialistiske prinsipper, og utover på 1890-tallet ble partiets ideologiske profil skarpere etter en intern debatt der en marxistisk fløy etter hvert fikk overtaket. I 1891 ble overgang fra kapitalistisk til sosialistisk produksjon ved "...arbeidsmidlenes overgang til samfundets felleseiendom" tatt inn i partiprogrammet.⁵⁹ I 1902 ble dette punktet utvidet med at også "samfærdselsmidlene" skulle bli felleseiende, og en tilføyelse om "...overførelse av produktionens ledelse til samfunnet og en retferdig fordeling av nationens arbeidsutbytte."⁶⁰ Dette ble ført videre i programmet som ble vedtatt i 1906 der det ble reist krav om statens og kommunenes "...sucsessive overtagelse av produktive virksomheter."⁶¹ De næringene dette gjaldt, var bl.a. fiskeriene, dampskipsruter, skogsdrift, tremasseindustri og "...tobak-, brændevins- og ølbedrifter" – finansnæringene var ikke nevnt. Disse formuleringene ble gjentatt i senere prinsippprogram, men var ikke med i partiets stortingsvalgprogram de nærmeste årene.

1915 – 1927: Radikalisering – finansnæringen blir viktig

I prinsippdelen av programmet fra 1915 ble "...opphævelse av privatkapitalistiske monopoler"⁶² føyd til i punktet om offentlig overtakelse av bedrifter, og reservasjonen om "sucsessiv overtagelse" ble tatt ut.

Bakgrunnen var radikaliseringen i arbeiderbevegelsen og av Arbeiderpartiet under første verdenskrig. I denne perioden ble de sosiale forholdene stadig dårligere: Prisstigning, bolignød, arbeidsledighet, varemangel og svartebørshandel preget hverdagen for de fleste. Samtidig var Europa preget av stadig sterkere sosiale motsetninger som toppet seg med den russiske revolusjon i 1918. Allerede før krigen hadde radikale krefter,

---

⁵⁸ *Norges Historie*, redigert av Knut Mykland, bd. 12, Fuglum, Per: *Norge i støpeskjeen 1884 – 1920*, Oslo 1988: J. W. Cappelens forlag a/s, side 68.

⁵⁹ Vedtatt på 5. landsmøte 1. – 2. august 1891. Sitert etter: *Vi vil..!* Norske partiprogrammer 1884 – 2001, CD-ROM fra Institutt for samfunnsforskning, 2001. Sidetallshenvisninger framkommer ikke på CD-ROM'en.

⁶⁰ *Program for DNA 1901*, Christiania 1901, s. 1. AAB 329 (481) 15 N 81pr. Framstillingen i dette avsnittet er ellers basert på *Norges Historie*, bd. 12, side 427ff.

⁶¹ *Program for DNA 1906*, Christiania 1906, pkt. 13, s.12. AAB 329 (481) 15 N 81pr.

⁶² *Program for DNA 1915*, Kristiania 1915, s.13. AAB 329 (481) 15 N 81pr

særlig rundt Martin Tranmæl⁶³ og den såkalte ”fagopposisjonen”⁶⁴ gjort seg stadig mer gjeldende i Arbeiderpartiet, og etter oktoberrevolusjonen fikk de overtaket i partiet. På landsmøtet i 1918 ble Martin Tranmæl sekretær og Kyrre Grepp formann, og Arbeiderpartiet erklærte seg som et ”revolusjonært klassekampparti.” Som vi tidligere har sett, gikk partiet året etter inn den kommunistiske internasjonale – *Komintern*. Dette førte til at sosialdemokratene innen partiet samme år nektet å la seg representere i partiledelsen, og i 1921 gikk de ut og dannet *Norges sosialdemokratiske Arbeiderparti*.

I 1919 nedsatte, som tidligere nevnt (se kap. 2), Arbeiderpartiet og Landsorganisasjonen i felleskap en ”socialiseringskomite” med 12 medlemmer – 6 fra Landsorganisasjonen og 6 fra partiet. En foreløpig innstilling ble behandlet allerede på partiets 1. ekstraordinære landsmøte 7. – 10. juni 1919 selv om komiteen på det tidspunkt ennå ikke var ferdig med sitt arbeid. Alfred Madsen⁶⁵ presenterte komiteens arbeid så langt, og sa at sosialiseringen burde starte med inndragelse av privat formue gjennom økt formues- og arveskatt fulgt av ”...full socialisering og her først – etter min opfatning – av bank- og forsikringsvæsenet.”⁶⁶ Dette synet kom til uttrykk da socialisering av forsikringsnæringen for første gang ble nevnt eksplisitt i Arbeiderpartiets program for stortingsvalget i 1919. Her ble også den sentrale betydning socialisering av finansnæringen ville få, framhevet – ”...socialisering av den industrielle produktion, samfærdselen og omsætningen [...] skjer i første rekke ved at socialisere bank- og forsikringsvæsenet, ...” – het det.⁶⁷

På neste landsmøte, det 24. ordinære landsmøte 22. – 25. mai 1920, var den endelige innstillingen fra socialiseringskomiteen ferdig og ble tatt opp til debatt. Igjen var det Madsen som innledet. Han viste til at innstillingen var enstemmig⁶⁸, og at det var enighet om at socialiseringen var en stor oppgave som ”...nødvendigjør en viss begrænsning til en

---

⁶³ Martin Tranmæl var medlem av Det norske Arbeiderpartis sentralstyre fra 1918 – 63 og redaktør av *Social-Demokraten* (senere *Arbeiderbladet*) fra 1921 – 49. Han var sekretær i DNA 1918 – 1923.

⁶⁴ Fagopposisjonen av 1911 var først en opposisjonsretning innen fagbevegelsen. Den gikk inn for en radikalisering av fagbevegelsen og skarpere kampmetoder (boikott, sabotasje). Målet var en sosialistisk stat. Opposisjonen erobret i 1918 ledelsen i Arbeiderpartiet og i 1920 i Landsorganisasjonen.

⁶⁵ Alfred Madsen (1888-1962) – sekretær i LO 1920, nestformann 1931-34. Stortingsrepresentant 1922-45. Parlamentarisk fører for AP og statsråd både i Hornsrud og Nygaardsvolds regjeringer.

⁶⁶ *Protokol over forhandlingene paa Det norske Arbeiderpartis 2. (sic!) ekstraordinære landsmøte i Kristiania 7. – 10.6.1919*, Arbeidernes Aktietrykkeri: Kristiania 1919. AAB 329(481)15 N82La

⁶⁷ *Program for DNA 1919*, Kristiania 1919, s.11. AAB 329 (481) 15 N 81pr

⁶⁸ Dette var ikke korrekt, det var bl.a. dissens om organiseringen av arbeiderrådene.

begyndelse.” Alt kunne ikke skje med en gang, det burde settes opp en rekkefølge som ble avgjort ved ”...dels de forskjellige grupper og funksjoners [...] modenhet, dels deres betydning for samfunnsøkonomien.” Siden det gjaldt å sikre kontroll med hele det økonomiske liv, måtte de gruppene som hadde en vidtrekkende økonomisk funksjon komme i første rekke. Dette synspunktet betydde etter komiteens mening at bank og forsikring ”naturnødvendig” burde sosialiseres først fordi det ga ”...indflytelse paa alle grener av næringslivet, idet de alle er i høi grad avhengig av penger og kredit for sin virksomhet.”⁶⁹ Spesielt viktig når det gjaldt forsikringsnæringen, var at man ved sosialisering ville få kontroll med en vesentlig del av den kapital som var nedlagt i faste eiendommer i byene fordi selskapene hadde investert en stor del av sin kapital i pantobligasjoner.⁷⁰ I partiprogrammet som ble vedtatt på Landsmøtet i 1920, ble innstillingens konklusjon fulgt opp med et punkt om at sosialiseringen først må ”...omfatte de væsentlige økonomiske funksjoner, som kapitalforvaltningen (bank- og forsikringsvæsenet), kraftforsyningen, raastofforsyningen og livsmiddelforsyningen.”⁷¹

Synspunktet om at sosialisering av finansnæringene var en forutsetning for å få kontroll over næringslivet for øvrig, var muligens inspirert av et vedtak i den 3. allrussiske sovjetkongress i januar 1918 som fastslo at: ”Alle bankernes overgang i arbeider- og bondestatens eiendom stadfæstes som en del av forutbetingelserne for at befri de arbeidende masser fra kapitalens aag”.⁷² Journalisten og ideologen Arvid Gilbert Hansen⁷³ bemerket i sin bok *Socialisering i teori og praksis*⁷⁴ at det ”...uten nationalisering av bankerne selvfølgelig [var] umulig at fordrive kapitalisterne fra deres positioner i det industrielle liv” på grunn av industriens avhengighet av kreditt. ”Nationaliseringen av bankerne betød derfor erobringen av kapitalismens hovedfæstning for det arbeidende folk,” hevdet han.

---

⁶⁹ *Protokol over forhandlingene paa det 24. ordinære landsmøte i Kristiania 22. – 25. mai 1920*, Arbeidernes Aktietrykkeri: Kristiania 1920, s. 66. ABB 329(481)15 N82La.

⁷⁰ *Forsikringstidende* nr. 8/1920, datert 16.4.1920, s. 116.

⁷¹ Program for DNA 1920, s.14 – trykt i Kristiania 1920. AAB 329 (481) 15 N 81pr

⁷² Hansen, Arvid: *Socialisering i teori og praksis*, Kristiania 1920: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, s. 66f.

⁷³ Arvid Gilbert Hansen (1894 – 1966) var på dette tidspunkt ledende ideolog for venstrefløyen i Arbeiderpartiet. Han var journalist og redaktør for bl.a. avisen *Akershus Social-Demokrat* og Arbeiderpartiets teoretiske tidsskrift *Det 20. Aarhundre*. Utga en rekke bøker og pamfletter. Hansen sluttet seg til Kommunistpartiet ved splittelsen i 1923. Wikipedia – URL ”http://no.wikipedia.org/wiki/Arvid_G._Hansen”, nedlastet 28.1.2006.

⁷⁴ Kristiania 1920: Det Norske Arbeiderpartis Forlag, s. 71.

Det er verdt å legge merke til at kravet om å sosialisere forsikringsnæringen var basert på næringens rolle som kredittinstitusjon og forvaltningen av selskapenes kapital – ikke selve forsikringsvirksomheten. Kapitaloppsamlingen og –forvaltningen var imidlertid en avledet virksomhet for forsikringsselskapene, vesentlig for livselskapene som skulle forvalte forsikringstakernes sparemidler.⁷⁵ Denne ”sammenblandingen” av forsikringsvirksomhet og kapitalforvaltning fikk imidlertid stor betydning for arbeiderbevegelsens krav om sosialisering eller styrket offentlig kontroll og innflytelse på næringens virksomhet.

Neste partiprogram, fra 1923, var mest prinsipielt, og inneholdt få forslag til konkrete tiltak. Før neste korsvei, stortingsvalget 1924, var Arbeiderpartiet, som vi har sett, igjen ute av *Komintern*. Arbeiderpartiet avviste imidlertid ikke sentrale kommunistiske prinsipper, for eksempel proletariatets diktatur, og anså seg fortsatt som revolusjonært. Mens partiet i 1921 ikke hadde utarbeidet noe eget program for stortingsvalget, men stilte til valg på ”...Moskvatesene og tidligere program”⁷⁶, vedtok Sentralstyret i august 1924 et program for stortingsvalget samme år. Partiets revolusjonære grunnholdning ble reflektert i dette programmet, bl.a. sto det fast at partiets mål var ”...å gjennomføre en kommunistisk samfundshusholdning i Norge.” Under overskriften *Bank – og pengepolitikk* ble det krevd at ”...all bank- og kredittvirksomhet sosialiseres.”⁷⁷ Dette ble gjentatt i programmet som ble vedtatt på landsmøtet i 1925⁷⁸, men uten at punktet ble debattert på selve landsmøtet.⁷⁹ Selv om forsikring ikke er nevnt spesifikt her, er det ut fra bl.a. programmet vedtatt på landsmøtet i 1920 (se ovenfor) grunn til å tro at formuleringen også var ment å omfatte forsikring.

1927- 39: Partisamling og regjeringsmakt – hva med sosialisering?

I 1927 ble, som vi har sett, Arbeiderpartiet og Norges socialdemokratiske Arbeiderparti slått sammen til ett parti. I 1928 dannet partiet den kortvarige

---

⁷⁵ Dette ble også reflektert i lovverket: I *Lov om forsikringsselskaper* av 29. juli 1991, nr.1, heter det i § 2: ”Et forsikringsselskap maa ikke drive anden virksomhet end forsikring”, med unntak av at livsforsikringsselskapene ”i den utstrekning Forsikringsrådet tillater” kan ”drive annen virksomhet som naturlig hører sammen med livsforsikringsvirksomhet” – i praksis ville det si kapitalforvaltning.

⁷⁶ Sitert etter: *Vi vil..!* Norske partiprogrammer 1884 – 2001, CD-ROM fra Institutt for samfunnsforskning, 2001. *Moskvatesene* var de 21 betingelser for medlemskap i *Komintern* som ble vedtatt på organisasjonens 2. kongress i 1920. Disse ble akseptert med stort flertall på Arbeiderpartiets landsmøte i 1921.

⁷⁷ Valgpamflett. AAB 329 (481) 15 N81pr/1924.

⁷⁸ *Program for Arbeiderpartiet 1925*, trykt i Oslo 1925,s.37. AAB 329 (481) 15 N 81pr

⁷⁹ *Protokoll fra Det norske Arbeiderpartis 27. ordinære landsmøte i Oslo 4. – 6.9.1925*, Arbeidernes Aktietrykkeri: Oslo 1925. AAB 329(481)15 N82La.

regjeringen Hornsrud, og 1933 la det bort klassekamplinjen og gikk inn for å møte den økonomiske krisen med et bredt praktisk reformopplegg som appellerte til grupper også utenfor partiets tradisjonelle velgere. I 1935 ble så regjeringen Nygaardsvold dannet, og inngikk det såkalte *kriseforliket* med Bondepartiet. Med dette var Arbeiderpartiet igjen et sosialdemokratisk reformparti.⁸⁰

Hvordan påvirket dette kravene om sosialisering av finansinstitusjonene og spesielt forsikringsnæringen? I valgprogrammet for 1928 – 30 gikk det samlede partiet inn for at "...der fremmes lovgivningsarbeid med sigte paa sosialisering av bank- og kredittvirksomhet."⁸¹ I et *Grunnlag for stortingsvalgprogram* som ble vedtatt på landsmøtet i 1930, var kravet om sosialisering tatt ut til fordel for en formulering om "...samfundsmessig kontroll av bank- og kredittvirksomhet."⁸² I en pamflett utgitt til stortingsvalget i 1930 var dette gitt en noe kortere, og mindre presis form: "Kontroll med bank- og kredittvirksomhet."⁸³ Forenklingen kunne tolkes slik at partiet ikke ønsket å gå utover den kontrollen som allerede ble utøvet av bl.a. Forsikringsrådet, og som det var politisk enighet om at var nødvendig.

Partiet skilte ikke alltid nøye mellom forsikring og bank fordi all vekt ble lagt på forsikringsselskapene som långivere og kapitalforvaltere. Det er ikke urimelig å anta at det samme var tilfellet i 1930, men i den aktuelle situasjon som var preget av gjeldskrise spesielt på bygdene, var det utvilsomt viktigst med kontroll over bankene som var de klart største kreditorene.

På landsmøtet i 1933 var det Martin Tranmæl som innledet til debatt. Han utsatte sosialiseringen inntil videre – "Den røde tråd må være: kontroll, regulering, sosialisering – kontroll og regulering innenfor det nuværende system, sosialisering når vi får makten" – uttalte han.⁸⁴ Dette ble imidlertid ikke konsekvent gjennomført. I arbeidsprogrammet for 1934 – 36 ble det i avsnittet om *Penge- og kredittpolitikk* programfestet at bankvesenet skulle sosialiseres, og "...forsikringsvirksomheten overtas av det offentlige." Videre at det skulle opprettes et "...finansråd, som tillegges den øverste ledelse av landets kredittvesen."⁸⁵

---

⁸⁰ Furre, Berge: *Norsk historie 1905 – 1940*, Oslo 1972: Det Norske Samlaget, s. 232.

⁸¹ Sitert etter: *Vi vil..!* Norske partiprogrammer 1884 – 2001, CD-ROM fra Institutt for samfunnsforskning, 2001

⁸² I *Lover, program og retningslinjer*, pkt. I, s. 22. Utgitt i Oslo 1932. AAB 329 (481) 15.

⁸³ *Det norske Arbeiderpartis stortingsprogram 1930*, upaginert pamflett. Utgitt i Oslo 1930. AAB 329 (481) 15 N 81pr

⁸⁴ *Protokoll fra Det norske Arbeiderpartis 29. ordinære landsmøte i Oslo 26. – 28.5.1933*, Oslo 1934: Arbeidernes Aktietrykkeri, s. 43. AAB 329(481)15 N82La.

⁸⁵ *Det norske Arbeiderpartis prinsipielle program, arbeidsprogram, stortingsprogram*. Hefte utgitt i Oslo 1933, s. 13. AAB 329 (481) 15 N 81pr

Det ble altså brukt ulike begreper for hvordan kontrollen av bank og forsikring skulle utøves. Bankene skulle "sosialiseres" – etter datidas begrepsbruk slik den bl.a. kom til uttrykk i *Arbeidernes Leksikon* (se kap. 2 ovenfor), måtte det bety en "samfundsmessig" overtakelse, dvs. at de ble overtatt av staten. Forsikring skulle overtas "av det offentlige". Det er vanskelig å se forskjellen på dette og kravet om sosialisering av banken, og det er vel et spørsmål om programkomiteen her har vært helt konsekvent i valget av begreper. Dersom det likevel er lagt inn en nyanse her, kan en mulig fortolkning være at man har tenkt seg at ikke bare staten, men også kommuner og fylker kunne overta forsikringsselskapene. Dette kunne i og for seg være en fornuftig tilpasning til forsikringsnæringens struktur på 1930-tallet. Den var sterkt fragmentert, av de ca 900 forsikringsselskapene i Norge var godt over 700 til dels meget små lokale brannkasser, sjøtrygdslag eller husdyrforsikringskasser som arbeidet innen et begrenset område, ofte kun én kommune.⁸⁶

Det nye organet *Finansrådet*, som var nevnt i programmet, skulle ikke ha direkte innflytelse på driften av banker og forsikringsselskaper, men først og fremst styre eller overta en del av Norges Banks oppgaver, for eksempel fastsette diskontosats, kontrollere Statens låne- og valutaoperasjoner og rasjonere utenlandsk valuta.

På landsmøtet i 1936 ble prinsippprogrammet ikke endret – landsmøtet vedtok å utsette en gjennomgang av dette til neste landsmøte i 1939. Men arbeidsprogrammet stod på dagsordenen, og igjen var det Tranmæl som innledet til debatt. I dette programmet var både bank og forsikring nevnt. For bankenes del ble programformuleringen endret til "...effektiv samfundsmessig kontroll av landets bankvesen og av kapitalanbringelser."⁸⁷ Begrepet *sosialisering* var altså tatt ut. Det er rimelig å anta at dette var en tilpasning til den nye politiske situasjonen slik den er skissert i begynnelsen av dette kapitlet, men i sin innledning viste Tranmæl til Finansrådet og uttalte at "...effektive kontrollorganer som grunnlag for den samfundsmessige maktovertagelse må være linjen."⁸⁸ Målet var altså fortsatt det samme som før, men veien gikk nå gjennom utvikling av sterkere kontrollorganer.

For *forsikring* var man mer direkte. Programformuleringen fra 1933 ble ikke endret, dvs. at målet fortsatt var at virksomheten skulle overtas av det offentlige, og Tranmæl uttalte om dette punktet: "...at også forsikringsvirksomheten skal overtas av det offentlige, kan komme til å møte

---

⁸⁶ *Statistisk årbok for Norge*, Oslo 1940, tabell nr. 182, 183 og 184.

⁸⁷ *Lover, program og retningslinjer*, I Arbeidsprogrammet under Finanspolitikk, s. 29. Utgitt i Oslo 1936. AAB 329 (481) 15 N 81pr.

⁸⁸ *Protokoll fra Det norske Arbeiderpartis 30te ordinære landsmøte i Oslo 22. – 24.5.1936*, Arbeidernes Aktietrykkeri: Oslo 1937, s. 33. ABB 329(481)15 N82La.

en viss motstand, fordi vårt syn ikke har nådd ut til de store masser av forsikringstagerne, kravet [må] ikke desto mindre holdes frem.”⁸⁹

Hva var årsaken til at man var klarere på at målet var offentlig overtakelse når det gjaldt forsikring enn bank? Ingen av landsmøtedeltakerne tok ordet til disse punktene i programmet, så debatten gir ikke noen pekepinn om dette. Ut fra den politiske debatten for øvrig er det likevel mulig å peke på i det minste tre faktorer som kan ha spilt en rolle. For det første hadde Arbeiderpartiet på dette tidspunkt allerede tre ganger, i 1914/15, 1920 og 1928 (se kapitlene 4, 5 og 6), foreslått for Stortinget å utrede sosialisering av forsikring uten at dette var skjedd. Det er mulig at det var en viss misnøye i partiet med at det ikke hadde kommet i gang noen utredning, og at man ønsket å få gjennomført dette når partiet var i regjeringsposisjon. En annen årsak kan være at tilsynet med en stor del av forsikringsnæringen, skadeforsikringsselskapene, ennå i 1936 var relativt svakt. Forsikringsrådet førte kontroll med regnskapene, men hadde ingen andre sanksjonsmuligheter enn å nekte å offentliggjøre dem i *Norsk Kungjølsestidende*. Det var fortsatt ikke krav om konsesjon for å starte et skadeforsikringsselskap. Et tredje forhold kan være at forsikringsnæringen tross alt var mye mindre enn banknæringen, dens samlede forvaltningskapital var under en fjerdedel av bankenes.⁹⁰ Kanskje man rent taktisk tenkte at det tross alt ville føre til mindre motstand å overta forsikringsselskapene enn bankene. Det kan være fristende å legge til et fjerde moment – forsikringsselskapenes dårlige omdømme hos publikum som langt fra er av ny dato. Dette kunne kanskje dempe motstanden mot offentlig overtakelse av en næring som mange ville mene bare fikk som fortjent.

Etter landsmøtet i 1936 gikk det ikke lenge før tilsynet med skadeforsikringsnæringen ble styrket. Etter en lang prosess som startet som en reaksjon på de mange konkursene innen forsikring etter 1. verdenskrig, kom det i 1938 nye bestemmelser om tilsyn med skadeforsikring inn i loven om forsikringsselskaper⁹¹. Det ble innført konsesjonsplikt også for skadeforsikringsselskaper, og dernest fikk Forsikringsrådet anledning til å foreta en behovsvurdering før det ga tillatelse til etablering av nye skadeforsikringsselskaper. Med dette var det mulig å unngå økning av det allerede svært høye antallet forsikringsselskaper i det norske markedet. Det løpende tilsyn med skadeselskapene ble imidlertid ikke styrket.

---

⁸⁹ Samme sted, s. 33.

⁹⁰ I 1939 var bankens samlede forvaltningskapital ca 4,5 milliarder kroner og forsikringsselskapenes så vidt over 1 milliard – av dette forvaltet livsforsikringsselskapene over 900 millioner og skadeforsikringsselskapene noe under 100 millioner. Kilde: *Statistisk årbok for Norge 1941*, tabell 166 (for bankene) og NFÅ 1940, s. 31 for forsikringsselskapene.

⁹¹ Lov av 18. juni 1938, nr. 12.

I Arbeiderpartiet mente mange at denne lovendringen ikke gikk langt nok. Dette kom bl.a. til uttrykk i en leder i *Arbeiderbladet* av 13. desember 1938 med tittelen "Monopolutredninger". Utgangspunkt for lederen var en diskusjon om opprettelse av nye statsmonopol for omsetning av sukker, apotekerverer og tobakk og for forsikringsvirksomhet. Lederskribenten hevdet at det ikke var ønskelig med nye monopoler, men fortsatte med å kommentere utviklingen innen forsikring noe grundigere. I stedet for å etablere et monopol var det her "...mest påtrengende [...] å få en sterkere samfunnsmessig kontroll [og] mer enhetlig ledelse." Han var ikke tilfreds med forslaget til ny lov om skadeforsikring, og håpet at det "...under sluttbearbeidelsen i Forsikringsrådet og i Departementet [ville bli] forbedret så vi kan få nye og mer effektive bestemmelser for skadeforsikringen."⁹²

På landsmøtet i 1939 ble det gjennomført en større endring av prinsippprogrammet som fram til da fortsatt hadde vært preget av analyser og formuleringer fra partiets revolusjonære epoke – i prinsippprogrammet fra 1930 het for eksempel at partiets mål var "...å overvinne den kapitalistiske utbytning og bygge op et sosialistisk samfunn."⁹³ Dette ble ikke endret i 1933, og heller i 1936 siden landsmøtet da som vi har sett, vedtok å utsette en større gjennomgang av prinsippprogrammet til landsmøtet tre år senere. Etter endringene i 1939 var prinsippprogrammet igjen preget av en sosialdemokratisk linje.

Også arbeidsprogrammet var oppe til debatt i 1939. Her tok partiet opp synspunktene fra lederartikkelen vi har nevnt ovenfor, i programmet. Punktet om forsikring ble endret til at "...forsikringsvirksomheten samles under enhetlig ledelse og sterkere statskontroll, særlig i skadeforsikringen."⁹⁴ Det var Ole Øisang⁹⁵ som innledet til debatt om arbeidsprogrammet. Punktet om forsikring var blant flere han ikke berørte "...da de stort sett er i samsvar med nåværende program."⁹⁶

Øisangs utsagn kan tolkes slik at endringen i arbeidsprogrammet nærmest bare var av språklig karakter. Det er naturlig å spørre om ikke endringen var av større betydning enn som så; man gikk tross alt fra krav om offentlig overtakelse av forsikringsnæringen i programmet fra 1936 til en langt mer uklar og uforpliktende formulering om "enhetlig ledelse og sterkere statskontroll". Et spørsmål i denne sammenheng er hva som var

---

⁹² *Arbeiderbladet* 13.12.1938, mikrofilm i AAB.

⁹³ *Vi vil..!* Norske partiprogrammer 1884 – 2001, CD-ROM fra Institutt for samfunnsforskning, 2001.

⁹⁴ *Lover, program og retningslinjer*, avsnittet Finanspolitikk, Oslo 1945: Arbeidernes Aktietrykkeri, s. 30. AAB 329 (481) 15 N 81pr.

⁹⁵ Ole Øisang (1893 – 1963) hadde en rekke tillitsverv innen Arbeiderpartiet. I 1939 var han redaktør i *Arbeider-Avisa* i Trondheim.

⁹⁶ *Protokoll fra Det norske Arbeiderpartis 31. ordinære landsmøte i Oslo 3. – 5.11.1939*, Arbeidernes Aktietrykkeri: Oslo 1940, s. 47. AAB 329(481)15 N82La.

ment med ordene ”enhetlig ledelse.” Siden Øisang ikke kommenterte dette i sin innledning på landsmøtet, og det heller ikke ble kommentert av andre talere, er det vanskelig å avklare dette. Det kan tolkes som å ha med sosialisering å gjøre siden et slikt tiltak jo ville føre til en felles ledelse av næringen. Jeg finner det imidlertid ikke sannsynlig at formuleringen innebar et krav om sosialisering – mest fordi det i så fall ikke ville vært behov for i samme åndedrag å kreve styrket statskontroll. Etter en samlet vurdering virker det mest sannsynlig at Arbeiderpartiet i arbeidsprogrammet fra 1939 forlot kravet om sosialisering og i stedet gikk inn for styrket offentlig kontroll av forsikringsnæringen – og da spesielt innen skadeforsikring fordi partiet mente at lovendringene i 1938 ikke gikk langt nok. Programmet ble dermed i samsvar med det standpunktet det ble tatt til orde for i lederen i *Arbeiderbladet* i desember året før. Et standpunkt vi må kunne anta at avisens redaktør Martin Tranmæl delte og med sin store autoritet kunne gjøre gjeldende innad i partiet.

Oppsummering

I så å si hele Arbeiderpartiets mest radikale og til dels revolusjonære periode fra 1915 til -27 hadde det sosialisering av finansnæringen i programmet. Bakgrunnen var at man så kontroll med bank og forsikring som en nøkkel til kontroll med næringslivet som helhet på grunn av dets avhengighet av kapitaltilførselen i form av lån og annen finansiering fra bank og forsikring. Dette fikk også følger i praktisk politikk – i løpet av perioden fremmet partiet to ganger forslag i Stortinget om å utrede sosialisering av forsikringsnæringen, og noen fagforbund forsøkte å starte et eget forsikringsselskap, *Nye Norske*, som en motvekt til de privatkapitalistiske selskapene.⁹⁷

I årene 1927 – 39 utviklet Arbeiderpartiet seg fra et i alle fall i prinsippet revolusjonært parti tilbake til en sosialdemokratisk og reformistisk linje. Partiets programmer og uttalelser som falt på dets landsmøter i perioden 1927 – 39, tydet likevel på at dets holdning til spørsmålet om sosialisering likevel ikke var grunnleggende endret – selv om ordbruken etter hvert ble mer varsom og ga mer rom for tolkning. Det ble fremmet et forslag om utredning av sosialisering av forsikringsnæringen i 1928, men som vi skal se (kap. 6), hadde dette i alle fall i utgangspunktet ikke noe ideologisk grunnlag, og faller til dels utenfor i denne sammenheng. Ordene ”sosialisering” og ”offentlig overtakelse” forsvant i denne perioden fra parti-programmene til fordel for krav om sterkere offentlig kontroll. Uttalelsene fra Tranmæl som vi har sitert ovenfor, kan imidlertid tyde på at man, i alle fall i første del av perioden 1927 – 39, så på styrket offentlig kontroll som et

---

⁹⁷ Dette fikk bare kort levetid, og ble fusjonert med Samvirke i 1927 – se også kapittel 6.

første skritt i retning av offentlig overtakelse eller sosialisering. Et nytt element mot slutten av perioden var sterkere fokus på skadeforsikring enn tidligere. Dette kom trolig av at forut for lovendringen i 1938 var denne delen av forsikringsnæringen under langt mildere kontroll av Forsikringsrådet enn livsforsikringsselskapene. Forskjellen ble noe mindre etter lovendringen i 1938, men fortsatt var det etter partiets mening behov for sterkere kontroll.

I løpet av den perioden dette kapitlet omhandler, 1897 – 1939, reiste Arbeiderpartiet tre ganger forslag i Stortinget om utredning av mer eller mindre omfattende sosialisering av forsikringsnæringen. I de neste kapitlene skal vi se nærmere på de tre forslagene, og den skjebne de fikk i Stortinget.

Kapittel 4: Staten som eneste livsforsikrings- selskap?

1914/15: Arbeiderpartiet foreslår å utrede statsmonopol på livsforsikring.

I februar 1914 la stortingsrepresentant Carl Bonnevie⁹⁸ fra Arbeiderpartiet fram forslag om å anmode regjeringen om "... at utrede spørsmålet om statsmonopol paa livsforsikring."

I dette kapitlet skal vi først se på begrunnelsen for forslaget og behandlingen av det i Stortinget. Dernest hvilke reaksjoner det førte til fra forsikringsnæringen, og til sist spørsmålet om hva som var bakgrunnen for at forslaget ble fremmet.

Behandlingen av forslaget i Stortinget

Stortinget vedtok 18. februar 1914 enstemmig å oversende Bonnevis forslag til Budgetkomiteen⁹⁹ som la fram sin innstilling 25. juni samme år. I innstillingen¹⁰⁰ presiserte Bonnevie at forslaget i første rekke gjaldt livsforsikringsvirksomheten som "...helt bør overtages av det offentlige som monopol", men at det offentliges holdning også til annen forsikringsvirksomhet burde utredes. At forslaget kun gjaldt livsforsikring, skyldtes først og fremst at disse selskapene hadde langt større både premieinntekt og forvaltningskapital enn skadeselskapene. Bonnevis argumenter for forslaget var da også i første rekke økonomiske. Han mente at en eventuell sosialisering ikke ville gå utover kundene siden staten kunne gi dem de samme ytelser som de private selskapene, mens fortjenesten ved virksomheten burde "...gaa til de store fælles samfundsformaal." En viktig fordel for Staten ville være at dens "...forvaltningskapital vil økes med millioner som nu gaar til norske og utenlandske selskaper", og at den ville få "...tilgang paa [disse kapitalene] istedetfor at henvende seg til utenlandske laanemarkeder."

Komiteens flertall (7 av 9 medlemmer) avviste forslaget både ut fra at det generelt var uenig i krav om sosialisering av private virksomheter, og spesielt i dette tilfellet fordi det mente at Bonnevis argumenter for statsmonopol ikke holdt stikk. Tvert om ville et livsforsikrings-

---

⁹⁸ Carl Emil Christian Bonnevie (1881 - 1972), stortingsrepresentant for Bodø og Narvik 1911 – 15.

⁹⁹ *Stortingsforhandlinger 1914*, del 7a: Forhandlinger i Stortinget, s. 160, Kristiania 1914.

¹⁰⁰ Indstilling S. nr. 224 – 1914. *Stortingsforhandlinger 1914*, del 6a: Indstillinger til Stortinget, Kra. 1915, s. 160.

monopol”...vil være særdeles lite heldig [og] i det hele ligger [det] utenfor den praktiske politiks ramme”, ble det hevdet.

Flertallet førte en relativt fyldig argumentasjon for sitt syn. Et sentralt punkt var at monopolet ikke ville gi noe overskudd Staten kunne forvalte. Det var flere årsaker til dette, bl.a. hadde flertallet ingen tro på at administrasjonen i et offentlig livsforsikringsselskap ville bli billigere enn i et privat selskap. Det antok også at publikums interesse for sparing i livsforsikring ville bli mindre når de måtte spare i et offentlig monopolselskap i stedet for å kunne velge i et marked med konkurrerende private selskaper. Dessuten måtte de eksisterende selskapenes eiere få erstatning dersom selskapene måtte stoppe sin virksomhet til fordel for et statlig monopol. Dette ville koste betydelige beløp slik at resultatet ikke ville bli ”...at der skaffes statsmagterne nye midler, [men] at der istedet vil stilles sterke krav til statskassen.” Endelig hevdet flertallet at sosialisering var et unødvendig inngrep fordi ”...livsforsikringen hos os nu drives under særdeles sunne og betryggende forme”. Dette ble begrunnet med at etter at *Lov om forsikringsselskaper* var vedtatt, ble virksomheten drevet under betryggende offentlig tilsyn ved det nye tilsynsorganet *Forsikringsrådet*. Dessuten sørget selskapene selv for at en vesentlig del av deres overskudd tilfalt de forsikrede i form av bonuser, og at kapitalen de eide, ble plassert ”...paa [en] hensigtsmessig og samfundsgavnlig maate.”

Mindretallet (2 medlemmer)¹⁰¹ innstilte på at Bonnevis forslag ble vedtatt. Dets votum var kortere – det fant ”...flertallets anførsler litet fundert og delvis ganske misvisende”, og viste ellers til Bonnevis argumentasjon.

Saken kom opp i Stortinget først 28. mai 1915.¹⁰² I tillegg til komiteens flertallsinnstilling om at saken skulle vedlegges protokollen, og mindretallsinnstilling om at Bonnevis’ forslag skulle vedtas, la representanten Anders Johnsen Buen (Arbeiderpartiet) fram forslag om at saken skulle oversendes regjeringen.¹⁰³

Debatten kom til å dreie seg om det var bryet verdt for regjeringen å ta opp en utredning om statsmonopol for livsforsikring. Bonnevie pekte i sitt innlegg på at land som Italia¹⁰⁴, New Zealand, flere nordamerikanske stater og tyske forbundsstater hadde innført enten offentlig livsforsikringsvirksomhet eller statsmonopol. Bonnevie trakk videre fram både økonomiske og nå også ideologiske argumenter for forslaget. Han viste til at

---

¹⁰¹ Arbeiderpartiets Anders Johnsen Buen og Jul Halvorsen.

¹⁰² Behandlingen var først berammet til august 1914, men ble utsatt. (*Stortingsforhandlinger 1914*, 7.del, Forhandlinger i Stortinget, Kristiania 1915, s. 2953.)

¹⁰³ *Stortingsforhandlinger 1915*, 7.del, Forhandlinger i Stortinget, Kristiania 1915, s.1619ff.

¹⁰⁴ Delvis korrekt, Italia vedtok statsmonopol for livsforsikring i 1912, men det skulle ikke innføres før i 1923 – se også kap. 5.

det sprang ut fra en ”socialistisk betragtningsmaade”, og at det ut fra denne var viktig at ”...de store forvaltningskapitaler, som forsikringsselskaperne raader over, kommer under samfundets kontroll” slik at de ikke ble samlet opp i Kristiania og omegn eller i utlandet, ”...men at man kan gripe ind og sprede disse kapitaler etter samfundsmessige hensyn, efter landshensyn.” Til sist hevdet han det foregikk et uheldig oversalg av livsforsikringer ved at ivrige agenter solgte forsikringer til folk som ikke hadde råd til å betale dem, og måtte si opp forsikringene etter få år – noe som påførte dem store tap. Dette var et argument som ble brukt mange ganger i årene som fulgte, og det var da også korrekt at de som sa opp sine forsikringer etter kort tid, ikke fikk tilbake noe av det de hadde betalt i premier. Det hadde forsikringstekniske årsaker¹⁰⁵, men ble likevel oppfattet som urettferdig.

Henrik Ameln (Høyre), Budgetkomiteens ordfører, viste i sitt hovedinnlegg til at erfaringene med livsforsikringsmonopolet i Italia som var innført i 1912 (se kap. 5), var ”...yderst nedslaaende” med sviktende nyttegning og høye omkostninger.¹⁰⁶ Ellers gjentok han argumentene fra komiteinnstillingen, og pekte særskilt igjen på at loven av 1911 la grunnlaget for et effektivt tilsyn med virksomheten. Han avviste Bonnevis påstand om at selskapenes kapital gikk til utlandet eller ble plassert i og omkring hovedstaden – ”...livsforsikringsselskapenes kapitaler [er] for en stor del anbragt som pantelaan rundt omkring i landet...”. Etter hans og flertallets mening var Bonnevis forslag ”...mer en flyveide end egentlig et utarbeidet forslag” som det ikke var noen grunn til å få utredet. Han avviste også Buens subsidiære forslag om å sende saken over til regjeringen uten noen anmodning om utredning. Dette betydde egentlig ”...at regjeringen skal foreta den høitidelige henlæggelse.”

Venstres Ivar Petterson Tveiten fant en middelvei mellom Arbeiderpartiets og Høyres syn. Han uttalte at han hadde sympati for Bonnevis forslag, men at forsikringsmonopol var for lite praktisert andre steder til at han ville kreve en utredning fra regjeringen av dette. Han støttet imidlertid at forslaget ble oversendt regjeringen slik at den kunne ”...fylgje utviklingi av dette, og om ho i framtidi skulde finna, at det var so mykje ved saki, at ein burde taka ho upp, so vilde dei sjølv akta paa tid og høve til aa gjera det.”

---

¹⁰⁵ Rent teknisk skyldtes dette at nyttegningskostnadene, bla. agentprovisjon, ble fordelt på hele perioden det skulle betales premie. Denne kunne være ganske lang, ofte 20 - 30 år eller enda mer. Ble forsikringen sagt opp tidligere, trakk selskapet fra den ennå ikke betalte delen av nyttegningskostnadene før midlene som var spart opp på forsikringen, den såkalte *gjenkjøpsverdien*, ble utbetalt. Om forsikringen ble sagt opp etter bare 2 -3 år, kunne fradraget bli så stort at gjenkjøpsverdien ble 0.

¹⁰⁶ Erfaringene fra livsforsikringsmonopolet i Italia spilte en stor rolle i debatten i Norge og andre land. I kapittel 5 er det tatt inn en oversikt over utviklingen her.

Ved avstemningen fikk Bonnevis forslag 25 stemmer, mens Buens subsidiære forslag ble vedtatt med 61 mot 44 stemmer.¹⁰⁷

Gunnar Knudsens Venstre-regjering (1913 – 20) fulgte muligens utviklingen av forsikringsmonopolet i Italia, men fant aldri rett ”tid og høve” til å ta saken opp på nytt. Den kom først opp igjen da Arbeiderpartiet igjen satte den på dagsordenen i 1920.

Hvordan reagerte forsikringsnæringen?

Næringen hadde på dette tidspunkt ingen bransjeorganisasjon som kunne ta opp en argumentasjon overfor det politiske miljø. Riktignok regnet De norske Livsforsikringsselskapers Forening sin historie fra 15. april 1915, men de første årene begrenset denne foreningen seg til å forvalte en felles avtale om ”kjøreregler” innenfor akkvisisjonen. Næringen hadde ved tidligere anledninger likevel vist felles opptreden uten grunnlag i noen bransjeorganisasjon¹⁰⁸, men det kom ingen felles uttalelse i 1914. Den eneste reaksjon fra næringen ser ut til å være at en pamflett mot sosialisering skrevet av aktuar Arnfinn Palmstrøm¹⁰⁹ ble sendt til Stortinget. Mangelen på reaksjon skyldtes nok at det hele tida var klart at forslaget ikke ville bli vedtatt.

Forsikringstidende brukte imidlertid en del spalteplass på behandlingen av forslaget og kommentarer til det. Allerede i første nummer etter at forslaget var lagt fram, nr. 5/1914, brakte det et kort referat fra debatten i Stortinget i forbindelse med dette. I en redaksjonell kommentar i samme nummer av bladet ble ikke sosialistene bak forslaget levnet mye ære – ”...de taaler ikke at se penge – ikke med mindre de eier dem selv,” het det. Bladet fastslo at formålet med forslaget var å skaffe staten penger fra livselskapenes ”eftertragtelsesverdige” fond. Siden sosialistene var i mindretall, gikk man ut fra at forslaget ville bli avvist, men advarte samtidig om at ”...hvis ikke alle merker slaar feil, kommer de [sosialistene] nok en gang til magten. Og da!”¹¹⁰

---

¹⁰⁷ Buens forslag fikk tilslutning fra Arbeiderpartiet, Venstre og 1 representant fra henholdsvis Frisinnede Venstre (etablert i 1909, i valgsamarbeid med Høyre 1909 – 24) og fra Arbeiderdemokratene (stiftet 1906, fra 1921 Radikale Folkeparti).

¹⁰⁸ Bl.a. leverte selskapenes direktører i 1901 en felles uttalelse til departementet om forslag til ny forsikringslov, Ot.prp. nr. 30 for 1900/01, som for øvrig ikke førte til noe. Kilde: Christensen, Chr. A. R.: *Trygghet og vekst gjennom skiftende tider. De norske Livsforsikringsselskapers Forening 1915 – 1965*. Oslo 1965: De norske Livsforsikringsselskapers Forening, s. 19.

¹⁰⁹ Arnfinn Palmstrøm (1867 – 1922), fra 1919 professor i forsikringsmatematikk ved Universitetet i Oslo.

¹¹⁰ *Forsikringstidende* nr. 5/1914, datert 1.3.1914, s. 53.

Senere var *Forsikringstidendes* dekning mer nøytral. Debattene om Budgetkomiteens innstilling i juni 1914 og i Stortinget 28. mai 1915 ble referert uten kommentarer.¹¹¹

Forut for sin tid?

Var det spesielle årsaker til at dette forslaget kom allerede i 1914? Bonnevie var jurist, og visstnok ivrig på å forme ut programposter i lovforslag¹¹², men som vi har sett i kapittel 3, var kravet i partiprogrammet om sosialisering knyttet til ”produktive bedrifter” og ikke presisert slik at det kunne knyttes til finansnæringen. Dette skjedde først i 1919.

Et neste spørsmål er om det var det forhold innen livsforsikringsnæringen som gjorde det naturlig å utrede sosialisering, for eksempel uheldig forretningspraksis fra selskapenes side, eller at det offentlige tilsynet ikke var tilfredsstillende?

Det er lite som taler for at forhold i forbindelse med tilsynet skulle være årsak til at Bonnevie la fram forslaget om statsmonopol. Det var bare gått tre år siden Stortinget vedtok *Lov om forsikringsselskaper*¹¹³ som bl.a. fastsatte regler for det offentlige tilsynet med næringen. Før 1911 ble tilsynet med forsikringsvirksomheten utført av en *Tilsynskomite* som var etablert allerede i 1810. Den hadde ikke noen bestemmende myndighet, men likevel en viss innflytelse på næringen, først og fremst fordi medlemmene ble hentet blant landets mest fremtredende vitenskapsmenn¹¹⁴. I 1881 ble det nedsatt en offentlig kommisjon som skulle forberede nye regler for kontroll av forsikringsselskaper, men først i 1911 ble en lov vedtatt og *Forsikringsrådet* opprettet.¹¹⁵

---

¹¹¹ *Forsikringstidende* nr. 14/1914, datert 16.7.1914, s. 181, og nr. 12/1915, datert 16.6.1915, s. 133.

¹¹² *Det norske arbeiderpartis historie 1887 – 1937*, red.: Halvdan Koht, Oslo 1939: DNAs forlag, s.108.

¹¹³ Lov om forsikringsselskaper av 29. juli 1911, nr. 1, § 1, Norsk Lovtidend 1911, 2. avdeling, s. 269f, Kristiania 1911.

¹¹⁴ Som eksempler kan nevnes professorene juristen A. M. Schweigaard, og matematikerne Christopher Hansteen, Ole Jacob Broch og Carl A. Bjerknes. Etter at Forsikringsrådet ble opprettet i 1912 fortsatte komiteen sin virksomhet fram til 1939, men med ansvarsområde begrenset til private pensjonskasser og ”understøttelsesforeninger”. Kilde: (Bjørnsen, Tore, Haugen, Birger og Knudsen, Bjarne:) *Forsikringsrådet 1912-62*, Oslo 1961: Forsikringsrådet, s. 15.

¹¹⁵ Årsaken til at utredningen tok så lang tid var at den ble koblet sammen med arbeidet med en ny lov om aksjeselskaper. Etter at *Forsikringsrådet* ble opprettet, fortsatte *Tilsynskomiteen* sin virksomhet fram til 1939, men med ansvarsområde begrenset til private pensjonskasser og ”understøttelsesforeninger”. Kilde: (Bjørnsen, Tore, Haugen, Birger og Knudsen, Bjarne:) *Forsikringsrådet 1912-62*, Oslo 1961: Forsikringsrådet, s. 15.

Loven av 1911 innførte konsesjonsplikt for livsforsikringselskaper. Alle livsforsikringselskaper som var i virksomhet i Norge, norske og utenlandske, da loven trådte i kraft 1.1.1912, måtte søke om å få fortsette virksomheten. Tillatelse ble først gitt etter en vurdering av forsikringsteknisk grunnlag for premieberegning, forsikringsvilkår, vedtekter m.m.¹¹⁶ 1911-loven betydde altså ikke bare at forsikringsvirksomheten kom inn under et ordnet tilsyn basert på et moderne regelverk, men også en full gjennomgang av livsforsikringsvirksomheten.

Mangel på offentlig kontroll var neppe årsaken til at Bonnevie fremmet sitt forslag i 1914. Hva så med selskapenes forretningspraksis – var det noe å si på den? Bonnevie hadde i debatten om sosialiseringforslaget i Stortinget antydnet at livsforsikringsvirksomheten ikke alltid hadde vært drevet under betryggende og sunne forhold. Her kan en av de sakene Forsikringsrådet tok opp allerede i 1913, hatt betydning. Den gjaldt markedsføringspraksis og regnskapstekniske forhold i selskapet *Andvake*¹¹⁷. Rådet var ikke var tilfreds med selskapets regnskapsførsel og var i tvil om reglene om båndlegging av verdipapirer¹¹⁸ ble fulgt opp tilfredsstillende. I november 1914 fant det at ”aabenbare misbruk har indsneket seg i selskapets ledelse”, og ba justisminister Lars Abrahamsen som var medlem av Andvakes styre, medvirke til endringer i selskapets daglige ledelse.¹¹⁹ Dette ble ikke fulgt opp av statsråden, og senere samme måned vedtok Rådet å kreve at selskapets adm. direktør og kassadirektør straks ble suspendert ellers ville selskapet bli satt under administrasjon.¹²⁰ Selskapet adlød, og den nye ledelsen bestemte seg i juni 1915 for å trekke tilbake Andvakes konsesjonssøknad.

Da Bonnevie antydnet at driften av livsforsikringsselskapene ikke alltid hadde vært like betryggende, kan det være at han hadde denne

---

¹¹⁶ De utenlandske selskapene måtte i flere tilfelle omorganisere representasjonen i Norge og dessuten betale et depositum på kr 100 000 til Norges Bank (lovens § 101, pkt. 8 og § 104). Følgen ble at mange av dem trakk seg tilbake fra det norske markedet i stedet – bare 12 av 32 søkte tillatelse til fortsatt drift i Norge.

¹¹⁷ Selskapet ble stiftet i 1907, men var ikke aktivt etter 1915. Det må ikke forveksles med Livstrygdelaget Andvake som ble startet 1917 og eksisterte som selvstendig selskap til 1990. Etter flere fusjoner nå i DnB NOR.

¹¹⁸ Bestemmelsene om båndlegging fantes i *Forsikringsloven* § 82. I korthet betydde dette at verdipapirer som skulle dekke selskapets forsikringsfond, dvs. midlene som skulle dekke selskapets forpliktelser overfor forsikringstakerne, ble forsynt med en påtegning om at de tilhørte dette fondet. Dermed kunne de ikke forvaltes fritt uten Forsikringsrådets tillatelse.

¹¹⁹ Møte 6. november 1914. RA - Forsikringsrådets arkiv, A 0012 – Møtebok 12.11.1911 – 16.2.1920, s. 111.

¹²⁰ RA - Forsikringsrådets arkiv, A 0012 – Møtebok 12.11.1911 – 16.2.1920, s. 115f. Dette betydde i praksis at selskapet ville bli avvirket av Forsikringsrådet (*Forsikringsloven* §§ 88 – 93).

tildragelsen i tankene. Mer sannsynlig er det kanskje at han siktet til enkelte av de utenlandske selskaperes virksomhet i årene før forsikringsloven kom. Ikke alle var kjent for ryddig forretningsvirksomhet i Norge, bl.a. var det en del å utsette på akkvisisjonsmetodene. I boka *Trygghet og vekst gjennom skiftende tider* skrev Chr. A. R. Christensen blant annet at "...de drev en markskrikerisk reklame, ofte også en illojal reklame, og deres agenter betjente seg ikke sjelden av metoder som en må kalle ukresne, til dels både direkte usunne og hensynsløse".¹²¹ Dette smittet nok over på de norske selskapene og deres agenter som ble fristet til å ta igjen med samme mynt. Det er i så måte symptomatisk at det første fast organiserte samarbeid innen norsk livsforsikring nettopp gjaldt en avtale som skulle bringe akkvisisjonen inn i "sunnere" former ved bl.a. å regulere antall agenter.

Endelig kan nok tendensen til å "overselge" livsforsikring som vi tidligere i dette kapitlet har vært inne på, ha hatt betydning. De som tegnet forsikringer de i lengden ikke hadde muligheter til å betale premie for, fikk, som vi har sett, svært lite igjen om de ønsket å gjenkjøpe forsikringen. Mange følte seg snytt når de så at flere års premieinnbetalinger i sin helhet var gått til å dekke selskapets omkostninger.

Oppsummering

Med den politiske konstellasjonen i Stortinget i 1914/15 var det svært lite sannsynlig at forslaget om å utrede sosialisering skulle bli vedtatt.¹²² På forsikringshold var holdningen klart preget av at man regnet med at forslaget aldri ville bli vedtatt – "...dets skjæbne turde være givet", het det i en kommentar i *Forsikringstidende* i 1914.¹²³ Dette synet var nok den viktigste årsak til at næringen foretok seg lite i forhold til forslaget.

Fra Arbeiderpartiets side ble det framstilt som et forslag som kunne styrke Statens finanser – uten at det betydde noen ekstra skattlegging av publikum. I debatten kalte stortingsrepresentant Anders Buen dette "...en skat, som ikke er nogen skat" – fordi staten kan ta inn "...en hel del av de penger, som folk betaler til private, uten at vedkommende forliser en eneste øre."

Sett fra deres side var det også et naturlig forslag å komme med siden det var – i alle fall etter noe tolkning – i samsvar med partiets program og ikke minst med sentralt sosialistisk tankegods som på denne tida vant stadig sterkere støtte i partiet. Forslagstilleren, Bonnevie, uttalte at Stortinget nok burde se på all forsikringsvirksomhet. At man konsentrerte seg om

---

¹²¹ Christensen, Chr. A. R.: *Trygghet og vekst gjennom skiftende tider. De norske Livsforsikringsselskapers Forening 1915 – 1965*, Oslo 1965: De norske Livsforsikringsselskapers Forening, s. 20.

¹²² Ved valget i 1915 fikk Arbeiderpartiet kun 19 av 126 mandater i Stortinget.

¹²³ *Forsikringstidende* nr. 14/1914, datert 16.7.1914, s. 181.

livsforsikring i første omgang, skyldtes at oppsamlingen av kapital først og fremst skjedde i disse selskapene. Trolig betydde enkelte forhold innen næringen noe. Både uheldig akkvisisjonspraksis i den harde konkurransen spesielt med de utenlandske selskapene, enkelte forhold som kom fram da Forsikringsrådet begynte behandlingen av selskapenes konsesjonssøknader og "Andvake-saken", kan tenkes å ha hatt betydning.

Forslaget ble med støtte fra Venstre vedtatt oversendt regjeringen, men i praksis aldri fulgt opp. Sammen med radikaliseringen av sosialdemokratiet var dette nok årsaken til at forslaget kom opp på ny etter fem år – og da gjaldt det *hele* forsikringsnæringen.

Kapittel 5: ”...motstand mot sosialiseringen brudt”

1920: Nytt og utvidet forslag om å utrede sosialisering

Arbeiderpartiet tok opp spørsmålet om sosialisering av forsikringsnæringen på ny i 1920. På dette tidspunktet var, som vi har sett (kapittel 3 ovenfor) sosialisering av forsikringsnæringen tatt inn som eget punkt i Arbeiderpartiets program etter forslag fra et sosialiseringsutvalget av 1919. I tillegg var Arbeiderpartiet erklært som revolusjonært og på vei inn i den kommunistiske internasjonale, *Komintern*.

Dette kapitlet innledes med en kort oversikt over utviklingen i debatten om sosialisering av næringslivet og spesielt forsikringsnæringen i Europa fram mot 1920. Deretter vil vi gå gjennom forslaget om sosialisering fra Arbeiderpartiet, studere bakgrunnen for at det ble reist og resultatet av behandlingen av det i Stortinget før vi til sist ser på hvordan forsikringsnæringen reagerte på det.

Det italienske livsforsikringsmonopolet

Lengst i retning av sosialisering av forsikringsnæringen kom man i Italia der det ble etablert et statseid livsforsikringsselskap som etter en overgangsperiode skulle få monopol på all livsforsikringsvirksomhet.

Det italienske livsforsikringsmonopolet ble innført ved lov av 4.4.1912, gjort gjeldende fra 1913 og avsluttet ved en lovendring 29.4.1923. Monopolselskapet fikk navnet *Instituto Nazionale della Assicurazioni* – forkortet: INA. Selskapet fikk ikke umiddelbart fullstendig monopol. Loven forbød riktignok etablering av nye livsforsikringsselskaper, men de eksisterende selskapene skulle få fortsette i ti år til, deretter skulle fullt monopol innføres. I 1912 var det 58 livsforsikringsselskaper i Italia, av disse 27 utenlandske.¹²⁴ Halvparten av de utenlandske og 10 innenlandske selskaper overdro raskt sin portefølje til INA som fikk en startbestand på ca 42 % av samlet bestand for alle selskaper. Etter hvert valgte flere innenlandske selskaper å overdra porteføljen til INA, og antallet private selskaper i drift ble sterkt redusert.

Erfaringene fra Italia ble flittig trukket fram i den norske debatten om sosialisering av forsikringsnæringen, og det er naturlig å se litt nærmere på følgene av vedtaket om statsmonopol i Italia før vi oppsummerer sosialiseringdebatten i en del andre europeiske land.

---

¹²⁴ Regnet etter antall forsikringer hadde utenlandske selskapene en markedsandel på 41 %, regnet etter bestand på 61 %. De hadde altså gjennomgående høyere forsikringssummer enn de nasjonale selskapene.

Hvilke resultater oppnådde INA?

I 1926 skrev den danske redaktøren av *Nordisk Forsikringstidsskrift* Christian Thorsen en artikkel om INA i tidsskriftet.¹²⁵ Thorsen var motstander av sosialisering i betydningen statsdrift (se kap. 2), men hans opplysninger i artikkelen om INAs resultater kunne kontrolleres mot offisiell italiensk statistikk, så vi må kunne anta at hans framstilling i hovedsak var balansert og pålitelig.

I den norske debatten ble det, som vi har sett, bl.a. hevdet at salget av nye forsikringer gikk dårlig etter at monopolet ble innført. Thorsens tall viser da også at perioden 1913 – 1919 var preget av stagnasjon i nyttegningen. Men dette gjaldt både INA og de private selskapene som var igjen. Den viktigste årsaken var de usikre og ustabile tidene under 1. verdenskrig. Etter krigens slutt kom det en periode med sterk økning i nyttegningen, men nå falt de resterende private selskapenes andel av nyttegningen. Det kan se ut som INA i denne perioden festet et grep om markedet – kanskje ikke uventet siden både markedet og de private selskapene måtte anta at INA helt skulle overta allerede i 1923. Da det i stedet igjen ble innført fri konkurranse, fulgte en enda sterkere økning av nyttegningen og de private selskapene styrket på ny sin stilling.¹²⁶ Her må vi imidlertid ta med i betraktning at det trolig ble lettere å oppfordre folk til å tenke framover og på sparing da den sosiale og politiske uro som hadde preget Italia, ble dempet – eller rettere undertrykt – etter at Mussolini tok makten i 1922.

Arbeiderpartiet hevdet at sosialisering av forsikringsnæringen ville føre til reduksjon av *kostnadene*, spesielt ved salg av livsforsikring. INAs kostnader varierte sterkt, fra 11,0 % i 1916 til 23,0 % i 1920. Perioden fra 1913 – 23 sett under ett, lå de ikke *spesielt* lavt, men var stort sett under 20 % som var det normale nivået i Norge på samme tid.¹²⁷ På den annen side hadde INA ikke reelt monopol, men konkurrerte med private selskaper som riktignok ble stadig færre og trolig mer desillusjonerte ettersom tidspunktet for full statsovertakelse nærmet seg.

Innen *finansforvaltningen* skilte INA seg lite fra de private selskapene bortsett fra at det plasserte en større andel av sine aktiva i statsobligasjoner og svært lite i utlån, under 1 %.

---

¹²⁵ Christian Thorsen (DK): *Det italienske Forsøg med Livsforsikringsmonopolet Istituto Nazionale della Assicurazioni 1913 – 1924*. NFT 1/1926, side 1ff.

¹²⁶ Nytegningen gikk opp med 216 % fra 1919 – 23 og 245 % fra 1923 - 24, og de private selskapenes andel av den økte fra ca 30 til 57 %.

¹²⁷ De lå for eksempel på 20 % i 1912 og 21 % i 1920. *Utkast til lov om livsforsikringsvirksomhet m.v.* Innstilling fra livsforsikringskomiteen av 1947, Oslo 1953, s. 70f.

Heller ikke når det gjaldt *premier og vilkår*, skilte INA seg særlig fra de private selskapene. Det hadde noe lavere premier, men samtidig litt strammere vilkår.

INA oppnådde overskudd på sin virksomhet. Ut fra en vurdering i sin samtid karakteriserte Thorsen resultatet som godt, men ikke oppsiktsvekkende

Thorsen konkluderte med at INA "...har vel i det store og hele ydet sine forsikrede omtrent det samme, som disse vilde have kunnet oppnaa hos de private Selskaper, men sikkert heller ikke noget af Betydning derudover."¹²⁸ INA skilte seg lite ut fra de private selskapene, og Thorsen hevdet at dette var et "...vægtigt Sandsynlighedsbevis mot Statsmonopolets av mange hævdede Fortræfflighed." Det kan man kanskje si seg enig i, men da må det også tilføyes at INA heller ikke var noe bevis på det motsatte: At et statsmonopol ville være en ulykke for livsforsikringen.

Hvorfor ble monopolet opphevet? Thorsen mente at en viktig årsak til dette var at INA ikke hadde løst sin hovedoppgave – å gi livsforsikringen et gjennombrudd hos Italias befolkning - det "...var ikke blevet den Fremmer af Forsorgstanken, som man paa Forhaand havde ventet," skrev han.¹²⁹ Viktigere var det nok at man i 1923 var kommet til "sannhetens øyeblikk" – monopolet skulle gjøres reelt. Det betydde at de resterende private selskapene måtte stoppe sin virksomhet med det tap av jobber, misnøye og kapitalflukt det ventelig ville føre til. Mussolini viste senere at han ikke vek tilbake for sosialisering av deler av finansnæringen¹³⁰, men i 1923 hadde han ennå ikke helt festet sitt grep på det italienske samfunnet. Det var dessuten bare gått to år siden han hadde moderert fascistpartiets program for å oppnå støtte bl.a. fra industri- og finansfolk. Om han utvidet forsikringsmonopolet som planlagt, kunne han nok sette noe av denne støtten i fare. På den annen side hadde INA vokst, og hadde etter hvert ca 600 ansatte og en betydelig bestand av forsikringer. Dermed var det heller ikke ønskelig å nedlegge INA. Løsningen ble et kompromiss: INA fikk fortsette som statsselskap, men uten monopol og i fri konkurranse med private selskaper.

Sosialiseringdebatt og -forslag i andre europeiske land¹³¹

Da første verdenskrig endelig var over i november 1918, fulgte en periode med politisk radikaliserings og sosial uro i flere europeiske land. I Russland

---

¹²⁸ NFT 1/1926, s. 17.

¹²⁹ NFT 1/1926, s. 18.

¹³⁰ På 1930-tallet sosialiserte han bankene.

¹³¹ Med mindre annet er oppgitt, er opplysningene og sitatene i dette avsnittet i hovedsak hentet fra Hansen, Arvid: *Sosialisering i teori og praksis*, Kristiania 1920: Det Norske Arbeiderpartis Forlag.

kom det revolusjon – i flere andre land kunne det se ut til at det samme kunne skje. Ett av de krav som ble tatt opp, var sosialisering, oftest i form av statsovertakelse, av viktige deler av næringslivet, bl.a. finansnæringen – bank- og forsikringsvirksomheten.

I *Russland* ble alle forsikringsselskaper nasjonalisert i 1918, og det ble opprettet to statlige monopolselskap – ett for nasjonal og ett for internasjonal forsikring¹³². Monopolet ble endelig opphevet først i 1988.

I *Tyskland* utløste nederlaget i krigen sterk sosial uro og flere væpnede oppstander. Mange steder ble det etablert arbeider- og soldatråd. I desember 1918 ble det oppnevnt en *Rikssosialiseringskommisjon*. Kommisjonen så det som sin oppgave å "...forberede de skridt som er egnet til at overføre disposisjonen over produksjonsmidlerne til samfunnet" – i første rekke kull-, jern- og kraftproduksjon og virksomheter som "...i følge sin natur kommer i betraktning ved sosialiseringen, for eksempel forsikringsvesenet og bankerne". Kommisjonen la i mars 1919 fram forslag til en rammelov om sosialisering, bl.a. sosialisering av forsikringsnæringen, for Riksdagen. I mellomtida hadde det imidlertid mer moderate krefter vunnet valget som ble holdt i januar 1919, og sosialdemokratene Friedrich Ebert og Philip Scheidemann var blitt henholdsvis president og statsminister.¹³³ Scheidemann ledet en koalisjonsregjering av moderate sosialister og sentrumpartier som ikke ønsket å sette i verk sosialisering av næringslivet fordi den antok at dette ville føre til en nedgang i produktiviteten som landets økonomi ikke ville tåle. Sosialiseringskommisjonen avsluttet etter dette sitt arbeid.

Disse to landene var langt fra de eneste der sosialisering i større eller mindre skala ble foreslått eller diskutert rett etter at første verdenskrig var over. I *Østerrike* ble det lagt fram omfattende forslag til sosialisering av gruver og industri, og dessuten vedtatt en egen lov om ledelse av sosialiserte foretak.¹³⁴ Under *Béla Kun's*¹³⁵ kortvarige sovjetrepublikk i *Ungarn* i 1919 ble det vedtatt full sosialisering av alle bedrifter – allerede 1 uke etter kuppet som førte Béla Kun til makten, ble alle banker sosialisert. Også hos "seiersmaktene" etter krigen stod spørsmålet på dagsordenen. I *England* var det flere bevegelser som tok opp ideene om bedriftsråd og sosialisering, bl.a. ble det gjennomført en utredning av sosialisering av gruveindustrien, men denne ble ikke fulgt opp av regjeringen. I *Frankrike* krevde Sosialistpartiet på sin kongress i 1920 "...socialisering av de kapitalistiske monopoler."

---

¹³² Henholdsvis *Russgostrakh* og *Ingostrakh*.

¹³³ Ebert satt som president til sin død i 1925, men Scheidemann gikk av allerede i juni samme år.

¹³⁴ Ledelsen skulle deles mellom staten, forbrukerne (via forbruksforeninger), arbeiderne og funksjonærene (bedriftsråd og fagforening).

¹³⁵ Ungarsk kommunist, 1886 – 1939. Han tok makten i et kupp 21. mars 1919, styrtet i juli samme år.

Heller ikke i våre naboland var debatten om sosialisering ukjent. I Danmark vedtok det *Socialdemokratiske Forbund* på sin kongress i 1919 en større plan om innføring av sterkere kontroll med næringslivet og større innflytelse for de ansatte. I denne planen inngikk også krav om at "...der snarest fremsættes forslag om statens overtagelse av forsikringsvæsenet, navnlig livsforsikring, ulykkes- og pensionsforsikring samt brandforsikring". I Sverige tok *Det fackliga propagandaförbundet*¹³⁶ i 1919 til orde mot "...statskapitalistiske spekulationer i spørsmålet om banker, industri [...] forsikringsvæsen" og gikk i stedet inn for at det private bank- og forsikringsvesen¹³⁷ skulle overføres til "de arbeidende klassers eie" ved ekspropriasjon.

Norge: Sosialministeren antyder sosialisering

Sett på bakgrunn av den politiske utviklingen i arbeiderbevegelsen både i Norge og andre europeiske land som vi har skissert ovenfor, er det ikke overraskende at spørsmålet om sosialisering av bl.a. forsikringsnæringen kom opp også i Norge. Imidlertid kan det se ut til at det nærmest var en tilfeldighet som førte til at Arbeiderpartiet i 1920 la fram forslag om å utrede sosialisering av både livs- og skadeforsikringsnæringen.

Utgangspunktet var Stortingets behandling av årets bevilgning til Forsikringsrådet 13. februar 1920.¹³⁸ Representanten Carl Otto Lund (Høyre) bemerket i denne sammenheng at antallet forsikringsselskaper etter hvert var blitt svært høyt.¹³⁹ Han var dessuten bekymret for at noen selskaper ikke fulgte opp pålegg de fikk fra Forsikringsrådet. Han viste til at det var innført en midlertidig lov om konsesjonsplikt for banker¹⁴⁰, og hevdet at det kunne være nødvendig med samme tiltak for skadeforsikringsselskaper. Anders Johnsen Buen (Arbeiderpartiet) fulgte opp Lunds innlegg med å spørre regjeringen om hvordan den stilte seg til spørsmålet om sosialisering av

---

¹³⁶ En syndikalistisk gruppe med basis i den svenske fagbevegelsen, kan sammenliknes med den Fagopposisjonen i Norge. Aktiv fra 1919 – 23.

¹³⁷ Sammen med kommunikasjoner, naturrikdommer og de "monopolartede industrier."

¹³⁸ *Stortingsforhandlinger 1920, del 7a: Forhandlinger i Stortinget*. Kristiania 1921: Centraltrykkeriet, s. 22f.

¹³⁹ 182 norske og 90 utenlandske pr. 31.12.1918 i følge Lund. Dette var kun skadeselskapene som arbeidet landsomfattende. I tillegg kom 10 livsforsikringsselskaper og flere hundre lokale brann-, husdyr- og fartøysforsikringskasser. De lokale forsikringskassene stod *ikke* under Forsikringsrådets tilsyn.

¹⁴⁰ Innført ved *Midlertidig lov om adgang til at drive bankvirksomhet* av 9. mars 1918, nr. 2. (*Norsk Lovtidend*, 2. avd., s. 112.)

forsikringsvirksomheten. Sosialminister Paal Olav Berg¹⁴¹ (Venstre) svarte at han var enig i at det var for mange forsikringsselskaper i landet, og at "...det er spørsmål om ikke nettop den rette vei er at monopolisere istedenfor at gaa koncessionsveien."¹⁴²

I en kommentar skrev *Forsikringstidende* at Berg her nok hadde "...ligget under for sin tilbøielighet til at gi uttrykk for tanker som er mer "radikale" end de er vel overveiede."¹⁴³ Uttalelsen var imidlertid neppe så uoverveid eller impulsiv som bladet antydte – tvert om falt den inn i et etablert mønster for borgerlig politikk i årene 1917 - 20.

Borgerlig brobyggingspolitikk

Fram mot 1920 var det kommet det en ny dimensjon inn i norsk politikk: Frykten for revolusjon, for at en radikaliserert arbeiderklasse inspirert av bl.a. revolusjonen i Russland skulle "...gripe til utenomparlamentariske midler for å nå sine politiske mål [...] red borgerlige politikere som en mare."¹⁴⁴ Uroen ble ikke mindre av at Arbeiderpartiet på sitt landsmøte i 1918 vedtok at det "...forbeholdt seg retten til at anvende revolutionær masseaksjon i kampen for arbeiderklassens økonomiske frigjørelse."¹⁴⁵ Høyre og Venstre stod sammen om å møte den trusselen med både en "pansret neve", dvs. militær beredskap, etterretning og unntakslover, men også med en "åpen hånd". Den siste strategien innebar først og fremst en økt sosial reformvilje for å "...ta brodden av den revolusjonære kraft", og lede arbeiderbevegelsens politiske energi og kraft inn i ordinære politiske fora og kanaler.¹⁴⁶ Reformviljen kom til uttrykk på flere måter, bl.a. ble 8-timers dag lovfestet i 1919¹⁴⁷, og politisk kom de borgerlige partier Arbeiderpartiet i møte bl.a. ved å gå inn for forholdstallsvalg i stedet for valg i en-

---

¹⁴¹ Paal Olav Berg (1873-1968): Utdannet som jurist. Sosialminister 1919-20, justisminister 1924-26 og høyesterettsjustitiarius 1929-46. Under okkupasjonen leder for Hjemmefronten fra 1941.

¹⁴² Selv om debatten som vi ser, fjernet seg noe fra hovedsaken, fikk Forsikringsrådet vedtatt sitt budsjett i samme møte.

¹⁴³ *Forsikringstidende* nr. 4/1920, datert 16.2.1920, s. 60.

¹⁴⁴ Danielsen, Rolf: *Borgerlig oppdemningspolitikk 1918 – 1940 (Høyres historie bd. 2)*, Oslo 1984: J. W. Cappelens forlag A/S, s. 10.

¹⁴⁵ Sitert etter Furre, Berge: *Norsk historie 1905 – 1940*, Oslo 1972: Det Norske Samlaget, s.116.

¹⁴⁶ Danielsen, Rolf (1984), s. 15.

¹⁴⁷ Denne ble innført ved en midlertidig lov av 14. august 1918, nr. 9 (*Norsk Lovtidend* 1918, 2. avd., s. 648). Arbeidstida skulle være maksimum 8 ½ time pr dag og 48 timer pr uke. Nedsettelsen kunne skje etter "andragende til Kongen [i] bestemte arter av bedrifter eller i enkelte bedrifter." (§ 1). Ved *Lov om forandringer i og tillegg til lov av 18. september 1915 om arbeiderbeskyttelse i industrielle virksomheter* av 11. juli 1919 (*Norsk Lovtidend* 1919, 2. avd., s. 344) ble bestemmelsen innført generelt for alle bedrifter som var omfattet av loven (§ 23).

mannskretser som hadde ført til at Arbeiderpartiet var underrepresentert i Stortinget i forhold til sitt reelle stemmetall. Dessuten gikk de inn for å nedsette tre kommisjoner som skulle utrede spørsmål som var svært viktige for arbeiderbevegelsen. De tre var *Jordkommisjonen* med oppgave å skaffe dyrkingsjord til jordløse, og – viktigere i denne sammenheng – *Arbeiderkommisjonen av 1918*¹⁴⁸ og en *Sosialiseringskommisjon* i 1919¹⁴⁹.

Arbeiderkommisjonens mandat var å utrede spørsmål om arbeidernes andel i ledelsen av bedriftene og av det økonomiske utbyttet av virksomheten. Kommisjonen foreslo i sin innstilling fra 1919 at det skulle opprettes bedriftsråd med representanter for arbeiderne, funksjonærene og ledelsen i alle industri- og håndverksbedrifter, men med begrenset og bare rådgivende myndighet. Forslaget ble kritisert av både arbeiderbevegelsen og arbeidsgiverne, og ble "...i stillhet begravet av Stortinget uten ytterligere forføyninger."¹⁵⁰

Sosialiseringskommisjonen ble nedsatt etter forslag fra Anders Johnsen Buen (A). Han tok opp spørsmålet på bakgrunn av en henstilling fra arbeiderne ved Norsk Hydros bedrifter på Rjukan om at disse bedriftene snarest måtte bli sosialisert. Talerne som tok ordet i debatten som fulgte, understrekte at det var viktig å få utredet sosialiseringsspørsmålet, som var et spørsmål i mange land¹⁵¹, men i et bredere perspektiv enn bare knyttet til Norsk Hydro. Sosialminister Berg var også positiv til en utredning, og kunne heller ikke tenke seg at noen av de andre statsrådende ville ha noe mot dette. Også Otto Bahr Halvorsen (H)¹⁵² støttet forslaget, men presiserte at det var fordi han "...rent prinsipielt set ikke vil motsætte meg utredning av, hva der fra flere hold ønskes utredet."¹⁵³ Det ble deretter enstemmig vedtatt å opprette en sosialiseringskommisjon medlemmer fra fagbevegelsen og

---

¹⁴⁸ Vedtak i Stortinget 19.7.1918. *Stortingstidende 1918*, 7b. Kra. 1918, Centraltrykkeriet, s. 2364. Vedtaket ble gjort mot tre stemmer – alle fra Arbeiderpartiet. Bakgrunnen var at de mente dette var et forsøk fra "privatspekulanter [og] utbyttene" på å holde "...liv i dette utbyttersystem, [mens] det maal arbeiderne har, er at faa fjærnet hele dette utbyttervæsen." (Representanten Anders Horgen, A - Buskerud).

¹⁴⁹ Enstemmig vedtak i Stortinget 30.5.1919. *Stortingstidende 1919*, 7b. Kra. 1919, Centraltrykkeriet, s. 1539ff.

¹⁵⁰ Sentralt i kritikken fra arbeiderbevegelsens side var bl.a. at vedtak i rådene måtte har tilslutning fra alle grupper som var representert der. *Arbeidernes leksikon*, Oslo 1934 - 36: Arbeidermagasinets forlag, bd. 1, s. 210.

¹⁵¹ "...et spørsmål paa dagsordnen, [...] et brændende spørsmål [i] nær sagt alle civilicerte land i verden", i følge Johan Castberg (V). *Stortingstidende 1918*, 7b. Kra. 1918, Centraltrykkeriet, s. 1540.

¹⁵² Otto Bahr Halvorsen (1872-1923). Stortingsrepresentant 1913-23, statsminister 1920-21 og 1923, formann i Høyre 1919-23.

¹⁵³ *Stortingstidende 1919*, 7b. Kra. 1919, Centraltrykkeriet, s. 1541.

Arbeiderpartiet, Ole Olsen Lian, Alfred Madsen og Oscar Pedersen¹⁵⁴, og Industriforbundet. Leder ble høyesterettsdommer Karl Frimann Dahl¹⁵⁵, som også ledet Arbeiderkommisjonen (se ovenfor).

Kommisjonens mandat var å vurdere sosialisering av Hydros bedrifter og senere også Meråker Brug, bedriftene i Odda og bergverkene. I 1923 ble det endret til å vurdere spørsmålet i sin alminnelighet. Den kom først med sin innstilling først i 1924. Flertallet (Lian, Madsen, Pedersen og Dahl) gikk inn for en suksessiv sosialisering og fortsatt utredning av spørsmålet, men innstillingen kom for sent til at den skulle få noen politisk betydning. Den revolusjonære glød var gått ut av arbeiderbevegelsen og spørsmålet om sosialisering som i 1919 "...i den alminnelig opinion sto som en nære forestående arbeidsoppgave, [var] avløst av krisas reaksjon og resignasjon."¹⁵⁶ Regjeringen bevilget ikke penger til fortsatt utredning, og innstillingen ble aldri debattert eller behandlet i Stortinget.

Arbeiderpartiet fremmer forslag om å utrede sosialisering

På bakgrunn av utviklingen vi har skissert ovenfor, er det ikke overraskende at Arbeiderpartiets stortingsgruppe grep tak i sosialministerens uttalelse, og tolket den slik at "...den tilspidsede motstand mot sosialiseringen nu er brutt" og at det bare gjenstod å drøfte "...den praktiske og økonomiske side ved spørsmålet." Allerede senere samme måned fremmet Arbeiderpartiet et forslag om at Stortinget skulle be regjeringen om å "...utrede spørsmålet om etablering av et statsmonopol omfattende forsikringsvirksomheten helt eller delvis, og at forelægge resultatet for indeværende Storting."¹⁵⁷ Forslaget var utarbeidet av stortingsrepresentantene Christopher Hornsrud¹⁵⁸, Johan Nygaardsvold¹⁵⁹ og Arne Magnussen¹⁶⁰.

---

¹⁵⁴ Lian var formann i LO, Madsen medlem av Arbeiderpartiets sentralstyre og Pedersen redaktør av flere arbeideraviser. Pedersen kom med i kommisjonen først i 1923, da var han redaktør av *Arbeiderpolitikken*.

¹⁵⁵ Dahl var på dette tidspunkt venstremann, men sluttet seg til sosialdemokratene i 1925.

¹⁵⁶ Ousland, Gunnar: *Fagbevegelsen i Norge, bd.1 Fra avmakt til stormakt 1870 – 1920*. Oslo 1949: Arbeidernes faglige landsorganisasjon i Norge (i kommisjon i Tiden Norsk Forlag), s. 590f.

¹⁵⁷ *Stortingsforhandlinger 1920*, del 7a: Forhandlinger i Stortinget, s. 419, Kra, 1921. ABB.

¹⁵⁸ Christopher Hornsrud (1859 – 1960) var stortingsrepresentant 1912 – 36. Arbeiderpartiets første statsminister 28.1 – 15.2.1928. Stortingspresident 1928 – 34.

¹⁵⁹ Johan Nygaardsvold (1879 – 1952) var stortingsrepresentant 1916 – 49. Lagtingspresident 1928 – 34, deretter Stortingspresident 1934 – 35 og statsminister 1935 - 45.

¹⁶⁰ Arne Magnussen, stortingsrepresentant 1919 – 27 og 1931 – 33.

I begrunnelsen viste forslagstillerne til at regjeringen ikke hadde fulgt opp Stortingets vedtak i 1915 om å utrede monopol på livsforsikring. Imidlertid var spørsmålet i 1920 enda mer aktuelt enn i 1915, samtidig som de mente å ha registrert at motstanden mot sosialisering var brutt. De pekte videre på at forsikringsselskapene hadde utviklet seg til "...monopolignende organisasjoner for private kapitalister [og at] tarifoverenskomsten allerede har avløst fri konkurranse." Av sammenhengen ser det ut til at de tenkte på de to avtalene om regulering av akkvisisjonen som lå til grunn for stiftelsen av Livforeningen i 1915. Begge var nok det man senere ville kalt "konkurranseregulerende", bl.a. var ett av formålene å hindre "... ydelse av rabatt."

Forslagsstillerne mente imidlertid at det ikke var noen grunn til å begrense utredningen til livsforsikring, men ba om at spørsmålet om sosialisering ble utredet "...ut fra den betragtning at mest mulig av forsikringsvæsenet bør underlægges monopolet." Selve monopolet så de for seg i første omgang gjennomført ved å "...forene de mange selskaper med likesaa mange direktorer og endnu flere aktionærer til et selskap, et samvirkelag – statsmonopolet – hvori alle interesser gaar op."

Forslaget ble lagt fram 28.2.1920, og straks sendt over til Næringskomité nr. 1¹⁶¹ som la fram sin innstilling 26.5.1920. I de tre månedene behandlingen i komiteen varte, ble det gjort flere forsøk fra forsikringsnæringen på å påvirke utfallet av denne saken.

Forsikringsnæringens reaksjon

På dette tidspunkt var, som vi har sett, De norske Livsforsikringsselskapers Forening etablert. Virksomheten var imidlertid begrenset og noe uformell, foreningen var i første rekke et forum der direktørene i medlemselskapene møttes med jevne mellomrom for å behandle spørsmål i forbindelse med de to avtalene om akkvisisjonen som Foreningen skulle forvalte, men også enkelte vilkårsspørsmål og bidragssøknader fra ideelle organisasjoner.¹⁶² Det var først med vedtektene fra 1922 det ble åpnet for at Livforeningen kunne drive mer "næringspolitisk" preget virksomhet ved at de definerte arbeidet for å fremme medlemmes felles interesser som et viktig formål for Foreningens virksomhet.

Den første reaksjonen fra næringen på forslaget om å utrede sosialisering kom ikke fra Livforeningen, men fra en enkeltperson. Allerede 9. mars 1920 sendte direktør i livsforsikringsselskapet Brage, Ludvig Rødli,

---

¹⁶¹ *Stortingsforhandlinger 1920*, del 7a: Forhandlinger i Stortinget, s. 419.

¹⁶² I NFÅ for 1917-18 (utgitt av Den norske Forsikringsforening, Kristiania 1919) s. 93, presenteres foreningen som "De norske livsforsikringsselskapers direktørforening". Som en kuriositet kan det nevnes at Livforeningen på 1970-tallet av mange innen livsforsikring fortsatt ble omtalt som "Direktørforeningen."

et omfattende brev til formannen i næringskomité nr. 1, lagtingspresident Andreas Kristian Andersen Grimsø (Venstre). Brevet ble i sin helhet gjengitt i *Forsikringstidende*¹⁶³. Rødli viste til erfaringer fra andre land der det var etablert eller hadde vært diskutert eller utredet å etablere statsmonopol for forsikring. Spørsmålet var utredet i mange land¹⁶⁴, men monopol var etablert i bare tre: Uruguay, Russland og Italia. Rødli kommenterte særlig situasjonen i Italia, og hevdet at erfaringene der ikke var positive. Nytegningen var gått betydelig tilbake, bl.a. fordi mange store forsikringer gikk til utenlandske selskaper.¹⁶⁵

Rødli minnet videre om at Stortingets budsjettkomité i 1914 ga livsforsikring attest for å "...drives under særdeles sunde og betryggende former"¹⁶⁶, og hevdet at utviklingen senere hadde fortsatt i samme spor. Forsikringsbestanden og selskapenes inntekter hadde økt, men ikke aksjonærenes profitt siden de fleste livsforsikringsaksjeselskapene i vedtektene hadde begrenset utbyttet til aksjonærene til 5 %. Stat og kommune derimot hadde profitert på at selskapene var gode skatteobjekter. Han viste også til at selskapene hadde tatt samfunnsmessig ansvar, bl.a. ved å støtte samfunnsgagnlige formål.

Til sist tok Rødli opp kritikken av de høye akkvisisjonskostnadene innen livsforsikring, og medga at de var en kilde til bekymring også i næringen. Men på den annen side er dette ikke til å unngå "...al den stund forstaaelsen av livsforsikringens nødvendighet [...], er saa liten, at det den dag i dag er et særsyn at nogen av egen drift kommer for at bli forsikret."

De høye omkostningene må skrives på næringens debetside, innrømmet Rødli, men han mente at næringen også hadde sin kreditside, og hevdet at balansen mellom debet og kredit neppe "...skulde komme til at stille seg gunstigere under et statsmonopol." I alle fall, avsluttet han, ville det ikke skade om Norge i spørsmålet om statsmonopol, "...stiller sig avventende til man fra andre lande vinder en sikker erfaring for at statsmonopolet fører frem til de maal som man søker at naa."

Kort tid før næringskomiteen la fram sin innstilling, kom forsikringsnæringens organisasjoner på banen. Fem forsikrings-

---

¹⁶³ *Forsikringstidende* nr. 7/1920, 1.4.1920, s. 101f og *Forsikringstidende* nr. 8, 16.4.1920, s. 113.

¹⁶⁴ Rødli nevner bl.a. Østerrike, Danmark, Tyskland, Romania, Sveits, England, Frankrike og England, men overser Sverige der et lignende forslag var reist i Riksdagen i januar 1920 (*Forsikringstidende* nr. 6/1920, 16.3.1920, s. 88). Det ble for øvrig forkastet av Riksdagens annetkammer med 15. mai 1920. (*Forsikringstidende* nr. 11/1920, 1.6.1920, s. 164).

¹⁶⁵ Rødlis kilde til disse opplysningene var den tyske professor Alfred Manes (1877 – 1963) som var professor og leder ved Forsikringsseminaret ved Handelshøyskolen i Berlin. Erfaringene fra Italia er omtalt ovenfor.

¹⁶⁶ Han "glemmer" her at dette var flertallets syn – mindretallet var ikke helt ut enig, se kapittel 4.

organisasjoner, De private brandforsikringsselskapers Tarifforening¹⁶⁷, De norske Livsforsikringsselskapers Forening, Sjøassurandørernes Centralforening¹⁶⁸, Norske Sjøforsikringsselskapers Forening¹⁶⁹ og Den norske Forsikringsforening¹⁷⁰, sendte 14. mai 1920 et felles brev til Stortingets næringskomité.¹⁷¹ Organisasjonene gjentok deler av Rødlis argumentasjon, men tilføyde også noen nye momenter. De pekte først på at i alle land der statlig overtakelse av forsikringsvesenet hadde vært diskutert, hadde bakgrunnen vært at staten hadde behov for nye inntektskilder, og "...har ment i forsikringsvesenet at finde saadan." Faktum var, hevdet de, at Staten ikke kunne få inntekter av noen størrelse uten å forringe vilkårene for de forsikrede. Årsaken var at utbyttet til aksjonærene i livsforsikringsselskapene var så lite¹⁷² at om Staten skulle få inntekter av betydning ved å overta og forvalte selskapenes kapital, måtte den gi forsikringstakerne mindre avkastning av deres midler enn de private selskapene gav. Eneste fordel for Staten ville være et mindre behov for lån, men dette ville gå utover de andre låntakerne i selskapene, bl.a. kommunene.

Når finansielle forhold ikke talte for statsmonopol, måtte et monopol i så fall begrunnes med at forsikringsvesenet "... lider av saadanne mangler, at det er nødvendig for det offentlige at skride ind og tage sig av det", hevdet brevskriverne videre. Tanken ble avvist allerede i neste setning – "...intet vilde imidlertid være mer uriktig og urættferdig end en paastand i denne retning." Også foreningene viste til den gode attesten fra Budsjettkomiteen i 1914, og understrekte at den kunne utvides til alle forsikringsgrener.

I likhet med Rødli tok de så opp spørsmålet om mange agenter og derav følgende høye akkvisisjonskostnader. Klagen var ikke ny, viste de til, og hevdet at forsikringsvesenets historie viste at forsøk på å avskaffe eller begrense bruken av agenter hadde endt med "...ynkelig fiasko [mens] forsikringsvirksomheten formidlet gjennom agenter [hadde] gaat sin seiersgang gjennom alle land."

På bakgrunn av argumentasjonen i brevet og erfaringer fra utlandet konkluderte foreningene med at forsikringsvesenet rolig så en utredning om sosialisering i møte, men de ville likevel fraråde at en utredning ble satt i gang fordi "...det paa forhaand [er] helt givet at utredningen ikke vil kunne føre til positive resultater [og] det dermed forbundne arbeid saaledes vil være spilt."

---

¹⁶⁷ Se fotnote 5 i kapittel 1.

¹⁶⁸ Se fotnote 5 i kapittel 1.

¹⁶⁹ Formål å fremme og utvikle norsk sjøforsikring, men ikke som Sjøassurandørernes Centralforening (se ovenfor) ved å utarbeide felles vilkår og tariffier. Stiftet 1895, oppløst 1997.

¹⁷⁰ Se side 12.

¹⁷¹ Gjengitt i sin helhet i *Forsikringstidende* 12/1920, 16.6.1920, s. 177ff.

¹⁷² Det oppgis i brevet til 5,1 % i gjennomsnitt for alle selskaper i 1917.

Disse to henvendelsene ble ikke tillagt nevneverdig vekt i komiteens innstilling som ble vedtatt 26.5.1920.¹⁷³ En årsak kan være at tre av de fem organisasjonene som underskrev felleshenvendelsen, var priskarteller – noe som svekket deres argumentasjon. Brevet fra dir. Rødli ble ikke nevnt i det hele, mens det ble nevnt til at det var mottatt en ”forestilling” fra Brandtariff-foreningen – dette henviste trolig til felleshenvendelsen. Bortsett fra en kort henvisning til at ”...spørsmålet om at monopolisere forsikringsvirksomheden er gammelt og har længe været diskutert i flere land”, som muligens kan være hentet fra ett av brevene, ble det ikke referert eller sitert noe fra de to brevene i komiteens ganske korte innstilling til Stortinget.

Forsikringstidende brakte ganske mye stoff om behandlingen av sosialiseringforslaget, bl.a. de to brevene nevnt over, sosialminister Bergs uttalelse og Næringskomiteens innstilling. Videre ble det tatt inn en del bakgrunnsstoff, bl.a. omtale av en dansk brosjyre om samme tema¹⁷⁴ og en sitatsamling med tittelen *Kjendte mænds mening om statsdrift* der det gjengis kritiske uttalelser om sosialisering av bl.a. statsminister Gunnar Knudsen (Venstre) og tidligere formann og stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet Chr. Holterman Knudsen.¹⁷⁵

Denne relativt fyldige dekningen sammen med felleshenvendelsen fra de sentrale organisasjonene innen forsikringsnæringen gir et inntrykk av spørsmålet ble tatt alvorlig i næringen. Det var da også grunn til en viss uro – om minister Bergs uttalelse kunne tolkes slik at Venstre ville stemme med Arbeiderpartiet for å utrede sosialisering, var det flertall for dette i Stortinget (68 av 126 mandater). Et annet forhold som næringens representanter nok også var pinlig klar over, var at den etter en periode preget av mange, og til dels også spekulative, etableringer og deretter et stort antall konkurser og avvikling av flere selskaper, stod svakere i politikernes omdømme enn tidligere. Forsikringsnæringen, spesielt skadeforsikringsselskapene, hadde deltatt i spekulasjonsbølgen under 1. verdenskrig. I perioden 1914 - 1920 ble det etablert 103 nye skadeforsikringsselskaper – i de neste fem årene opphørte 87 av disse, mange ved konkurs. I flere tilfelle var forholdene omkring konkursene så vidt graverende at Forsikringsrådet valgte å politianmelde selskapets styre eller direktør.

---

¹⁷³ Innstilling S. nr. 228, trykket i *Stortingsforhandlinger 1920*, del 6 A: Innstillinger til Stortinget, s. 341, Kristiania 1921, og også gjengitt i sin helhet i *Forsikringstidende* nr. 13/1920, 1.7.1920, s.198.

¹⁷⁴ Skrevet av redaktøren av det danske forsikringstidsskriftet *Assurandøren*, Chr. Thorsen. Omtalt i *Forsikringstidende* nr. 8/1920, datert 16.4.1920. s. 115.

¹⁷⁵ Samme sted, s. 117.

Stortingets sluttbehandling av forslaget

Næringskomiteen i Stortinget la som nevnt fram sin innstilling 26. mai 1920. Innstillingen var ganske kort. Komiteen viste til forslaget om statsmonopol på livsforsikring som Bonnevie hadde reist i 1914, og som Stortinget i 1915 hadde besluttet å oversende regjeringen. Siden den tid hadde saken vært stilt i bero, og tatt i betraktning dette faktum og at det foreliggende forslaget gikk videre enn Bonnevis i det det gjaldt hele forsikringsvirksomheten, hadde komiteens flertall funnet "...uten paa forhaand at ville ta standpunkt til selve spørsmålet [...] ikke at ville motsætte sig forslagsstillernes anmodning til regjeringen om utredning". Bare Høyres to representanter i komiteen var mot utredning. Komiteen innstilte til Stortinget å beslutte å anmode regjeringen "...om at utrede spørsmålet om etablering av et statsmonopol omfattende forsikringsvirksomheten helt eller delvis og at forelægge resultatet for Stortinget."

Dette forslaget ble vedtatt enstemmig og uten debatt i Stortinget 11. juni 1920.¹⁷⁶

Saken legges igjen på is

I en kommentar uttrykte *Forsikringstidende* skuffelse over behandlingen av saken i Stortinget. Man hadde ikke ventet annet enn at komiteens innstilling ville bli vedtatt, men fant det "...like saa overraskende som nedslaaende [at] det i hele Stortinget [ikke] skulde være en eneste mand, som mener, at der er meget andet, vi burde bruke tid og penge til end til en saa helt igjennem upaakrævet utredning som denne." Bladet antok at det nå ville bli oppnevnt en "monopol-komite uten forsikringsmænd [...]. I det høieste kan vi formodentlig gjøre os haab om, at faa en fagmand til sekretær."¹⁷⁷

Slik skulle det ikke gå. Ti dager etter at Stortinget hadde fattet vedtak om utredning av sosialisering, gikk Gunnar Knudsens Venstre-regjering av, og ble etterfulgt av en Høyre-regjering ledet av Otto Bahr Halvorsen. Trass i at Høyre hadde stemt for forslaget om utredning av sosialisering av forsikringsnæringen, markerte statsministeren snart at regjeringen ikke ønsket at det skulle gjennomføres noen sosialisering. Da han var gjest ved Den norske Forsikringsforenings 20 års jubileum 15. september 1920, ga han i sin festtale "...uttryk for varm anerkjennelse av forsikringsvirksomhetens betydning", og formante næringens ledere om huske at var "...arbeidere i samfundets tjeneste [og] maatte la sig lede av hensynet til samfundets interesse." Så lenge forsikringsvirksomheten "... var

---

¹⁷⁶ *Stortingsforhandlinger* 1920, 7.del, Forhandlinger i Stortinget, Kristiania 1921, s. 2121.

¹⁷⁷ *Forsikringstidende* 12/1920, datert 16.6.1920, s. 179.

præget av [disse] høie idealer, behøvet den ikke at frygte sosialisering-planene”, avsluttet han.¹⁷⁸

Oppsummering

Da Arbeiderpartiet i 1920 for annen gang foreslo å utrede sosialisering av forsikringsnæringen i Stortinget, var det på bakgrunn av langt klarere programformuleringer i 1915. Et utvalg nedsatt av partiet og LO hadde pekt på betydningen av å sosialisere bank og forsikring først fordi ”...kreditforsyningen danner nøkkel til kontroll over næringslivet.” Dette synet ble også nedfelt i partiets program fra 1920. Da statsråd Berg fra Venstre antydet at monopolisering var en mulig vei å gå for å styrke kontrollen med forsikringsnæringen, valgte Arbeiderpartiets stortingsgruppe å raskt fremme et forslag om å utrede sosialisering. Uttalelsen bestemte nok tidspunktet for at forslaget ble stilt, men så klar som LOs og partiets sosialiseringskomite hadde vært på at det var nødvendig først å få kontroll med finansnæringen, ville forslaget trolig i alle tilfelle kommet opp senere. Ikke minst fordi tilsvarende krav ble stilt av sosialistiske og kommunistiske partier i mange land i Europa.

Næringen selv tok denne gangen utfordringen alvorlig. Det ble sendt flere brev til Stortinget med fyldig argumentasjon og dokumentasjon på at sosialisering var unødvendig ut fra finansielle hensyn, og at kontrollen med forsikringsnæringen var god nok. Dette skulle få liten betydning – utredningsforslaget ble vedtatt i juni 1920 uten debatt.

Hvorfor gikk forslaget så glatt gjennom denne gangen? I 1915 var både debatten i Stortinget og komiteens innstilling langt mer omfattende. En viktig årsak var nok at Stortinget så forslaget som en gjentakelse av vedtaket i 1915 som aldri var blitt fulgt opp av regjeringen. Det var trolig også av betydning at vedtaket kun gikk ut på en oppfordring til regjeringen om å utrede sosialisering – ikke å gjennomføre konkrete tiltak. Næringskomiteen presiserte også at den gikk inn for utredning uten å ta standpunkt til spørsmålet om sosialisering.

Like viktig var det kanskje at forsikringsnæringen var i en langt svakere posisjon i 1920 enn i 1915 bl.a. på grunn av krigsspekulasjon og påfølgende konkursbølge innen skadeforsikring. Ludvig Rødli kunne i sitt brev til Stortinget med relativt stor rett påberope seg at Stortingets budsjettkomitees attest for at livsforsikringsnæringen ble drevet i ”sunne og betryggende former” fortsatt gjaldt i 1920. Langt mer tvilsom er påstanden i felleshenvendelsen fra forsikringsorganisasjonene om at denne attesten kunne utvides til skadeforsikring.

Endelig er det grunn til å vende tilbake til minister Bergs uttalelse om at monopolisering av forsikring kunne være den rette vei å gå.

---

¹⁷⁸ *Forsikringstidende* 18/1920, datert 16.9.1920, s. 297.

Forsikringstidende antakelse om at dette nærmest var en forsnakkelse, var neppe korrekt. Derimot falt den på plass som en del av de borgerlige partienes pragmatiske politikk for å demme for de revolusjonære strømmingene innen arbeiderbevegelsen. Også Høyre støttet rundt 1920 denne politikken som førte til at flere sosiale reformer gjennomført, og at de borgerlige partiene enstemmig sluttet opp om forslag om å utrede både sosialisering av forsikring, sosialisering av visse industribedrifter og etablering bedriftsråd og utbyttedeling i industrien.

Straks etter overtok Høyre regjeringsmakten, og regjeringen markerte ganske snart at trass i partiet hadde sluttet seg til forslagene om utredning av sosialisering i årene rett forut for at det overtok regjeringsmakten, var det ikke aktuelt å følge opp vedtaket om utredning av sosialisering av forsikringsnæringen. Heller ingen av de andre regjeringene på 1920-tallet fant tid eller grunn til å starte en utredning av sosialisering av forsikringsnæringen. En viktig årsak til dette var at næringen selv pekte på en annen mulig løsning dersom man ønsket å styrke kontrollen med den. Allerede i sin første kommentar til forslaget vi har behandlet i dette kapitlet, pekte *Forsikringstidende* på at dette lettere kunne oppnås ved å innføre konsesjonsplikt også for skadeforsikringselskaper.¹⁷⁹ Dette forslaget hadde støtte i forsikringsnæringen. I november 1920 anbefalte Den norske Forsikringsforening overfor Forsikringsrådet at det ble innført konsesjonsplikt ved etablering av nye selskaper. I 1922 foreslo Forsikringsrådet det samme overfor Sosialdepartementet.¹⁸⁰ Selv om det ikke skjedde noen utvikling på dette området i løpet av 1920-tallet, ble spørsmålet stadig diskutert.

---

¹⁷⁹ *Forsikringstidende* 4/1920, datert 16.2.1920, s.60.

¹⁸⁰ Knutsen, Sverre og Ecklund, Gunhild J.: *Vern mot kriser. Norsk finanstilsyn gjennom 100 år*, Oslo 2000: Fagbokforlaget, s. 150f.

Kapittel 6: ”..en liten uttalelse om forsikringsvesenet”

1928: Nytt forslag om å utrede sosialisering

I 1928 la Arbeiderpartiet igjen fram forslag om å utrede sosialisering av forsikringsnæringen – denne gang i form av en interpellasjon fra en av partiets veteraner på Stortinget, Knut Torstensen Sjøli¹⁸¹. På dette tidspunkt var partiets revolusjonære periode på hell etter samlingen med sosialdemokratene og en fraksjon fra Kommunistpartiet året før. Tidligere samme år hadde partiet endog hatt regjeringsmakten – riktignok bare i 18 dager¹⁸². Sosialisering var imidlertid fortsatt ett av partiets mål, men som vi skal se, ser ikke det ut til å være bakgrunnen til forslaget som kom i 1928. Denne gangen var den offentlige debatt noe sterkere enn ved de tidligere forslagene, og vi skal kort se på ett utslag av dette. Endelig skal vi trekke linjene framover mot endringene i forsikringsnæringens rammebetingelser mot slutten av 1930-tallet, og vurdere om sosialiseringforslaget fra 1928 og den skjebne det fikk i Stortinget og regjeringen, hadde noen betydning for denne utviklingen.

Sjølis utgangspunkt: Brannforsikring og svindel

Den direkte årsak til at Arbeiderpartiet i 1928 igjen foreslo å utrede sosialisering, ser ut til å være et spørsmål representanten Harald Saue, Bondepartiet, stilte til arbeidsministeren i mai 1928. Han spurte om departementet ville gjøre noe for å få til ”...mer betryggende regler for brandassurance slik at den enkelte ikke blir økonomisk interessert i ildebrand.” Bakgrunnen for spørsmålet var en foruroligende økning i antall uoppklarte branner de siste årene, og Saue mente at ildspåsettelse eller grov uaktksomhet var en sterkt medvirkende årsak til utviklingen.¹⁸³ Han mente at dette måtte føre til endringer i Norges Brannkasses forsikringsvilkår. Branntakstene måtte reduseres slik at det ikke var mulig å tjene på en brann, og det

---

¹⁸¹ Sjøli ble først gang valgt til Stortinget allerede i 1916. (*Arbeidernes leksikon* bd. 6, Oslo 1936: Arbeidermagasinets forlag, s. 291.).

¹⁸² Christopher Hornsruds regjering 28.1. – 15.2.1928.

¹⁸³ *Stortingsforhandlinger 1928*, del 7b, Forhandlinger i Stortinget, s. 1556ff. Spørsmålet ble referert i *Forsikringstidende* nr. 10/1928, 16.5.1928, s. 149. I en kommentar tonet bladets ”faste medarbeider i brandforsikring”, J. Ødegaard, dette kraftig ned. Han opplyste at i perioden 1920 – 26 var 21 % av alle branner uoppklarte. I samme tidsrom var det avslørt brannstiftelse eller mistanke om ildspåsettelse i kun ca 1,5 % av branntilfellene.

måtte bli slutt på at erstatningen kunne brukes til annet å gjenoppbygge den brannskadde bygningen.¹⁸⁴

I sitt svar viste arbeidsminister Ole Monsen Mjelde, Venstre, til at Norges Brannkasse nettopp var i ferd med å justere sine vilkår på dette området. Saue sa seg fornøyd med dette svaret, og avsto fra å fremme noe forslag.¹⁸⁵

Med statsrådets svar var situasjonen på dette området avklart hva angikk Norges Brannkasse, men de private selskapenes forhold var ikke drøftet. Dette grep Sjøli fatt i, og fremmet en interpellasjon som i utgangspunktet tok opp tråden fra Saues spørsmål, men munnet ut i et forslag om sosialisering av forsikringsnæringen.

Behandlingen av Sjølis interpellasjon

Sjølis interpellasjon av 25. mai 1928 hadde denne ordlyden:

1. Er regjeringen opmerksom på, at forsikringsvesenet har utartet slik, at gjennomgripende lovforandringer er absolutt nødvendige?
2. Er regjeringen villig til å utrede spørsmålet om statens overtagelse av forsikringsvesenet og i tillegg fremsette forslag for Stortinget?¹⁸⁶

Sjølis innlegg da han la fram interpellasjonen, og debatten som fulgte, var merkelig sammensatt. Han begynte med generelt å slå fast at etter hvert som forsikringsteknikken hadde "...utviklet seg til fullkommenhet, har forsikringsmoralen sunket proporsjonalt med den utvikling forsikringsteknikken har tatt." Denne kritikken rammet både forsikrings-selskapene som etter hans mening markedsførte produkter som fristet til misbruk, og publikum som ikke lot denne muligheten gå fra seg.

"Forfallet" hadde særlig satt inn bygningsforsikring. Årsaken var at det i følge Sjøli var mulig å forsikre samme hus i flere brannkasser – "dobbeltforsikre" bygningen. Om det så ble brann, ble det gjerne til at

---

¹⁸⁴ Etter Lov om Norges Brannkasse av 1912 var det "byggeplikt" – dvs. forsikrede måtte bruke erstatningen til gjenoppbygging av den skadde bygningen, men Brannkassens direksjon kunne gi dispensasjon. Så å si alle som søkte, fikk dispensasjon siden de private selskapene som Brannkassen konkurrerte med, ikke hadde byggeplikt i sine vilkår. Dette ble løst da Forsikringsavtaleloven av 1930 fastslo at erstatningen skulle være lavere dersom bygningen ikke ble gjenoppført (§ 37). (Johnsen, Oscar Albert: *Norges Brannkasse 1767 – 1942*, bd. 2, Oslo 1956: Norges Brannkasse, 369ff.).

¹⁸⁵ Bakgrunnen for at både Saue og statsråden kun berørte Norges Brannkasses vilkår, var i første rekke at det var et offentlig selskap, og at det var det største enkelt-selskap innen bygningsforsikring i Norge – målt etter premieinntekt. (Johnsen, Oscar Albert (1956), s. 510.).

¹⁸⁶ *Stortingsforhandlinger 1928*, 7.del, Forhandlinger i Stortinget, Oslo 1928, s. 1747ff.

erstatningen "...rent ubevisst kommer nær op til den sum, som der var assuredt for", selv om bygningen egentlig var mindre verdt. Dette fristet folk til uforsiktighet med ild, for ikke å si til svindel, fordi de ikke behøvde være redde for brann, siden de etter det Sjøli hevdet, kunne "...få igjen mer, enn man virkelig har verdier for." Problemet kunne etter Sjølis mening løses ved at alle bygninger ble taksert *før* de ble forsikret, et forbud mot dobbeltforsikring og plikt til å bruke erstatningen til å gjenoppføre bygningen.¹⁸⁷

Så langt gjaldt interpellasjonen vilkårstekniske spørsmål knyttet til avtalen mellom forsikringstaker og – selskap som neppe var en sak for Stortinget. Den hadde trolig ikke blitt ofret særlig oppmerksomhet om ikke han hadde fulgt opp med mer omfattende kritikk av forsikringsnæringen eller "...en liten uttalelse om forsikringsvesenet i det hele," som han sa.

Han tok først tak i vilkårene: De var vanskelige, mente han, og med overlegg "...listig redigert [og] således avfattet at de er egnet til å narre eller vill-lede forsikringstagerne." Sjøli mente dette var gjort for at selskapene skulle tjene mer penger. Men, fortsatte han, "...der er mange måter å tjene disse penger på...". Mange forsikringsselskaper hadde gått overende etter krigen, og flere av konkursene hadde ført til tap for forsikringstakerne. Han antydte at dette skyldtes regnskapsfusk¹⁸⁸ og at det offentlige tilsynet ikke var godt nok. Videre pekte han på at selskapene utbetalte høye direksjonshonorarer¹⁸⁹, mens de på den annen side var "skattesky", og lurte unna midler som burde vært beskattet, i uforholdsmessig store "reserver".

Alt i alt mente Sjøli at de forhold han hadde pekt på, gjorde behovet for statsinngrep "innlysende" – "...for å avskjære de foretagsomme privatkapitalister å tjene seg grunnrike på menigmanns bekostning." Kontroll ville ikke være nok til "...å komme all humbugen til livs, [man må] straks ta skrittet helt ut og gå over til statsdrift så snart skje kan."

I sitt svar avviste justisminister Haakon Meyer Evjenth, Venstre, at det var behov for gjennomgripende forandringer i forsikringslovgivningen. Når det gjaldt spørsmålet om utredning av statsovertakelse, hevdet Evjenth at de økonomiske forholdene i selskapene nå ikke ga noen grunn til å gå over

---

¹⁸⁷ Sjølis forslag er etter hvert fulgt opp av forsikringsselskapene. Bygninger blir nå forhåndstaksert, det er tatt inn vinningsforbud både i Forsikringsavtaleloven (FAL) av 1930 (Lov om forsikringsavtaler av 6. juni 1930, nr. 20, §§ 37 og 39) og av 1989 (Lov om forsikringsavtaler av 16.6.1989, nr. 69, §§ 6-1 og 6-3) og i de enkelte selskapers vilkår. Videre har alle selskaper vilkårsbestemmelser om at dersom en bygning ikke gjenoppføres, vil erstatningen bli redusert.

¹⁸⁸ Han uttrykte det slik: "...de regnskaper de privatkapitalistiske selskaper sender ut, er ikke så synderlig meget å stole på."

¹⁸⁹ Opp til kr 100 000 i året, hevdet han. Til sammenlikning var statsministerens lønn i 1928 kr 25 000, og en statsråds kr 20 000 (C. Lampe (red.): *Norges statskalender for 1928*, Oslo 1928: H. Aschehoug & Co, s. 3.)

til statsdrift – i motsetning til i 1920 da spørsmålet om sosialisering sist var oppe (se kap. 5). Videre viste han til at det ikke fantes budsjettmidler til en offentlig kommisjon som skulle utrede et slikt forslag.

Sjøli var på sin side ikke overrasket over statsrådets svar, men stilte seg uforstående til at det ikke var penger til å utrede en statsovertakelse, som staten jo virkelig kunne tjene penger på om den ble gjennomført. Han avsluttet med å fremsette forslag om at ”Stortinget henstiller til regjeringen å utrede spørsmålet om statens overtakelse av forsikringsvesenet (helt eller delvis) og fremkomme med forslag herom.”

I den korte debatten som fulgte, hevdet representanten Darre Jensen (Høyre) at Sjølis forslag måtte avvises av rent prinsipielle grunner, og fikk støtte for dette av andre borgerlige representanter. To av Arbeiderpartiets representanter tok ordet i debatten. Meyer Nilsen Foshaug hevdet at konkurransen mellom selskapene fordyret forsikringene, mens Thorleif Høilund tilføyde at også kostbar administrasjonen drev premiene i været. Som bevis for dette nevnte han at han selv reiste fra Vestbanen hver dag, og kunne ”...garantere at 50 pct. av de funksjonærer som reiser der, er forsikringsfolk.”¹⁹⁰ Med dette sporet debatten av, og da de neste to talere trakk inn erfaringene etter statens overtakelse av telefonsentralene, brøt presidenten av og foreslo at Sjølis forslag ble behandlet i et senere møte. Dette ble vedtatt enstemmig.

Forslaget kom opp 19. juni 1928. Sjøli viste til at det hadde vakt stor interesse både i og utenfor Stortinget og i forsikringsnæringen. Han utvidet sin kritikk til å omfatte Forsikringsrådet som han hevdet hadde sluppet gjennom regnskaper med store og misvisende feil. Med dette hadde Rådet medvirket til å tilsløre at krisen i forsikring på langt nær var over – tvert om var tilstanden ”... i en del selskaper nettop slik at den gjør monopol påtrengende nødvendig.” Men han måtte erkjenne at forslaget hans ikke hadde noen mulighet til å bli vedtatt, og foreslo at det ble oversendt regjeringen, der det så ”...får ligge [...] som en trusel først og fremst mot Forsikringsrådet og [...] mot de forskjellige selskaper.”

Justisminister Evjenth uttalte at han kunne godta dette, i det han tolket det slik at ”...det ikke pålegger regjeringen nogen som helst plikt verken i den ene eller den andre henseende, at regjeringen i enhver henseende står fritt.” Det kom ingen motforestillinger mot denne tolkningen, og forslaget ble deretter vedtatt mot 25 stemmer.¹⁹¹

---

¹⁹⁰ Representanten kom nok i skade for å overdrive noe – folketellingen i 1920 viste at 3 515 personer var knyttet til forsikringsnæringen i hele landet. (*Forsikringstidende* nr. 41/1928, 16. juli 1928, s. 212.

¹⁹¹ *Stortingsforhandlinger 1928*, 7.del, Forhandlinger i Stortinget, Oslo 1928, s. 2099,

Næringens reaksjon

Da forslaget hans var oppe til behandling i Stortinget, hevdet Sjøli at det hadde utløst den rene panikk i forsikringsnæringen – han mente at han "...stukket fingeren i et hvepsebol, at jeg her har truffet en etat, hvor det er mange folk med dårlig samvittighet."¹⁹²

De offisielle reaksjonene fra næringens organer vitnet imidlertid ikke om noen panikk. Tvert om – det kom svært få slike reaksjoner. Livforeningen hadde ikke berammet noe møte i perioden 27. april – 19. september 1928, og tok ikke Sjølis forslag alvorlig nok til å innkalle til et ekstramøte.¹⁹³ Heller ikke fra de andre organisasjonene innen forsikring ser det ut til å ha kommet noen skriftlige henvendelser til Sjøli eller Stortinget i denne saken, bortsett fra at direktør Christian Hansson i Storebrand trolig sendte Sjøli et "notat" i forbindelse med behandlingen av interpellasjonen.¹⁹⁴ Passiviteten i forsikringsorganisasjonene kan skyldes at behandlingen av forslaget gikk så raskt at de ikke rakk å reagere. Det ble, som vi har sett, reist 25. mai og var ferdig behandlet allerede 19. juni 1928.

Forsikringstidende rakk imidlertid å ta opp saken. Bladet hadde en redaksjonell kommentar i nr. 12/1928 som kom ut 16. juni. Kommentaren knyttet seg til livsforsikring. Den var ikke signert, men det er rimelig å anta at den er skrevet av bladets redaktør for livsforsikring, Oswald Nordlie¹⁹⁵. Han viste til at livsforsikringsbransjen hadde vært i stor fremgang siden spørsmålet om sosialisering sist var framme. Dette skyldtes at livsforsikring i denne perioden hadde vist seg å være en sikker investering, og at selskapene alltid hadde oppfylt sine kontrakter. Samtidig var premiene blitt lavere og vilkårene mer liberale. Resultatet var en økning i bestanden på 350 % fra 1914 til 1927. "Tror nogen at fremgangen hadde været den samme hvis staten hadde monopolisert livsforsikringsvirksomheten?", spurte han retorisk.¹⁹⁶

Utover dette gjenga *Forsikringstidende* i neste nummer¹⁹⁷ hele debatten om interpellasjonen og, noe forkortet, Sjølis forslag om å utrede statsovertakelse. Bortsett fra en ganske kort og lett ironisk innledning, knyttet bladet ingen kommentarer til dette – naturlig nok siden saken på dette tidspunkt var ferdig behandlet.

---

¹⁹² Samme sted, s. 2096.

¹⁹³ RA PA 944 DLF Møteprotokoller A 0002.

¹⁹⁴ Notatet nevnes i et skriv til assurancekomiteen i Branntarifforeningen fra 1935 (Iduns arkiv), men det har ikke lyktes meg å finne det.

¹⁹⁵ Nordlie var direktør i Europeiske Vare- og Reisegodsforsikrings-Aktieselskap

¹⁹⁶ *Forsikringstidende* nr. 12/1928, 16. juni 1928, s. 183.

¹⁹⁷ *Forsikringstidende* nr. 13/1928, 2. juli 1928, s. 195ff.

Offentlig debatt

Sjølis forslag om å utrede sosialisering førte ikke til noen opphetet offentlig debatt. Imidlertid viet *Aftenposten* interpellasjonen en del spalteplass, bla. ble den omtalt i morgenutgaven for 25. mai 1928 i en større artikkel med tittelen *Hr. Sjøli skal interpellere på førstesiden*.

Avisen insinuerte at det Arbeiderpartiet egentlig var ute etter, var "... mange direksjonsbein (sic!) til fortjente politikere", og føyde til at "...forsikringstakerne vilde gå en sørgelig tid i møte." Dette ble begrunnet med å vise til *Nye norske gjensidige forsikringsselskap* som et eksempel på "...fordelene ved at politikere og arbeiderledere overtar forsikringen." Dette var utelukkende ironisk ment: Nye Norske var langt fra noen suksess. Selskapet ble stiftet som et gjensidig selskap av to radikale LO-forbund¹⁹⁸ og Norsk Bonde- og småbrukarlag i 1923. I annonser het det at selskapet ble stiftet for "...at kapitalistene ikke skal tjene på vore penger", og det oppfordret arbeidsfolk til å ikke å "...øse ikke ut av den surt ervervede ukelønn til de private aktieselskaper". Nye Norske hadde imidlertid ikke sikret seg nødvendig reassuranse, og selskapets risikovurdering hvilte på dårlig statistikk.¹⁹⁹ Det førte til økonomiske problemer, og allerede i 1926 måtte det be om lån fra LO til å klare erstatningsutbetalingene. Året etter presset LO fram en fusjon med Samvirke. Sett på bakgrunn av denne misèren, var det etter avisens mening "...rimelig at hr. Sjøli gjerne vil ha Staten til å overta risikoen. Da er det alltid noen som kan betale, nemlig de velsignede skatteysterne."²⁰⁰ Indignasjonen var med dette tydeligvis uttømt, for i aftenutgaven samme dag ga avisen et nøytralt referat av debatten om Sjølis interpellasjon, og i aftenutgaven for 19. juni 1928 ble vedtaket om å oversende forslaget til regjeringen bare kort referert.²⁰¹

Sosialdemokraten holdt en moderat tone. Avisen hadde et ganske stort oppslag under overskriften *Statens overtagelse av forsikringsvesenet* 25. mai 1928, men begrenset seg til i første rekke en oppsummering av debatten om pkt. 2 i Sjølis interpellasjon.²⁰² 19. juni 1928 brakte Sosialdemokraten en kort notis om at Sjølis forslag var vedtatt oversendt regjeringen.²⁰³

---

¹⁹⁸ Arbeidsmandsforbundet og Papirindustriarbeiderforbundet.

¹⁹⁹ Dette skyldtes bl.a. at selskapet ikke fikk være med i Den norske Brandtarifforening, og dermed ikke fikk tilgang til viktig statistikk. (Bjørnsen, Bjørn: *Vår historie - Landsbanken og Samvirke forsikring gjennom 100 år*, Oslo 1998: Tiden Norsk Forlag, s. 64f.)

²⁰⁰ *Aftenposten*, morgenutgave 25. mai 1928. Artikkelen er ikke signert. På mikrofilm i Nasjonalbiblioteket.

²⁰¹ *Aftenposten*, aftenutgave 19. juni 1928. På mikrofilm i Nasjonalbiblioteket.

²⁰² *Sosialdemokraten* 25. mai 1928. På mikrofilm i AAB.

²⁰³ *Sosialdemokraten* 19. juni 1928. På mikrofilm i AAB.

Følger for forsikringsnæringen

Tilsynelatende var Sjølis initiativ mislykket. Forslaget hans ble riktignok oversendt regjeringen, men bare etter at justisministeren hadde presisert at regjeringen bare aksepterte dette dersom den ikke ble pålagt å gjøre noe som helst. Etter dette er det vel rimelig å anta at interpellasjonen og forslaget ikke fikk noen betydning for forsikringsnæringen? Pussig nok ble det ikke slik. Trass i at regjeringen hadde forbeholdt seg retten til å legge forslaget rett i skuffen, sendte Justisdepartementet det videre til Sosialdepartementet, som var fagdepartementet for forsikring. Årsaken var trolig at Sjølis kritikk av Forsikringsrådet falt sammen med tilsvarende kritikk mot Rådet fra annet hold, knyttet til én konkret sak²⁰⁴, og en langvarig diskusjon om rammebetingelsene for skadeforsikringsselskapene, særlig om disse skulle underlegges konsesjonsplikt. Diskusjonen var først tatt opp av Den norske Forsikringsforening og Forsikringsrådet i 1920 under inntrykk av de mange konkursene innen forsikring etter 1. verdenskrig (se også kap. 5). I 1922 satte de ned en ”privat” komité som skulle komme med forslag til endringer i Forsikringslovens bestemmelser om livsforsikring. Komiteen og mandatet ble senere godkjent av Sosialdepartementet.

Sosialdepartementet og Forsikringsrådet kom etter hvert fram til at det var behov for nye regler også for tilsynet med skadeforsikringsselskaper. Høsten 1929 satte sosialdepartementet ned en komité som skulle revurdere forsikringslovens bestemmelser om skadeforsikring. Den ble kalt ”Skadeforsikringskomiteen av 1929” og bestod av tre forsikringsdirektører²⁰⁵, direktør Thorvald Richardt i Forsikringsrådet og stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet Sverre Støstad. Sekretær var professor i forsikringsrett Th. Grundt. Komiteen la fram sin innstilling i 1934. Siden det ikke var tatt inn i mandatet, ble ikke sosialisering nevnt i innstillingen bortsett fra at Støstad i en særmerknad uttalte at det hadde vært ”...naturlig at spørsmålet om statsmonopol for all forsikringsvirksomhet hadde kommet opp til drøftelse” i forbindelse med en så stor revisjon av skadeforsikringslovgivningen. At det ikke var skjedd, fant han ”...meget uheldig på grunn av den overmåte store rolle forsikringsvirksomheten idag spiller, sosialt, økonomisk og finansielt.”²⁰⁶

---

²⁰⁴ Dette gjaldt det en klage fra en generalagent på at Forsikringsrådet hadde godkjent og publisert regnskapet fra selskapet *Fram* selv om regnskapet ikke var i samsvar med gjeldende lover og forskrifter. Klagen utløste en diskusjon mellom Rådet og Justisdepartementet om hvilken hjemmel loven ga Rådet til å underkjenne regnskaper fra selskapene. (Knutsen, Sverre og Ecklund, Gunhild J.: *Vern mot kriser. Norsk finanstilsyn gjennom 100 år*, Oslo 2000: Fagbokforlaget, s. 150).

²⁰⁵ Lars Karlsen i Norden, Hjalmar Steenstrup i Samtrygd og P. A. Iversen i Norske Atlas.

²⁰⁶ Innstillingen side 39.

Året før hadde komiteen som Forsikringsforeningen og Forsikringsrådet utnevnte i 1922 for å se på lovgivningen om livsforsikring, lagt fram sin innstilling²⁰⁷. Til en viss grad hadde de to komiteene samordnet sitt arbeid. Det var mulig siden direktør Richardt i Forsikringsrådet var medlem av begge komiteer og professor Th. Grundt sekretær for begge.²⁰⁸ Innstillingen inneholdt et utkast til en ny lov om forsikringsselskaper som også hvilte på forutsetningen om fortsatt privat drift. Det er ikke naturlig å gå gjennom den i sin helhet her, men bare peke på at den inneholdt forslag som foregrev den senere debatt om forsikringsselskaperens styrende organer og sammensetningen av disse. Utvalget foreslo at livsforsikringsaksjeselskaper skulle ha et representantskap valgt av generalforsamlingen. Representantskapet skulle bl.a. sikre at selskapet ble drevet i samsvar med lovgivningen og dets egne vedtekter og fastsette utbytte til aksjonærene. Minimum 3 av medlemmene i representantskapet skulle være valgt av og blant forsikringstakerne.²⁰⁹

Oppsummering

Sett ut fra Arbeiderpartiets politiske grunnsyn og program er det ikke overraskende at dets stortingsrepresentanter flere ganger la fram forslag om å utrede sosialisering av forsikringsnæringen. Det er imidlertid både noe ironisk og overraskende at det bare var det tredje og siste av disse forslagene som tilsynelatende fikk praktiske konsekvenser.

Ironisk fordi forslaget syntes dårligere fundert enn forslagene partiet stilte i 1914 og -20. Det ser ikke ut til at forslagsstilleren Knut Sjøli fremmet det ut fra et prinsipielt politisk standpunkt for sosialisering, men ut fra irritasjon over enkelte vilkårsbestemmelser som han mente innbød til misbruk. Den skarpe kritikken av forsikringsnæringen i pkt. 2 i interpellasjonen hans, presenterte han som ”en liten uttalelse”, dels provosert fram av presseomtale og dels av at han da han søkte ytterligere informasjon om næringen, ble overrasket over hvor liten kontroll Forsikringsrådet utøvet. På denne bakgrunn utvidet han sin kritikk til å omfatte også Forsikringsrådets kontrollarbeid.

Overraskende fordi Sjølis forslag i likhet med de to foregående ble oversendt regjeringen, noe som oftest betydde at det ble ”begravet”.

---

²⁰⁷ *Udkast med bemerkninger til lov om forsikringsvirksomhet og lov om livsforsikringskasser*, trykt ved A/S Wernes & Co, Oslo 1933. Iduns arkiv, Mappe: Statsmonopol samt revisjon av forsikringsloven. Storebrands arkiv.

²⁰⁸ De øvrige medlemmene i livkomiteen var direktør Haakon A. Sommerfeldt i Norske Liv og aktuarene Ivar Hesselberg, Idun, Trygve Hoel, Glitne og Karl Færden i Forsikringsrådet.

²⁰⁹ *Udkast med bemerkninger til lov om forsikringsvirksomhet og lov om livsforsikringskasser*, trykt ved A/S Wernes & Co, Oslo 1933, §§ 54 - 56. Iduns arkiv, Mappe: Statsmonopol samt revisjon av forsikringsloven. Storebrands arkiv.

Avgjørende for at det likevel kom noe ut av det, var at Sjølis kritikk av Forsikringsrådet falt sammen med tilsvarende kritikk fra annet hold og en debatt om skadeforsikringsselskaperens rammebetingelser. Slik ble det til at Sjøli med sitt forslag i det minste medvirket til at regjeringen satte i gang arbeid med å gå gjennom lovgivningen om tilsynet med skadeforsikring i 1929. Dette arbeidet skulle føre til endringer i rammebetingelsene for skadeforsikring og utvidede fullmakter for Forsikringsrådet.

Forsikringsnæringen følte seg på tryggere grunn enn i 1920 og fulgte knapt opp forslaget med motargumenter. Dette var som nevnt kort tid etter det korte mellomspillet med Hornsruds regjering. Den ble fulgt av en mindretallsregjering ledet av Venstres Johan Ludvig Mowinckel som bare hadde 30 av 150 representanter i Stortinget bak seg. Denne regjeringen var helt avhengig av samarbeid med de andre borgerlige partiene, og kunne følgelig ikke gå inn på noe forslag om sosialisering. Partiet Venstre hadde ved de tidligere korsveier i 1915 og enda klarere i 1920 vist det ikke var helt fremmed for tanken om statsdrift eller monopolisering av forsikringsnæringen. Men perioden med borgerlig oppdemningspolitikk, som var en viktig forutsetning for Venstres standpunkt i 1920, var for lengst over da Sjøli fremmet sitt forslag i 1928.

I perioden 1928 – 40 kom det ikke nye konkrete forslag om sosialisering fra Arbeiderpartiet, men emnet ble berørt fra tid til annen i forskjellige sammenhenger, og partiet hadde fortsatt en sterkere offentlig kontroll og innflytelse i forsikringsnæringen på programmet. Det førte til at forsikringsselskapene på sin side var svært vare for signaler om at partiet igjen ville gjøre forsøk på å gjennomføre tiltak i retning av sosialisering eller monopolisering.

Kapittel 7: De siste førkrigsårene

Skadeforsikring i fokus

Trass i at Sjølis initiativ i 1928 ikke førte sosialisering av forsikringsnæringen nevneverdig nærmere, var det i første halvdel av 1930-tallet ikke usannsynlig at nye forslag om å utrede sosialisering kunne komme. Arbeiderpartiet hadde fortsatt offentlig overtakelse av forsikringsnæringen i sitt program (se kap. 3), og på landsmøtet i 1933 gjorde Martin Tranmæl som vi har sett, det klart at målet var "...socialisering når vi får makten."²¹⁰ Arbeiderpartiet kom til makten bare to år senere da Johan Nygaardsvolds regjering tiltrådte 20. mars 1935, men spørsmålet om sosialisering ble ikke tatt opp på nytt, i stedet kom noen få, men viktige endringer i lovgivningen, endringer som forsikringsnæringen støttet. I dette kapitlet skal vi se på utviklingen i Arbeiderpartiets holdning til forsikring, både gjennom utviklingen av ny lovgivning og en ny debatt om skadeforsikringsnæringen som kom opp mot slutten av tiåret. Videre skal vi kort se på betydningen av at forsikringsnæringen fra 1937 fikk en felles organisasjon i Norske Forsikringsselskapers Forbund, og hvordan dette påvirket kommunikasjonen mellom næringen og styresmaktene.

Forsikringsloven skjerpes

Nygaardsvolds regjering var en mindretallsregjering²¹¹ som var gjort mulig ved et forlik med Bondepartiet.²¹² Også etter valget i 1936 var regjeringen i mindretall, men ble sittende etter et nytt forlik med Bondepartiet. Samme utvikling fant sted både i Danmark (1933) og Sverige (1934). Etter den radikale perioden på 1920-tallet var Arbeiderpartiet vendt tilbake til en sosialdemokratisk linje med vekt på reformer, parlamentarisk arbeid og ønske om regjeringsmakt.²¹³ Denne utviklingen sammen med at regjeringen måtte ha støtte fra minst ett av de borgerlige partiene for å få gjennomført sin

---

²¹⁰ *Protokoll fra Det norske Arbeiderpartis 29. ordinære landsmøte i Oslo 26. – 28.5.1933*, Oslo 1934: Arbeidernes Aktietrykkeri, s. 43. AAB 329(481)15 N82La.

²¹¹ Partiet fikk i 1933 69 mandater (av 150) på Stortinget, antallet økte til 70 ved valget i 1936.

²¹² Forliket gjaldt økte bevilgninger til sysselsetting og til kommuner for å møte den økonomiske krisen.

²¹³ Berge Furre skrev i *Norsk historie 1905 – 1940* at dette ikke var "...eit fråfall frå ei radikal fortid. Ein kan like godt tala om ei tilbakevending til ei sosialdemokratisk fortid, og sjå perioden 1918 – 27 som eit avvik, ein episode..." Furre, Berge: *Norsk historie 1905 – 1940*, Oslo 1972: Det Norske Samlaget, s. 245.

politikk, var knapt noe grunnlag for radikale tiltak som sosialisering av for eksempel forsikringsnæringen.

Den viktigste utviklingen av forholdet mellom myndighetene og forsikringsnæringen skjedde dermed ved en lovendring – som begge parter ønsket. Som vi har sett (kap. 6), var ved inngangen til 1930-tallet to komiteer i gang med utredninger om endringer i Forsikringsloven fra 1911. Den ene komiteen var nedsatt i samarbeid mellom livsforsikringsselskapene og Forsikringsrådet i 1922, og vurderte endringer i bestemmelsene om livsforsikring. Komiteens innstilling var klar i 1934, og inneholdt forslag som så absolutt pekte framover i debatten om styrende organer i forsikringsnæringen, blant annet innføring av representantskap der også forsikringstakerne var representert, men førte ikke til noen lovendringer.

Den andre komiteen så på lovens bestemmelser om skadeforsikring. Det første initiativet til endringer i denne delen av loven ble tatt allerede i 1920 da Den norske Forsikringsforening henstilte til Forsikringsrådet å utvirke endringer i loven slik at det ble ”iallfall midlertidig” innført konsesjonstvang for alle grener av privat forsikring.²¹⁴ Bakgrunnen for anmodningen var det store antallet konkurser i selskaper som var etablert på spekulativt grunnlag under 1. verdenskrig. Forsikringsrådet fulgte samme år opp med et konkret forslag til et tillegg til loven som skulle sikre både konsesjonsplikt og mer effektivt tilsyn med skadeforsikringsselskapene, men det ble snart lagt på is – i første rekke på grunn av manglende tilslutning fra forsikringsnæringen.²¹⁵

Spørsmålet om en lovendring ble på nytt aktuelt i 1929, først og fremst på grunn av uenighet mellom Forsikringsrådet og Sosialdepartementet om Rådets muligheter for å underkjenne regnskaper fra skadeforsikringsselskapene (se kap. 6). Sosialdepartementet fant at uenigheten gjorde det nødvendig å gå gjennom loven på ny, og satte ned en komité for å se på behovet for endringer. Komiteen la i 1934 fram en innstilling med forslag om både strengere tilsyn og konsesjonsplikt for skadeforsikring. Det trakk ut med behandlingen av forslaget fordi departementet ønsket å se på lovens bestemmelser for livs- og skadeforsikring under ett. Likevel ble konsesjonsplikt for skadeforsikring innført ved en provisorisk anordning av 1.9.1937. Provisorisk anordning ble brukt fordi Stortinget ikke var samlet om høsten, og regjeringen mente at det hastet fordi det allerede var i gang arbeid med ”...nystarting av skadeforsikringsselskaper som det [...] ikke kan sies å være rimelig behov

---

²¹⁴ Brev av 2. november 1920. Kilde: Tillier, Odd: *Minneblader til Den norske Forsikringsforenings 50-års dag 28. mai 1950*, Oslo 1950: Den norske Forsikringsforening, s. 46f.

²¹⁵ Knutsen, Sverre og Ecklund, Gunhild J.: *Vern mot kriser. Norsk finanstilsyn gjennom 100 år*, s. 148. Oslo 2000: Fagbokforlaget

for”²¹⁶. Konesjonsplikten ble sammen med behovsprøvningsprinsippet i konesjonsbehandlingen videreført i en tilleggslov til 1911-loven i 1938.²¹⁷ På dette punktet var det enighet mellom forsikringsnæringen og Nygaardsvolds regjering, men verken behovsprøving eller konesjonsplikt for skadeforsikring var ellers ubestridt, og selskapene førte en aktiv argumentasjon for å få de nye bestemmelsene vedtatt. Når det skjedde, skyldtes det at verken Regjeringen eller næringen ønsket en gjentakelse av tilstandene fra 1. verdenskrig og årene etter med et stort antall nye selskaper som i mange tilfelle gikk konkurs etter kort tid.

Det kan se ut til at kretser innen Arbeiderpartiet mente at lovendringene ikke gikk langt nok i å sikre staten kontroll med forsikringsnæringen. I en leder 13.12.1938 med tittelen *Monopolutredninger* tok *Arbeiderbladet* opp spørsmålet om det burde opprettes flere statlige monopol, bl.a. for forsikring.²¹⁸ Avisen avviste riktignok tanken om å etablere flere monopoler, men tilføyde at det for forsikringsnæringens del var det behov for ”sterkere samfunnsmessig kontroll av skadeforsikringen [og] mer enhetlig ledelse.” Forslaget til ny lov var ”lite tilfredsstillende” og burde forbedres i Forsikringsrådet og Departementet med sikte på å få fram mer effektive bestemmelser for skadeforsikringen.²¹⁹

Det er interessant å notere at formuleringene om ”enhetlig ledelse og sterkere statskontroll” ble tatt inn i partiets program i 1939 (se kap. 3 over).

Fokus på kostnader

Mot slutten av mellomkrigstida kunne det se ut til at en ny debatt om forsikring, og da spesielt skadeforsikring, var i ferd med å starte opp. Lederen i *Arbeiderbladet* rett før jul i 1938 (se ovenfor) var et signal om dette. Ett innlegg i Stortingets debatt om Forsikringsrådets budsjett 7. april 1939 kan peke i samme retning. Arbeiderpartiets Ole Colbjørnsen benyttet anledningen til å kritisere skadeforsikringsnæringen som etter hans mening var preget av at det var altfor mange selskaper og dermed unødig store kostnader. Videre hevdet han at selskapene utbetalte for store utbytter til aksjonærene, tok for høye renter på pantelån og førte en uheldig kredittgivningspolitikk. De to siste punktene måtte være mest myntet på livsforsikringselskapene. Colbjørnsen ønsket at det ble innført en

---

²¹⁶ Espeli, Harald: *Private konkurransereguleringer innfor forsikringsnæringen i Norge 1900-1985 og myndighetenes holdning til disse*. Oslo 1995: Norges Forskningsråd, s. 33f.

²¹⁷ Dette ble formulert slik i loven som vedtatt året etter (se nedenfor): Konesjon skal nektes dersom ”...oprettelsen av selskapet ikke anses stemmende med forsikringstagernes, det offentliges eller almenhetens interesser.” *Lov om tillegg til lov om forsikringselskaper av 29. juli 1911* av 18. juni 1938, nr. 12.

²¹⁸ Andre forslag var tobakk og apotekvarer.

²¹⁹ *Arbeiderbladet* 13.12.1938, mikrofilm i AAB.

minimumsstørrelse som ville åpne for maksimum 20 – 25 skadeforsikrings-selskaper, men reiste ikke noe formelt forslag om dette.²²⁰ Det var en betydelig sanering han her tok til orde for, men det kom likevel ingen offentlig reaksjon fra forsikringsnæringen på utspillet. Det skyldtes nok at næringen delte hans ønske om konsentrasjon og færre selskaper, selv om den neppe var interessert i at dette skulle tvinges fram ved å sette et ”minstemål” på størrelsen av forsikringsselskaper.

Kritikk av selskapenes kostnadsnivå var ikke noe nytt. At det ble tatt opp av en representant for Arbeiderpartiet mot slutten av 30-tallet, kan ha sammenheng med at samme kritikk var reist i Sverige. I oktober 1939 kom den fremste talsmannen for denne kritikken, den sosialdemokratiske riksdagsmannen Albert Hermansson, til Oslo for å holde et foredrag på et medlemsmøte i Forsikringsfunksjonærenes Forening²²¹. Hermansson hadde på dette tidspunkt, som vi senere skal komme tilbake til (kap. 9), allerede to ganger (i 1935 og – 36) forgjeves lagt fram forslag om å utrede sosialisering av svensk forsikring. Finn Kaas²²² brukte foredraget som grunnlag for et innlegg i *Arbeiderbladet* under tittelen *De kostbare forsikringene* 19.11.1939.²²³ I følge Kaas hadde Hermansson vist at skadeprosenten i svenske skadeforsikringsselskaper de siste 15 år hadde vært ca 57, og Kaas hevdet at den i norske selskaper var enda lavere, rundt 50²²⁴. Han hevdet videre at selskapene utnyttet den svake kontrollen med skadeforsikring til ”...gjennom skadereguleringen – [å] skaffe seg eller holde på ”store” eller ”fine” forbindelser.” Dette gikk utover de små i form av ”...nedkutting på erstatningene eller ved for høye premier,” og han oppfordret Arbeiderpartiet til som de svenske sosialdemokratene å ta opp innføring av samfunnsmessig kontroll av premieberegningen og skadereguleringen i de private skadeforsikringsselskapene.

Dette var for øvrig ikke første gang Kaas var på krigsstien mot selskapene. I et hefte han utga i 1936 om *Forsikringsvesenets demokratisering*²²⁵, la han fram mye av den samme kritikken som i leserinnlegget fra 1939, og hevdet at sosialisering av forsikring var nær forestående om ikke næringen foretok ”...en gjennomgripende omorganisering

---

²²⁰ *Stortingsforhandlinger 1939*, del 7b Forhandlinger i Stortinget, Oslo 1939: Centraltrykkeriet, s. 685ff.

²²¹ Fagforening for forsikringsfunksjonærer stiftet i 1937. På dette tidspunkt fortsatt en lokalforening for Oslo, fra 1947 landsomfattende.

²²² Finn Kaas var knyttet til næringen som agent. Han var formann i *Norske Forsikringsagenters Landsforbund* fra stiftelsen i 1933 til 1936.

²²³ *Arbeiderbladet* 19.11.1939, s. 19. Mikrofilm i AAB.

²²⁴ Han nevner konkret 40 % i brann-, 27 % i innbrudds- og 56 % i bilforsikring med Forsikringsrådets beretning for 1937 som kilde.

²²⁵ RA PA 0944 Da-I Lover og forskrifter, forholdet til offentlige myndigheter, skatt, folketrygd – 1a: Lov om forsikringsvirksomhet, sosialiseringsspørsmål før 1947.

[...] i demokratisk retning.” Det som skulle til, var etter hans mening bl.a.: utbyttebegrensning i skadeforsikringsselskapene, faste premietariffer, reorganisering og sanering av agentvesenet, en ”klage- og appellkommisjon” for å behandle klager på skadeoppgjør, færre selskaper og bedre kår for de ansatte, bl.a. en viss medbestemmelsesrett og gode pensjonsordninger. Etter hva vi kan se, var dette første gang ordet *demokratisering* ble brukt om endringer i forsikringsnæringen, og det kan også tilføyes at en rekke av de tiltakene Kaas foreslo, senere ble gjennomført.²²⁶

Norske Forsikringsselskapers Forbund stiftes

Gjennom hele 1930-tallet var det tydelig en uro innen forsikringsnæringen for at Arbeiderpartiet skulle gjøre alvor av sin programpost om sosialisering. Livforeningen var særlig aktiv i forkant av valget i 1936. Den utga en pamflett med tittelen *Er De enig i at forsikringsvesenet bør overtas av det offentlige?* der det særlig ble argumentert for at den enkelte forsikringstaker ville tape på sosialisering bl.a. fordi næringens utvikling ville stoppe opp, agentene ville bli lite motiverte og selge mindre og avkastningen på pengene som var spart opp, ville bli lavere.²²⁷ Videre distribuerte Livforeningen en redegjørelse til pressen med tittelen *Skal livsforsikringen sosialiseres?* der den tilbakeviste kritikk mot næringen, og la fram informasjon om livsforsikringsnæringens historie, omfang, betydning for samfunnet og om den strenge kontroll den allerede var underlagt. Dersom Arbeiderpartiet skulle forsøke å realisere sitt krav om sosialisering, slo Foreningen fast, skyldtes det ”...hverken hensynet til de forsikrede eller samfunnet, [men] trangten til sosialisering for sosialiseringens egen skyld.”²²⁸ Etter at valget var over, ga Foreningen en advokat i Oslo i oppdrag å utrede ”spørsmål omkring erstatning ved gjennomføring av statsmonopol på forsikring.”²²⁹

Lederartikkelen i *Arbeiderbladet* i desember 1938 og Kaas’ leserinnlegg ett år senere bidro ikke til å dempe uroen i næringen. Hvilken reaksjon man skulle gå ut med, ble behandlet i den nye næringsorganisasjonen for næringen, *Norske Forsikringsselskapers Forbund*, som var stiftet i 1937, og hadde definert lobbyvirksomhet i forbindelse med revisjon av Tilsynsloven og spørsmålet om ”monopolisering og sosialisering av forsikringsvesenet” som sentrale oppgaver.²³⁰ Likevel kom tilsynelatende den første reaksjonen etter lederartikkelen i desember 1938 fra Den norske

---

²²⁶ Antall agenter er sterkt redusert, et uavhengig klagekontor, Forsikringsklagekontoret, er etablert og de ansatte har fått del i den generelle utviklingen av demokrati i arbeidslivet.

²²⁷ RA PA 0944 Da-I Lover og forskrifter, forholdet til offentlige myndigheter, skatt, folketrygd – 1a: Lov om forsikringsvirksomhet, sosialiseringsspørsmål før 1947.

²²⁸ Samme sted.

²²⁹ Samme sted.

²³⁰ Bakgrunnen for etableringen av Forsikringsforbundet er nærmere omtalt i kap. 1.

Forsikringsforening. I et styremøte i Foreningen 27.1.1939 tok ett av styremedlemmene, kontorsjef Eugen Eriksen i Norske Alliance, opp spørsmålet om sosialisering fortsatt var en trussel for forsikringsnæringen, og minnet om at Arbeiderpartiet fortsatt hadde sosialisering av forsikring i sitt program. Han foreslo at næringen i forkant av Stortingsvalget i 1940²³¹ utarbeidet en brosjyre om det private forsikringsvesen "...til bruk for de borgerlige partiers hovedkontorer under den kommende valgkamp." Styret vedtok å sende en henvendelse til Forsikringsforbundet med forslag om å opprette en felles komité som skulle utarbeide en brosjyre med hovedvekten på næringens samfunnsnyttige virksomhet, først og fremst ved utlån til næringslivet og private.²³²

Norske Forsikringssselskapers Forbund behandlet brevet i styremøte 3.3.1939, og sendte svar til Forsikringsforeningen i brev av 6.3.1939. Forbundet opplyste at spørsmålet Foreningen reiste, allerede hadde vært "... under konfidentiell behandling av noen av de administrerende direktører i selskaper i Oslo." På denne bakgrunn ønsket ikke Forbundet samarbeid med Foreningen, men at den videre behandling av saken skjedde i Forbundet som mente at man "...for tiden [var] mest tjent med en så stille og diskresjonær behandling som mulig."²³³ I Forsikringsforeningen måtte dette oppfattes om et rapp over fingrene – næringspolitiske saker var nå forbeholdt Forsikringsforbundet. På den annen side ble det da svaret ble referert i styremøte i Foreningen 10.3.1939 ikke bare protokollført at Forsikringsforbundets svar av 6.3. "...inneholdt et avslag", men også at det for øvrig ga "...oplysninger om arbeidet som foranlediget forslagstilleren kontorchef Eriksen til å uttale at han var tilfreds med den fremkomne uttalelse."²³⁴

Hvilke opplysninger kunne det være som gjorde avslaget til å leve med både for Forsikringsforeningen og Eriksen? Trolig ble hele eller en del av et notat utarbeidet til Forsikringsforbundets styremøte 3.3.1939 der Foreningens brev ble behandlet, gjengitt i svaret til Foreningen. Dette notatet omtaler kontakt mellom direktørene Christian Hansson i Storebrand og Harald Sommerfeldt i Norden og sosialminister Oscar Torp. Det må være dette som karakteriseres som "konfidentiell behandling" i Forsikringsforbundets brev. Hansson og Sommerfeldt hadde allerede 27.1.1939 et møte med sosialminister Torp der de forsøkte å avklare regjeringens posisjon overfor forsikringsnæringen. Deres konklusjon var at

---

²³¹ Valgperioden var i 1938 utvidet fra 3 til 4 år, og representantene som var valgt i 1936 fikk sin periode utvidet med ett år.

²³² Den norske Forsikringsforening styreprotokoll september 1935 – februar 1941, s. 260f. DnFs arkiv.

²³³ RA PA 1187 Norges Forsikringsforbund, Ff Sosialiseringsspørsmål 0097, mappe 67: Sosialisering – korrespondanse.

²³⁴ Den norske Forsikringsforening styreprotokoll september 1935 – februar 1941, s. 272f. DnFs arkiv.

det særlig var skadeforsikringsvirksomheten Arbeiderpartiet mente måtte reguleres bedre, og som måtte være forberedt på å få strengere betingelser for sin virksomhet, også i forhold til 1938-loven. Dette bygde de på at Torp på generelt grunnlag hadde uttalt "... at skadeforsikringen trengte kontroll og tilsyn hvilket også hadde fått uttrykk ved Arbeiderpartiets program."²³⁵ De mente at det likevel ikke var noen fare for sosialisering under den eksisterende politiske konstellasjon med en mindretallsregjering, og at det ikke var aktuelt å gå i gang med noen kampanje, men at selskapene tvert om "...under disse omstendigheter bør [...] forholde sig rolig og undgå enhver offentlig behandling av saken."²³⁶

Også i forbindelse med Kaas' innlegg valgte Forbundet en lav profil. Styrets arbeidsutvalg²³⁷ behandlet spørsmålet på et møte i november 1939, og mente at selv om Kaas' påstander om skadeprosenten ikke var riktige, var det neppe korrekt å følge opp saken fordi "...H[ermansson]'s foredrag blev så lite bemerket og omtalt i dagspressen at en redegjørelse likeoverfor det store publikum ikke skulde være påkrevet." Og for Kaas del: "...hans opfordring [...] ignoreres på samme måte som vi har gjort oss til vane ikke å svare på andre avisangrep."²³⁸ Styret var enig i dette, og konkluderte med at man skulle nøye seg å samle materiale og bearbeide det best mulig for det tilfelle at regjeringen fulgte Kaas' oppfordring om å vurdere strengere kontroll av selskapenes skaderegulering og prissetting.

Oppsummering

Diskusjonen om sterkere kontroll med forsikringsnæringen fortsatte helt fram til okkupasjonen, men i de siste førkrigsårene ser det ut til at søkelyset i sterkere grad ble satt på skadeforsikringsselskapene. Etter lang tids utredning kom en lovendring i 1938 som innførte konsesjonsplikt også for skadeforsikringsselskaper og mulighet for Forsikringsrådet til å avslå konsesjon til å etablere selskaper det ikke var behov for i markedet. På dette punktet var forsikringsnæringen og regjeringen på linje, men mye tyder på at

---

²³⁵ Notat av 27.1.1939 merket EØP (Forsikringsforbundets sekretær advokat Erik Ø. Paulsson)/GS, RA PA 1187 Norges Forsikringsforbund, Ff Sosialiseringsspørsmål 0097, mappe 67: Sosialisering – korrespondanse.

²³⁶ Notat av 3.3.1939 merket EØP (Paulsson)/GS, RA PA 1187 Norges Forsikringsforbund, Ff Sosialiseringsspørsmål 0097, mappe 67: Sosialisering – korrespondanse.

²³⁷ Arbeidsutvalget besto av styrets formann og varaformann pluss to medlemmer valgt av og blant styremedlemmene. Utvalget skulle møtes mellom styremøtene for å behandle saker "...som [må] ekspederes før de i tilfelle kan bli behandlet i Forbundets styre." (Notat av 19.6.1941, RA PA 1187 Norske Forsikringsselskapers Forbund, boks 8: Styremøter.)

²³⁸ RA PA 1187 Norges Forsikringsforbund, Ac Arbeidsutvalgsmøter 1938 – 58, 0016.

kretser innen Arbeiderpartiet følte behov for enda sterkere kontroll med skadeforsikringsnæringen.

I Arbeiderpartiets program var sosialisering fortsatt satt opp som et mål, selv om den språklige utformingen av kravet ble endret i 1939. Forsikringsnæringen så fortsatt sosialisering som en reell trussel, og forsøkte å gjøre sitt syn gjeldende gjennom bl.a. pamfletter og stoff til avisene – særlig i forkant av valget i 1936. I 1937 ble Norske Forsikringsselskapers Forbund stiftet, og med det fikk næringen en felles næringsorganisasjon som kunne tale hele næringens sak. Forsikringsforbundet opprettet snart kontakt med de politiske miljøene – også på regjeringnivå. Uttalelser sosialminister Torp kom med i et møte med direktørene i Storebrand og Norden i 1939 tolket de slik at sosialisering ikke var aktuelt, men at regjeringen ønsket å styrke kontrollen med skadeforsikringsselskapene. Forsikringsforbundet var fornøyd med resultatet av denne kontakten, og valgte ved de anledningene det kom mer prinsipiell kritikk mot forsikringsnæringen i pressen, å holde en lav profil – trass i oppfordringer om en mer aktiv holdning fra andre organisasjoner i næringen.

9. april 1940 kom det tyske angrep på Norge som førte til over fem år med okkupasjon da normale politiske prosesser var satt ut av funksjon. Men som vi skal se, ble ikke debatten om kostnader og struktur i norsk forsikringsnæring helt borte – også innen Nasjonal Samling (NS) var det interesse for dette.

Kapittel 8: Quislings vedtak om sosialisering av livsforsikringselskapene²³⁹

På et statsråd i på "Oslo Slott"²⁴⁰ i slutten av februar 1945 godkjente ministerpresident Vidkun Quisling en lov om sosialisering av de norske livsforsikringselskapene. Vedtaket må kunne kalles overraskende og oppsiktsvekkende: I Nasjonal Samlings program var det allerede i innledningen fastslått at den private eiendomsretten var "...dypt rotfestet i det norske folk", og i punkt 9 i selve programmet at "...den enkeltes tiltak og eiendomsrett trygges."²⁴¹ Hva var det som likevel fikk NS-regjeringen til å gå til dette relativt drastiske tiltaket? For å finne svaret på dette spørsmålet skal vi i dette kapitlet se på forholdet, og ikke minst konfliktene, som oppstod mellom forsikringsnæringen og NS-myndighetene og den politiske utviklingen innen partiet og forsikringsnæringen. Til sist skal vi med utgangspunkt i lovteksten se nærmere på hvordan NS-regjeringen konkret tenkte seg at sosialiseringen skulle gjennomføres i praksis.

Forsikringsnæringens økonomi og struktur under okkupasjonen

Et første spørsmål som reiser seg, er om det skjedde en utvikling innen næringens økonomi eller struktur som gjorde det ønskelig eller nødvendig med offentlige inngrep.

Sett under ett var det en økning i salget av både skade- og livsforsikringer under okkupasjonen, men det var bare *skadeforsikringselskapene* som hadde en gjennomgående tilfredsstillende økonomi i disse årene. De problemene selve krigssituasjonen førte med seg for disse selskapene, ble løst dels i samarbeid mellom selskapene og myndighetene og dels mellom selskapene.²⁴² For *livsforsikringselskapene* førte det tyske angrepet umiddelbart til en kritisk situasjon. Mangel på kontanter og frykt

---

²³⁹ Dette kapitlet er en bearbeidelse av kapittel 10: "Lov om sosialisering av livsforsikringselskapene" i min hovedoppgave ved Historisk institutt, Universitetet i Oslo: *Trygghet i utrygge tider – Norsk forsikring under okkupasjonen*, s. 140ff. Oslo 2000.

²⁴⁰ NS' betegnelse på Det kongelige slott i Oslo.

²⁴¹ RA PA 750 Vidkun Quislings private papirer, boks 4: Forarbeider til NS' program.

²⁴² Administrasjonsrådet opprettet allerede i mai 1940 *Krigsskadetrygdene for bygninger og løsøre* som erstattet krigsskader på sivil eiendom. Et viktig resultat av samarbeidet mellom selskapene var de to "*Brannkonsortiene*" som ble etablert i mars 1940. Konsortium nr. 1 sikret erstatning for kunder som hadde sin eiendom forsikret i utenlandske selskaper, og Konsortium nr. 2 sikret norske selskaper nødvendig reassuranse gjennom et samarbeid med svenske selskaper.

for inflasjon førte til svært mange oppsigelser av forsikringer, og usikkerhet om livsforsikringsselskapene kunne innfri sine forpliktelser. Med støtte fra Forsikringsrådet gjennomførte selskapene flere strakstiltak for å sikre sin økonomi, og gjenvant relativt fort publikums tillit. På lengre sikt ble likevel livsforsikringsselskapenes økonomi svekket i okkupasjonsårene, men ikke i slik grad at offentlige inngrep skulle være nødvendige av denne grunn. Selskapene oppfylte hele tida sine forpliktelser overfor de forsikrede. Årsakene til at deres økonomi ble svakere, var i første rekke det lave og fallende rentenivået²⁴³ og nedgangen i pantelånsporteføljen pga. mangel på egnede plasseringsobjekter etter som sivil bygge- og anleggsvirksomhet opphørte.

Det var heller ingen endringer av betydning i forsikringsnæringens struktur under okkupasjonen. I 1940 hadde 14 norske og ett utenlandsk selskap, det svenske *Svea*, tillatelse til å drive *livsforsikringsvirksomhet* i Norge.²⁴⁴ Ved krigens slutt finner vi de samme 15 selskapene i markedet. For *skadeforsikringsvirksomhetens* del holdt Forsikringsrådet seg strengt til "behovsprinsippet" (se kap. 7), og avslo stort sett alle søknader om konsesjon til å starte nye selskaper.

Konflikter med NS 1941 – 44

Det var en rekke konflikter mellom forsikringsnæringen og NS i okkupasjonens første år – noen av dem plasserte forsikringsnæringen som en klar motstander av NS.

En tidlig markering var den såkalte *Organisasjonsprotesten* som kom til uttrykk i to brev til *Reichskommissar* Terboven våren 1941. Det siste var underskrevet av 43 organisasjoner, men bare to av dem var knyttet til næringslivet: Norges Handelsstands Forbund og Norske Forsikrings-selskapers Forbund.²⁴⁵ Brevet inneholdt bl.a. protest mot forordninger som svekket rettssikkerheten, hirdens voldelige opptreden og at det ble øvet press på offentlige tjenestemenn for å få dem til å gå inn i NS. Terboven avviste totalt klagenes innhold. De fleste av organisasjonene som hadde underskrevet, ble enten tvangsopløst eller satt under kommissarisk ledelse med hjemmel i en ny forordning om foreninger.²⁴⁶ Forbundet kom i den siste kategorien og

---

²⁴³ Fra 1939 til 1944 ble selskapenes gjennomsnittrente redusert fra 4,71 % til 3,45 %. (Veiet gjennomsnitt for alle selskaper, beregnet av FR. *Forsikringsselskaper 1945*, FRs beretning for 1945, Oslo 1947, side 15*).

²⁴⁴ *Forsikringsselskaper 1940*, FRs beretning, Oslo 1941, s. 3*

²⁴⁵ Wyller, Thomas Chr.: *Nyordning og motstand*, Oslo 1958: Universitetsforlaget, s. 31f.

²⁴⁶ Inn tatt i *Norsk Lovtidende* nr. 25/41 av 21.6.1941, s. 410f.

fikk oppnevnt dir. Alf Larsen Whist²⁴⁷ som kommissær med fullmakt til "...å utøve den fulle myndighet over forbundet."²⁴⁸

Større omfang enn organisasjonsprotesten fikk *aksjonen mot Rikstinget* høsten 1942. Rikstinget var tenkt som NS' nye "nasjonal-forsamling" som skulle erstatte Stortinget. Det skulle settes sammen av et kultur- og et næringsting – det siste med representanter for landets næringsorganisasjoner. Sommeren 1942 ble det organisert 13 "hovednæringsgrupper" som skulle velge representanter til Rikstinget. Forsikring var en av disse, og var tiltenkt 3 av 120 representanter på Rikstinget som skulle settes første gang 26. september 1942.²⁴⁹

Mange fryktet at Quisling ville bruke Rikstinget til å slutte formell fred med Tyskland, og deretter mobilisere norsk ungdom til krigsdeltakelse for Tyskland.²⁵⁰ Det var viktig at næringslivet stod samlet mot Quislings plan. Den såkalte *Koordinasjonskomiteen* (KK)²⁵¹ oppfordret til utmeldingsaksjoner i forbundene som skulle utpeke representanter til tinget. Norske Forsikringsselskapers Forbund sluttet seg til aksjonen, og på oppfordring fra Forbundets sekretariat meldte 72 av de 74 medlems-selskapene seg ut i løpet av kort tid.

Tyskerne var opptatt av å stoppe utmeldingsbølgen, og kom med skarpe trusler overfor lederne av næringsorganisasjonene.²⁵² Organisasjonene valgte etter dette å avblåse aksjonen. Dette skjedde kort før 26. september, men da hadde NS allerede gitt opp å organisere Rikstinget.²⁵³ Aksjonen hadde likevel hatt stor betydning fordi den viste at næringslivet stod samlet mot NS.

Det kom også til andre konflikter mellom NS og næringen. Mest interessant i denne sammenheng, er striden om de såkalte

---

²⁴⁷ Whist (1880 – 1962) var en erfaren, men omstridt, forsikringsmann. Han hadde utmerket seg som gründer og etablerte tidlig i sin karriere en rekke selskaper. Noen gikk konkurs, andre eksisterte fortsatt i 1941. Omstendigheter rundt noen av konkursene hadde imidlertid bidratt til å gi Whist et dårlig rykte.

²⁴⁸ RA, PA 1187 Norske Forsikringsselskapers Forbund, boks 47: Forbundet under krigen.

²⁴⁹ RA PA 1187 Norske Forsikringsselskapers Forbund, boks 47: Forbundet under krigen.

²⁵⁰ Schelderup, Ferdinand: *På bred front*, Oslo 1947, s. 282.

²⁵¹ KK sprang ut av illegale aksjonsutvalg som ble etablert i en del av forbundene som fikk oppnevnt kommissær i 1941, og utviklet seg til et samlende organ for den sivile motstanden.

²⁵² Bl.a. ble lederne i Industriforbundet indirekte truet med dødsstraff dersom utmeldingene ikke ble stoppet.

²⁵³ 17.9. skrev Innenriksråd Dahl i et brev til sosialminister Johan Lippestad at "det har ikke vært mulig å få organisert Rikstinget til 25. september". (Wyller, Thomas Chr.: *Nyordning og motstand*, Oslo 1958: Universitetsforlaget, s. 161f.)

*Frontkjemperforsikringene*²⁵⁴. Quisling la stor vekt på den norske væpnede innsatsen ved fronten²⁵⁵, og for å hjelpe på rekrutteringen ble frontkjemperne sikret en rekke fordeler av praktisk og økonomisk karakter, og NS ønsket også å sikre dem rett til å tegne livsforsikringer som gjaldt under krigstjenesten. Økonomiske og forsikringstekniske vurderinger talte klart for at næringen måtte avvise dette, men i mars 1944 kom en *Lov om forsikringsselskapers ansvar for krigsfrivilliges liv*²⁵⁶ som påla selskapene å tegne slike forsikringer. Loven var presset gjennom av Alf Whist, som da var blitt næringsminister. En uke før loven kom, skrev Whist et PM der han ba selskapene samarbeide om gjennomføringen av den og ikke å la "... seg forlede til hensiktsløse demonstrasjoner på politisk grunnlag". Han minnet om at sosialisering av forsikringsnæringen ble diskutert i bl.a. Sverige (se kap. 9), og selv om han mente at "... en slik løsning ligger fjernt fra [...] den nasjonalsosialistiske tankegang", kunne den bli nødvendig hvis "...den private virksomhet ikke vil eller kan makte å løse de oppgaver statens og folkets gagn pålegger den."²⁵⁷ Dette var en av de første anledninger der det fra NS' side ble nevnt at sosialisering var en politisk mulighet.

"Kontingentsriden" utløste sosialiseringen

Konfliktene vi har nevnt ovenfor, bidro sammen med flere andre til en spent atmosfære og motsetninger mellom NS-regjeringen og forsikringsnæringen og bygget opp til at Quisling til slutt valgte å sosialisere livsforsikringsselskapene. Dette tiltaket ble imidlertid konkret utløst av en annen konflikt: Striden om kontingent til Norges Forsikringsforbund.

Sist i februar 1943 vedtok NS-regjeringen lovene om "nasjonal arbeidsinnsats"²⁵⁸ for å imøtekomme Tysklands behov for mobilisering av alle tilgjengelige ressurser til krigsviktig arbeid. Lovene la opp til en svært streng regulering av næringslivet. NS ønsket også å etablere kontroll med næringslivets organisasjoner, og lovene inneholdt derfor bestemmelser om

---

²⁵⁴ *Frontkjemper* var betegnelsen på nordmenn som frivillig gikk i tysk krigstjeneste. Om lag 7400 nordmenn meldte seg til slik tjeneste. Dahl, Hans Fredrik (red.): *Norsk Krigsleksikon*, Oslo 1995: Cappelen forlag.

²⁵⁵ Dahl, Hans Fredrik: *Vidkun Quisling – en fører for fall*, Oslo 1992: Aschehoug forlag, s. 506.

²⁵⁶ Datert 23.3.1944. Kunngjort i *Norsk Lovtidend* 16/44 av 4.5.1944, s. 183ff.

²⁵⁷ Notat av 15.3.1944, RA, PA 0944 DLF, mappe Ic 10, III: Lov om forsikringsselskapers ansvar for krigsfrivilliges liv av 23.3.1944.

²⁵⁸ Lov om alminnelig arbeidsinnsats av 22.2.1943 og Liv nr. 1 – 3 om gjennomføring av Lov om alminnelig arbeidsinnsats av 25.1.1943. Kunngjort i *Lovtidend* nr. 9/43, 27.2.1943, s. 111ff.

opprettelse av næringsgrupper som skulle erstatte de eksisterende næringsorganisasjonene.²⁵⁹

1.5.1943 ble Norges Nærings samband opprettet. Det var bygget på 10 næringsgrupper som til sammen ville omfatte nær hele næringslivet. En av disse næringsgruppene var *Norges Forsikringsforbund* som skulle bli den samlende organisasjon for norsk forsikringsnæring bygget på obligatorisk medlemskap for alle forsikringsselskaper og agenturer.²⁶⁰ Norges Forsikringsforbund ble ledet av Alf Whist som president, mens NS-mannen Gudbrand Thesen²⁶¹ ble utnevnt til adm. direktør.

Forsikringsforbundet skulle finansieres ved medlemskontingent.²⁶² Det første kravet om kontingent ble sendt selskapene sist i mai 1944.²⁶³ Kravet utløste en konflikt mellom selskapene og Forsikringsforbundet – både fordi selskapenes ledere var klar over at om man skulle kunne hindre NS i få kontroll med næringen ved hjelp av Forsikringsforbundet, måtte Forbundet ikke få tilgang på nødvendige økonomiske midler, og fordi ledelsen av den sivile motstandsbevegelse hadde sendt ut en parole om boikott av Norges Nærings samband.

Selskapene satset først på å forhale innbetalingen ved at de hver for seg skrev til Forbundet med spørsmål "...som det ville ta tid og være vanskelig for forbundet å svare på".²⁶⁴ De håpet at det skulle lykkes å forhale innbetalingen til krigens slutt. Men ganske snart kom det purring på kontingenten med 5 dagers betalingsfrist og ledsaget av trussel om straff for de som ikke betalte.²⁶⁵ Selskapene skiftet taktikk, og valgte nå å deponere kontingentbeløpet på egne bankkonti med påskrift om at de bare kunne disponeres av selskapet og Norges Forsikringsforbund i fellesskap. Dette åpnet for en juridisk strid om å få frigjort midlene, og selskapene håpet å

---

²⁵⁹ §§ 4 og 5 i Lov nr. 3 om gjennomføring av den nasjonale arbeidsinnsats av 25.2.1943, *Norsk Lovtidend* 9/1943, 27.2.1943, s. 116.

²⁶⁰ Vedtekter for Norges Forsikringsforbund §3. Beslutningen om opprettelsen av Norges Forsikringsforbund og vedtektene ble tatt inn i *Lovtidend* nr. 48/1943, 15.11.1943, s. 683ff og i FT 21-22/43, s. 119ff.

²⁶¹ Thesen var aktuar, og ansatt i Livsforsikringsselskapet Idun.

²⁶² Vedtektenes §§ 9.1 og 15, gjengitt i FT 21-22/43, side 119ff.

²⁶³ Kravet ble sendt i rekommandert brev til selskapene. Næringsdepartementets godkjenning av kontingentsatsene 22.5.1944 var vedlagt. RA, PA 944 DLF, Dd 0002: Forholdet til Norges Forsikringsforbund.

²⁶⁴ Brev fra direktørene Bugge (Idun) og Holmsen (Gjensidige fra 1944) og sekretær Weider til FR 22.6.1945, RA, FRs arkiv boks L 26 – 288: Gjenoppretting av lovlige forhold.

²⁶⁵ Kravet kom 14.6.1944, og straff for ikke å betale var bøter på inntil kr 500 000 og/eller fengsel i inntil 1 år – med hjemmel i § 8 i lov om den nasjonale arbeidsinnsats. Brev i RA, PA 944 DLF, Dd 0002: Forholdet til Norges Forsikringsforbund.

kunne gjøre nytte av rettssystemets muligheter til å forlenge konflikten ved hjelp av utsettelsesbegjæringer, anker, habilitetsinnsigelser og liknende.

Deponeringslinjen ble ikke fulgt opp av alle selskaper.²⁶⁶ Mot de selskapene som *ikke* betalte, ble det satt i verk utpanting rundt nyttår 1944/45 etter at NS ved å gi en ny lov hadde sikret seg rett til å innkreve kontingenten etter samme regler som skatt. Selskapene svarte med å inngi kjæremål, og krevde at det ble gitt oppsettende virkning slik at de utpantede midlene ikke kunne utbetales til Forsikringsforbundet.

Etter dette, 2. februar 1945, innkalte Whist direktørene Nicolay Bugge i Idun, Harald Sommerfeldt i Norske Liv, Hans Johan Vemmedstad i Norvegia, og Rolf Magelssen i Brage, til møte i Norges Forsikringsforbund. Whist åpnet møtet med å si at han ville gi forsikringsnæringen en siste advarsel.²⁶⁷ Den politiske aksjonen og sabotasjen selskapene hadde startet i forbindelse med kontingentspørsmålet, hadde gitt "...grobund for de tildels meget sterke krefter som går inn for at forsikringsvesenet skal overtas av staten", og irritert både Quisling og regjeringen så sterkt at "... Minister-presidenten hadde besluttet at forsikringsvesenet nu skulde socialiseres, og heri var tyskerne enige." Quislings beslutning gjaldt til å begynne med livsforsikringsselskapene, men "...derefter vilde turen naturlig også komme til skadeforsikringsselskapene". Whist var fortsatt villig til å "...sette alt inn for å søke å ombestemme minister-presidenten og sine kolleger" – dersom kontingenten ble betalt uten opphold. Han ga til slutt direktørene en advarsel om hvor farlig en sosialisering ville være for dem. Om sosialiseringen først var gjennomført, hevdet han, ville den bli stående uansett utfallet av krigen. Om russerne skulle komme til å overta, var dette selvsagt, men også om "... engelskmennene og regjeringen i London [skulle] komme hit, vil de kanskje gjøre om meget av det vi har gjort i denne tid, men om sosialiseringen vil de si at der var gjennomført noe helt etter våre linjer". Dette var ikke nok til å få Sommerfeldt og hans kolleger til å ombestemme seg.²⁶⁸

Allerede neste dag var Sommerfeldt igjen innkalt til møte, denne gang til Quisling på Oslo slott sammen med flere andre framtreddende Osloborgere.²⁶⁹ Møtets hovedtema var sabotasje, og Quisling advarte om fare for kraftige mottiltak fra tysk side. Sommerfeldt opplyste senere at

---

²⁶⁶ I alt 54 selskaper betalte kontingenten. De fleste var mindre, lokale brannkasser eller fartøysforsikringsselskap. Bare ett livsforsikringsselskap betalte (Andvake).

²⁶⁷ Referat fra møtet finnes i RA, Landssviksak mot Alf L. Whist, L-sak nr. D 1098 Oslo Politikammer, eske 1.

²⁶⁸ Notat av 28.6.1945 fra Sommerfeldt til etterforskningslederen i landssviksaken mot Whist. RA, Landssviksak mot Alf L. Whist, D 1098 Oslo politikammer, eske 1.

²⁶⁹ De andre var dir. Heyerdahl i Siemens, dir. Marthinsen i Bjølsen Valsemølle, prof. Bache-Wiig i Norsk Hydro og banksjef Due i Chr. Bank og Kreditkasse. Møtet ble omtalt i straffesaken mot Quisling (*Straffesak mot Vidkun A. J. Quisling*, Oslo 1946, s. 134.), men sosialisering av forsikring ble ikke nevnt her.

Quisling på dette møtet hadde bekreftet at saboteringen av kontingentbetalingen kunne føre til at Staten overtok det private forsikringsvesen.²⁷⁰

Quislings sosialiseringslov

På et statsråd i siste halvdel av februar 1945 vedtok Quislings regjering en lov om sosialisering av livsforsikringsvirksomheten i Norge. Loven ble aldri kunngjort i *Norsk Lovtidend* eller offentlig omtalt. Forsikringsnæringen fikk trolig først kjennskap til den da politiet i mai 1945 fant en del materiale fra det lovforberedende arbeidet i arkivet til Norges Forsikringsforbund.

Sosialiseringsloven var formelt en tilleggslov til Lov om forsikringsselskaper av 29.7.1911 og gjaldt *kun for livsforsikring*.²⁷¹ Den inneholder tre hovedprinsipper for hvordan NS ville organisere livsforsikringsnæringen: Alle livsforsikringsaksjeselskaper skulle omdannes til gjensidige selskaper, etter at dette var gjennomført, skulle kun gjensidige selskaper ha rett til tegne livsforsikring (§ 1), og det ble åpnet for å ekskludere utenlandske selskaper fra markedet (§ 5).

Det skarpe skillet mellom skade- og livsforsikring i Forsikringsloven av 1911²⁷² ga muligheter til å avgrense sosialiseringsloven til å gjelde kun livsforsikring. Motivene til loven gir imidlertid ingen opplysninger om *hvorfor* denne begrensningen ble gjort. Den viktigste årsaken var trolig at livsforsikringsselskapene spilte en viktigere rolle for landets økonomi enn skadeforsikringsselskapene. Det var nok også av betydning at de viktigste

---

²⁷⁰ Referat fra Sommerfeldts tale på Norske Forsikringsselskapers Forbunds årsmøte i 1945, FT 1/46, s. 12.

²⁷¹ Materialet om loven finnes i RA PA 940 DLF: DA1: Lover og forskrifter, boks DA 0001. Det ble funnet i Norges Forsikringsforbunds arkiv, senere ble det lagt i Livforeningens arkiv som ble avgitt til Riksarkivet. Det består av noen ulike utkast til lov, korrespondanse i forbindelse med utredningsarbeidet forut for loven og motivene til loven. Alle disse dokumentene er udaterte, med unntak av et brev datert 21.2.1945 fra justisminister Sverre Riisnæs til Sosialdepartementet der han opplyser at hans departement ikke har innvendinger mot at "...det under hånden mottatte utkast [blir] vedtatt" (j.nr. 167-45E). Ett av lovutkastene har påskriften "Siste utkast – eget eks.", og jeg har lagt til grunn at dette er det endelige utkastet også fordi bestemmelsene her stemmer helt overens med kommentarene i "Motiver til loven" og med et PM ekspedisjonssjef Georg Hasle i Justisdepartementet skrev *etter* at loven var vedtatt, og som innledes med ordene: "Denne lov ble vedtatt i siste regjeringsmøte." PM'et beskriver noen detaljendringer som ble gjort ved behandlingen i regjeringsmøtet.

Det kan se ut til at det ikke finnes flere kilder til loven. Justisdepartementets arkiver i Riksarkivet inneholder ikke noe, og departementets lovavdeling opplyser at det ikke finnes noe stoff om dette i dens arkiver. En innholdsfortegnelse over Sosialdepartementets arkiver som er avgitt til RA, inneholder ingen henvisninger til sosialisering.

²⁷² Lov om forsikringsselskaper av 29.7.1911, § 2.

konfliktene mellom forsikringsnæringen og NS i første rekke involverte livselskapene.²⁷³

Etter sosialiseringsloven skulle alle de 11 livsforsikringsaksjeselskapene som fantes i 1945, omdannes til *gjensidige* selskaper. Dette elementet var med i så å si alle utkast til loven, selv om det også finnes et lovutkast der forutsetningen er at de gjensidige selskapene skal omdannes til aksjeselskaper.²⁷⁴ Flertallet av de bevarte utkastene, også "Siste utkast", forutsetter likevel kun gjensidige selskaper.

Aksjonærene skulle løses ut i to etapper. Først skulle aksjekapitalen omgjøres til et garantifond – "Livsforsikringsvirksomhetens fellesfond" – som skulle bli like stort som den samlede aksjekapitalen, dvs. ca kr 7,2 millioner²⁷⁵. Fondet skulle defineres som en gjeldspost for de tidligere aksjeselskapene, og aksjonærene fikk byttet sine aksjer i obligasjoner i garantifondet for en sum som svarte til aksjenes pålydende. Av gjelden til fondet skulle selskapet svare en årlig rente som ble overført direkte til de tidligere aksjonærene som rente på obligasjonene slik at renten selskapene betalte til fondet og avkastningen på obligasjonene ble den samme²⁷⁶. Fondet skulle så etter hvert, men ikke før 10 år var gått, innløse obligasjonene, og med dette ville de private eierne være helt ute av livsforsikringsnæringen.

Overgangen til kun gjensidige selskaper var første trinn i omorganiseringen av livsforsikringsnæringen. Det neste var å samle alle selskaper til ett - i praksis ved at alle de øvrige selskapene ble innlemmet i Norske Folk. Dette var ikke med i det endelige lovutkastet, men motivene til loven viser at det var meningen å gjennomføre denne samlingen, og gir også en forklaring på hvorfor dette ikke var nevnt i loven.²⁷⁷ Årsaken var at det ville ta relativt lang tid å gjennomføre "samlingsprosessen". I denne perioden ville Norske Folk utenfra ikke framstå som noen enhet, men som et selskap oppdelt i "...14 parallelle underavdelinger, som [...] omhyggelig måtte holdes ut fra hverandre, og [...] arbeide etter hver sine forskjellige linjer". Departementet fryktet at "motstandshold" ville utlegge dette som at

---

²⁷³ Det gjaldt i første rekke striden om frontkjemperforsikringene og selskapenes motstand mot å utbetale gjenkjøpsverdiene på livsforsikringer som tilhørte de deporterte jødene, til NS. De norske Livsforsikringsselskapers Forening lot seg aldri integrere i Norges Forsikringsforbund slik NS' plan var, og dessuten var det livselskapene som stod mest samlet i kampen mot kontingentkravet fra Forsikringsforbundet.

²⁷⁴ Dette utkastet er merket med blyant "Alternativ II" – også dette er udatert og usignert. RA, PA 940 DLF: Serie DA I: Lover og forskrifter, boks DA 0001.

²⁷⁵ Tall for 1943. *Forsikringsselskaper 1944*, beretning fra FR, Oslo 1946, s. 19.

²⁷⁶ I et av de siste utkastene til loven var renten satt til 4,5 %. De fleste selskapene hadde fra før en begrensning på 5 %. Utkast merket "Justisdept. lovavdelings original" RA, PA 940 DLF: Serie DA I: Lover og forskrifter, boks DA 0001.

²⁷⁷ Side 3f, RA, PA 940 DLF: Serie DA I: Lover og forskrifter, boks DA 0001.

sosialiseringen var en tom gestus, og tilføye sosialiseringstanken et nederlag ”på folkemunne”. Følgelig var det best å tie om ”samlingsplanene” til alle forberedelser var fullført, og prosessen kunne skje raskt og effektivt.

Årsaken til at Norske Folk ble valgt som ”samlingselskap” var trolig dels at selskapet i 1944 var det største selskapet regnet etter brutto premier og det nest største – etter Idun – regnet etter aktiva²⁷⁸, og at det i sin helhet var eid av 7 andre livsforsikringselskaper²⁷⁹. Det var altså ingen private aksjonærer å ta hensyn til.

Umiddelbart er det vanskelig å se hvorfor det var nødvendig å lovfeste beskyttelse av det norske markedet mot utenlandske selskaper. Det utenlandske innslaget i norsk livsforsikring var begrenset til det svenske *Svea* med en markedsandel på ca. 1,3 %.²⁸⁰ Lovens motiver viser imidlertid at det ikke var ordinær konkurranse fra utenlandske selskaper bestemmelsen tok sikte på å ramme. Formålet var å sikre seg en mulig motforholdsregel dersom publikum reagerte mot sosialiseringen med å boikotte de norske selskapene og i stedet ”... fortrinsvis ville søke tegnet sine forsikringer i det svenske selskap.”²⁸¹

Loven la opp til å sikre Staten kontroll med livsforsikringsnæringen etter sosialiseringen. Første skulle de eksisterende vedtektene for livsforsikringselskapene settes ut av kraft (§ 4). Dette var i og for seg nødvendig i samband med omgjøring av aksjeselskapene til gjensidige, men bestemmelsen gjaldt også for de eksisterende gjensidige selskapene. De nye vedtektene skulle ifølge loven gis av ”departementet”, det ble ikke spesifisert hvilket, etter innstilling fra Norges Forsikringsforbund. Allerede før loven ble vedtatt, hadde Sosialdepartementet utarbeidet et sett ”mønstervedtekter” for de nye selskapene. I følge ”mønstervedtektene” skulle hvert enkelt selskap ha et styre på fem medlemmer. Flertallet skulle utpekes av henholdsvis departementet (to styremedlemmer) og Norges Forsikringsforbund (ett medlem), mens de to siste skulle velges av forsikringstakerne på selskapets generalforsamling.²⁸² Styreformannen skulle utpekes av departementet. Med rett til å utpeke både flertallet i styret og styreformannen var Staten sikret den overordnede kontroll av selskapet.

---

²⁷⁸ Tall fra *Forsikringselskaper 1944*, FRs beretning, Oslo 1946, tabell 1 og 2, s. 12ff.

²⁷⁹ Brage, Fram, Gjensidige, Glitne, Hygea, Idun og Norske Liv. Eierforholdet ble først oppløst i 1980 da Norske Folk ble omgjort til et gjensidig selskap. Selskapet skiftet senere navn til UNI og fusjonerte med Storebrand.

²⁸⁰ *NFA 1943*, utgitt av DnF Oslo 1946, s. 112 og 236. Svea fortsatte virksomheten i Norge til 1954.

²⁸¹ Motivene s. 4f, RA, PA 940 DLF: Serie DA I: Lover og forskrifter, boks DA 0001.

²⁸² §§ 7 og 8 i vedtektene.

Organiseringen av det ”nye” Norske Folk er kun omtalt i et tidlig utkast til loven, merket ”Utkast 1”.²⁸³ Etter dette skulle styret bestå av fem faste medlemmer, to oppnevnt av Finansdepartementet og tre av Norges Forsikringsforbund. Forsikringsforbundet skulle videre utpeke formann og varaformann i styret, og ha innstillingsrett ved ansettelse av administrerende direktør.

Når loven ga Staten avgjørende innflytelse på sammensetningen av styrende organer i selskapene, betydde dette også at partiet NS tok kontrollen med de samme organene. I NS’ ideologi stod ideen om *partiets* dominerende stilling i Staten – ”det statsbærende parti” – sentralt.²⁸⁴ I tråd med dette hadde NS i tillegg til regjeringmakten sikret seg kontroll med næringslivets organisasjoner, også Forsikringsforbundet der det satt parti-medlemmer i alle lederstillinger. Dermed kunne NS sørge for at plassene i styret og selskapsledelsen i det ”nye” Norske Folk ble besatt av personer som var lojale overfor statsstyret og partiet.

Loven var som nevnt, neppe kjent for andre enn NS’ ledelse. Dette var gjort med overlegg – for å unngå motstand mot loven. I motivene ble det åpent innrømmet at loven var redigert slik at den ”...ovenfor [...] publikum [viser] minst mulig endringer”. Loven inneholdt bare de bestemmelsene som var absolutt nødvendige for gjennomføring av første trinn av sosialiseringen, alt annet skulle komme i rundskriv direkte fra Sosialdepartementet eller i vedtektene for hovedselskapet, og fortsatt for sikkerhets skyld utformet slik at ”...selve det effektive sosialiseringsarbeide kan skje uten forstyrrelser av publikum”. Først når publikum kunne høste fordeler av samlingen av alle selskaper i Norske Folk, f.eks. i form av premiereduksjoner, skulle dette tiltaket gjøres kjent.

Hva var årsaken til at sosialiseringstanken vant fram i NS?

I møtet med forsikringsdirektørene 2.2.1945 (se ovenfor) uttalte Whist at selskapenes motstand mot å betale kontingent til Norges Forsikringsforbund, hadde ”...gitt sterk grobund for de tildels meget sterke krefter” som gikk inn for sosialisering. Disse ”kreftene” må ha styrket sin posisjon i partiet ganske kort tid før Whists uttalelse falt. Så sent som september 1944 tok partiets økonomiske tidsskrift *Økonomisk Revue* klar avstand fra planene om sosialisering av svensk forsikring som da ble diskutert. Den ”vesentligste forskjell” mellom sosialdemokratiet og kommunismen og nasjonalsosialismen var i følge bladet nettopp at nazistene ikke gikk inn for sosialisering, men ”...en statsdirigert og statskontrollert, men på privat eiendomsrett og

---

²⁸³ RA, PA 940 DLF: Serie DA I: Lover og forskrifter, boks DA 0001.

²⁸⁴ Thomas Chr. Wyller: *Fra okkupasjonstidens maktkamp*, Oslo 1953: Johan Grundt Tanum, s. 14 med fotnoter.

privat initiativ bygget og fri økonomisk virksomhet”²⁸⁵. Partiavisen *Fritt Folk* presiserte omtrent på samme tid at den nasjonalsosialistiske næringspolitikk bygde på at staten ”...behersker landets næringspolitikk, men samtidig erkjenner nødvendigheten av det frie initiativ og derfor vil verne det.”²⁸⁶

I NS var det ellers liten interesse å spore for forsikring. Partiets program fra 1934²⁸⁷ hadde kun én formulering som var knyttet til forsikring. Men partiet hadde noen få aktive medlemmer innen næringen med ideer om ny utvikling av forsikringsnæringen. Ett av disse var Bjarne Krag-Brynildsen, inspektør i Gjensidige og medlem av NS helt fra 1933.²⁸⁸ I et innlegg i *Forsikringstidende* nr. 23/40 med tittelen ”Det nye Norges krav til livakkvisisjonen” stilte han opp seks krav livsforsikringsnæringen måtte oppfylle i ”den nye tid”.²⁸⁹ Ett av kravene var at antallet livsforsikringsselskaper måtte begrenses – ikke bare ved å stoppe eventuelle nyetableringer, men også ved å begrense antallet allerede *eksisterende* selskaper.

Våren 1941 fikk Krag-Brynildsen kst. sosialminister Birger Meidell (NS)²⁹⁰ med på å nedsette et tremannsutvalg for å utrede akkvisisjonsvirksomheten innen livsforsikring.²⁹¹ Utvalget la fram en delt innstilling i april 1942. Krag-Brynildsen var i mindretall, og la fram en særinnstilling der han utdypet sitt syn på organisasjonen av livsforsikringsvirksomheten.²⁹² Han foreslo her å redusere antallet selskaper ved at de seks eldste

---

²⁸⁵ *Økonomisk Revue*, nr. 25/26 – 1944, datert 12.9.1944, s. 337f.

²⁸⁶ *Fritt Folk*, 30.8.1944.

²⁸⁷ Programmet ble utarbeidet av Quisling, godkjent av NS' Råd i januar 1934 og stadfestet av Quisling 15.2.1934. Her het det i pkt. 14: ”Bankvesenet omordnes og centraliseres. Spareinnskudd og *alders- og livstrygd sikres*.(uthevet her)”. Programmet ble senere ikke endret.

²⁸⁸ Under okkupasjonen gjorde han karriere og ble byråsjef i Rikstrygdeverket i 1942 og medlem av Forsikringsrådet i 1945. Det ble reist tiltale mot Krag-Brynildsen i landssvikoppgjøret, men i denne ble det lagt størst vekt på at han hadde gjort seg skyldig i angiveri og som medlem av en særdomstol i 1945 vært med på å avsi dødsdom over norske patrioter. Riksadvokaten innstilte på dødsdom mot Krag-Brynildsen, men pga. sykdom ble han aldri stilt for retten. RA, L-sak 4033 Oslo Politikammer, henlagt til obs.

²⁸⁹ FT 23/40, 2.12.1940, s. 253.

²⁹⁰ Meidell var utdannet aktuar og professor i forsikringsmatematikk ved Universitetet i Oslo.

²⁹¹ Foruten Krag-Brynildsen selv besto utvalget av instruksjonssjefen i Gjensidige (formann), som også var NS-medlem og en assurandør fra Hygea, som *ikke* var med i NS.

²⁹² RA, PA 1187 Norske Forsikringsselskapers Forbund, Boks 47:Forbundet under krigen.

selskapene²⁹³ skulle ta opp i seg de nyere og fortsette under "...betydelig skjerpet offentlig kontroll". Myndighetene skulle an vise hvert av de 6 selskapene et "arbeidsrom", f.eks. bestemte fylker. Deretter skulle "... porteføljen i de enkelte rom overtas av vedkommende selskap" som måtte investere sin kapital "...direkte i vedkommende distrikts livsviktige nasjonale (sic!) økonomiske oppgaver" og flytte sine hovedkontorer til de aktuelle "rom". Med dette ville den usunne konkurransen han mente dominerte innen livsforsikring, være avviklet. Særinnstillingen ble sammen med flertallsinnstillingen sendt Forsikringsrådet og derfra selskapene for uttalelse, men ble ikke fulgt opp utover dette. Dette skyldtes at den først og fremst ble ansett som et forsøk på å bedre assurandørenes økonomiske situasjon ved å eliminere konkurransen i livsforsikringsmarkedet.²⁹⁴ Krag-Brynildsen var selv var assurandør, og i en periode før okkupasjonen med i styret for Norske Forsikringsagenters Landsforbund. I innstillingen tok han utgangspunkt i dette forbundets oppfatning om at det var for mange selskaper på markedet, men løsningen, distriktsvise monopoler, var hans egen konstruksjon.

Det er ingen ting som tyder på at forslag om slike betydelige inngrep mot livsforsikringsnæringen hadde noen bred tilslutning i partiet, bl.a. sluttet ikke Krag-Brynildsens partifelle i utvalget seg til den. På dette området må det imidlertid ha skjedd en utvikling innen NS fra 1942 til -45. Årsaken ser ut til å ligge både i tilspissingen av forholdet mellom næringen og partiet gjennom stadige konflikter og i en politisk utvikling i selve partiet. Som vi har sett, toppet motsetningsforholdet mellom partiet og næringen seg i striden om kontingenten til Norges Forsikringsforbund i 1944. Samme år kom det til ytterligere en episode som spesielt satte sinnene i kok i NS-kretser, og som – nettopp fordi den inntraff samtidig med at striden om kontingenten spisset seg til – fikk stor betydning.

I mai 1944 døde adm. direktør Ulf Rode i Gjensidige livsforsikring. Kort tid etter utnevnte representantskapet akkvisisjonssjef Reidar D. Holmsen til ny adm. direktør.²⁹⁵ Innen NS-kretser ble dette oppfattet som en klar forbigåelse av ass. direktør, aktuar og NS-medlem Olaf Gran. *Forsikringstidende*, som i 1944 var overtatt av Norges Forsikringsforbund, brakte i augustnummeret²⁹⁶ en krass lederartikkel med overskriften "Kvalifikasjoner." Uten at det ble nevnt navn, ble det uttrykt at Holmsen var uten de nødvendige faglige kvalifikasjoner for jobben²⁹⁷, og at ansettelses-

---

²⁹³ Det var på dette tidspunkt Norske Liv Gjensidig (1844), Gjensidige (1847), Idun A/S (1861), Hygea A/S (1883), Brage A/S (1887) og Glitne Gjensidig (1889).

²⁹⁴ Brev til Sosialdepartementet av 4.4.1944, RA, FRs arkiv, kopibok 66.

²⁹⁵ FT 9 – 10/44, juni 1944, s. 58.

²⁹⁶ FT 11 – 12/44, august 1944, s. 63.

²⁹⁷ Han ble karakterisert som en "uformuende direktørpretendent".

prosessen ikke holdt mål. Forbigåelsen av Gran, het det, var "...en så drøy utfordring mot samfunnet at saken sikkert vil få konsekvenser."²⁹⁸

I novembernummeret ble dette fulgt opp i en ny lederartikkel med tittelen "Det private forsikringsvesens framtid".²⁹⁹ Artikkelen var usignert, men det er rimelig å anta at den var skrevet av redaktør Gudbrand Thesen. I artikkelen ble det hevdet at forsikringsnæringen ikke oppfylte de krav samfunnet stilte til den: Å utvikle behovsrettede og rimelige forsikrings-tilbud og sørge for en samfunnsmessig forsvarlig forvaltning av næringens kapital. Det viktigste problemet var at kostnadene var altfor høye på grunn av mange selskaper og agenter. Følgen var at det nå var stor fare for at forsikringsnæringen ville bli "...overgitt et statsorgan til forvaltning."

Tankene i denne lederartikkelen finner vi igjen i motivene til sosialiseringsloven. Forsikringsnæringen var, het det der, kommet til et punkt i utviklingen der samfunnet måtte overta og sosialisere den. Årsaken var at livselskapene stilte seg helt passivt til eller aktivt motarbeidet nødvendige endringer innen næringen, og med det selv hadde "... gjort det helt klart at samfundet idag uten tvil vil ha de aller største fordeler ved allerede straks å overta den praktiske ledelse". Hadde næringen i stedet samarbeidet lojalt med myndighetene, "... ville en sådan situasjon [...] neppe ha inntruffet før om flere år".

Utviklingen i argumentasjonen fra NS' side tyder på at irritasjonen over forsikringsnæringens politiske holdning var en viktig årsak til at sosialiseringen ble vedtatt. Imidlertid var det neppe *alene* nok til at Quisling ville gi ordre til et så vidt drastisk tiltak. Var han kanskje også under tysk press i denne saken? Lite tyder på det, selv om Whist hevdet at tyskerne hadde bifalt sosialiseringsplanen.³⁰⁰ Det behøver ikke bety at de hadde *presset på* for å få gjennomført dette tiltaket, tvert om var Terboven og *Reichskommissariat* gjennom hele okkupasjonen forsiktige med utspill som kunne føre til strid med næringslivet, og ved flere anledninger hadde representanter for *Reichskommissariat* overfor både Forsikringsrådet og Norske Forsikringsselskapers Forbund gitt uttrykk for at de tyske myndigheter ikke ønsket å gripe inn i den ordinære forsikringsvirksomheten i Norge.

Det som nok i tillegg til generell ergrelse i NS over motvilje og sabotasje fra forsikringsnæringens side påvirket beslutningen, var en generell

---

²⁹⁸ Også sosialminister Birger Meidell engasjerte seg. I et brev til Whist av 31.5.1944 hevdet han at "all sund fornuft" tilsa at Gran skulle lede Gjensidige, men han var ikke sikker på at det ville bli slik: " Alle mener øyensynlig at den nazifaen Gran behøver da ingen bry seg om." Dette "kreperer" Meidell kraftig, og han hevder at "...det er på tide å gå over fra formelle disposisjoner med disse selskaper og til realiteter."

²⁹⁹ FT 15 - 16/44, 15.11.1944, s. 87f.

³⁰⁰ RA, landssviksak mot Alf L. Whist, Oslo politikammer D 1098, eske 1.

politisk utvikling innen NS i retning av at ”sosialistiske” eller sosialradikale krefter styrket sin stilling. Utviklingen startet da NS tok over kontrollen i LO i september 1941, og de ledige lederposisjonene ble besatt av flere ”gamle” fagforeningsledere. Rundt disse vokste det fram en ”sosialistisk” orientert gruppering som ivrig fremmet sine synspunkter innen partiet.³⁰¹ Men de pro-kapitalistiske kreftene var i første omgang sterkere. Sentralt her stod Alf Whist som støttet den private eiendomsrett og det private initiativ, og så det som sin oppgave å bedre næringslivets stilling ved å innrette det mot det europeiske, tysk-kontrollerte markedet.³⁰² Likevel styrket den ”sosialistiske” fløyen sin stilling mot slutten av okkupasjonen. Da sosialiseringen av livsforsikring ble vedtatt i februar 1945, kan det se ut til at de næringslivsvennlige kreftene hadde mistet taket på NS’ næringspolitikk. Sosialiseringen var et klart nederlag for Whist – og det på et felt vi må kunne kalle hans ”hjemmebane”. I møtet 2.2.1945 uttalte han at han ”... som tidligere [var] sterkt tilhenger av den private forsikringsvirksomhet, men [...] på grunn av den ukloke sabotasjepolitikk selskapene har fulgt, er saken tatt ut av mine hender. Det er ikke meg som bestemmer.”³⁰³

Oppsummering

Det var en rekke faktorer – styrking av den ”sosialistiske” grupperingen i NS på bekostning av bl.a. Whist, skjerpet konflikt mellom NS og forsikringsnæringen og at NS-medlemmer innen næringen selv og Forsikringsforbundet gikk inn for nyordning og styrket statskontroll – som førte til at Quisling ga ordre om å utforme en lov om sosialisering. Resultatet var preget av at NS fryktet motstand mot sosialiseringen, og la opp til at det endelige målet for inngrepene i forsikringsnæringen inntil videre skulle holdes hemmelig. Selve prosessen ble derfor delt i to etapper: Først skulle alle selskaper omdannes til gjensidige, og når alle nødvendige tilpasninger var gjort, slås sammen til ett selskap – Norske Folk. Som en ekstra sikring mot motstand og sabotasje i form av kundeflukt til det eneste utenlandske selskapet på markedet, fikk Sosialdepartementet hjemmel til å tilbakekalle dets konsesjon.

Hvilken merkelapp skal vi så sette på NS-regjeringens vedtak? Var det en sosialisering eller kun en lovpålagt overgang til gjensidige selskaper som eneste organisasjonsform innen livsforsikring? På NS’ side var det ikke konsekvens i bruk av begrepene – både nasjonalisering, sosialisering og rasjonalisering ble brukt. Vi har definert sosialisering som ”...overgang fra

---

³⁰¹ Sørensen, Øystein: *Hitler eller Quisling?*, Oslo 1989: J.W. Cappelens forlag, s. 162f.

³⁰² Sørensen (1989), s. 175.

³⁰³ Usignert referat fra møte 2.2.1945. RA, L-sak nr. 694 Oslo Politikammer mot Gudbrand Thesen.

privat til statlig, kommunal, interkommunal og fylkeskommunal drift.” Om integreringen av alle selskaper i Norske Folk hadde blitt fullført, og de tidligere aksjeeiernes obligasjoner innløst etter 10 år, ville NS hatt full kontroll med livsforsikringsnæringen i det både leder og styre i Norske Folk skulle utpekes dels direkte av det NS-kontrollerte Norges Forsikringsforbund og dels av Finansdepartementet etter innstilling fra Forsikringsforbundet. Norske Folk ville i navnet vært et gjensidig selskap, men selskapets kunder ville ikke hatt noe av den innflytelse kundene i et slikt selskap normalt har, for eksempel å velge representanter til selskapets styre. Det er liten tvil om at selskapet ville blitt drevet av organer kontrollert av NS, og med NS’ posisjon som et statsbærende parti, ville det i praksis si at det ble drevet av staten – og dermed virker det mest rimelig å beskrive NS-regjeringens vedtak som en sosialisering av livsforsikringsnæringen, selv om det altså ville ta minimum 10 år før prosessen var fullført.

NS’ sosialiseringslov fikk ingen praktisk betydning, men det er interessant å merke at NS med dette vedtaket grep tilbake til argumenter fra debatten om samfunnets kontroll med næringen i mellomkrigstida, for eksempel at det var for mange selskaper og akkvisitører, og samtidig foregrep synspunkter som ble gjort gjeldende, og til dels vant fram, da styringen av livsforsikringsnæringen ble gjort gjenstand for en større offentlig utredning i årene 1947 – 53 (se kap. 11).

Kapittel 9: Debatten om sosialisering i Sverige

Utviklingen i den svenske debatten om sosialisering av forsikringsnæringen er interessant både på grunn av den nære kontakt det ofte har vært mellom sosialdemokrater i Norge og Sverige, og fordi norske forsikringsfolk på sin side søkte støtte og informasjon i Sverige da spørsmålet om sosialisering igjen kom på dagsordenen i Norge rett etter okkupasjonen.³⁰⁴ I dette kapitlet skal vi kort se på den politiske utviklingen på dette området i Sverige – spesielt i perioden 1935 – 50 da det ble satt i verk flere offentlige utredninger om organiseringen og styringen av svensk forsikringsnæring.

Utredning av sosialisering før 1940

Sverige ble det første forslaget om utredning av sosialisering av forsikringsnæringen lagt fram i *Riksdagen* omtrent på samme tid som i Norge, i 1917, men da av en representant for det liberale partiet³⁰⁵ og ikke *Socialdemokratiska arbetarpartiet* (heretter kalt *Socialdemokraterna*). 1920-tallet ble imidlertid roligere for svensk forsikringsnæring enn for norsk. Rett nok oppnevnte Hjalmar Brantings³⁰⁶ første rene sosialdemokratiske regjering i 1920 en offentlig og politisk sammensatt ”sosialiseringsnemnd”, men den ble oppløst på 1930-tallet uten å ha lagt fram noen praktiske forslag.

Debatten om sosialisering av forsikring i Sverige kom først for alvor i gang på midten av 1930-tallet. Mest aktuelt var spørsmålet i årene rett før og etter 2. verdenskrig. Fra 1933 hadde sosialdemokratene regjeringmakten, for det meste i koalisjon med Bondeförbundet. Sosialiseringdebatten ble utløst av et brev i november 1934 til statsminister Per Albin Hansson³⁰⁷ fra en privatperson, Konrad Viksten, som visstnok var ansatt i forsikring. I brevet ble det pekt på at svært mange livsforsikringer ble sagt opp kort tid etter at de var tegnet.³⁰⁸ Viksten mente dette skyldtes at akkvisitørene var dårlig utdannet, og at problemet best kunne løses ved at staten overtok virksomheten. Hansson sendte brevet videre til finansminister Fritjof Ekman

---

³⁰⁴ Arbeidsutvalget i De norske Livsforsikringsselskapers Forening besøkte *Riksförbundet* i mars 1947 etter at Livsforsikringskomiteen var oppnevnt (se kap. 13).

³⁰⁵ Carl Gustav Ekman (1872 – 1945), senere statsminister i årene 1926 – 28 og 1930 – 32.

³⁰⁶ Hjalmar Branting (1860 – 1925), partileder sosialdemokratene 1907 – 25, statsminister 1920, 1921 – 23 og 1924 – 25.

³⁰⁷ Per Albin Hansson (1885 – 1946), partileder sosialdemokratene 1925 – 46, statsminister 1932 – 46, unntatt 19.6 – 28.9.1936 da *Bondeförbundets* leder Axel Pehrsson-Bramstorp var statsminister.

³⁰⁸ Regnet etter forsikringssum ble mer enn 50 % av nytegningen sagt opp – for folkeforsikringer dreide seg om ca 85 %.

som i sin tur oversendte det til *Försäkringsinspektionens* leder Olof André Åkesson og ba om en uttalelse. Åkesson ble ganske urolig over at saken var reist, og antok at dette kunne få følger for næringen dersom man ikke rettet opp forholdene. Overfor ministeren ga han uttrykk for at problemet skyldtes at det var altfor mange agenter i svensk forsikring³⁰⁹, men at selskapene nå hadde satt i verk tiltak for å redusere antall agenter og gi dem bedre opplæring. Han anbefalte at man lot tiltakene virke en stund før man eventuelt gikk til andre tiltak. Ekman og Hansson slo seg til ro med dette.

Neste år kom kritikken av forsikringsnæringen opp i Riksdagen da sosialdemokraten Albert Hermansson startet det som skulle bli en ti-årig kamp for sosialisering av næringen. I 1935 la han fram sitt første forslag om en utredning av statlig drift av forsikringsselskapene som etter hans mening ble drevet kostbart og ineffektivt og dessuten forvaltet sin kapital dårlig. Dette var de samme synspunktene som han la fram i sitt foredrag i Oslo i 1939 (se kap. 7). Hermansson gikk inn for en reduksjon i antall selskaper ved enten en allmenn sosialisering eller en omorganisering etter kooperative prinsipper.³¹⁰ Forslaget var ikke godt nok faglig begrunnet, det inneholdt bl.a. en del misforståelser når det gjaldt beregning av kostnader, og ble avvist, men med så liten margin som 77 mot 70 stemmer.

Dette utløste en kraftig mobilisering fra forsikringsnæringens side. Det ble etablert en sentral komité, *Monopolkomiteen*, som skulle utarbeide og koordinere argumentasjon mot sosialisering, og se på tiltak innen næringen som kunne dempe kritikken mot den. I de neste årene ble det så gjennomført flere slike tiltak, bl.a. ble det inngått en ny avtale om begrensnig av antall akkvisitører³¹¹, og *Svenska Livsförsäkringsbolags Direktörsförening* tok tak i opplæringen av akkvisitørerene. Foreningen begrunnet dette med at bransjen var "...föremål for intensiv uppmärksamhet, icke minst från deras sida, som vilja komma oss til livs". Desto mer uheldig var de eksempler på dårlig rådgiving man hadde sett, bl.a. at en del assurandører solgte på "...hensynslöst utnyttjande av t.ex. livsförsäkringens

---

³⁰⁹ Visstnok var så mye som ca 4,3 % av den mannlige befolkningen agenter for et eller annet livsforsikringsselskap. Opplysningene i denne og ovenstående fotnote er hentet fra Grip, Gunvall: *Vill du frihet eller tvång? Svensk försäkringspolitik 1935 – 45*. Doktoravhandling publisert i Uppsala 1987, s. 24.

³¹⁰ Mønster for dette skulle være de to selskapene den svenske kooperasjonen hadde startet – skadeforsikringsselskapet *Samarbete* (1908) og livsforsikringsselskapet *Folket* (1914). Fra 1925 samlet under en felles administrasjon. Fra 1945 ble navnene "fusjonert" til *Folksam*, som fortsatt brukes.

³¹¹ Vedtatt 2.12.1937, *Svenska Livsförsäkringsbolags Direktörsförening - mötesprotokoll 1936 – 37*, i arkivet til *Centrum för näringslivshistoria*, Stockholm.

gynnsamma skattehånseende” uten at de selv innså at ”...de hanskas oførsiktig med sanningen.”³¹²

Neste år kom Hermansson tilbake med et nytt forslag – denne gangen sterkere faglig fundert. Han foreslo nå at man skulle utrede en utvidelse av Finansinspeksjonens myndighet og tiltak for å styrke forsikringstakernes rettigheter. Sosialisering ble ikke nevnt. Forslaget ble avslått på formelt grunnlag: Man måtte avvente en gjennomgang av aksjeselskapsloven. Initiativet gikk dermed over til *Försäkringsinspektionen*, som fikk gehør for å utrede forsikringstakernes rettigheter, slik Hermansson hadde foreslått, og i tillegg se på livselskapenes situasjon i en situasjon med lave renter og vekslende konjunkturer³¹³ og premiefastsettelsen i skadeforsikring – altså en mer forsikringsteknisk preget utredning.

Dette ga forsikringsselskapene et pusterom til å samordne motstanden mot sosialisering. Det viktigste tiltaket var å få arbeidet i *Monopolkomiteen* inn i fastere former. På initiativ fra de største selskapene ble *Svenska Försäkringsbolagens Riksförbund*³¹⁴ stiftet 11. mars 1937. I vedtektene het det at Forbundet skulle behandle spørsmål av felles interesse for selskapene, arbeide for økt kunnskap om forsikring og være et talerør for næringen. Men i sin doktoravhandling om svensk forsikringspolitikk 1395 – 45, *Vil du frihet eller tvång*³¹⁵, hevdet Gunvall Grip at det ”...reella, helt övergripande motivet” for organisasjonen var ”...att så långt möjligt förhindra ett ökat statsmaktinnyflytande på den privata försäkringsverksamheten” – ”...försäkringsselskapene hade barrikaderat sig”, konkluderte han.³¹⁶

Riksförbundet satte i verk en rekke tiltak både internt i næringen og eksternt overfor media og publikum for å styrke næringens stilling. *Internt* ble det satset på effektivisering og fusjoner for å få ned kostnadene og bedre statistikk for å få en bedre og mer rettferdig premiefastsettelse. Det ble satt i gang rasjonaliseringsutredninger både i livs- og skadeforsikringsselskapene. Det kom fram en rekke forslag, men det ble knapt noen konkrete resultater av dette arbeidet. På skadesiden ble det utført et stort arbeid for å utvikle et felles tariffverk. Resultatet ble nok et rettferdig, men samtidig lite praktisk system.³¹⁷ Tanken bak de interne tiltakene var i følge Grip å nøytralisere

---

³¹² Dir. Yngve Lundén i Thule i presentasjonen av utvalgets innstilling 24. april 1936. *Svenska Livsförsäkringsbolags Direktörsförening - mötesprotokoll 1936 – 37, Centrum för näringslivshistoria*, Stockholm.

³¹³ Problemet var reelt nok: Renten var under 3 %, mens premiegrunnlaget var basert på 4 %.

³¹⁴ Nå: *Sveriges Försäkringsförbund*

³¹⁵ Publisert i Uppsala 1987

³¹⁶ Grip (1987), s. 52f.

³¹⁷ I 1946, kort etter at arbeidet var fullført, brøt kooperasjonens skadeselskap, *Samarbete*, ut og lanserte et forenklet tariffverk og lavere premier.

”...argumenten för ett ökat statsmaktinnflytande [...] genom at försäkringsbolagen såg til att visa upp ett försäkringsväsen som var effektivt och rationelt.”³¹⁸

Eksternt satset selskapene sterkt på å påvirke holdningen til privat forsikring i opinionen. I utgangspunktet stod man svakt, men en egen *propagandakomite* pleiet kontakter i pressen og foret aviser og kringkasting med artikler og annonser om forsikring. Alle husstader fikk en brosjyre med tittelen *Vill du frihet eller tvång*³¹⁹ med fyldig argumentasjon mot sosialisering. Overfor offentligheten utviklet næringen en ”ufeilbarhetsdoktrine” som gikk ut på at ”...den kritik som riktades mot bolagen var på det stora hela felaktig, särskilt de synpunkter som gällde bolagens konkurrens och bolagens kostnader.”³²⁰

Socialdemokraternas etterkrigsprogram og ny utredning

I 1941 la Albert Hermansson fram et nytt forslag om sosialisering av hele forsikringsnæringen for å redusere kostnadene og utvikle billigere forsikringer. Forslaget ble avvist i *Riksdagens* justiskomite fordi utredningen som Åkesson fikk i gang i 1937 (se ovenfor), ikke var avsluttet, bare midlertidig stanset i 1940. Sett fra forsikringsnæringens side var det nok urovekkende at komiteen i vedtaket presiserte at den *ikke* hadde tatt stilling til selve sosialiseringsspørsmålet.

På det *Sosialdemokraternas* partikongress i 1944 ble den svenske arbeiderbevegelsens etterkrigsprogram presentert.³²¹ Programmet var resultat av en utredning ledet av finansminister Ernst Wigforss. Målet var full sysselsetting, rettferdig fordeling og øket levestandard. Partiet la bort kravet om allmenn sosialisering, bare oljehandel, steinindustri og *forsikring* burde sosialiseres.³²² Argumentene for sosialisering av forsikring var lagt inn i selve programmet der det het at ”Försäkringsväsenet förstatligas, dels för at åstadkomma rationalisering, dels för at vinna ökad kontroll över kapitalmarknaden.”³²³ Wigforss nevnte senere at det var mye å spare på å slå

---

³¹⁸ Grip (1987), s. 140.

³¹⁹ Brosjyren ble kalt *Engelbrektsfolderen* fordi den på forsiden hadde en tegning av frihetshelten Engelbrekt Engelbrektsson fra 1400-tallet.

³²⁰ Grip (1987), s. 140.

³²¹ Programmet hadde tilslutning fra det sosialdemokratiske partiet, svensk LO og de sosialdemokratiske kvinne- og ungdomsorganisasjonene.

³²² Tage Erlander skrev i sine memoarer at parolen var: ”Låt det privata näringslivet under samhällets kontroll sköta det som det kan sköta. Samhället skal inte ingripa annat enn när så befinnes vara nödvändigt.” Erlander, Tage: *Tage Erlander 1940 – 49*, Tiden: Stockholm 1973, s. 281.

³²³ Pkt. 18 i programmet. Sitert etter *Gjallarhornet* (svensk forsikringstidsskrift) nr. 14/1944, 12.8.1944, s. 279.

Sveriges 21 livsforsikringselskaper sammen til ett. Også problemene med annullasjoner ville da bli lettere å løse, mente han.

Som en oppfølging av etterkrigsprogrammet, la den iherdige Hermansson i januar 1945 fram forslag om en utredning av næringen med sikte på en gjennomgripende sentralisering og effektivisering, eventuelt ved statsovertakelse. Den følgende debatten i *Riksdagen* viste at det blant sosialdemokratene var skepsis til sosialisering og statsdrift, men Hermanssons forslag ble likevel bifalt, og i november 1945 utpekte handelsminister Gunnar Myrdal en rent politisk sammensatt komité³²⁴ for å utrede alternativer til framtidig organisering av forsikringsnæringen. Utredningen gjaldt både skade- og livsforsikring, og i tillegg til ytterpunktene full statsovertakelse eller å fortsette i hovedsak som før, var statsovertakelse av kun ”riksföretag” eller av alle selskaper innen enkelte forsikringsbransjer, evt. opprettelse av ett eller noen få halvoffentlige selskaper som så skulle overta de private selskapene³²⁵, nevnt som alternativer.³²⁶

Utredningen som var startet i 1937, ble gjenopptatt i 1942. Den var ikke ferdig da Myrdal utnevnte sin komité i 1945 – i en periode var næringen derfor under utredning av to komiteer. Hva ble så resultatet av dette arbeidet?

Innstillingene i 1946 og 1949

I april 1946 var utredningen fra 1942 (1937) – utvalget klar.³²⁷ Den innførte et nytt prinsipp for premiefastsettelse innen livsforsikring – *Skälighetsprinsippet*, dvs. at kostnadene knyttet til en forsikring skulle framstå som rimelige for forsikringstakerne ”...med hensyn til de tjenester försäkringarna innebära för dom.” Prinsippet gjaldt ikke prisen på forsikringen som sådan, men skulle sikre at selskapenes kostnader var rimelige og ble rettferdig fordelt på ulike forsikringsformer.³²⁸ Videre ble det innført strengere regler for konsesjonsbehandling – konsesjon skulle bare gis til å starte et nytt livsforsikringselskap om det var behov (*behövlighet*) for

---

³²⁴ Hermansson var et selvsagt medlem, i tillegg var det ytterligere en sosialdemokrat, en representant for kommunistene, en fra *Högerpartiet*, en fra *Folkpartiet* og en fra *Bondeförbundet*.

³²⁵ Disse skulle ha staten og ulike folkeorganisasjoner og interessegrupper, for eksempel fagbevegelsen, kooperasjonen, rederinæringen eller huseierforbundet som garantister.

³²⁶ RA PA 1187 Norges Forsikringsforbund, Ff Sosialiseringsspørsmål – 0097, mappe 67: Sosialisering – korrespondanse.

³²⁷ *SOU* (Statens Offentliga Utredningar) 1946:33 og 34.

³²⁸ Det var *Försäkringsinspektionen* som skulle påse at prinsippet ble fulgt. I følge lederen, O. A. Åkesson, var det svært vanskelig siden man ikke hadde objektive kriterier å gå etter. *Skälighetsprinsippet* ble tatt ut av lovgivningen i 2000.

selskapet, og det var egnet til å fremme en ”sund utveckling” av næringen.³²⁹ Endelig ble livselskapene pålagt å sikre at forsikringstakernes innflytelse ble styrket, i aksjeselskapene ved at *Försäkringsinspektionen* fikk rett til å utnevne ett styremedlem.

Det var knapt noen debatt i *Riksdagen* da innstillingen ble behandlet der i 1948. Enda stillere, dvs. ingen debatt i det hele, var det da 1945-komiteens innstilling var klar til behandling i 1949.³³⁰ Komiteen avviste enstemmig sosialisering av forsikringsnæringen – bortsett fra at den, mot de tre borgerlige representantenes stemmer, foreslo å utrede sentralisering av den lovbestemte trafikksforsikringen i ett gjensidig selskap med betydelig statlig innflytelse. Den mente at antallet selskaper i stedet skulle reduseres ved fusjoner og foreslo enkelte lovendringer som skulle gjøre dette lettere. Videre ble *skälighetsprinsippet* utvidet til å gjelde skadeforsikring, spesielt ble kryss-subsidiering mellom forsikringsbransjer forbudt. Forsikringstakerne i skadeselskapene fikk som kundene i livselskapene en representant i selskapets styre, valgt av forsikringstakerne selv eller utpekt av Kongen.

Med dette var sosialiseringdebatten i Sverige i det alt vesentlige over. Den foreslåtte sentraliseringen av trafikksforsikringen ble aldri noe av. Svensk LO forsøkte ved noen anledninger å vekke ny interesse for sosialisering hos partifeller i *Socialdemokraterna* på 1950-tallet, men uten å lykkes. I 1964, -65 og -71 foreslo *Sverige Kommunistiske Parti*, fra 1967 *Vänsterpartiet kommunistarna*, utredninger med sikte på sosialisering av forsikringsnæringen (i 1971 kun av trafikksforsikringen), men alle forslagene ble avvist.

Da statsminister Olof Palme talte på et symposium i forbindelse med 100-års jubileet til *Svenska Försäkringsföreningen* i 1975, nevnte han ikke forsøkene på sosialisering på 1940-tallet, men roste svensk forsikring for å ha vist samfunnsansvar både i kapitalforvaltningen og ved å støtte forskning og skadeforebyggende arbeid. Han la også vekt på at forsikringstakerne hadde innflytelse på selskapene, spesielt ved at det i alle aksjeselskap var utpekt ett styremedlem som spesielt skulle ivareta forsikringstakernes interesser. Det eneste varsko Palme fant å ville gi i denne sammenheng var om forsikringsnæringen skulle komme inn under bankenes innflytelse – i så fall ville det ”...oppstå en privat maktkoncentration på kapitalmarknaden vilken jag har svårt att föreställa mig att samhället skulle förhålla sig passivt til.”³³¹

---

³²⁹ Dvs. det samme prinsipp som ble innført i Norge i 1937.

³³⁰ *SOU* 1949:25 og 1949:26 (den siste om trafikksforsikringen – se nedenfor).

³³¹ *Försäkringsbranschen och samhället*, tale av statsminister Olof Palme, gjengitt i *NFT*, nr. 3/1975, s.197ff.

Offentlig forsikring i Sverige

Selv om det ikke ble noen sosialisering av forsikringsnæringen i Sverige, drev den svenske staten forsikringsvirksomhet. Allerede i 1901 ble det innført *ulykkesforsikring* for industriarbeidere i Sverige. For å forvalte denne forsikringen ble det etablert et statlig organ, *Riksförsäkringsanstalten*. Denne fikk imidlertid ikke monopol på forsikringen, men måtte konkurrere med private selskaper. Konkurransen fortsatte også etter at ordningen ble utvidet i 1916, først i 1973 ble virksomheten overtatt av staten og overført til *Riksförsäkringsverket*³³².

Den svenske *Folkpensionen* var helt fra starten i 1913 en statlig ordning. Pensjonsytelsene var ganske beskjedne, likevel ble det først i 1960, og da etter mange års utredning og politisk strid, innført en tilleggspensjon for alle lønnstakere – *Allmän tilläggs pension (ATP)* – finansiert i hovedsak av en arbeidsgiveravgift. Da utredningen av ATP startet, meldte svensk forsikringsnæring interesse for å utvikle en privat tilleggspensjonsordning, men dette ble i realiteten aldri noe alternativ. Allerede da den første utredningen om ATP startet i 1947, ble det fastslått at "...pensionsfrågan inte fick lösas med hjälp av "privatekonomiska vinstintressen"³³³ – en formulering som utvilsomt var myntet på forsikringsnæringen. Dette førte til at næringen senere var relativt passiv i debatten om ATP-ordningen. Næringen innså at den hadde liten mulighet til å påvirke utviklingen av ordningen, samtidig som den ikke så på den som en trussel mot sin egen virksomhet. Dessuten var næringen neppe dimensjonert for å forvalte en så omfattende ordning.

Når det gjaldt pensjons- og arbeidsulykkesforsikring, gikk altså utviklingen i Sverige på 1900-tallet i retning av statlige forsikringsløsninger, men for *sykeforsikring* var utviklingen en annen. Frivillige sykeforsikringskasser ble etablert i stort antall i Sverige på 1800-tallet. Ved en reform i 1931 ble antallet kasser sterkt redusert ved at det ble opprettet en monopolkasse, *Försäkringskassan*, i hvert *län*, men disse ble ikke overtatt av Staten. Det skjedde heller ikke da sykeforsikringen fra 1955 gjort obligatorisk for hele befolkningen. Kassene fortsatte som selvstendige forvaltningsenheter helt fram til 2005 da de ble slått sammen med *Riksförsäkringsverket* til et nytt statlig organ (se ovenfor).

---

³³² Opprettet ved sammenslutning av *Riksförsäkringsanstalten* og den statlige *Pensionsstyrelsen* i 1961. Slått sammen med *Försäkringskassan* i 2005.

³³³ Larson, Mats, Lönnborg, Mikael og Svärd, Sven-Erik: *Den svenska försäkringsmodellens uppgång och fall*, Stockholm 2005: Svenska Försäkringsföreningens Förlag, 144.

Löntagerfonden

Et radikalt forslag i retning av sosialisering av næringslivet ble reist av da det svenske LO på sin kongress i 1971 vedtok et forslag fra metallarbeiderforbundet om å utrede såkalt "kollektiv kapitalbildning." Utredningen ble ledet av LO-økonomen Rudolf Meiner og var fullført til kongressen i 1976. Det sentrale punkt i forslaget var at 20 % av de store bedriftenes overskudd skulle omdannes til rettede aksjeemisjoner som skulle mottas av spesielle *Löntagerfond*. Grensen for "store bedrifter" ble foreslått satt til 100 ansatte. På sikt mente Meiner at fondene skulle kunne eie over halvparten av aksjene i de største svenske foretakene. Siden representanter for arbeidstakerne skulle ha flertallet i fondsstyrene, ville eiendomsretten til produksjonsmidlene gjennom fondene suksessivt ville bli overført til arbeiderne.

LO's kongress i 1976 stilte seg til det sosialdemokratiske partiets overraskelse, bak Meidners forslag.³³⁴ De borgerlige partiene og den svenske arbeidsgiverforeningen reiste sterk motstand mot Löntagerfondene. Men også for det sosialdemokratiske partiet var forslaget for radikalt. Likevel uttalte Oluf Palme³³⁵ på partikongressen i 1978 at fondene skulle etableres når partiet igjen fikk flertall i Riksdagen.³³⁶ I mellomtida ble saken utredet videre i partiets organer. Utredningen ble ledet av Kjell-Olof Feldt³³⁷, og i 1981 ble det lagt fram modifisert forslag med liten vekt på fondene som et redskap til å oppnå eierskap og makt.³³⁸ Fokus ble i stedet satt på fondene som en kilde til risikovillig kapital. *Sosialdemokraterna* vant så valget i 1982, og året etter vedtok Riksdagen å opprette de første *Löntagerfondene*.

Fondenes historie skulle bli kort. I 1991 gjenvant de borgerlige partiene flertallet i Riksdagen, og høsten 1992 ble fondene oppløst. Pengene ble dels brukt til å styrke pensjonssystemet og dels til forskning.

Oppsummering: Hvorfor ble det ingen sosialisering?

Sosialisering av forsikringsnæringen var i Sverige først og fremst aktuelt i perioden 1935 – 1950. I den aktuelle perioden ble det gjennomført to store utredninger av næringen, og det sosialdemokratiske partiet programfestet

---

³³⁴ "De gick längre än vad jag i min vildaste fantasi trott", skal statsminister Oluf Palme ha uttalt. Kilde: Artikkelen *Löntagarfonderna*, Wikipedia, tilgjengelig fra <http://sv.wikipedia.org/wiki/L%C3%B6ntagarfonderna>, nedlastet 20.10.2006.

³³⁵ Palme var på dette tidspunkt partileder.

³³⁶ Partiet var i opposisjon fra 1976 – 82.

³³⁷ Feldt hadde ministerpost i flere sosialdemokratiske regjeringer, bl.a. handelsminister 1971 – 75 og finansminister 1982 – 90.

³³⁸ Konkret ble det foreslått opprettet fem fond som hver skulle kunne eie inntil 8 % av aksjene i en bedrift.

sosialisering i 1944. På denne bakgrunn er det naturlig å spørre hvorfor det ikke kom til noen form for sosialisering.

En viktig årsak var at de som ivret for sosialisering, ikke var blant de ledende i det sosialdemokratiske partiet. Direktøren i forsikringsselskapet *Folket* (se ovenfor), Ingvar Laurin, uttalte om Hermansson at han "...ikke inntar nogen mera framträdande plats inom socialdemokratiska partiet", og at hans meningsfeller var "andrarangsfigurer".³³⁹ Grip hevdet i sin doktoravhandling at sosialiseringsforkjemperne dessuten var i mindretall i det sosialdemokratiske partiet. De var "...ingen innflytelsesrik grupp inom partiet", og flertallet mente at de overreagerte på misforholdene de mente heftet ved forsikringsnæringen.³⁴⁰ Videre var nok sosialdemokratenes svake valg i 1948 av betydning – et valg der partiet hadde gått inn for styrket planøkonomi. De økonomiske forhold med importoverskudd og valuta-mangel lå heller ikke til rette for større reformer.

Også forsikringsnæringens mobilisering var nok av betydning – ikke minst ved å styrke de borgerlige partienes motstand mot sosialisering. Utgangspunktet var dannelsen av *Riksförbundet* i 1937. Forbundet satte i verk tiltak både internt i næringen, bl.a. utarbeidelse av felles tariffverk innen skadeforsikring, og eksternt i form av informasjonskampanjer rettet mot media og publikum direkte. Endelig kan det nevnes at sentrale deler av behovet for sosial sikkerhet, i første rekke *Folkpensionen* og syketrygd, allerede var etablert som offentlige ordninger. Også for ulykkesforsikring for arbeidere fantes det et offentlig selskap, selv dette ikke hadde monopol på disse forsikringene.

I de følgende kapitlene skal vi se på debatten om sosialisering i Norge i etterkrigsårene. I innledningen til dette kapitlet, hevdet vi at debatten og utviklingen i Sverige hadde betydning for sosialiseringdebatten i Norge. På hvilke områder kan vi se en slik påvirkning? Hva var de viktigste forskjeller på norsk og svensk forsikring ved inngangen til 1950-tallet? For å belyse dette kan vi ta utgangspunkt i Olof Palmes tale som vi har referert fra ovenfor. Her nevnte han seks prinsipper som lå til grunn for myndighetenes regulering av forsikringsvirksomheten i Sverige – alle var innført rundt 1950: Selskapene skulle være solide, dvs. være i stand til å innfri sine forpliktelser, de skulle ha konsesjon, skulle kun drive forsikringsvirksomhet og livs- og skadeforsikring skulle drives i separate selskap. Så langt var det liten forskjell på norsk og svensk forsikring. Skillet lå i de to siste prinsippene som Palme nevnte, og som *ikke* var gjennomført i Norge – *skälighetsprincippet* (se ovenfor) og at forsikringstakerne skulle ha innflytelse på driften av selskapene, spesielt aksjeselskapene, ved representasjon i styrende organer. Som vi skal se, var kritikken mot norsk forsikringsnæring

---

³³⁹ Uttalelsen falt på den nordiske kooperative forsikringskonferansen i Stockholm 1935, og er gjengitt i Grip (1987) s. 152.

³⁴⁰ Grip (1987), s. 152f.

ofte var fokusert på disse to forholdene. Spesielt var forsikringstakernes innflytelse et spørsmål som stadig ble tatt opp på ny og skapte strid mellom næringen og myndighetene. Det gjaldt både hvor sterk denne innflytelsen skulle være, og hvordan den praktisk skulle organiseres – direkte ved valg av representanter for forsikringstakerne til selskapenes styrende organer eller indirekte ved offentlig oppnevnte representanter i styrer og representantskap.

Kapittel 10: Fra sosialisering til demokratisering og deprivatisering

Forsikringsnæringen i Arbeiderpartiets programmer 1945 – 1985

I dette kapitlet skal vi se på utviklingen i Arbeiderpartiets programmer i etterkrigstida når det gjelder spørsmålet om sosialisering og kontroll med forsikringsnæringen. I senere kapitler skal vi så se på hvordan dette programmet ble forsøkt omsatt i praktisk politikk. I dette bildet hører det også med et blikk på hvordan andre organisasjoner innen arbeiderbevegelsen, i første rekke Landsorganisasjonen og Arbeidernes Ungdomsfylking (AUF), søkte å påvirke utviklingen.

1945: Et sosialistisk samfunn er det endelige mål

8. oktober 1945 ble det første stortingsvalg etter okkupasjonen gjennomført. Alle partier til valg på det såkalte *Fellesprogrammet*. Dette var utviklet på initiativ fra Hjemmefrontens ledelse høsten 1944, og godkjent av alle politiske partier i juni 1945. Her tas det til orde for å bygge opp en blandingsøkonomi med betydelig medinnflytelse for både arbeidstakere og Staten i den enkelte bedrift og det økonomiske liv i det hele. Det ble også tatt til orde for å utrede "...statens overtakelse av de store forsikringselskaper...".³⁴¹ Selv om alle partier stod bak dette programmet, var det enighet i utvalget som utformet Fellesprogrammet, om at de enkelte partier forut for valget kunne offentliggjøre egne program med retningslinjer basert på partiets grunnsyn.³⁴²

Arbeiderpartiet holdt sitt første landsmøte etter okkupasjonen 31.8 – 2.9.1945. På dette møtet ble prinsipp- og arbeidsprogrammene som var vedtatt på landsmøtene før krigen, tatt opp til debatt. Prinsippprogrammet fra 1939 ble ikke endret, men det ble utarbeidet et nytt arbeidsprogram. I forslaget til nytt program ble det i avsnittet om økonomisk politikk slått fast at partiet hadde "...til *endelig* (kursivert i teksten) mål å føre det norske folk fram til et sosialistisk Norge."³⁴³ Partiet hadde tro på at dette målet etter at gjenreisningen etter krigens ødeleggelser var fullført, kunne nås gjennom en fredelig og demokratisk prosess. Landsstyret i Arbeiderpartiet vedtok i møte

---

³⁴¹ I tillegg ble nevnt import og omsetning av legemidler, lokal- og kysttrafikk m.m. *Fellesprogrammet*, s. 17.

³⁴² Einar Gerhardsens i sin tale om den politiske situasjon på landsmøtet i 1945. Referat fra Det norske Arbeiderpartis landsmøte 31.8 – 2.9.1945. Arbeidernes Aktietrykkeri: Oslo 1947. AAB 329(481)15 N82La, s. 139..

³⁴³ *Referat fra Det norske Arbeiderpartis landsmøte 31.8 – 2.9.1945*, Arbeidernes Aktietrykkeri: Oslo 1947, s. 5. AAB 329(481)15 N82La, s. 5.

13.3.1946 en uttalelse der det het at partiets politiske maktstilling ville skape en utvikling "...som vil føre fram til nye sosiale og økonomiske forhold som innledning til en videregående sosialisering."³⁴⁴ I mellomtida måtte den økonomiske politikken imidlertid bygge på "...en planhusholdning med målbevisst samfunnsmessig ledelse. [...] Hele vår nærings-, sosial-, penge- og finanspolitikk må ordnes under denne planen."³⁴⁵ Mer konkrete tiltak ble ikke nevnt, bortsett fra at det i avsnittet "finanser, handel og lønninger" ble tatt til orde for at det skulle oppnevnes "...offentlige representanter i bankens styrer."³⁴⁶

Det var kommet inn ganske få forslag til arbeidsprogrammet fra lokale partilag – bakgrunnen for dette var nok at relativt få partilag var kommet i virksomhet igjen allerede sommeren 1945. Fra *Tinn herreds Arbeiderparti* var det kommet en uttalelse om at "...staten må etter vår mening overta all forsikrings- og bankvirksomhet."³⁴⁷ Det kan se ut til at denne uttalelsen ble fulgt opp, trass i at det ikke ble nevnt andre steder i protokollen fra møtet. I det trykte arbeidsprogrammet for 1946 – 49 ble det krevd at "...spørsmålet om samfunnets overtaking av bank- og forsikringsvesen utgreies og søkes så snart råd er gjennomført i den utstrekning en finner det nødvendig." Videre skulle det utnevnes offentlige representanter til bankenes styrer og opprettes et "Penge- og finansråd" som skulle være et rådgivende organ for Finansdepartementet i penge- og kredittpolitiske spørsmål.³⁴⁸ I det endelige programmet ble altså sosialisering av forsikringsnæringen nevnt spesielt, sammen med formuleringer om "samfunnsmessig ledelse" og "planhusholdning" og ikke minst målet om et "sosialistisk Norge". Det var riktignok markert at dette var et "endelig mål" – altså knapt noe man regnet med å kunne realisere på kort sikt. Dermed fikk programmet fra 1945 igjen en skarpere og klarere formulering enn i programmet fra 1939 der målet, som vi har sett, var å bringe forsikringsvirksomheten, særlig skadeforsikring, under "enhetlig ledelse og sterkere statskontroll".³⁴⁹

Penge- og finansrådet som var nevnt i programmet, ble oppnevnt i desember 1945, men det ble ikke fremmet noe forslag om offentlige

---

³⁴⁴ Sitert etter Reikvam, Åse: *Synet på sosialisering i DNA slik det kommer til uttrykk i programmer og landsmøteprotokoller (1945 – 1953)*. Artikkel i *Etterkrigshistorie 1 - Emner fra norsk historie etter 1945*, Oslo 1971: Universitetsforlaget, s. 101.

³⁴⁵ Samme sted, s. 7.

³⁴⁶ *Referat fra Det norske Arbeiderpartis landsmøte 31.8 – 2.9.1945*, s. 18.

³⁴⁷ Samme sted, s. 27.

³⁴⁸ *Arbeidsprogram 1946 – 49*. Upaginert hefte – trykkeår 1945 påført på omslaget. AB 329 (481) 15 N 81pr/1945.

³⁴⁹ *Protokoll fra Det norske Arbeiderpartis 31. ordinære landsmøte i Oslo 3. – 5.11.1939*, Arbeidernes Aktietrykkeri: Oslo 1940. AAB 329(481)15 N82La.

representanter i bankstyrene. For forsikringsnæringens del ble programposten om å utrede statlig overtakelse av næringen fulgt opp med et konkret tiltak. I januar 1947 oppnevnte Stortinget en komité som skulle vurdere den videre utvikling av livsforsikringsnæringen i Norge. I komiteens mandat inngikk bl.a. å vurdere om livsforsikringsvirksomheten burde gå over til statsdrift. Vi kommer tilbake til komiteens arbeid og innstilling i kapittel 12, men skal her bare nevne at den la fram sin innstilling først 29. april 1953, og at det faktum at livsforsikringsnæringen var under utredning, kom til å få en viss betydning for debatten og vedtakene knyttet til forsikring på landsmøtene både i 1949 og – 53.

1949: Utredning først

På landsmøtet i 1949 ble både prinsipp- og arbeidsprogram tatt opp til bredere debatt og gjennomgang. Partisekretær Haakon Lie innledet til debatt om prinsippprogrammet.³⁵⁰ Det hadde fått tittelen *Grunnsyn og retningslinjer*. I sin innledning tok Lie han til orde for at sosialisme *ikke* først og fremst betydde at produksjonsmidlene skulle overføres fra private hender til samfunnets eie, men hevdet at ideologien favnet videre, og var bygget på at demokratiet skulle utvides til å omfatte hele samfunnet, ikke minst den økonomiske virksomheten. Ved dette skulle arbeiderne sikres reell innflytelse på det økonomiske liv – det var viktigere enn eiendomsforholdene til produksjonsmidlene. Overføring av produksjonsmidlene til stat eller kommune skulle bare skje der det ville føre til ”...øket samfunnsnyttig produksjon, og legge grunnlaget for en større almen velstand.” På dette grunnlaget skisserte han hvordan ulike former for eierskap egnet seg for forskjellige typer økonomisk virksomhet: *Privat drift* med kooperativt islett for jordbruk, fiske, småindustri, håndverk, *samvirke* for omsetning og boligbygging, *kommunal/interkommunal drift* for produksjon av elektrisk energi og gassverk og endelig *statsdrift* for ”gruver, kraftverk, større samferdselstiltak, banker og forsikringssselskaper, utenrikshandel og [...] storindustri.” Dette synet ble gjentatt i det endelige prinsippprogrammet: ”...samfunnsdrift bør så langt det stemmer med landets interesser, gjennomføres på disse områder av næringslivet: [...] banker, forsikringsvirksomhet...”³⁵¹ *Samfunnsdrift* ble definert slik i setningen foran: ”...stat og kommune driver livsviktige virksomheter for å tilfredsstille folkets behov og trygge landet mot rovdrift og spekulasjon...”³⁵²

---

³⁵⁰ *Protokoll fra DNAs landsmøte 17. – 20.2.1949*, Arbeidernes Aktietrykkeri: Oslo 1950, s. 58ff.

³⁵¹ Andre næringer som nevnes her, er bl.a. utenrikshandel, kraftverk, samferdsel gruver og storindustri.

³⁵² *Grunnsyn og retningslinjer*, vedtatt av landsmøtet 1949. Oslo 1949. AAB 329(481)15N 81pr, s. 6.

Også i landsmøtets behandling av arbeidsprogrammet ble den videre utviklingen av forsikringsnæringen berørt. Nestformann Trygve Bratteli innledet her til debatt, og understreket sammenhengen mellom prinsipp- og arbeidsprogram. Han nevnte særskilt prinsippprogrammets formulering om offentlig overtakelse av bank- og forsikringsnæringene, og mente at dette kunne bli spesielt vanskelig å gjennomføre fordi en her stod overfor "...kjernen av den kapitalistiske motstandsfronten."³⁵³ Likevel mente landsstyret at saken måtte tas opp, i første omgang til utredning. Landsmøtet forut for valget i 1953 fikk så avgjøre hva partiet skulle foreta seg videre. Bratteli nevnte ikke at det allerede var i gang en større utredning av livsforsikringsnæringen, men det er rimelig å anta at det var denne han mente landsmøtet fire år senere kunne legge til grunn for den videre politikk på dette området.

Til støtte for eventuelle vedtak i forbindelse med bl.a. forsikringsnæringen fikk landsmøtedelegatene et eget bilag til Arbeidsprogrammet som også inneholdt et notat om livsforsikring i Norge.³⁵⁴ Det var ikke oppgitt hvem som hadde skrevet dette notatet. Det inneholdt en kortfattet oversikt over norsk livsforsikringsvirksomhet – organisasjon, økonomi og tilsyn. Deretter ble det vist til at Arbeiderpartiet lenge hadde hatt statsdrift av forsikringsvirksomheten på sitt program og foreslått dette i Stortinget ut fra to hensyn – for det første at statsdrift vil føre til lavere administrasjonskostnader og dermed billigere forsikringer, og dernest ønsket om å utvikle et økonomisk demokrati.

Overraskende nok inneholdt notatet argumenter mot sosialisering på dette grunnlaget. Det ble det reist tvil om man ville få lavere premier ved statsdrift – "...det er vel ingen grunn til å tro at staten bare ved å overta virksomheten skulle kunne drive den billigere." Ei heller var det gitt at sammenslåing til *ett* statselskap ville føre til lavere kostnader – "...det er ikke uten videre gitt at det største selskapet vil ha de laveste omkostningene." På den annen side ble det lagt stor vekt på hensynet til økonomisk demokrati. Ledende personer i selskapene hadde betydelig økonomisk makt, og styrever og representantskap var ikke sammensatt på en måte som gjenspeilte "den sosiale struktur som forsikringstakerne danner," til det var det for mange advokater, direktører, embetsmenn osv.³⁵⁵ Dette var "...tungtveiende samfunnsmessige argumenter" for å sosialisere livsforsikringsselskapene. Imidlertid var det ikke tvil om at kravet ville møte sterk politisk motstand og "...spekulasjoner og rykter omkring selskapene

---

³⁵³ *Protokoll fra DNAs landsmøte 17. – 20.2.1949*, s. 83.

³⁵⁴ *Bilag til arbeidsprogrammet*, DNAs landsmøte 17. – 20. februar 1949. Arbeidernes Aktietrykkeri: Oslo 1949, s. 25ff. AAB 329 (481)15 N 81 Ko

³⁵⁵ I følge notatet var 41 % av styremedlemmene direktører eller disponenter, 17 % privatpraktiserende jurister, 13 % embetsmenn og 9 % banksjefer. Ikke én var arbeider. (s. 28).

som ville skade den sosiale oppgave [de] skal løse.” Det ville derfor være en fordel både for selskapene og regjeringen om problemet kunne løses uten å støte på ”...den kompakte politiske motstand de borgerlige partiene her ville yte.”

I følge notatet var løsningen å omdanne selskapene til ”gjensidige selskaper under statens kontroll.” Dette var en organisasjonsform som lå tett opp til samvirket³⁵⁶, som hadde politisk tilslutning i alle partier unntatt Høyre, og som flyttet den økonomiske makten fra kapitalsterke enkeltpersoner til grupper av mennesker fra alle lag av folket. Formålet var å sikre forsikringstakerne innflytelse på forvaltningen av deres egne sparepenger. På grunnlag av denne argumentasjonen, foreslo forfatterne av notatet å programfeste at livsforsikringsvirksomheten ”...må bygge på kooperativt grunnlag. Livsforsikringsaksjeselskapene omgjøres til gjensidige selskaper. De forsikrede skal selv styre selskapene på eget ansvar og for egen risiko under samfunnets kontroll.”³⁵⁷

I det endelige programmet slo imidlertid landsstyrets ønske om en utredning gjennom. I avsnittet *Næringene – Finanser – Lønninger* ble denne formuleringen tatt inn: ”Samfunnets overtakelse av bank- og forsikringsvirksomheten utredes.”³⁵⁸ Bakgrunnen for at kravet om utredning kom inn i programmet i stedet for det mer presise forslaget i notatet, var trolig at Livsforsikringskomiteen, som tidligere nevnt, allerede var i gang med å utrede livsforsikringsnæringen – bl.a. også eventuell overgang til statsdrift. Av de 12 medlemmene i komiteen var 3 tilknyttet Arbeiderpartiet³⁵⁹, og det ville være urimelig å ”binde” dem ved å programfeste en bestemt organisasjonsform før komitéarbeidet var fullført. Det var ventet at komiteens arbeid ville være fullført til neste landsmøte i 1953 slik at en avgjørelse kunne tas da, slik også Bratteli la opp til i sin tale. For næringen betydde dette at dens ”skjebne” fortsatt var uavklart, men at den hadde muligheter til å påvirke utviklingen bl.a. gjennom arbeidet i komiteen.

1953: Rett før Livsforsikringskomiteen var ferdig

Neste landsmøte ble arrangert 22. – 25. mars 1953. På dette tidspunkt hadde Livsforsikringskomiteen ennå ikke lagt fram sin innstilling, det skjedde først 29. april samme år. Imidlertid var komiteens hovedkonklusjoner kjent. 1. februar 1952 hadde *Arbeiderbladet* i et oppslag med tittelen *Ny lov om*

---

³⁵⁶ Fellestrekk var åpent medlemskap, demokratisk kontroll, andel i overskuddet etter innsats – det siste oppfylles ved selskapenes bestemmelser om bonus, dvs. at overskuddet utbetales som tillegg til avtalte forsikringssummer.

³⁵⁷ *Bilag til arbeidsprogrammet*, DNAs landsmøte 1949. *Storebrands historiske arkiv* – Idun, s.27f.

³⁵⁸ Arbeidsprogram for 1949 – 1953. Oslo 1949, s. 25.

³⁵⁹ Stortingsrepresentant Ivar K. Hognestad, statssekretær Gunnar Bøe (senere pris- og lønnsminister) og dosent (senere professor) Johan Vogt.

livsforsikring blir ventelig ferdig i år fortalt at komiteen trolig ville levere sin innstilling samme år. Avisen skrev videre at komiteen verken ville anbefale statsdrift eller å beholde aksjeselskapsformen, men "... etter alt å dømme har valt den gylne middelvei – hvorved forsikringstakerne selv blir de egentlige eierne av selskapet på gjensidig basis."³⁶⁰ Avisen *Fremtiden* (A – Drammen) tok 4. februar 1952 opp tråden fra oppslaget i Arbeiderbladet. *Fremtiden* så ikke overgang til gjensidighet som noen egnet løsning, og ønsket i stedet at næringen ble sosialisert. Om det ikke ble noe av, burde "...samfunnets interesser tilgodesees [...] ved at Staten representeres direkte i styrer og representantskap."³⁶¹

I tillegg til disse "lekkasjene" ga direktør i Forsikringsrådet Karl Færden, som også satt i Livsforsikringskomiteen, en orientering om komiteens arbeid på den nordiske livsforsikringskongressen i 1952, og nevnte bl.a. at den gjensidige organisasjonsformen ville bli valgt.³⁶² På det tidspunkt Arbeiderpartiets ledelse og partilagene diskuterte forslag til det nye arbeidsprogrammet, var de trolig kjent med at Livsforsikringskomiteen ikke ville foreslå sosialisering, men omdanne livselskapene til gjensidige selskaper. Likevel var det nok ikke mulig å ta omdanning til gjensidige selskaper inn i arbeidsprogrammet før komiteen hadde lagt fram innstillingen sin, både fordi det kunne virke som man ønsket å binde partiets representanter i komiteen til et bestemt synspunkt, og fordi det ikke var klart at dette var et forslag hele partiet ville stille seg bak – artikkelen i *Fremtiden* tydet på at det var delte meninger om dette.

På landsmøtet ble prinsippprogrammet fra 1949, *Grunnsyn og retningslinjer*, ikke endret, men det ble vedtatt et nytt arbeidsprogram for perioden 1953 – 57. I forslaget til arbeidsprogram ble det lagt vekt på at lovgivningen skulle sikre at bankenes og forsikringsselskaperes kapitalforvaltning skjedde etter de retningslinjene som Stortinget trakk opp. Videre ble det tatt til orde for å styrke Forsikringsrådet og kontrollen med næringen. For livsforsikringsselskapene spesielt ville partiet at "...aksjeselskapene og aksjonærstyret skal vike for samvirke, gjensidige selskaper og for selvstyre fra forsikringstakernes side" ved at de fikk "...avgjørende innflytelse ved valg av selskapets høyeste organer."³⁶³

Einar Gerhardsen innledet til debatt om programforslaget. I sitt innlegg begrunnet han programforslagene ved å hevde at det hersket "et utpreget fåmannsstyre" i direksjonene i de store forretningsbankene og

---

³⁶⁰ *Arbeiderbladet* 1.2.1952, s. 1. Mikrofilm i AAB.

³⁶¹ *Fremtiden*, 4.2.1952, utklipp i *Storebrands historiske arkiv*, Idun, mappe 19: Livsforsikringskomiteen av 1947.

³⁶² Notat i *Storebrands historiske arkiv*, Idun, mappe 19: Livsforsikringskomiteen av 1947.

³⁶³ *Protokoll over forhandlingene på det 34. ordinære landsmøte 22. – 25. mars 1953*. Arbeidernes Aktietrykkeri: Oslo 1953, s. 92. AB 329 (481) 15 n 82La.

forsikringselskapene der det ble truffet "...avgjørelser av den mest skjebnesvangre betydning for de forskjellige økonomiske virksomheter – for de menneskene som er knyttet til virksomhetene, for kommunene der de ligger og for landet og folket som helhet." Kapitalen selskapene forvaltet, var stort sett skapt "...ved felles innsats av hele folket", likevel var det "...de samme navnene [som gikk] igjen – i den ene bankdireksjonen etter den andre [og] i forsikringselskapenes direksjoner..." Gerhardsen mente at dette verken var betryggende eller demokratisk, og hevdet at samfunnet måtte få større innflytelse på kapitalforvaltningen slik det ble lagt opp til i programforslaget.³⁶⁴

Trass i at Gerhardsen karakteriserte forslagene i Arbeidsprogrammet som "nye og radikale"³⁶⁵, var formuleringene som berørte forsikringsnæringen, lite konkrete, og de lå langt fra tidligere tiders forslag om sosialisering av næringen. En av delegatene, Ebba Lodden fra Landsstyret, pekte nettopp på dette og mente at det ville være bedre "...å si at vi vil gjennomføre samfunnsmessig kontroll med forsikringselskapene", og ba programkomiteen forsøke å få punktet klarere utformet. Trygve Bratteli viste i sitt svar til at det bak innstillingen om bank og forsikring lå en politisk vurdering der en bl.a. hadde tatt hensyn til at innstillingen fra Livsforsikringskomiteen snart ville foreligge, og at man derfor ikke burde binde seg for mye på landsmøtet. Punktet ville eventuelt bli omredigert senere når komiteens innstilling forelå. Dette førte imidlertid ikke til større endringer, og selv om komiteen gikk inn for gjensidige selskaper som eneste alternativ, ble formuleringen om at "...aksjonærstyret [...] skal vike plassen for samvirke, for gjensidige selskaper" stående.³⁶⁶ Det er ut fra formuleringen vanskelig å se om samvirke og gjensidighet stod som alternativer eller om gjensidighet her ble definert som en form for samvirke. All den stund forsikringslovgivningen bare tillot de to selskapsformene aksje- og gjensidige selskaper, virker det siste tolkningen mest sannsynlig.

På dette landsmøtet ble ellers offentlig styrerepresentasjon i forretningsbankene igjen programfestet etter at punktet om utredning av sosialisering var tatt ut – det ble antydnet at 1/3 av styremedlemmene skulle oppnevnes av Stortinget.³⁶⁷ Programposten ble imidlertid liggende "glemt" gjennom en del år til spørsmålet kom opp igjen i forbindelse med utredning av ny banklovgivning mot slutten av 1950-tallet. I den offentlige *Penge- og*

---

³⁶⁴ Samme sted, s. 125.

³⁶⁵ Samme sted, s. 114.

³⁶⁶ Det norske Arbeiderpartis valgprogram 1953, sitert etter *Vi vil..! Norske partiprogrammer 1884 – 2001*. CD-ROM fra Institutt for samfunnsforskning, 2001.

³⁶⁷ *Arbeidsprogrammet 1953 – 57*, Oslo 1953: Det norske Arbeiderparti, s. 21. AAB 329(481)15 N81 pr

bankkomiteen, som ble ledet av Anders Frihagen³⁶⁸, og la fram sin innstilling i 1958, gikk de sosialistiske medlemmene inn for et forslag om offentlig styrerepresentasjon.³⁶⁹ Etter tautrekking mellom Bankforeningen og regjeringen, der bankene truet med å trekke seg fra det organiserte samarbeidet med myndighetene i den såkalte *Samarbeidsnemnda* (se nedenfor), valgte regjeringen å la forslaget om offentlige styrerepresentanter falle, og dette forslaget kom ikke med i loven om forretningsbanker som ble vedtatt i 1961.³⁷⁰ Deretter ble kravet om offentlige representanter i bankenes styrende organer ikke tatt opp igjen før på 1970-tallet, men da skulle det til gjengjeld få stor betydning for både bank- og forsikringsnæringens forhold til Arbeiderpartiet.

1953 – 1977: ”Sosialdemokratiets glansår”

Overskriften er hentet fra Berge Furrer bok *Vårt hundreår – Norges historie 1905 – 1990*. Årene 1952 – 1977 da Arbeiderpartiet hadde regjeringmakten store deler av tida³⁷¹, var preget av økonomisk vekst og full sysselsetting. Politisk var et av særtrekkene en sterk stat ”...med ambisjonar og verkemiddel til å planleggja og styra samfunnsutviklinga.” I forholdet til næringslivet var statens rolle å ”...styra marknadskreftene og samarbeida med eigarinteressene...”. Samarbeidet ble organisert i råd og utvalg med medlemmer fra styresmaktene og organiserte interesser slik at ”interesseharmonien kunne vekse fram” gjennom forhandlinger.³⁷²

Også overfor finansnæringen ble formuleringene om utredning av sosialisering og offentlige representanter i bankenes styrer fra de første landsmøtene etter okkupasjonen avløst av en politikk basert på samarbeid kombinert med offentlig kontroll. Som for flere andre områder i samfunnet ble det i 1951 opprettet et samarbeidsorgan for kredittpolitikken – *Samarbeidsnemnda*.

Samarbeidsnemnda – organ for styring og samarbeid

Bakgrunnen for opprettelsen av Samarbeidsnemnda var problemene med å styre økonomien som oppstod da mange av de direkte reguleringene i form av kvoteordninger o.l. som var innført rett etter frigjøringen, ble avvirket

---

³⁶⁸ Anders Frihagen (1892 - 1979) jurist, statsråd 1939 – 45, direktør i Bankinspeksjonen 1950 – 62.

³⁶⁹ En av pådriverne for dette var Kjell Holler – daværende leder for LOs økonomiske kontor, senere adm. direktør i Samvirke forsikring (se kap. 15).

³⁷⁰ Lov av 24. mai 1962, nr. 2.

³⁷¹ Unntatt Lyngs kortvarige regjering i 1963, Bortens regjering 1965-71 og Korvald-regjeringen 1972-73.

³⁷² Furre, Berge: *Vårt hundreår, norsk historie 1905 – 1990*, Oslo 1990: Det norske Samlaget, s. 248ff.

rundt 1950. Regjeringen ønsket å holde fast ved lavrentepolitikken som var etablert etter okkupasjonen. Bakgrunnen for dette var at man mente at lav rente ville virke stimulerende for investeringer både i boliger og i næringslivet og derved bidra til gjenreisningen. For å nå dette målet var det viktig for regjeringen å ha kontroll med bankenes kredittgivning for å sikre at den var i overensstemmelse med regjeringens økonomiske politikk. Et samarbeid med de private bankene var også nødvendig for å sikre statsbankene midler til å innfri lånetilsagn de hadde gitt.³⁷³ Nå hadde man på dette tidspunkt allerede Penge- og finansrådet, men det fungerte ikke godt nok i denne sammenheng. To av medlemmene uttalte i 1950 at dette hadde et altfor "...improvisert preg", og om det skulle fortsette, måtte arbeidet organiseres på en helt annen måte.³⁷⁴ Det ble ikke gjort – det ble i stedet erstattet av Samarbeidsnemnda. Fra bankene kom det ikke sterke motforestillinger mot å gå inn i dette samarbeidet, bl.a. fordi de trolig så at dette var et alternativ til sosialisering eller offentlige representanter i styrende organer.

Nemnda fikk fra starten i 1951 medlemmer fra Norges Bank, Finansdepartementet, Bankinspeksjonen, Bankforeningen og Sparebankforeningen. Fra 1955 var også livsforsikringsselskapene, om enn noe motvillig³⁷⁵, med i samarbeidet. I hovedsak dreide Nemndas virksomhet seg om å sikre statsbankene finansiering til lav rente og å begrense bankenes, og senere også livsforsikringsselskapenes, utlån. Begrensningene ble først gitt ved generelle retningslinjer i rundskriv som man "henstilte" til selskapene å følge opp. For bankene ble det i flere perioder satt øvre grenser for utlån.³⁷⁶ I 1955 måtte livselskapene gå med på å øke sin beholdning av stats- og statsgaranterte obligasjoner.³⁷⁷

Samarbeidet mellom finansnæringen og myndighetene ble altså organisert på samme måte som for næringslivet for øvrig der modellen i det vesentlige så ut til å fungere godt. Også i Samarbeidsnemnda lyktes det, trass i til dels sterke meningsforskjeller både om prinsipper og praktiske spørsmål i avtalene, i stor utstrekning å nå fram til enstemmighet om de tiltakene som

---

³⁷³ Hagen, Marit Graff: *Samarbeidsnemnda, en studie i samarbeidet mellom staten og de private kredittinstitusjoner 1951 – 1965.*, Hovedoppgave i historie ved UiO våren 1977, s. 21ff.

³⁷⁴ De to var Gunnar Bøe, sosialøkonom og professor og rektor ved NTH, og Ragnar Frisch, sosialøkonom, professor ved Universitetet i Oslo og senere vinner av Nobelprisen i økonomi (1969). Her sitert etter Hagen, Marit Graff (1977), s. 25.

³⁷⁵ Statsbanksjef Erik Brofoss måtte true med ny lovgivning for å få Livforeningen til å slutte seg til Nemnda, kilde: Knutsen, Sverre og Ecklund, Gunhild J.: *Vern mot kriser. Norsk finansstilsyn gjennom 100 år*, Oslo 2000: Fagbokforlaget, s. 200.

³⁷⁶ Hagen, Marit Graff: *Samarbeidsnemnda, en studie i samarbeidet mellom staten og de private kredittinstitusjoner 1951 – 1965.*, Hovedoppgave i historie ved UiO våren 1977, s. 202.

³⁷⁷ I denne omgang med 200 millioner kr.

nemnda mente det var nødvendig å sette i verk. Finansinstitusjonene fulgte stort sett opp – livsforsikringsselskapene holdt sine avtaleforpliktelser fullt ut, bankene i noe mer varierende grad, størst avvik hadde sparebankene³⁷⁸. Avtalene var imidlertid ikke juridisk bindende. Når forsikringsselskapene og bankene likevel holdt seg til avtalene, skyldtes det i hovedsak at myndighetene hadde sikret seg visse ”pressmidler”. I heftet *Doktriner og økonomisk styring*³⁷⁹ hevdet Hermod Skånland at ”...for å kunne øve nødvendig press på kredittinstitusjonene”, hadde regjeringen lagt fram forslag til og fått vedtatt lover som ga den adgang til å pålegge bankene å holde innskuddsreserver i Norges Bank³⁸⁰ og å regulere renter og provisjoner³⁸¹. Disse lovene var knapt nok i bruk, men Skånland mener at ”...deres eksistens og mulighetene til å skjerpe regelverket [må] ha spilt en betydelig rolle for kredittinstitusjonenes vilje til å inngå avtaler og langt på vei også etterleve dem.”³⁸² Et annet moment som også kan ha hatt en viss betydning, var Nemndas autoritet. Den var sammensatt av ledende personer både innen departementet og i finansinstitusjonene. Ikke minst var det av betydning at Erik Brofoss i egenskap av sentralbanksjef fra 1954 var leder av Nemnda. I Norsk Biografisk leksikon skrev Einar Lie om Brofoss at han innga tillit og skapte grunnlag for samarbeid, samtidig som han brukte ”...det press som var nødvendig for å få bankene og forsikringsselskapene med på løsninger som kunne være i konflikt med deres umiddelbare, forretningsmessige interesser.”³⁸³

Samarbeidsnemnda ga myndighetene fra 1955 og utover alle muligheter til å styre livsforsikringsselskapenes kapitalplasseringer – om enn ikke i detalj, så på et overordnet nivå. Når myndighetene hadde fremmet sine synspunkter i Nemnda, var de prinsipielle mål for utlåns- og kredittpolitikken i realiteten fastsatt. Myndighetene kunne, som vi har sett, tvinge dem gjennom ved hjelp av bestemmelser i eksisterende lover eller ved nye lovvedtak. Representantene for næringene kunne neppe oppnå mer enn å modifisere myndighetenes standpunkter og påvirke valget av virkemidler for å nå målene.³⁸⁴

---

³⁷⁸ De overskred lånerammene med 10 – 15 %, og plasserte mindre midler enn avtalt i statspapirer. Hagen, Marit Graff (1977), s. 203.

³⁷⁹ Skånland, Hermod: *Doktriner og økonomisk styring. Et tilbakeblikk*. Norges Banks skriftserie nr. 36, Oslo 2004.

³⁸⁰ Ot. prp. 17/1952.

³⁸¹ Ot. prp. 55/1953.

³⁸² Skånland, Hermod: *Doktriner og økonomisk styring. Et tilbakeblikk*. Norges Banks skriftserie nr. 36, Oslo 2004, s. 28f.

³⁸³ *Norsk biografisk leksikon*, bind 1. Oslo 1999: Kunnskapsforlaget, s. 478.

³⁸⁴ Christensen, Chr. A. R.: *Trygghet og vekst gjennom skiftende tider. De norske Livsforsikringsselskapers Forening 1915 – 1965*, Oslo 1965: De norske Livsforsikringsselskapers Forening, s. 163f.

I Stortinget støttet både Arbeiderpartiet og de borgerlige partier opp om det frivillige samarbeidet i Nemnda. På ledernivå var Arbeiderpartiet tilfreds med innflytelse dette ga over finansinstitusjonenes virksomhet. Dette preget også partiets programformuleringer for utviklingen av finansnæringene og debatten på landsmøtene fram 1970-tallet. Men debattene innad i partiet og i fagbevegelsen viste også at det var krefter innen arbeiderbevegelsen som mente at det var behov for enda sterkere styring av finansnæringen.

1955, -57 og - 59: Vekt på samarbeid

På *Landsmøtet 19. – 21. mars 1955* var verken prinsipp- eller arbeidsprogrammet satt under debatt. Det ble dermed heller ikke noen større diskusjon om sosialisering eller andre problemstillinger i forhold til finansnæringene. Men et innlegg ved Finn Gustavsen, som på det tidspunkt var journalist i *Orientering*, viser at debatten om dette spørsmålet fortsatt var levende. I forbindelse med et spørsmål om renteforhøyelse uttalte Gustavsen at "...istedenfor å henstille til bankkapitalen om å vise litt måtehold, burde partiet heller ta opp spørsmålet om sosialisering av bankene og forsikringsselskapene." Han viste til at krav om dette var reist av AUF, og mente at "...de unge i partiet vil nå at det skal gjøres noe i dette spørsmålet."³⁸⁵ Einar Gerhardsen svarte at partiet ikke hadde mandat til å foreta sosialisering nå siden det som et demokratisk parti ikke gå utover programmet. Men, tilføyde han, det som allerede var programfestet, å få inn representanter for allmennheten i styrende organer i banker og forsikringsselskaper, ville regjeringen søke å få gjennomført i inneværende periode.³⁸⁶

I sin tale til *landsmøtet 30.5 – 1.6.1957* tok Einar Gerhardsen også opp utviklingen i forhold til finansnæringen, og viste til at det var fremmet et forslag om at alle livsforsikringsselskaper skulle omdannes til gjensidige selskaper, men at forslaget på grunn av tidsnød ikke ville ble behandlet i 1957 (se kap. 11). Han nevnte også at spørsmålet om offentlige representanter i bankstyrene ennå ikke var ferdig utredet. I sammenheng med dette hevdet han at "...i praksis har imidlertid Regjering og Storting nå langt større innflytelse over bankenes disposisjoner enn tidligere. Denne innflytelse utøves gjennom Finansdepartementet, gjennom Norges Bank og gjennom Samarbeidsnemnda."³⁸⁷ Denne bemerkningen var ikke nok til å berolige alle representantene på landsmøtet, og både innsendte forslag og

---

³⁸⁵ *Protokoll over forhandlingene på det 34. ordinære landsmøte 19. – 21.3.1955*, Arbeidernes Aktetrykkeri: Oslo 1956, s. 64. AB 329 (481) 15 n 82La.

³⁸⁶ Samme sted s. 66.

³⁸⁷ *Protokoll over forhandlingene på det 35. ordinære landsmøte 30.5 – 1.6. 1957*, D.N.A.s Hustrykkeri: Oslo 1958, s.47f. AB 329 (481) 15 n 82La.

debatten om arbeidsprogrammet viste at mange mente at det var behov for sterkere kontroll med bank- og kredittinstitusjonene enn den man hadde gjennom Samarbeidsnemnda.

Det var sendt inn flere forslag om programformuleringer i denne retningen, bl.a. fra AUF. Sentralt for AUF stod kravet om at "...samfunnet må ha sterk kontroll over bank- og kredittinstitusjonene, slik at de aktivt kan gjennomføre de tiltak og retningslinjer som blir trukket opp av de folkevalgte organene." AUF var ikke fremmed for sosialisering, men skjøt det ut i framtida. "På lang sikt må samfunnet få disposisjonsrett over bank- og kredittinstitusjonene," het det i forslaget.³⁸⁸ Bakgrunnen for at forslaget ble fremmet, var skuffelse i AUF over at programposten fra 1953 om offentlige representanter i forretningsbankenes styrende organer, ikke var fulgt opp.

Også tre lokallag la fram forslag knyttet til forholdet til finansnæringen. Bærum Arbeiderparti mente at partiet for å sikre kontrollen med "de økonomiske kreftene" i samfunnet, måtte legge fram "lovforslag som styrker samfunnets kontroll med bankene og forsikringsselskapene." Det anså det som "en nødvendig forutsetning for et virkelig demokrati [at] de økonomiske kreftene disse institusjonene representerer, blir kontrollert av folket."³⁸⁹ Nordmøre Arbeiderparti nøyde seg med å foreslå at partiet programfestet at "...hele forholdet mellom samfunnet og kredittinstitusjonene bør utredes nærmere, og en bør søke nye veier for kredittgivingen"³⁹⁰, mens Kristiansand Arbeiderungdomslag i et innsendt forslag presiserte at "...ved statens overtakelse av bank- og kredittvesenet, herunder også forsikringsselskapene, kan kapital forvaltes på en slik måte at den medvirker til å realisere retningslinjene for det økonomiske liv som Stortinget trekker opp."³⁹¹ Det gikk imidlertid ikke klart fram om laget mente at statlig overtakelse var en nødvendig forutsetning for å styre kapitalforvaltningen.

I debatten om arbeidsprogrammet tok sju talere opp spørsmålet om sosialisering, bl.a. av finansinstitusjonene. Trygve Bratteli forsvarte regjeringens posisjon på dette punktet, og ba om at man ikke måtte overdrive betydningen av en sosialisering av kredittinstitusjonene. Det var faktisk ikke sikkert at dette ville være noen fordel – fordi også når man opprettet statsinstitusjoner, måtte man "...ansette noen mektige herrer. Er det sikkert at styrene og direktørene i offentlige forretningsbanker vil bli lettere å ha med å gjøre enn private bankdirektører som lever under en latent trussel om å bli sosialisert?" På den annen side var, hevdet han, "...prinsipielt sett [...] de private bankene en levning fra fortida. Det er et tidsspørsmål når vi finner

---

³⁸⁸ Samme sted s.86.

³⁸⁹ Samme sted s. 90.

³⁹⁰ Samme sted, s. 95.

³⁹¹ Samme sted, s. 148.

fram til tidsmessige administrasjonsformer for bankene”.³⁹² Bratteli nevnte ikke forsikringsselskapene, men debatten ellers knyttet bank og forsikring sammen når det gjaldt spørsmålet om sosialisering.

Ingen av sosialiseringforslagene ble imidlertid godtatt av redaksjonskomiteen³⁹³, og den opprinnelig foreslåtte formuleringen i arbeidsprogrammet for 1957 – 61 ble stående. Forholdet til finansnæringen ble omtalt under overskriften ”Plan og ledelse i det økonomiske liv” der det het at: ”Kredittpolitikken må være under samfunnmessig ledelse og kontroll. [...] Ved forpliktende avtaler og om nødvendig gjennom lovgivningen må samfunnet sikre seg at banker og forsikringsselskaper medvirker til å gjennomføre de økonomiske retningslinjer Stortinget og Regjeringen trekker opp.”³⁹⁴

Dette tilsvarte den politikk som i praksis ble drevet gjennom Samarbeidsnemnda, og betydde at det ikke ble lagt opp til noen forandringer, selv om flere forslag som ble reist på landsmøtet, var mer radikale enn regjeringens politikk på dette området.

På *landsmøtet 7. – 9.5.1959* var det statsminister Einar Gerhardsen som innledet om den politiske situasjonen.³⁹⁵ Han viste til at arbeidsprogrammet der det var slått fast at bankene og forsikringsselskapene hadde en ”nøkkelstilling i vårt økonomiske liv” på grunn av den store kapitalen de forvaltet. Han gjentok at denne kapitalen var ”...skapt ved felles innsats”, og at det betydde at samfunnet måtte få større innflytelse over forvaltningen for å sikre at den skjedde slik at det bidro til å realisere de retningslinjene for det økonomiske liv som Stortinget trakk opp. For bankenes del hadde *Penge – og bankkomiteen*, som vi har sett, på dette tidspunkt lagt fram forslag om at offentlig valgte representanter skulle få plass i representantskap og styrer i bankene.³⁹⁶ Når det gjaldt livsforsikringsselskapene, minnet Gerhardsen om at landsmøtet i 1953 hadde programfestet at de skulle gjøres om til gjensidige selskaper (se ovenfor), og viste til at forslag til en lov om dette lå i Stortinget.³⁹⁷ Han tok utgangspunkt i at dette forslaget ville bli vedtatt, og pekte videre på at utfordringen nå var å sikre at den gjensidige formen fikk et reelt innhold. Hans ordbruk i

---

³⁹² Samme sted, s. 146.

³⁹³ Enkelte delegater reagerte på dette: Erling Stoltenberg (Oslo) fant det ”... underlig at redaksjonskomiteen ikke har lagt større vekt på innleggene som ble holdt i går om sosialisering av bank- og kredittvesen.” Samme sted, s. 267.

³⁹⁴ *Arbeidsprogram for 1958 – 61*, Oslo 1957, s. 10f. AAB 329 (481) 15 N81pr/1957.

³⁹⁵ *Protokoll over forhandlingene på det 36. ordinære landsmøte 7. - 9.5.1959*. Aktetrykkeriet, Oslo 1960, s. 47f. AB 329 (481) 15 n 82La/1959, s. 47f.

³⁹⁶ I sparebankene skulle kommunestyrene velge representanter til forstanderskapet, og i forretningsbankene skulle Kongen oppnevne medlemmer til styre og representantskap.

³⁹⁷ *Odelstingsproposisjon nr. 36/1958*.

avsnittet om bank og forsikring i talen, var ganske kraftig. Forslagene som ble fremmet på dette området, var "...et angrep på kjernen i det kapitalistiske samfunn", minnet han om, og varslet at det ville bli "en voldsom strid" om dem. Men denne striden var viktig fordi den ville "...på ny understreke at Arbeiderpartiets mål ikke er å bevare det nåværende samfunnssystem [men] å overføre mer makt og ansvar for den økonomiske utvikling til samfunnet."³⁹⁸

Landsmøtet behandlet innstillingen fra *Sosialiseringskomiteen* som var nedsatt i 1953 (se kap. 12), og det ble derfor en større debatt om sosialisering. I sin innledning til debatten om innstillingen sa imidlertid komiteens leder, stortingsrepresentant Lars Evensen³⁹⁹, at siden det allerede forelå en offentlig utredning bl.a. om demokratisering av ledelsen av livsforsikringsselskapene, hadde sosialiseringskomiteen ikke gått nærmere inn på denne saken. Utredningen Evensen her viste til, var lagt fram i 1953 av *Livsforsikringskomiteen av 1947* (se ovenfor). Denne utredningen var også grunnlaget for lovforslaget Gerhardsen viste til i sin tale (se ovenfor). Vi skal komme nærmere tilbake til Livkomiteens arbeid og forslagene den la fram, i kapittel 11.

Sosialiseringsdebatten på landsmøtet kom i første rekke til å dreie seg om industrien. Utover det Gerhardsen og Evensen ga uttrykk for i sine innlegg, ble det ikke protokollert verken innkomne forslag eller debattinnlegg om forsikringsnæringen på dette landsmøtet. I arbeidsprogrammet som ble vedtatt for årene 1962 – 65, ble heller ikke næringen nevnt spesifikt, men under overskriften "Et nytt økonomisk system" finner vi et punkt om at "...forretningsbankene, sparebankene og alle andre kredittinstitusjoner skal drive sin virksomhet etter de retningslinjer Stortinget og Regjeringen trekker opp", og at "Samordningen av penge- og kredittpolitikken føres videre på grunnlag av den rammeavtalen som er inngått mellom regjeringen og kredittinstitusjonene."⁴⁰⁰ Vi må kunne anta at forsikringsselskapene omfattes av begrepet "andre kredittinstitusjoner." Trass i Gerhardsens skarpe, og kanskje advarende, ordbruk, viste disse postene i programmet at linjen fra 1955 og – 57 med satsning på samarbeid, spesielt om reguleringen av kapitalforvaltningen gjennom Samarbeidsnemnda, skulle fortsette. Sosialisering var ikke noe tema.

1961 – 1967: Smulere farvann

Tidlig på 1960-tallet stilnet debatten om forsikringsnæringen av i Arbeiderpartiet – i alle fall om man skal vurdere ut fra diskusjonene på

---

³⁹⁸ Referat i *Arbeiderbladet* 8.5.1959.

³⁹⁹ Lars Evensen (1896 – 1969) hadde også vært nestformann i LO (1939 – 46) og handels- og industriminister i perioden 1946 – 53.

⁴⁰⁰ *Arbeidsprogram 1962 – 65*, Oslo 1957, s. 3. AB 329 (481) 15 N81pr/1961.

landsmøtene og forslagene til partiets programmer på dette området. I sin tale på *landsmøtet i 1961* om den politiske situasjon viste Einar Gerhardsen igjen til Samarbeidsnemnda, som han mente var svært viktig.⁴⁰¹

På *landsmøtet i 1963* ble det reist to forslag som berørte forsikringsnæringen. Kristiansands Arbeiderparti foreslo å pålegge regjeringen "...innen utgangen av 1963 å fremme lov om plasseringsplikt for kredittinstitusjoner og forsikringsselskaper [og] samtidig [...] oppnevne et utvalg til å utrede spørsmålet om samfunnets overtakelse av landets kredittinstitusjoner."⁴⁰² Ut fra sammenhengen ser det ut til at siste ledd, om samfunnsøvertakelse, også gjelder forsikring. Det andre forslaget kom fra Årdal Arbeiderparti, og gikk ut på at staten måtte få enda sterkere kontroll med bank- og kredittinstitusjonene. Om det ikke lyktes frivillig, burde en gå til sosialisering. Også dette forslaget omfattet trolig forsikring, bla. fordi det ble motivert ved at livselskapene i 1962 "...ikke ville bøye av for regjeringen sin linje i kredittpolitikken."⁴⁰³ Med dette tenkte forslagstillerne trolig på en ganske opphetet strid mellom Livforeningen og Finansdepartementet om kredittavtalen for 1963 som selskapene mente satte altfor stramme rammer for selskapenes muligheter til å plassere sine midler. Fra departementets side ble det truet med lovmessige tiltak, og først 21. desember 1962 nådde man fram til et kompromiss slik at retningslinjene for kredittpolitikken for 1963 kunne gå ut fra Norges Bank.⁴⁰⁴

Imidlertid kom det ikke til noen lang debatt om noen av disse forslagene, og i tråd med redaksjonskomiteens innstilling ble begge ble enstemmig vedtatt sendt over til sentralstyret fordi de "...dekkes fullt ut av posten i Arbeidsprogrammet om disse ting."⁴⁰⁵

På *landsmøtene i 1965 og 1967*⁴⁰⁶ ble det ikke protokollert noen innlegg eller forslag som berørte forsikringsnæringen. Landsmøtet i 1965 vedtok Arbeidsprogram for 1966 – 69. Under overskriften "Felles plan og felles innsats" gikk partiet her inn for at folkevalgte organer fortsatt skulle trekke opp retningslinjer for bank- og kredittvirksomheten og at "...samarbeidet mellom staten og kredittinstitusjonene ordnes ved en

---

⁴⁰¹ *Protokoll over forhandlingene på det 37. ordinære landsmøte 9. – 11. 4.1961.* Oslo 1962: Aktietrykkeriet, s. 47. AB 329 (481) 15 n 82La/1961.

⁴⁰² *Protokoll over forhandlingene på det 39. ordinære landsmøte 23.- 25.4.1963* ved Henry Harm. Oslo 1963: Aktietrykkeriet, s. 63. AB 329 (481) 15 n 82La.

⁴⁰³ Samme sted, s. 68.

⁴⁰⁴ Christensen (1965), s. 179ff.

⁴⁰⁵ *Protokoll over forhandlingene på det 39. ordinære landsmøte 23.- 25.4.1963*, s. 213.

⁴⁰⁶ *Protokoll over forhandlingene på det 40. ordinære landsmøte 27.- 29.5.1965*, Oslo 1965. AB 329 (481) 15 n 82La/1965 og *Protokoll over forhandlingene på det 41. ordinære landsmøte 21.- 23.5.1967*, Oslo 1967. AB 329 (481) 15 n 82La/1967.

rammelov.”⁴⁰⁷ Dette var en fortsettelse av formuleringen fra forrige program, men altså tilføydd et krav om en rammelov for samarbeidet.

Samarbeidsnemnda legges ned

Punktet om en rammelov kom trolig med fordi samarbeidet i Samarbeidsnemnda på det tidspunktet landsmøtet i 1965 ble avviklet, var i ferd med å bli avsluttet. Årsaken var at regjeringen hadde lagt fram forslag om en slik lov som programmet krevde: *Lov om adgang til regulering av penge- og kredittforholdene*⁴⁰⁸. Dette var en fullmaktslov som ga Kongen rett til å ta i bruk en rekke pengepolitiske virkemidler. Overfor livsforsikringsselskapene gjaldt det plasseringsplikt, renteregulering og direkte utlånsreguleringer; for bankene bl.a. krav om forskjellige dekningsreserver⁴⁰⁹. Bakgrunnen for at regjeringen la fram dette lovforslaget, var at Finansdepartementet så en del svakheter ved avtalesystemet som var utviklet gjennom Nemnda, bl.a. at det kunne ta lang tid å nå fram til avtaler, og at en del kredittinstitusjoner falt utenfor avtalesystemet. Fra regjeringens side var det imidlertid ikke meningen at loven skulle erstatte det frivillige samarbeidet i Nemnda. Samarbeidet skulle fortsatt være det primære – fullmaktene loven ga, skulle bare brukes om det ikke lyktes å komme fram til løsninger ved forhandlinger.⁴¹⁰ Imidlertid følte de private kredittinstitusjonene at loven ga staten altfor vide fullmakter til å regulere deres virksomhet til at det var grunnlag for fortsatt samarbeid, og sa fra at de ville trekke seg fra Samarbeidsnemnda om loven ble satt i kraft.⁴¹¹ Departementet holdt likevel fast ved lovforslaget, og da den nye loven trådte i kraft 1. juli 1965, ble Nemnda samtidig lagt ned.

Dette førte forholdet mellom finansinstitusjonene og myndighetene inn i en ny fase der myndighetene fikk ytterligere styrket sine muligheter til styring av kredittpolitikken.⁴¹²

---

⁴⁰⁷ Sitert etter: *Vi vil..!* Norske partiprogrammer 1884 – 2001, CD-ROM fra Institutt for samfunnsforskning, 2001.

⁴⁰⁸ Lov av 25. juni 1965 nr. 2.

⁴⁰⁹ Likviditets-, valuta- og tilleggsreserver.

⁴¹⁰ Hagen, Marit Graff: *Samarbeidsnemnda, en studie i samarbeidet mellom staten og de private kredittinstitusjoner 1951 – 1965*. Hovedoppgave i historie ved UiO våren 1977, s. 194.

⁴¹¹ Samme sted, s. 195.

⁴¹² Regjeringen Borten som overtok i 1965, tok i løpet av de neste tre år i bruk de virkemidlene loven ga adgang til, både reservekrav (1966) og plasseringsplikt (1969). Kilde: Skånland, Hermod: *Doktriner og økonomisk styring. Et tilbakeblikk*. Norges Banks skriftserie nr. 36, Oslo 2004, s. 31f. Plasseringsplikten for livselskapene ble først avviklet i 1985. 40 – 60 % av økningen i forvaltningskapitalen måtte i denne perioden plasseres i stats- eller statsgaranterte obligasjoner.

1969: Kravet om kontroll og overtakelse reises på ny

Trass i mulighetene den nye loven om adgang til regulering av kredittpolitikken fra 1965 ga myndighetene til å styre finansinstitusjonenes virksomhet, ble det mot slutten av 60-tallet på ny reist krav om sterkere kontroll og mulig framtidig statlig overtakelse av bl.a. forsikringsselskapene. Arbeiderpartiets landsmøte i mai 1969 vedtok å ta dette inn i både partiets prinsipp- og arbeidsprogram.

I sitt innledningsforedrag til debatten om prinsippprogrammet⁴¹³ viste partiets nestleder Reiulf Steen til at det fantes mange problemer i samfunnet som ”alle interesserte mennesker ser [...], og de fleste beklager.” Han siktet til at mens det private forbruket stadig økte, følte mange samtidig at ”...vår evneløshet blir større og større når det gjelder løsningen av presserende fellesoppgaver.” Dette var konsekvenser av den ”makt uten ansvar” som fantes i næringslivet og industrien, og som gjorde det nødvendig å ta ”...en viktig og sannsynligvis hard maktkamp [om] hvorvidt makten skal forvaltes og utviklingen styres av demokratiske organer, eller om den fortsatt skal utøves av private banker, forsikringsselskaper og industrikonserner som i dag.” Dette var bakgrunnen at for at man i prinsippprogrammet gikk inn for økonomisk demokrati, og sterkt understrekte nødvendigheten av at ”...vi får full styring over banker og kredittinstitusjoner, og at samfunnet etter hvert må overta disse institusjonene.”⁴¹⁴

Spørsmålet blir igjen om man med denne formuleringen siktet både til bank og forsikring. Dette skillet var, som vi flere ganger har sett, uklart både i programformuleringer og debattene. Om vi ser på Steens innledning, gir den ikke noen holdepunkter for at forsikring skulle holdes utenfor – tvert om understrekte han viktigheten av å få kontroll med ”private banker og forsikringsselskaper (kursivert her)”. Vi må derfor kunne anta at formuleringen i prinsippprogrammet også omfatter forsikringsselskaper under merkelappen ”kredittinstitusjoner”. Dette støttes av at debatten viste at det særlig var selskapenes finansielle virksomhet, spesielt utlånsvirksomheten, partiet mente det var nødvendig å få kontroll med. Bl.a. pekte Ulf Sand⁴¹⁵ på at bankene og forsikringsselskapene hadde store muligheter til å påvirke både investeringsmengden i samfunnet og sammensetningen av investeringene, og beskrev dem som ”...økonomiske maktgrupperinger som fører sin egen politikk på tvers av folkevalgte og demokratiske organers ønsker.” I gjennomføringen av økonomisk demokrati var etter hans syn ”samfunnsøvertakelse av bank- og forsikringssystemet” sentralt og nød-

---

⁴¹³ *Protokoll over forhandlingene på det 42. ordinære landsmøte 11. - 14.5.1969*, Oslo 1969: Aktietrykkeriet, s. 111f. AB 329 (481) 15 n 82La/1969, s. 111f.

⁴¹⁴ I det trykte programmet: *Politikk for en ny tid*, Oslo 1969, finnes dette punktet i avsnittet *Vi vil ha trygghet i forandringen*, s. 40.

⁴¹⁵ Senere finansminister i årene 1979 – 81.

vendig.⁴¹⁶ En annen delegat, Finn Arne Eriksrud, mente at formuleringen om at banker og kredittinstitusjoner "...etter hvert skulle overtas av samfunnet" i prinsippprogrammet, var "...en unødig forsinkelse av et nødvendig framstøt" for å større likeverd i samfunnet og "...styring av omformingsprosessen i samfunnet i sosialistisk retning."⁴¹⁷ Han fikk støtte av John Sursjø som krevde at det ble programfestet at overtakelsen av kredittvesenet skulle skje i løpet av neste 4-årsperiode.⁴¹⁸ Vedtaket om endelig prinsippprogram ble imidlertid i tråd med forslaget om en overtakelse av bank- og kredittvesenet på sikt.

I forslaget til *arbeidsprogram* var det i tråd med målsettingen i prinsippprogrammet om en overtakelse på sikt, tatt inn en noe forsiktigere formulering: "Gjennom en moderne penge- og kredittpolitikk må samfunnet sikres større innflytelse over det private bank- og kredittvesen." AUF hadde lagt fram et forslag om sosialisering av bankene. Delegaten Asbjørn Mathisen fra Inn-Trøndelag grep tak i dette, og hevdet at også forsikrings-selskapene burde sosialiseres siden "...begrunnelsen i forslaget er at man skal påvirke investeringene på næringer og distrikter, [og der] har selvfølgelig forsikringsselskapene vel så mye å si som de største forretningsbankene."⁴¹⁹

Under behandlingen av arbeidsprogrammet ble forslaget fra AUF tatt spesielt opp siden lederen i AUF, Hans Raastad, som satt i programkomiteen, der ikke hadde funnet å kunne slutte seg til flertallet som gikk inn for landsstyrets forslag. I begrunnelsen for dissensen, som han var alene om, sa han at for å styre utviklingen av samfunnet og nå de mål som var satt i arbeidsprogrammet, måtte man også styre investeringene som for tida "i hovedsak" ble bestemt av "de private banker og forsikringsselskapene og andre kredittinstitusjoner." Han sluttet seg til de som hevdet at prinsippprogrammets formulering om at samfunnet "etter hvert" skulle overta bank- og kredittvesenet, var for defensiv. "Hva er det som skal hindre oss nå?" spurte han retorisk. Å sikre kontrollen over investeringene i samfunnet var ikke en oppgave i tillegg til mange andre, men tvert om en "...en forutsetning for å gjennomføre de andre oppgavene." På denne bakgrunn foreslo AUF å nasjonalisere de største forretningsbankene, sikre folkevalgte organer stor innflytelse i det øvrige bankvesen og endelig en "...statlig overtakelse av forsikringsselskapene, sammenslåing, effektivisering og demokratisering i et selskap der forsikringstakerne får direkte innflytelse."⁴²⁰

---

⁴¹⁶ *Protokoll over forhandlingene på det 42. ordinære landsmøte 11. - 14.5.1969*, s. 136f.

⁴¹⁷ Samme sted, s. 146f.

⁴¹⁸ Samme sted, s. 199.

⁴¹⁹ Samme sted, s. 207.

⁴²⁰ Det er vel rimelig å anta at det skulle stå "ett selskap". *Protokoll over forhandlingene på det 42. ordinære landsmøte 11. - 14.5.1969*, s. 273ff.

Trygve Bratteli avviste i et svarinnlegg at det var nødvendig å sosialisere banker og forsikringsselskaper for å løse oppgavene som var satt opp i arbeidsprogrammet. Han mente at det var riktigere å satse på videre utvikling av statsbankene, og ville ikke være med på gjennom arbeidsprogrammet å forplikte partiet til sosialisering, bla. fordi det ville binde opp store midler til erstatninger til bankenes og forsikringsselskapenes nåværende eiere.⁴²¹

Ved avstemningen fikk Raastads forslag bare noen få stemmer, og programposten ble den samme som foreslått (se over). Det viste at det var liten vilje i partiet til å gå inn for en sosialisering etter den definisjonen vi har lagt til grunn her – offentlig overtakelse av de private selskapene. Imidlertid var det stor vilje til å gripe inn med sterkere regulering i kredittgivingen i samfunnet, og dette rammet også forsikringsselskapene, spesielt livsforsikringsselskapene, som hadde betydelige midler til forvaltning – om enn mye mindre enn bankene.⁴²² At selskapene var så vidt aktive i utlånsmarkedet, var nok også årsaken til at mange ikke så noen forskjell på banker og forsikringsselskaper. En sammenblanding som på flere måter var uheldig for forsikringsnæringen.

1971: ”Bank- og kredittvesen mest udemokratisk”

Neste landsmøte var i mai 1971. Reiulf Steen var fortsatt nestleder og innledet til debatt om et nytt prinsippprogram *Demokrati i hverdagen – Handlingsprogram for 1970-årene*. Dette var resultatet av arbeid i ca 1 500 arbeidsgrupper der rundt 10 000 medlemmer på grunnplanet i Arbeiderpartiet og LO hadde deltatt. Forut for landsmøtet var programmet godkjent av LOs representantskap. I en oppsummering av hovedsynspunktene som var kommet fram i dette arbeidet, pekte Steen på at arbeidsgruppene var ”...temmelig entydige” i sine svar på spørsmålet om hvor det var viktigst å sette inn demokratisk styring og kontroll; det var innen bank- og kredittvesenet – ” ...som i dag utøver den mest udemokratiske innflytelse over samfunnsutviklingen.”⁴²³

I handlingsprogrammet hadde partiledelsen under punktet ”Bankene og samfunnet” foreslått å fastslå at *arbeiderbevegelsen*⁴²⁴ gikk inn for at

---

⁴²¹ Samme sted, s. 276f.

⁴²² I 1969 hadde bankene en samlet forvaltningskapital på kr 39,3 milliarder, av dette hadde forretningsbankene kr 22,5 milliarder og sparebankene kr 16,8 milliarder. Livsforsikringsselskapenes samlede forvaltningskapital var på kr 10,9 milliarder. Tallene er hentet fra *Statistisk årbok 1972*, utgitt av Statistisk Sentralbyrå, Oslo 1972, tabell 288, 291 og 296.

⁴²³ *Protokoll over forhandlingene på det 43. ordinære landsmøte 9. - 11.5.1971*, Oslo 1971: Aktietrykkeriet, s. 204. AB 329 (481) 15 n 82La/1971.

⁴²⁴ Formuleringen var dekkende i det programmet var utarbeidet i samarbeid mellom partiet og LO.

forretningsbanker og livsforsikringsselskaper ”...snarest utvikles til samfunnsinstitusjoner, der regjering og storting avgjør valget til de styrende organer og fastlegger retningslinjene for virksomheten.”⁴²⁵ Skadeforsikringsselskapene var ikke nevnt i denne sammenhengen. Årsaken var at de spilte en langt mindre rolle enn innen forvaltning av kapital og kredittgivning.

I tillegg til innspillene til *Demokrati i hverdagen* hadde flere partilag sendt inn forslag knyttet til forsikring. I mange av disse forslagene ble det slått til lyd for å gå både lengre og raskere fram enn forslaget til handlingsprogram la opp til. Sagene arbeidssamfunn gikk inn for sosialisering av bank- og kredittvesenet i Norge ved offentlig overtakelse av de største forretningsbanker og forsikringsselskaper.⁴²⁶ En rekke andre partilag fremmet tilsvarende forslag: Hvitvingfoss AUL foreslo i debatten programfestet at ”DNA går inn for å nasjonalisere bank- og kredittvesenet i Norge”⁴²⁷, mens Skedsmo Arbeiderparti hadde sendt inn forslag om at ”...det snarest blir utarbeidet en tidsplan for sosialisering av bank- og kredittvesenet.”⁴²⁸ I løpet av debatten kom det fram enda flere forslag i samme retning: Kragerø AP foreslo programfestet at ”...bank – og forsikringsvesenet blir nasjonalisert”, Stord AP tok til orde for ”...sosialisering av bank- og kredittinstitusjoner” og Mur- og Murarbeidernes partilag krevde at Sentralstyret innen neste landsmøte skulle utrede hvordan sosialisering kunne gjennomføres.⁴²⁹ Også formannen i AUF, Rune Gerhardsen, gikk inn for sosialisering av kredittvesenet, og at man brukte neste periode til å legge opp en konkret plan for hvordan sosialiseringen skulle skje. Hans innlegg på møtet viste at han mente at sosialiseringen skulle omfatte både banker og livsforsikringsselskaper.

Motivasjonen for forslagene var stort sett å sikre samfunnet kontroll over de verdier som finansinstitusjonene forvaltet, og med selve kredittgivingen. Redaksjonskomiteen foreslo å sende alle forslagene over til Sentralstyret, og dette ble enstemmig vedtatt.⁴³⁰

Arbeidsprogrammet ble ikke endret på landsmøtet i 1971 siden det på forrige landsmøte var vedtatt program for årene 1969 – 73. Med de mange innspillene som kom på landsmøtet i 1971, var det grunn til å se med spenning fram mot debatten om arbeidsprogrammet i 1973, ikke minst fordi det fra flere hold var reist krav om at sentralstyret skulle legge fram forslag om en eller annen form for styrket kontroll med kredittinstitusjonene.

---

⁴²⁵ Fra *Demokrati i hverdagen – Arbeiderpartiets handlingsprogram for 1970-årene*. Her sitert etter *Protokoll over forhandlingene på det 43 ordinære landsmøte 9. - 11.5.1971*, s. 180.

⁴²⁶ Samme sted, s. 83f.

⁴²⁷ Samme sted s. 183.

⁴²⁸ Samme sted, s. 90.

⁴²⁹ Samme sted, s. 184f.

⁴³⁰ Samme sted, s. 352.

1973: Fokus på deprivatisering av bank

På landsmøtet i 1973 ble det lagt fram forslag til et nytt arbeidsprogram for årene 1974 – 77. Her ble det for forsikring foreslått en "...prinsippbeslutning om at alle livsforsikringsselskaper skal gjøres gjensidige, med rett for Stortinget til å oppnevne halvparten av representantskapsmedlemmene."⁴³¹

Man grep her tilbake til to forslag fra slutten av 1950-tallet: Forslaget fra Livkomiteen av 1947 om å omdanne alle livsforsikringsselskaper til gjensidige, og fra medlem av samme komité og stortingsrepresentant for Arbeiderpartiet Iver K. Hognestad om offentlig oppnevnte representanter i selskapenes styrende organer (se kap. 11).⁴³² Hognestads forslag vakte skarpe reaksjoner den gang, og regjeringen lot det senere falle.

I sitt innledningsforedrag til debatten om arbeidsprogrammet brukte nestformann Reiulf Steen lite tid på finansnæringen.⁴³³ Bakgrunnen for dette var at Per Kleppe senere på møtet skulle legge fram en redegjørelse for forslaget i arbeidsprogrammet om å *deprivatisere* de private forretningsbankene ved å omforme dem til "...samfunnsinstitusjoner i form av stiftelser [der] Stortinget bør utpeke et flertall av representantskapet."⁴³⁴

Fra partilagene rundt om i landet var det denne gang bare sendt inn noen få forslag som angikk forsikringsnæringen. Kragerø Arbeiderparti foreslo at "...banker og forsikringsselskaper overtas av staten"⁴³⁵, mens Stavanger Arbeiderparti gikk inn for at kredittinstitusjonene "...innen utgangen av kommende stortingsperiode" – ble omdannet til samfunnsinstitusjoner. Laget var imidlertid opptatt av at institusjonene fortsatte som "frittstående institusjoner og ikke en del av statsadministrasjonen" samtidig som de ble undergitt "sterkere samfunnskontroll." Disse noe motstridende mål mente laget man kunne nå ved å gi institusjonene desentralisert myndighet og få inn offentlige representanter og representanter i "de bestemte organer."⁴³⁶

Forslaget fra Stavanger Arbeiderparti ble enstemmig oversendt til sentralstyret.⁴³⁷ Av protokollen fra landsmøtet framgår det ikke noe om hvordan forslaget fra Kragerø Arbeiderparti ble behandlet.

---

⁴³¹ Vedlegg til *Arbeiderbladet* 14.3.1973, AAB q329 (481) 15 N81ps/1973.

⁴³² Hognestad foreslo riktignok at bare 1/3 av representantskapets medlemmer skulle være offentlig oppnevnt.

⁴³³ *Protokoll over forhandlingene på det 45. (i.e. 44.) ordinære landsmøte 27. - 30.5.1973*, Oslo 1973, Aktietrykkeriet, AB 329 (481) 15 n 82La/1973.

⁴³⁴ Kleppes utredning finnes samme sted s.128ff.

⁴³⁵ *Landsmøtehefte nr. 1 for 1973*, uklassifisert i AAB. Forslag A 10, s. 2.

⁴³⁶ Samme sted, forslag A 9, s. 2.

⁴³⁷ *Protokoll over forhandlingene på det 45. (i.e. 44.) ordinære landsmøte 27. - 30.5.1973*, s.215.

De innsendte forslagene fikk ingen betydning for den endelige utforming av arbeidsprogrammets punkt om forsikring. Det ble sterkt utvidet slik at den endelige formuleringen lød:

”Forsikringsselskapene demokratiseres ved at Stortinget gis rett til å oppnevne halvparten av medlemmene i forsikringsselskapenes representantskap. Samfunnets forsikringsinteresser søkes bedre ivaretatt gjennom et utvidet samarbeid mellom Norges Brannkasse, som bygger på representasjon fra fylkestingene, og de store folkeorganisasjoner som også driver forsikringsvirksomhet.”⁴³⁸

Kravet om at livsforsikringsselskapene skulle gjøres om til gjensidige var her borte, mens kravet om at halvparten av medlemmene i representantskapet skulle være offentlig oppnevnt, ble utvidet til å gjelde alle forsikringsselskaper – ikke bare livselskapene. I tillegg kom så kravet om en mer sentral posisjon for Norges Brannkasse når det gjaldt samfunnets forsikringsinteresser.⁴³⁹

Det kan her være interessant å nevne at Norges Brannkasse tidligere, fra 1938 og fram mot 1960, hadde hatt monopol på enkelte offentlige forsikringer – konkret gjaldt det *Statens* bygninger. Bakgrunnen var at Finansdepartementet tidlig på 1930-tallet vurderte om Staten skulle bli selvassurandør for alle sine bygninger. En offentlig komité gikk i 1935⁴⁴⁰ inn for en slik løsning, men før den ble satt ut i livet tok Norges Brannkasse som største forsikrer av statsbygninger kontakt med Finansdepartementet, og foreslo at man også skulle vurdere om Brannkassen, som en ”offentlig forsikringsinnretning”, burde overta forsikringene på samtlige statsbygninger. Det førte til at Stortinget etter ytterligere utredninger i 1938 vedtok at det skulle inngås avtale med Norges Brannkasse om forsikring av Statens bygninger. Avtalen gikk ut på at Staten ”...forplikter seg til ikke å nytte andre selskaper enn Brannkassen, når den ønsker å trygde sine bygninger mot brann”. Bygninger som var forsikret i private selskaper, skulle overføres til Norges Brannkasse.⁴⁴¹

---

⁴³⁸ Sitert etter: *Vi vil..!* Norske partiprogrammer 1884 – 2001, CD-ROM fra Institutt for samfunnsforskning, 2001.

⁴³⁹ Norges Brannkasse var på dette tidspunktet et offentlig selskap der generalforsamlingen var politisk valgt, dels utpekt av regjeringen, dels valgt av fylkestingene. *Lov om Norges Brannkasse – gjensidig skadeforsikringsselskap av 8. juni 1973, nr.50*, § 4, som erstattet lov av 12.6.31 nr. 4, § 6 nr. 2. Se også kap. 16.

⁴⁴⁰ Spare- og forenklingkomiteen - Stortingsmeddelelse 35/1936, *Stortingets forhandlinger 1936*, bd. 2, s. 367.

⁴⁴¹ *Stortingsforhandlinger 1938*, del 7, s. 1384. Avtalen åpnet for at Staten selv bestemte hvilke bygninger den ville forsikre i Brannkassen, og hvilke den ville være selvassurandør for.

Avtalen fra 1938 var en rent økonomisk transaksjon. Formålet var å spare Staten for utgifter og store utlegg om verdifulle bygg den var selvassurandør for, brant. Den ble inngått etter flere runder med diskusjon om hvor stor rabatt Staten skulle få og på hvilke betingelser.

Formålet med programforslaget fra 1973 var *ikke* å gi Brannkassen et nytt monopol på Statens forsikringer. Den skulle ikke ha det "offentlige markedet" alene, men innlede samarbeid med de store folkeorganisasjonene som drev forsikringsvirksomhet. I praksis måtte dette bety Samvirke som fra 1964 var eiet av Norges Kooperative Landsforening og Landsorganisasjonen i Norge med 45 % hver, mens de siste 10 % var delt mellom Norges Fiskarlag, Norsk Bonde- og Småbrukarlag og Norske Boligbyggelags Landsforbund.⁴⁴² Dersom man med "samfunnets forsikringsinteresser" forstod forsikringer tegnet av stat, fylker og kommuner, ville dette betydd en styrking av Samvirke som til da først og fremst hadde arbeidet på privatmarkedet – ikke minst med tilbud til LOs medlemmer (se kap. 13).

Det nye forslaget var en betydelig endring i forhold til programforslaget som var sendt ut forut for landsmøtet. Det derfor overraskende at det ut fra protokollen fra landsmøtet ikke er mulig å se hvordan endringen skjedde. Det er ikke protokollert innlegg eller lagt fram forslag som kan sees som grunnlag for utvidelsen. Det var ingen debatt da redaksjonskomiteen la fram forslaget. De arkiverte dokumentene fra redaksjonskomiteen gir heller ikke noen holdepunkter for å fastslå hvem som foreslo denne endringen i programforslaget. Komiteen førte kun en ren vedtaksprotokoll, og ingen av de innsendte forslag som er vedlagt protokollen, inneholder de formuleringene som komiteen foreslo.⁴⁴³ Verken Reiulf Steen, som var med i redaksjonskomiteen, eller den senere leder av Arbeiderpartiets forsikringspolitiske utvalg Ronald Bye (se nedenfor) har på forespørsel kunnet bidra med opplysninger om dette. Imidlertid er det rimelig å anta at LOs engasjement i Samvirke var av betydning. Organisasjonen var som nevnt, en betydelig eier i selskapet, og var som sådan interessert i å styrke dets posisjon.

I boka *Vår historie - Landsbanken og Samvirke forsikring gjennom 100 år* hevdet Bjørn Bjørnsen at Trygve Bratteli stod bak denne programposten. Allerede noen år tidligere hadde han "...unnfanget ideen om det store, folkeeide norske forsikringsselskapet som kunne skaffe folk trygghet til lavere priser enn hva de private selskapene kunne make."⁴⁴⁴ Dette var bakgrunnen til at Bratteli i Samvirkes internblad i 1967 hadde hevdet at det var for mange forsikringsselskaper i Norge, og oppfordret

---

⁴⁴² Bjørnsen, Bjørn: *Vår historie - Landsbanken og Samvirke forsikring gjennom 100 år*, Oslo 1998: Tiden Norsk Forlag, s. 137.

⁴⁴³ AAB, DNA sideordnet saksarkiv, EA landsmøter, boks 3: Landsmøte 1973 - Redaksjonskomiteen for arbeidsprogrammet.

⁴⁴⁴ Bjørnsen, Bjørn (1998), s. 211.

Samvirke til å "...gå nye og ukonvensjonelle veier for å rydde grunnen for en mer moderne ordning av forsikringsvirksomheten i det hele." Bjørnsen skrev videre at Arbeiderpartiets sentralstyre oppnevnte et *Forsikringspolitisk utvalg* som så i sin tur fikk inn i handlingsprogrammet at "...forsikringselskapene skulle omorganiseres i tråd med Brattelis utsagn."⁴⁴⁵ Dessverre stemmer ikke kronologien her, landsmøtet ble arrangert sist i mai 1973, mens det Forsikringspolitiske utvalg først ble nedsatt i januar 1974 nettopp for å arbeide med gjennomføringen av denne programposten (se kap. 14). Det forhindrer selvsagt ikke at Bratteli var aktiv på landsmøtet for å få gjennom den nye formuleringen, selv om han ikke var med i redaksjonskomiteen, men dette kan etter hva jeg kan se, ikke dokumenteres ut fra landsmøteprotokollen eller arkiverte dokumenter fra Forsikringspolitisk utvalg⁴⁴⁶.

Om det nye punktet i partiets program ble gjennomført, ville det føre til en større endring av forholdene på det norske forsikringsmarkedet. Det grep inn i – og søkte å akselerere – en prosess i retning av fusjon mellom minst av to av selskapene Samvirke, Norges Brannkasse og Samtrygd (senere Gjensidige) som så smått var i gang. Da Trygve Bratteli ble statsminister senere i 1973, tok hans regjering straks fatt på å føre prosessen videre med en fusjon mellom alle de tre selskapene som målsetting. Som vi skal senere se, førte dette initiativet stor strid innen forsikringsnæringen, og forsøket på en fusjon mellom de tre selskapene førte ikke fram. Først trakk Samtrygd seg fra forhandlingene, og på Norges Brannkasses generalforsamling i 1975 ble et forslag om fusjon mellom Brannkassen og Samvirke forkastet med minst mulige margin (se kap.14).

1975: Status quo

Til landsmøtet i 1975 var det sendt inn to forslag som berørte forsikring. Det første kom fra Trondheim arbeidernesammfunn og var knyttet til programmets ideologiske del, punktet om eiendomsretten. Arbeidernesammfunnet ønsket presisert at partiet ønsket å "...hindre store kapitaleiere i å utøve makt gjennom eiendom." For å nå dette målet var det nødvendig med "...statlig styring med banker, forsikringselskaper og kredittinstitusjoner og sterk utvidelse av bedriftsdemokratiet."⁴⁴⁷ Redaksjonskomiteen mente at dette punktet i likhet med resten av det relativt omfattende forslaget fra Trondheim Arbeidernesammfunn i alle fall delvis var dekket av den generelle

---

⁴⁴⁵ Samme sted s. 212.

⁴⁴⁶ AAB, DNA, D. Saksarkiv, 05. Komiteer og utvalg innen partiet, 051.28: Forsikringspolitisk utvalg 1974 – 81.

⁴⁴⁷ *Landsmøtehefte nr. 3*, uklassifisert i AAB, forslag A4, s. 2.

politiske uttalelse som ble vedtatt av landsmøtet, og foreslo at forslaget ble oversendt sentralstyret. Dette ble enstemmig vedtatt.⁴⁴⁸

Fra Munkerud partilag var det sendt inn et mer praktisk forslag om å utrede etablering av et statlig bilforsikringsselskap.⁴⁴⁹ Forslaget var ikke motivert, men var trolig basert på et synspunkt som også ellers ble fremmet, først og fremst av AUF (se kap. 14), om at den lovpliktige ansvarsforsikring⁴⁵⁰, burde dekkes av et offentlig selskap slik at forsikringsnæringen ikke fikk noen fortjeneste basert på en lovpålagt ordning. Redaksjonskomiteen foreslo at også dette forslaget ble oversendt til Sentralstyret, og dette ble vedtatt av landsmøtet.⁴⁵¹

For øvrig ble det ikke gjort endringer i verken prinsipp- eller arbeidsprogrammet på dette møtet slik at formuleringene om forsikring i prinsippprogrammet fra 1969 og i arbeidsprogrammet for 1974 – 77 (se ovenfor) ble stående uendret – trass i at fusjon mellom Samvirke, Gjensidige og Norges Brannkasse ikke lenger var aktuelt.

1977: Krav om utredning

På landsmøtet i 1977 skulle forsikringsnæringen igjen komme i søkelyset. I juni samme år vedtok Stortinget ”demokratisering” av forretningsbankene som fra 1.1.1978 skulle ha et representantskap der Stortinget eller Fylkestinget valgte flertallet (8/15 av medlemmene).⁴⁵² Samtidig vedtok Stortinget at sparebankenes forstanderskap skulle velges dels av innskyterne (2/5 av medlemmene), dels av det lokale kommunestyret eller fylkestinget (også 2/5) og de ansatte (1/5).⁴⁵³ Med dette var de sentrale postene i Arbeiderpartiets program når det gjaldt bankene gjennomført, og det var naturlig at fokus ble satt på den andre hovedgruppen av institusjoner innen finansnæringen – forsikringsselskapene.

Også til dette møtet var det sendt inn forslag som berørte forsikringsnæringen. Innflytternes AUF foreslo at ”...avgjørelsesmyndighet og eiendomsrett til *banker, forsikringsselskaper, kredittinstitusjoner* (kursivert her), bedrifter og store jordeiendommer [overføres] til folket for å sikre demokratiske avgjørelser i disse maktsentra.”⁴⁵⁴ Stovner Arbeidersamfunn foreslo å programfeste at det skulle gjennomføres en

---

⁴⁴⁸ *Protokoll over forhandlingene på DNAs ordinære landsmøte 20. - 23.4.1975*, Oslo 1976: Aktietrykkeriet, s. 297. AB 329 (481) 15 n 82La/1975,

⁴⁴⁹ *Landsmøtehefte nr. 3*, forslag A4, s. 112.

⁴⁵⁰ Hjemlet i *Lov om ansvar for skade som motorvogner gjer* av 3. februar 1961, § 15.

⁴⁵¹ *Protokoll over forhandlingene på DNAs ordinære landsmøte 20. - 23.4.1975*, s. 299.

⁴⁵² *Lov om forretningsbanker* av 2. mai 1961, nr. 2, endret 10. juni 1977, § 11.

⁴⁵³ *Lov om sparebanker* av 12. mai 1961 nr. 2, endret 10. juni 1977, § 8.

⁴⁵⁴ *Landsmøtehefte nr. 1*, uklassifisert i AAB, forslag A 65, s. 28.

utredning av "...forsikringsbransjens fremtid, herunder spørsmålet om styrket samfunnsstyring og økt bedriftsdemokrati."⁴⁵⁵ Endelig krevde AUF i Oslo at "...framstøtene mot de private maktposisjoner i det økonomiske liv" måtte fortsette bla. ved å gjennomføre "...de prinsipper for overtakelse av forsikringsvesenet som er programfestet for inneværende periode" – dvs. få inn offentlig oppnevnte medlemmer i representantskapet.⁴⁵⁶

Redaksjonskomiteen la forslaget om utredning til grunn. Utredningen skulle legge vekt på "...samarbeid mellom forsikringsselskaper, offentlige institusjoner og folkeorganisasjonene". Videre var modernisering av forsikringslovgivningen nevnt, bl.a. med sikte på styrket bedriftsdemokrati og "...samfunnsmessig styring."⁴⁵⁷

Mot normalt ble ikke redaksjonskomiteens forslag uten videre godtatt av landsmøtet. Torbjørn Jagland, formann i AUF, ville ha tilføyd "...styring av forsikringsselskapene *på linje med forretningsbankene*", slik det var foreslått av Stovner Arbeidersamfunn og i realiteten også av AUF. Formannen i redaksjonskomiteen, Tor Halvorsen, pekte på at det ville bety at man trakk en konklusjon for hva resultatet av utredningen av næringens framtid skulle gå ut på, før arbeidet i det hele tatt var kommet i gang. Jagland repliserte at forrige landsmøte hadde vedtatt at Stortinget skulle oppnevne minst halvparten av medlemmene i forsikringsselskapene representantskap. Dette var ikke gjennomført, og derfor ønsket han å styrke programposten redaksjonskomiteen hadde foreslått. Han gikk inn for en utredning av forsikringsnæringen, "...men premissene skal være at forsikringsselskapene skal demokratiseres på lik linje med forretningsbankene."⁴⁵⁸ Jaglands forslag falt med 100 mot 145 stemmer. At det fikk så vidt mange stemmer, viser at det fortsatt var en utbredt oppfatning i Arbeiderpartiet at det offentlige måtte få innflytelse i styringen av forsikringsselskapene. Programmet forpliktet likevel ikke partiet til å arbeide for dette, men til å sette i gang en utredning av næringens framtid og starte en modernisering av forsikringslovgivningen.

1981: "Vi har gjort noko med kredittinstitusjonane"

Arbeiderpartiets landsmøte i 1979 (6. – 9.5.79) brakte ikke noe nytt i vår sammenheng, først i 1981 skulle det vedtas nytt prinsipp- og arbeidsprogram.

---

⁴⁵⁵ *Landsmøtehefte nr. 2*, Innsendte forslag til arbeidsprogram 1977 - 81, uklassifisert i AAB, forslag A 167, s. 25.

⁴⁵⁶ Samme sted, forslag A 168, s. 25.

⁴⁵⁷ *Protokoll over forhandlingene på DNAs ordinære landsmøte 8. - 11.5.1977*, Oslo 1977, Aktietrykkeriet, s. 230. AB 329 (481) 15 n 82La/1977.

⁴⁵⁸ Samme sted, s. 230f.

På landsmøtet i 1981 innledet nestleder i partiet, Einar Førde⁴⁵⁹, til debatt om nytt prinsippprogram med å si at møtet kanskje registrerte "...at dette er den første programdebatten i partiets historie der vi ikkje har ein debatt om kva vi skal gjere med kredittinstitusjonane"⁴⁶⁰. Årsaka til dette er den heilt enkle: Vi har gjort noko med kredittinstitusjonane."⁴⁶¹ Prinsippprogrammet fikk dermed ingen formuleringer som berørte forsikring.

I Arbeidsprogrammet for årene 1982 – 85 kom det imidlertid inn et punkt om at "...utredningen av forsikringsvesenet må ta sikte på å utvikle en organisasjonsform som er i bedre samsvar med den samfunnsmessige betydning forsikringsvirksomheten har å ivareta."⁴⁶² Dette må kunne karakteriseres som en rund formulering – mest satt inn i påvente av resultatet av den utredningen som nå var kommet i gang (se kap. 14).

1985: Siste ord om forsikring

På landsmøtet i 1985 ble arbeidsprogrammet for 1986 – 89 – *Ny vekst for Norge* – vedtatt. I dette programmet kom det inn en relativt fyldig formulering om forsikring under overskriften "Demokratisering av banker og forsikring".⁴⁶³ Punktet innledes med en generell betraktning der det pekes på at særlig livsforsikringsselskapene "...spiller en betydelig rolle i forvaltningen av samfunnets sparemidler." Dette gir en innflytelse som "...må reguleres på en rimelig måte [slik at] demokratiske styreformene som har utviklet seg på en rekke andre samfunnsområder, også må gjelde forsikringsvirksomhet. I denne sammenhengen er det naturlig å fremme tiltak som kan sikre at forsikringstakerne får ivaretatt sine interesser." Det ble videre bemerket at forsikringsselskapenes virksomhet både var av sosial og forretningsmessig karakter, og at lovgivning og tilsyn burde "...fremme en tilfredsstillende balanse mellom disse to sidene av forsikringsvirksomheten." Det ble også tatt til orde for å motvirke tendensene til konsentrasjon i norsk forsikring slik det var reell konkurranse i markedet. Ut fra dette ble det stilt opp to mål: "Demokratisere styringsformene i forsikringsselskapene [og] gjøre nye fusjoner innen forsikringsvirksomheten avhengig av myndighetenes tillatelse."

---

⁴⁵⁹ Einar Førde (1943 – 2004) var sentralstyremedlem i Arbeiderpartiet 1965 -1981, stortingsrepresentant 1969-1989, kirke- og utdanningsminister 1979-1981 og nestleder i Arbeiderpartiet 1981-1989.

⁴⁶⁰ Påstanden er ikke helt korrekt – på de første landsmøtene var kredittinstitusjonene ikke oppe til debatt.

⁴⁶¹ *Protokoll over forhandlingene på DNAs ordinære landsmøte 2. – 5.4.1981*, Oslo 1981, DNAs hustrykkeri, s. 61. AB 329 (481) 15 n 82La/1981.

⁴⁶² Arbeidsprogram 1982 – 85, s.54f.

⁴⁶³ *Ny vekst for Norge*, arbeidsprogram for 1986 – 89, s. 38: Demokratisering av banker og forsikring. (AB 329 (481) 15 N 81pr/1985).

I senere Arbeiderpartiets senere prinsipp- og arbeidsprogrammer er forsikringsnæringen ikke nevnt.

Utfordring fra venstre – SF og SV

I 1961 ble en rekke personer ekskludert fra Arbeiderpartiet. De stiftet kort etter et nytt politisk parti – *Sosialistisk Folkeparti (SF)*. Bakgrunnen var uenighet innen Arbeiderpartiet om sikkerhetspolitikken, særlig knyttet til spørsmål om atomvåpen og Norges medlemskap i NATO. Motstanden mot dette var særlig sentrert om ukeavisen *Orientering* som ble startet opp i 1952 med Sigurd Evensmo som redaktør og Finn Gustavsen som redaksjonssekretær⁴⁶⁴. Virksomheten i kretsen rundt *Orientering* ble ansett som fraksjonsvirksomhet av Arbeiderpartiets ledelse. Partiets vedtekter tillot ikke dette, og landsmøtet i 1959 ga klarsignal til eksklusjon av medlemmene av denne kretsen, men dette ble først utført våren 1961.

SF gikk til valg i 1961 med Knut Løfsnes som partileder, og fikk inn to mandater⁴⁶⁵. Partiets programerklæring var preget av at det var uenighet om utenrikspolitikk som i første rekke hadde ført til splittelsen mellom SF og Arbeiderpartiet, men det plasserte seg også på andre punkter til venstre for Arbeiderpartiet. I programerklæringen ble det slått fast at partiets mål var "...et sosialistisk Norge der produksjonsmidlene og produksjonsresultatene er hele folkets eie [og] det første skritt må være overføring av banker, forsikringsselskaper og andre kredittinstitusjoner til samfunnseie."⁴⁶⁶ Både ved å gå inn for en bred sosialisering og å plassere sosialisering av finansnæringen både som et første og et nødvendig ledd i denne prosessen, grep SF her tilbake til tanker helt fra Arbeiderpartiets og LOs sosialiseringskomité fra 1919 (se kap. 2). Dette gjentas i prinsippprogrammet fra 1962 der det ble fastslått at "...den første og vesentligste betingelse for overgang til sosialistisk planøkonomi er overføringen av de private finansieringsinstitusjonene til offentlig eie."⁴⁶⁷ I valgprogrammene for 1965 og 1969 ble overføring av banker og forsikringsvesen til "samfunnseie" satt opp som et "dagsaktuelt krav". "Samfunnseie" ble i neste setning definert som at selskapene skulle få sine "budsjetter og sin utlånsvirksomhet fastlagt av Storting, kommunestyre og andre demokratiske organer."⁴⁶⁸ Dette måtte bety at man også så på kommuner som aktuelle eiere av finansinstitusjoner, ikke bare staten. Muligens var det tenkt ulike løsninger for store landsomfattende

---

⁴⁶⁴ Gustavsen ble redaktør i 1959.

⁴⁶⁵ Finn Gustavsen fra Oslo og Asbjørn Holm fra Nordland.

⁴⁶⁶ Alle programsitater er hentet fra Vi vil..! Norske partiprogrammer 1884 – 2001, CD-ROM fra Institutt for samfunnsforskning, 2001. Dette er fra SF's programerklæring fra 1961.

⁴⁶⁷ SF's prinsippprogram fra 1962.

⁴⁶⁸ SF's valgprogram 1969 – avsnitt om økonomisk politikk.

bankene og forsikringsselskapene og mindre lokale sparebanker og gjensidige brannkasser.

Striden om medlemskap i EF i 1972 førte til ytterligere splid i Arbeiderpartiet, og 12.4.1973 stiftet SF, AIK (Arbeidernes Informasjonskomité mot medlemskap i EF)⁴⁶⁹, Norges Kommunistiske Parti (NKP) og partiløse sosialister sammen *Sosialistisk Valgforbund* (SV). SV stilte til valg med et program med ”tradisjonelle” sosialistiske merkesaker som nei til NATO, industrielt demokrati og ikke minst sosialisering av bank og kredittvesenet. Det siste krevde SV gjennomført straks – i stedet for ”...utredninger om overgang til ’samfunnsinstitusjoner’”.⁴⁷⁰

SV gjorde et meget godt valg, og fikk inn 16 mandater på Stortinget, mens Arbeiderpartiet fikk 64. Samtidig startet utviklingen av SV til et parti med navnet *Sosialistisk Venstreparti*. Det ble en realitet på samlingskongressen i 1975, men det skulle vise seg at NKP sprakk i to fraksjoner – den ene gikk inn i SV, blant dem partilederen Reidar T. Larsen, mens en annen fløy førte NKP videre ledet av Martin Gunnar Knudsen.

Sosialistisk Venstreparti gikk i samtlige program fram til og med 1989 inn for å sosialisere banker og kredittinstitusjoner. Fra 1975 ble begrepet *nasjonalisering* brukt i stedet – uten at dette så ut til å endre realiteten i programforslagene – hovedpoenget var at ”...bank- og kredittvesen skal overtas av samfunnet.”⁴⁷¹ Begrepet ”bank- og kredittvesen” ble brukt uten at det ble presisert om dette omfattet forsikring, men en noe fyldigere formulering i 1985 tyder på at forsikring var med i dette begrepet. Formuleringen var også her at ”bank- og kredittvesenet” skal overtas av samfunnet, men i neste setning ble det presisert at ”Staten overtar de landsomfattende bankene og forsikringsselskapene (kursivert her).”⁴⁷² At dette også stod i et avsnitt med tittel ”Bank og kredittvesen”, styrker denne antakelsen.

Begrunnelsen for kravet om sosialisering var hele tida at dette ville være et viktig skritt mot et sosialistisk samfunn ved at finanskapitalen ble fratatt sin maktposisjon, og at det ville gjøre det mulig å styre kreditten dit den kunne gjøre best samfunnsmessig nytte. For å oppnå dette var det etter SVs mening ikke nok med ”statlig styringsrett”. Styringsretten var en nødvendig, men ikke tilstrekkelig forutsetning. Erfaringene fra 70- og 80-tallet hadde vist at ”...politisk styring uten statlig eierskap i store deler av bank og kredittvesenet var umulig å gjennomføre.”⁴⁷³

---

⁴⁶⁹ AIK oppstod som opposisjonsgruppe innen Det norske Arbeiderparti under EF-kampen. AIK ble startet i januar 1972 på initiativ fra Norsk Arbeidsmandsforbund, Norsk Grafisk Forbund og AUF.

⁴⁷⁰ SVs valgprogram 1973.

⁴⁷¹ SVs valgprogram 1989.

⁴⁷² SVs valgprogram 1985, pkt. 3.2. Bank og kredittvesenet.

⁴⁷³ SVs prinsippprogram 1995 i avsnitt om *Økonomiske styreredsaker*.

Oppsummering

I perioden fra 1945 til midten av 1980-tallet gjennomgikk Arbeiderpartiets forsikringspolitikk en betydelig utvikling – grovt sett fra å forberede sosialisering og statsdrift til å legge vekt på å sikre konkurransen i et marked med private aktører fra inn- og utland.

Allerede i *Fellesprogrammet* var det tatt inn et punkt om utredning av statsovertakelse av de store forsikringsselskapene. I sitt første arbeidsprogram etter okkupasjonen, førte Arbeiderpartiet dette videre med en post om utredning av ”samfunnets overtaking av bank- og forsikringsvesen.” Dette ble fulgt opp med konkrete tiltak. For bankenes del satte partiets landsstyre ned et utvalg med bl.a. Anders Frihagen, Mons Lid⁴⁷⁴ og Erik Brofoss⁴⁷⁵ som medlemmer. For forsikringsnæringens del ble fokus satt på livsforsikring, og i 1947 ble det nedsatt en bredt sammensatt komité som skulle vurdere den videre organisering av næringen. Statsdrift var ett av de alternativene komiteen skulle ta stilling til.

Mot slutten av 1940-tallet svekkes sosialisering som alternativ for finansnæringene. Komiteen som vurderte banknæringen, kom fram til at denne næringen var ”...et av de områder det etter hvert er nødvendig å få under samfunnsmessig kontroll”, og vurderte sosialisering som et alternativ, men skjøt dette ut i tid ved å vise til at det først var behov for grundige utredninger. I realiteten avskrev den sosialisering som alternativ.⁴⁷⁶ Livsforsikringskomiteen la fram sin innstilling først i 1953, men allerede i 1949 var det klart at den ikke ville gå inn for sosialisering av forsikringsnæringen.

Landsmøtet i 1949 markerte et skille i dette og mange andre spørsmål. På dette møtet ble partiets prinsippprogram endret på en rekke punkter, og vi kan se begynnelsen på politikken som skulle prege de neste tiårene – satsing på økonomisk vekst og full sysselsetting og en blandingsøkonomi med et visst statlig innslag i industrien og samarbeid med eierinteressene i næringslivet. Sosialisering passet ikke inn i dette bildet, men som vi har sett, ga man ikke opp selve begrepet, men forsøkte å gi det et nytt innhold ved å presisere at overføring av produksjonsmidlene ikke var nødvendig, i stedet ble en utvidelse av demokratiet til også å omfatte

---

⁴⁷⁴ Mons Lid (1896 – 1967) – stortingsrepresentant 1945 – 49, senere fylkesmann i Hordaland. Finansminister 1955 – 56.

⁴⁷⁵ Erik Brofoss (1908 – 79) – Jurist og økonom. Finansminister 1945 – 47, handelsminister 1947 – 54 og deretter sentralbanksjef fram 1970.

⁴⁷⁶ Konklusjoner fra *Bankvesenet i Norge: Innstilling fra en av Sentralstyret nedsatt komité*. Her referert fra Knutsen, Sverre, Lange, Even og Nordvik, Helge W.: *Mellom næringsliv og politikk. Kreditkassen i vekst og kriser 1918 – 1998*, Oslo 1998: Universitetsforlaget, s. 163 og 477 (fotnotene 1 og 2 til kapittel VI).

økonomisk virksomhet det viktigste ved å sikre offentlig innflytelse gjennom representanter i styrende organer, og medbestemmelsesrett for de ansatte.

Likevel var det fortsatt noen næringer der partiet mente at statsdrift var det beste – bl.a. bank og forsikring. Haakon Lie nevnte disse sin tale på landsmøtet i 1949, og i programmet ble det vedtatt å fortsette utredning av ”samfunnets overtakelse” av disse to næringene. Men det var tydelig ulike syn på dette spørsmålet i partiet. Nestformannen og partisekretæren talte for sosialisering, mens det i et notat om livsforsikring i Norge som var en del av landsmøtedokumentene i 1949, ble argumentert mot sosialisering og i stedet fremmet et konkret forslag om å omdanne alle livselskaper til gjensidige. Landsmøtet valgte en mellomløsning – videre utredning av spørsmålet om statsdrift.

Motsetningene fortsatte på landsmøtet i 1953. Her kom for så vidt en avklaring både for bankenes del, der partiet gikk inn for offentlig oppnevnte representanter i styrende organer, og for forsikring, der løsningen ble at alle livselskaper skulle bli gjensidige. Men samme år nedsatte Sentralstyret en sosialiseringskomité som skulle ta opp dette spørsmålet i hele sin bredde. Først da denne komiteen i sin endelige innstilling i 1959 avskrev sosialisering som et aktuelt alternativ, var debatten om dette tilsynelatende over.

Solisiseringskomiteens arbeid ble nok først og fremst satt i gang av hensyn til debatten innad i partiet og for å avrunde denne på en demokratisk måte. På det praktiske plan var man lenge før 1959 kommet inn i en annen fase i forholdet til finansnæringen. Denne var preget av samarbeidet om finanspolitikken i *Samarbeidsnemnda* som ble etablert i 1951, og der livsforsikringselskapene var representert fra 1955. Nemnda passet inn i det mønster for samarbeid mellom de politiske myndigheter og næringslivet supplert med offentlig kontroll av virksomhetene som utviklet seg etter 1949 og avløste planene om sosialisering. Dette samarbeidet fungerte fram til 1965 da en *Lov om adgang til regulering av penge- og kredittforholdene* ble vedtatt. Denne loven ga myndighetene store muligheter til å gripe regulerende inn i virksomheten til banker og livsforsikringselskaper. Bankene hevdet at dette gjorde fortsatt samarbeid i Nemnda meningsløst, og gikk ut av Nemnda som da ble nedlagt.

Selv om loven ga myndighetene stor grad av kontroll over finansinstitusjonene, orienterte Arbeiderpartiet seg mot slutten av 1960-tallet igjen i retning av en ”regulerings- og fullmaktslinje” overfor disse institusjonene.⁴⁷⁷

Dette kom klart fram på landsmøtet i 1969 – både i nestleder Reiulf Steens innledning til programdebatten, i selve debatten og i

---

⁴⁷⁷ Bull, Edvard, Kokkvoll, Arne og Sverdrup, Jakob (red.): *Arbeiderbevegelsen i Norge*, bd. 5: Bergh, Trond: *Storhetstid 1945 – 65*. Oslo 1987: Tiden Norsk Forlag, s. 382.

programvedtakene. I prinsippprogrammet ble det igjen satt opp som mål at samfunnet "etter hvert" skulle overta banker og kredittinstitusjoner. For bankenes del var dette begynnelsen på en utvikling som førte fram til demokratiseringen i 1977 da representantskapets rolle i styringen av bankene ble styrket på bekostning av generalforsamling og styre samtidig som offentlig oppnevnte medlemmer kom inn og fikk flertallet i representantskapene sammen med representanter for de ansatte.

For forsikring så det ut til at utviklingen skulle gå samme vei. I 1973 programfestet Arbeiderpartiet at halvparten av medlemmene i selskapenes representantskap skulle oppnevnes av Stortinget. Imidlertid skjedde det ikke mer de neste årene. Årsaken var dels at oppmerksomheten var konsentrert om demokratiseringen av bankene og den sterke politiske strid den førte til. Men det var også av betydning at partiet i 1973 programfestet at man ved fusjoner skulle prøve å bygge opp et sterkt "demokratisk" alternativ til de private selskapene med Samvirke som "kjerne."

Selv om dette forsøket mislyktes, var det ved neste korsvei ikke flertall for å gjennomføre en demokratisering av forsikringsselskapene etter samme modell som for bankene. I stedet ble det programfestet en ny utredning av "næringens framtid." Denne kom i gang sent i 1978 og var først ferdig i 1983. På dette tidspunkt hadde den politiske virkelighet endret seg. Høyre hadde dannet regjering med Kåre Willoch som statsminister, og denne hadde satt i gang en betydelig deregulering på mange områder i samfunnet, også finansnæringen.⁴⁷⁸ Også Arbeiderpartiet endret i disse årene sin pris- og konkurransepolitikk – fra vekt på regulering til tiltak for å fremme konkurranse. Dette kom klart til uttrykk i 1985 da forsikringsnæringen for siste gang ble debattert på et landsmøte. Her ser vi klare linjeskift i synet på konkurranse og konsentrasjon i markedet. Tidligere hadde partiet gitt uttrykk for at sosialisering var viktig for å eliminere unødig konkurranse mellom selskapene som økte kostnadene og førte til dyrere forsikringer. I 1985 var det derimot blitt viktig for partiet å sikre reell konkurranse i forsikringsmarkedet. Nå hadde konkurransen i forsikring økt betraktelig tidligere på 80-tallet, først og fremst ved at de to kartellene *Skadeforsikrings-selskapenes forening* (SKAFOR) og *De norske Livsforsikringsselskapers Forening* ble oppløst i 1983 - 86⁴⁷⁹, men samtidig var det en økende tendens til konsentrasjon i næringen. Tidligere hadde Arbeiderpartiet hevdet at det

---

⁴⁷⁸ Den endret bl.a. fordelingen mellom folkevalgte og aksjonærvalgte medlemmer i representantskapet slik at aksjonærene igjen fikk flertall. Ordningen med folkevalgte i bankenes representantskap ble avvirket av Jan P. Syses koalisjonsregjering i 1990.

⁴⁷⁹ Samarbeidet i begge foreninger var basert på et unntak fra prislovens forbud mot horisontalt prissamarbeid som ble gitt i 1960. Unntaket ble opphevet i 1983. Espeli, Harald: *Private konkurransereguleringer innfor forsikringsnæringen i Norge 1900-1985 og myndighetenes holdning til disse*. I serien *Det nye pengesamfunnet*, rapport nr. 70, Oslo 1995: Norges Forskningsråd.

var for mange selskaper på markedet, men i 1985 var situasjonen den motsatte – man var bekymret for at det var i ferd med å bli for få. Selv om antallet selskaper fortsatt var høyt, 144 skadeforsikringsselskaper og 11 livsforsikringsselskaper, var de aller fleste svært små, og de store var i ferd med å få en dominerende posisjon.⁴⁸⁰ Det lå også i kortene at nye fusjoner ville komme.⁴⁸¹ Det er på denne bakgrunn vi må se Arbeiderpartiets programposter om konkurranse og å bremse fusjoner. Fokus i de neste årene skulle bli på det siste punktet, men den videre diskusjon om dette faller utenfor denne rapportens rammer.

En inndeling i faser i utviklingen i Arbeiderpartiets holdning til finansnæringen, kan etter dette forsøksvis være at vi først har en periode fra 1945 til ca 1953/55 der det skjer en utvikling fra ønske om sosialisering til vekt på samarbeid, deretter en samarbeidsperiode på basis av arbeidet i Samarbeidsnemnda fra 1951/55 – 1965. Denne avløses en ny periode med utvikling av sterkere kontroll i form demokratisering og deprivatisering, som for bankene kulminerer med demokratiseringen i 1977, mens den for forsikring ender med en ny offentlig utredning i 1978. Dette bildet forstyrres av at Jaglands forslag om demokratisering av forsikringsnæringen etter mønster av bankene på landsmøtet i 1977 fikk 100 av 245 avgitte stemmer, og av de relativt mange innsendte forslag til landsmøtene om sosialisering av forsikringsnæringen. Det viser at det i partiet fortsatt var krefter som så sosialisering som et aktuelt alternativ også mot slutten av 1970-tallet.

Dette siste forholdet vil være av betydning når vi de neste kapitlene skal se på hvordan programvedtakene ble fulgt opp i praktisk politikk, og hvordan forsikringsnæringen møtte de utfordringene dette stilte den overfor.

---

⁴⁸⁰ I 1987 hadde de 5 største skadeforsikringsselskapene en markedsandel på 85 %. Opplysninger fra: Lange, Even: *Konkurranse og samarbeid – strukturendringer i norsk forsikring 1960-1990*, Norges Forskningsråd 1996, tabell 3 og 4, s.8.

⁴⁸¹ Samme sted, s. 21.

Kapittel 11: Livsforsikringskomiteen av 1947

Spørsmålet om sosialisering ble tatt opp på ny i forsikringsnæringens organisasjoner overraskende kort tid etter frigjøringen. Allerede 4.7.1945 skrev De norske Livsforsikringsselskapers Forening til Norske Forsikringsselskapers Forbund og foreslo at de to organisasjonene skulle innlede et samarbeid i anledning av "... det arbeid som er iverksatt i forbindelse med sosialisering av forsikringsvesenet."⁴⁸² I brevet vises det til at Justisdepartementet hadde nedsatt en "rasjonaliseringskomité" som bl.a. kunne diskutere sosialiseringstiltak. Arbeidsutvalget i Forsikringsforbundets styre tok saken opp i møte 16.7.1945. Diskusjonen på dette møtet gjaldt i første rekke skadeforsikringsselskapene, men det var enighet om å samarbeide med Livforeningen, og at de to organisasjonene skulle holde hverandre orientert om utviklingen.

Hva var årsakene til at dette spørsmålet kom opp så vidt raskt etter frigjøringen? I Livforeningen og Norske Forsikringsselskapers Forbund ble det i tillegg til komiteen i Justisdepartementet vist til "Arbeiderpartiets program" uten at dette spesifiseres nærmere. Arbeiderpartiet hadde på dette tidspunkt ennå ikke avholdt sitt første landsmøte etter okkupasjonen⁴⁸³, og dermed hadde det heller ikke vedtatt noe nytt program. Heller ikke i overgangsprogrammet som Arbeiderpartiets landsstyre vedtok 28. – 29. mai 1945, var sosialisering eller nasjonalisering nevnt.⁴⁸⁴ Ut fra dette må vi anta at det var Arbeiderpartiets arbeidsprogram fra 1939 det ble siktet til. Her het det som vi har sett (kap. 3), at "Forsikringsvirksomheten samles under enhetlig ledelse og sterkere statskontroll, særlig i skadeforsikringen."

I tillegg til Arbeiderpartiets holdning kunne et blick utover Norges grenser på den politiske utviklingen i Europa gi grunn til ytterligere uro innen forsikringsnæringen. Vi har allerede sett (kap. 9) at det svenske sosialdemokratiske partiet i sitt etterkrigsprogram gikk inn for sosialisering av forsikringsnæringen, og at forslag om flere utredninger om gjennomføringen av dette ble lagt fram i *Riksdagen* tidlig i 1945. I Finland var et forslag om å sosialisere trafikkforsikringen til behandling.⁴⁸⁵ Labour i Storbritannia hadde sosialisering av forsikringsnæringen i partiprogrammet fram til 1949, riktignok uten at det ble tatt skritt for å gjennomføre dette tiltaket da

---

⁴⁸² Referat fra møte nr. 326, 3.7.1945, Storebrands historiske arkiv nr. 133 Iduns arkiv: Direktørforeningsmøter 1944 – 49.

⁴⁸³ Dette fant sted 31.8 – 2.9.1945.

⁴⁸⁴ *Arbeid for alle* – trykket av Arbeidernes Aktietrykkeri, Oslo. AAB 329 (481) 15.

⁴⁸⁵ Brev fra *Svenska Försäkringsbolagens Riksförbund* av 8.10.46 til Norske Forsikringsselskapers Forbund. RA PA 1187 Norges Forsikringsforbund, Ff Sosialiseringsspørsmål – 0097. Mappe 67: Sosialisering – korrespondanse. Forslaget ble ikke gjennomført.

partiet hadde regjeringsmakten i de første etterkrigsårene.⁴⁸⁶ I Frankrike ble de 34 største forsikringselskapene overtatt av Staten i 1946.⁴⁸⁷

Fokus på skadeforsikring

Samlet sett kan man forstå at Arbeiderpartiets programformuleringer fra 1939 sammen med forslagene og debatten om sosialisering i andre land, spesielt i Sverige, og at en komité i Justisdepartementet angivelig arbeidet med problemstillingen, kunne gi grunn til uro for at liknende forslag ville bli reist i Norge. For å være beredt til argumentere mot et forslag om sosialisering også i Norge innhentet De norske Livsforsikringselskapers Forening og Norske Forsikringselskapers Forbund opplysninger og dokumenter fra flere land, i første rekke fra Sverige. I direktivet for utredningen av forsikringsnæringen som den svenske regjeringen satte i verk i november 1945, fant Forsikringsforbundets arbeidsutvalg fram til i alt 6 ankepunkter mot driften av den svenske forsikringsnæringen. Kort referert var det følgende: Forsikringstakerne hadde ikke innflytelse på ledelsen av forsikringsaksjeselskapene, selskapenes fortjeneste og kostnader var for høye, forsikringstakerne fikk ikke del i overskuddet, premietariffene ble fastsatt av tariffforeninger slik at "...virksomheten får en monopolartet karakter", akkvisisjonen var kostbar og forsikringstakerne eller samfunnet hadde ikke hadde tilstrekkelig innflytelse på selskapenes kapitalplasseringer. På bakgrunn av Arbeiderpartiets program fra 1939 og debatten rett før okkupasjonen antok Forsikringsforbundet at eventuelle sosialiseringforslag i første omgang ville dreie seg om skadeforsikring. Man regnet med at ankepunktene mot den svenske forsikringsnæringen også kunne bli lagt til grunn for et sosialiseringframstøt mot norsk forsikring, og i et brev til de øvrige forsikringsorganisasjonene, CEFOR, Brandtariff-Foreningen og Autotariff-Foreningen⁴⁸⁸, av 21.7.1945 ba Forbundet organisasjonene nøye vurdere disse punktene, og komme med forslag til "...nødvendige reformer for derigjennem å avskjære mulig senere ankepunkter." Dersom organisasjonen mente at ankepunktene var ubegrunnede, skulle de tilbakevises med "...saklig begrunnede argumenter underbygget med statistisk materiale så langt sådant lar seg fremskaffe." Basert på den bransjevise gjennomgangen av ankepunktene ville Forbundet så sette sammen en felles uttalelse. Formålet med dette arbeidet var å forberede "...materiale som has for hånden skulle spørsmålet bli aktuelt."⁴⁸⁹

⁴⁸⁶ 1945 – 51, statsminister Clement Attlee.

⁴⁸⁷ Gjennomført i henhold til lov av 25.4.1946. Kilde: Hasler, Kurt: *Socialisering inom försäkringsbranschen*, Nordisk Forsikringstidsskrift nr. 1949, s. 1.

⁴⁸⁸ For mer om disse foreningene, se kap. 1.

⁴⁸⁹ Brev av 21.7.1945 til de nevnte organisasjonene. RA PA 1187 Norges Forsikringsforbund, Ff Sosialiseringsspørsmål – 0097. Mappe 67: Sosialisering – korrespondanse.

I løpet av høsten hadde alle foreninger begynt arbeidet med å gå gjennom listen med ankepunkter. Lengst kom arbeidet i Brandtariff-Foreningen som 4.4.1946 hadde klar et PM på hele 32 sider.⁴⁹⁰ Foreningen hadde vurdert samtlige ankepunkter – og avviste så å si alle. Forsikrings-takerne hadde etter Brandtariff-Foreningens mening innflytelse på ledelsen av selskapene gjennom aksjeloven, tilsynsloven og forsikringsavtaleloven. Selv om skadeforsikringskundene ikke direkte fikk del av selskapenes overskudd, nøt de godt av det ved at premiene ble lavere. Man ville heller ikke være med på at tarifforeningen hadde noe monopol – tvert om, det var hard konkurranse mellom foreningens medlemmer og Norges Brannkasse og de ca 300 lokale gjensidige selskapene. Videre var det inngått avtaler om begrensning av antallet agenter for å holde kostnadene nede. Til sist ble det påpekt at selskapenes kapitalplasseringer skulle sikre at selskapene kunne innfri sine forpliktelser. Midlene ble derfor i første rekke plassert i lett omsettelige papirer, og det var umulig å gi kundene direkte innflytelse på disse plasseringene.

Bare på ett punkt var ikke foreningen helt kategorisk – det gjaldt spørsmålet om kostnadene og premiene var for høye. De pekte på at premien måtte legges til ”den sikre side”, dvs. noe høyere enn nødvendig ut fra en strengt statistisk vurdering, med tanke på år med uventet mange skader, men innrømmet samtidig at skadeprosenten for brannforsikring i årene 1916 - 43 hadde vært 57, og at omkostningene var oppe i 30 – 40 % av premien. Tariff-foreningen mente at dette viste at premien for i alle fall private forsikringer i byene kunne settes ned, og at det var viktig å arbeide ”alvorlig” for å begrense utgiftene, spesielt til akkvisisjonen, ved å redusere antall agenter og ”...treffe effektive forholdsregler for å begrense overførselen av forsikringer fra et selskap til et annet.” Videre ville Foreningen arbeide for å redusere antallet selskaper ved å henstille til frivillige sammenslutninger. Disse tiltakene burde settes i verk straks dersom man ville unngå at ”selskapenes gode vilje til å rette på tingene” ble trukket i tvil.

Disse anbefalingene viser at i alle fall Brandtariff-Foreningen tok situasjonen på alvor, og mente at det var nødvendig med en rekke tiltak for å stå sterkere når og om spørsmålet om sosialisering igjen skulle bli aktuelt.

Det var, som tidligere nevnt, meningen at alle foreningene skulle utarbeide tilsvarende PM, som Forsikringsforbundet så skulle sammenfatte. I Forsikringsforbundets arkiv finnes bare PM’et fra Brandtariff-Foreningen, og ingen oppsummering eller felles uttalelse. Årsaken til at dette arbeidet øyensynlig ikke ble fullført, var at den politiske utviklingen snart skulle gjøre det unødvendig. Forbundets antakelse om at søkelyset som i 1939 ville bli satt på skadeforsikring, viste seg å ikke være korrekt. Allerede i mai 1946 kom det klare signaler om at regjeringen Gerhardsen derimot vurderte

---

⁴⁹⁰ RA PA 1187 Norges Forsikringsforbund, Ff Sosialiseringsspørsmål – 0097. Mappe 67: Sosialisering – korrespondanse.

spørsmålet om statsovertakelse av livsforsikringsnæringen. Det første varsel om hva som skulle komme, fikk næringen i mai 1946 da sosialminister Sven Oftedal gjestet LOs kongress. I sin tale til kongressen pekte han på at livsforsikringselskapene hadde søkt om statsstøtte fordi rentesenkingen hadde redusert selskapene inntekter sterkt. Oftedal var positiv til å gi slik støtte fordi "...forsikringsvesenet fyller en viktig sosial oppgave. Den form for sparing som her foregår, er samfunnsmessig viktig." På den annen side viste han til at om staten skulle gi støtte, måtte den også gå næringen etter i sømmene – noe skurret, mente han "...når disse 14 selskaper har 200 funksjonærer og 16 000 agenter." Han reiste spørsmålet om ikke staten burde overta virksomheten, og i første omgang varslet han at det ville bli satt ned et utvalg, og når utredningen fra dette forelå, fikk man "... ta stilling til hva som er nødvendig og riktig."⁴⁹¹

Referatet fra talen ble behandlet på Livforeningens møte allerede dagen etter at det hadde stått i avisen, 15. mai 1946. Foreningens styre mente utspillet var uheldig fordi det egentlig var Forsikringsrådet som hadde tatt problemet med de lave rentene opp med myndighetene, men de mente at det ikke var formålstjenlig å gå ut i pressen for å korrigere dette fordi "...tilliten ute blant folk er best tjent med at det ikke igangsettes noen avispolemik om de påtenkte støttetiltak, i det dette lett fører til misforståelser og feilaktige opplysninger."⁴⁹²

Oftedals varsel om at et utvalg var under forberedelse, ble fulgt opp samme høst. I møte i Livforeningen 25.9.1946 ble det opplyst at ekspedisjonssjefen i Sosialdepartementet hadde varslet at "...det offentlige akter å nedsette en kommisjon til undersøkelse av spørsmålet om *sosialisering* (uthevet her) av forsikringsvirksomheten." Styrets medlemmer ble bedt om å tenke på hvem som burde sitte i et slikt utvalg⁴⁹³, og på neste møte ble direktør Fredrik Lange-Nielsen i Norske Liv, som også var varaformann i Livforeningen, utpekt som næringens representant i kommisjonen.⁴⁹⁴

Livsforsikringskomiteen oppnevnes

Livsforsikringskomiteen av 1947, eller Livkomiteen som vi ofte vil kalle den her, ble oppnevnt ved kongelig resolusjon 7. februar 1947. Komiteens innstilling ble svært avgjørende for utviklingen av norsk livsforsikring i årene etter okkupasjonen. Den la fram viktige forslag til endringer i

---

⁴⁹¹ Talen ble referert i *Arbeiderbladet* for 14.5.1946 – s. 5. Mikrofilm i AAB.

⁴⁹² Referat fra møte nr. 348, 15.5.1946, Storebrands historiske senter, Iduns arkiv, 133: Direktørforeningsmøter 1944 – 49.

⁴⁹³ Referat fra møte nr. 355, 25.9.1946, Storebrands historiske senter, Iduns arkiv, 133: Direktørforeningsmøter 1944 – 49.

⁴⁹⁴ Referat fra møte nr. 356, 7.10.1946, Storebrands historiske senter, Iduns arkiv, 133: Direktørforeningsmøter 1944 – 49.

næringens rammebetingelser, og vurderte nøye om det var grunnlag for å sosialisere den. Nedenfor skal vi se nærmere på komiteens konklusjoner og forslag, hvilken rolle forsikringsnæringens organisasjoner spilte i denne sammenheng og samspillet mellom komiteens arbeid og den generelle politiske utviklingen.

Sosialdepartementets foredrag til oppnevningen av komiteen ble innledet med en oversikt over livsforsikringsnæringen og det offentlige tilsynet med den. Departementets viste til at tilsynet med virksomheten først og fremst var innrettet mot å sikre at selskapenes kontrakter ble inngått på rimelige vilkår og forsvarlig grunnlag, og at kapitalen ble forvaltet på en tryggende måte, men tilføyde at det ikke var "...gitt at den samfundsmessige interesse i ordningen av og kontrollen med livsforsikringsvirksomheten [ved dette] er uttømt."⁴⁹⁵

Departementet tok deretter opp et for så vidt gammelt argument for sosialisering av forsikringsnæringen: Det tilsynelatende svært høye antall selgere, i foredraget anslått til 16 – 17 000. Det ble stilt spørsmålsteget ved om dette var "...en samfundsmessig rasjonell måte å ordne virksomheten på [...] i en tid hvor det er mangel på arbeidskraft", spesielt all den stund vilkår og premier var de samme i alle selskaper, slik at det var "...omtrent likegyldig hvilket selskap en tegner forsikring i." Departementet var også inne på spørsmålet om ikke splittingen i 14 selskaper førte til høye administrasjonskostnader som fordyret forsikringene. Et annet, og tilsynelatende viktigere poeng for departementet, var at livsforsikrings-selskapenes kapitalforvaltning gjorde dem til "...en betydelig faktor i samfundets økonomiske liv". Desto viktigere var det at "...selskapenes kapitalforvaltning, investerings- og utlånspolitikk for øvrig innpasses i statens almindelige økonomiske politikk". På dette området alene kunne det "...anføres tungtveiende grunner" for å sosialisere virksomheten.

Komiteen skulle vurdere næringen "...på fritt grunnlag", men departementet pekte likevel på noen alternativer for organiseringen av næringen som det forutsatte ble utredet. Komiteen skulle også utarbeide utkast til nødvendige bestemmelser, dvs. forslag til ny forsikringslov for hvert alternativ den vurderte. Alternativene departementet listet opp, var for det første at livsforsikringsvirksomheten fortsatte i det vesentlige som før, men under forutsetning av at det ble etablert et rasjonelt samarbeid mellom selskapene, for eksempel ved en geografisk eller forsikringsmessig markedsdeling, og at det ble gjennomført rasjonalisering og besparelser i administrasjonsutgiftene i de enkelte selskapene. Om dette alternativet ble valgt, var det også behov for å drøfte utvidelse av den offentlige kontrollen med næringen. Et annet alternativ var å redusere antallet livsforsikringsselskaper, kanskje helt ned til to, for eksempel ett for indivi-

---

⁴⁹⁵ Kopi av foredraget i RA PA 1187 Norges Forsikringsforbund, Ff Sosialiseringsspørsmål – 0097, mappe 67: Sosialisering – korrespondanse.

duelle og ett for kollektive forsikringer. Dersom det var aktuelt med flere selskaper av ”samme art”, burde det i tillegg drøftes om det enkelte selskap skulle få anvist et begrenset arbeidsområde. Det siste alternativet var kortere formulert: ”Livsforsikringsvirksomheten går over til statsdrift.”

Blant medlemmene av utvalget var det representanter for forsikringsnæringen, Forsikringsrådet, de ansatte i forsikring og de politiske partiene.⁴⁹⁶ Som vi ser, er det paralleller mellom dette mandatet og det komiteen som den svenske regjeringen oppnevnte i november 1945, fikk. Det er også interessant at en tanke fra NS’ forsikringsgruppe, å dele opp forsikringsmarkedet etter geografiske skillelinjer, dukket opp igjen (se kap. 8).

En periode med politisk strid – forslagene til pris- og rasjoneringslover

Samme år som Livkomiteen ble oppnevnt, ble det også utpekt en komité som skulle utrede en nye pris- og rasjonaliseringslover. Denne komiteens arbeid skulle få stor betydning for den politiske debatten i Norge de følgende årene. Den ble ledet av og fikk navn etter juristen Gunnar Sjaastad (A)⁴⁹⁷.

En fullmaktlov fra London-regjeringen ga regjeringene i de første etterkrigsårene vide fullmakter til å styre økonomien.⁴⁹⁸ Sjaastad-utvalget la i 1952 fram forslag til nye pris- og rasjonaliseringslover som skulle erstatte disse fullmaktene. Begge forslagene var radikale, og førte til politisk strid. Etter at det var foretatt en del endringer i det opprinnelige forslaget, ble *prisloven* likevel vedtatt og satt i kraft fra 1.1.1954. En viktig årsak til at loven ble innført og priskontrollen dermed fortsatte, var at LO hadde satt kontroll med prisutviklingen som forutsetning for en nødvendig lønnsmoderasjon.

Sjaastad-utvalgets forslag til *rasjonaliseringslov* var vidtgående og ville åpnet for detaljregulering av privat virksomhet, bl.a. i forbindelse med lokalisering av bedrifter, standardisering av varer og tjenester, samarbeid mellom bedrifter, deling av produksjon mellom bedrifter for å fremme spesialisering og tilpasning av forholdet mellom produksjon og behov. Som vi ser, reflekterte departementets foredrag ved oppnevningen av Livkomiteen med flere modeller for organisering av næringen og vekt på

---

⁴⁹⁶ Som nevnt representerte Fr. Lange-Nielsen selskapene, fra Forsikringsrådet kom direktøren Karl Færden, formannen i Forsikringsfunksjonærenes Forbund Otman Koksvik representerte de ansatte, stortingsrepresentantene Ivar Kristian Hognestad og Sjur Lindebrække representerte henholdsvis Arbeiderpartiet og Høyre.

⁴⁹⁷ Gunnars Sjaastad (1902 – 64). Justisminister 1954 – 55 og industriminister 1955 – 59. Stortingsrepresentant fra 1958.

⁴⁹⁸ Dette var den såkalte ”Lex Thaagaard” etter sjefen for Prisdirektoratet – Wilhelm Thaagaard. Etter 1947 snakket man i stedet om ”Lex Brofoss” etter handelsminister Erik Brofoss.

kostnadsreduksjoner for å få prisen på forsikring ned, den politiske situasjonen på dette tidspunkt.

Kritikken fra næringslivet og borgerlige partier mot reguleringene av det økonomiske liv og ikke minst Sjaastad-utvalgets forslag som betydde at denne linjen skulle fortsette, vokste og ble etter hvert svært hard, bl.a. ble det hevdet at loven var en trussel mot den enkeltes frihet og rettigheter. Kritikken gjorde inntrykk både på Arbeiderpartiet og på LO – i et notat het det at "...arbeiderbevegelsen kan ikke leve varig på en slik krigsfot med næringslivet som den vi har i dag." Interesse for rasjonalisering kunne en ikke "...skape gjennom en lov", bare ved samarbeid.⁴⁹⁹ Resultatet ble at statsminister Oskar Torp i trontaledebatten i 1953 opplyste at regjeringen ikke ville legge fram forslag til en rasjonaliseringslov, men i stedet en melding om rasjonaliseringspolitikken og eventuelt foreslå særlover i spesielle situasjoner.⁵⁰⁰

Det var altså i en periode med politisk strid om fortsatt regulering av økonomien Livsforsikringskomiteen utførte sitt utredningsarbeid. Utviklingen gikk i årene fra komiteen ble utpekt i 1947 til den kom med sin innstilling i 1953 fra utpreget sentralregulering gjennom noen år med politisk strid og debatt om i hvilken grad reguleringene skulle bli permanente til en tid med svakere sentral kontroll og mer vekt på samarbeid med næringslivet. Riktignok kom det en prislov, men samtidig ble uttrykt at denne ikke skulle være det eneste virkemiddelet mot for høy prisøkning, tvert om skulle den bare være et "...middel til å dekke de svakheter ved prisme mekanismen som de andre virkemidler ikke kan ta vare på". De andre virkemidlene Brofoss siktet til, skriver Trond Bergh i *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, var finans-, penge- og kredittpolitikken.⁵⁰¹

Med dette som bakteppe vil vi i de neste avsnittene se på utviklingen i arbeidet i Livsforsikringskomiteen og innstillingen den til slutt la fram.

Livforeningen definerer sin rolle

I første møte i De norske Livsforsikringsselskapers Forening etter at oppnevningen var foretatt, 24.2.1947, ble det utpekt en komité som skulle støtte Lange-Nielsen med utredninger og argumenter.⁵⁰² Det ble også diskutert om Livforeningen skulle gå ut i pressen og kommentere statsrådets foredrag i forbindelse med oppnevningen av komiteen. Foreningen valgte en forsiktig linje, medlemmene ønsket "minst mulig uro", og mente at

---

⁴⁹⁹ Sitater fra Bergh, Trond: *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, bind 5: *Storhetstid 1945 – 65*, Oslo 1987: Tiden Norsk Forlag, s. 241.

⁵⁰⁰ Samme sted, s. 242.

⁵⁰¹ Samme sted, s. 233.

⁵⁰² Møte nr. 24.2.1947, Storebrands historiske senter, Iduns arkiv, 133: Direktørforeningsmøter 1944 – 49.

opplysningsvirksomhet utenom pressen til selskapenes egne folk, og ellers gjennom ”personlig korrespondanse, sammenkomster osv [med] med personer som kunne påregnes å få innflytelse på spørsmålet”, ville være mer verdifullt. Noen kampanje mot sosialisering ville ikke være fornuftig, mente styret. Direktør Olav Bøe i Norske Folk begrunnet dette med at man ”...vel kan gå ut fra som et faktum at det innen Arbeiderpartiet slett ikke er noen utbredt oppfatning at man er nødt til å sosialisere livsforsikringsvirksomheten.” Tida skulle vise at hans konklusjon var korrekt, men da komiteen ble oppnevnt, var den litt dristig – tross alt hadde statsråden i sitt innlegg lagt betydelig vekt på argumenter for sosialisering. At ikke alle i næringen delte Bøes optimistiske syn, har vi en indikasjon på i Livforeningens protokoll der alle referanser til Livsforsikringskomiteen er ført opp under overskriften *Sosialiseringsutvalget*.

Bøe fikk sammen med dir. Reidar Holmsen i Gjensidige, dir. O. K. Momyr i Sparetrygden og Foreningens sekretær Kaare Weider i oppgave å trekke opp Livforeningens ”PR-strategi.” I første omgang var Foreningen innstilt på å følge en strategi som kunne sammenfattes med en uttalelse på møtet 24.2: ”...intet ansikt utad” – en sterk kontrast til det svenske *Riksförbundets* sterke vekt på ”propaganda” (se kap. 9 ovenfor). Dette ble imidlertid noe moderert. Holmsen kom relativt snart tilbake med et PM der han mer i detalj trakk opp strategien. Den bygde på to prinsipper: Intet tydet på at ”...staten for enhver pris skal overta livsforsikringsvirksomheten” og ”...kampen for selskapenes eksistens som private foretagender bør i første rekke utkjempes i livsforsikringskomiteen.” Det siste momentet utelukket likevel ikke en viss utadrettet virksomhet fra Foreningens side, og Holmsen foreslo at man satset på å sende saklige opplysninger om virksomheten til avisene, men ikke i ”polemisk form”, stille ”faktiske opplysninger” til rådighet for stortingsrepresentantene, men samtidig gjøre de borgerlige partiers representanter kjent med at selskapene ”...helst ser at oppnevnelser av livsforsikringskomiteen ikke blir utnyttet til politisk propaganda.”⁵⁰³ Alt i alt må dette kunne karakteriseres som en forsiktig strategi, preget av at næringen så relativt positivt både på komiteens mandat og sammensetning, og ville unngå å skape vanskelige situasjoner ved negativ omtale i pressen.

I tråd med dette ble det allerede i mars sendt ut en pressemelding der man forsiktig imøtegikk kritikken mot det store antallet akkvisitører. Den ble trykt bl.a. i *Aftenposten*⁵⁰⁴. Hovedpoenget her var at agentene ikke var noen arbeidskraftreserve fordi de var ”...utelukkende fritidsfolk som har tegnings- og inkassoarbeid ved siden av sitt hovedyrke.” Ganske snart ble det så

---

⁵⁰³ RA PA 0944 De norske Livsforsikringsselskapers Forening, DA-I Lover og forskrifter, forholdet til offentlige myndigheter, skatt, folketrygd – 1a1II Lov om forsikringsvirksomhet, 25.9.1946 – 1951.

⁵⁰⁴ *Aftenposten* 6. mars 1947.

”bestilt” en artikkel med tanke på publisering i *Forsikringstidende*⁵⁰⁵ og internt bruk i selskapene. Denne ble skrevet av souschef Kai Norman, som la spesiell vekt på å avvise kritikken mot antallet agenter. Noe mer kontroversielt var det nok at han minnet om at også NS’ hadde hatt ønske om sosialisering av livsforsikringsselskapene. Artikkelen ble avsluttet i en optimistisk tone: Siden utredningen skulle skje på fritt grunnlag kunne ”... selskapene og hele det forsikringsøkende publikum rolig [...] imøtese utredningen.”

Utover dette gjennomførte Livforeningen i 1949, for øvrig etter mye om og men i styret i forbindelse med kostnadene med dette førte til, en spørreundersøkelse blant publikum om synet på sosialisering av forsikring. 50 % av de spurte holdt på privat drift, 25 % gikk inn for statsdrift – de øvrige hadde ikke gjort seg opp noen mening. Denne undersøkelsen skulle få en viss betydning, bl.a. ble den referert i Livkomiteens innstilling.⁵⁰⁶ Ellers utviste Livforeningen liten *ekstern* aktivitet mens utredningsarbeidet pågikk.

Noe av årsaken var at etter som utredningsarbeidet trakk ut over flere år, tapte det ”nyhetens interesse” og hadde i liten grad pressens oppmerksomhet. *Internt* er det rimelig å anta at Lange-Nielsen regelmessig rapporterte om utviklingen i komiteens arbeid, men det er ikke protokollført at dette ble gjort. I 1947 ble det referert at en intern komité som hadde vurdert sammensetningen av selskapenes styrende organer, hadde levert sin innstilling. Her ble det foreslått at forsikringstakere som ikke var aksjonærer, kunne velges inn i representantskapet. Innstillingen ble ikke brukt overfor Livkomiteen – tvert om ble den stilt i bero i påvente av komiteens innstilling.⁵⁰⁷ I mars 1949 gjenopptok den interne komiteen sitt arbeid⁵⁰⁸, og la samme høst fram en ny innstilling der de foreslo at forsikringstakerne skulle velge halvparten av medlemmene i representantskapet og at de kunne bli representert i styret. I et møte 19.9.1949 ble saken igjen henlagt etter at et sær møte i komiteen der livselskapenes administrerende direktører deltok, hadde vist at det ikke var ”...stemning for å gjøre noen henvendelse til den offentlige livsforsikringskomité.”⁵⁰⁹ Det er tydelig at innstillingen var omstridt, siden

⁵⁰⁵ Tatt inn i *Forsikringstidende* 15.3.1947.

⁵⁰⁶ *Utkast til lov om livsforsikringsvirksomhet m.v.* Innstilling fra livsforsikringskomiteen av 1947, Oslo 1953, s. 119. I resten av dette kapitlet vil vi i fotnotene omtale denne som *Innstillingen*.

⁵⁰⁷ Vedtak i møte nr. 368, 7.5.1947, Storebrands historiske senter, Iduns arkiv, 133: Direktørforeningsmøter 1944 – 49.

⁵⁰⁸ Medlemmer denne gang var adv. Nicolay Bugge, dir. O.K. Momyr (Sparetrygden), dir. A. Horn Rasmussen (Glitne), ass. dir. Kaare Weider (Idun). Referert i møte nr. 396, 7.3.1949, Storebrands historiske senter, Iduns arkiv, 133: Direktørforeningsmøter 1944 – 49.

⁵⁰⁹ Møte nr. 402, 19.9.1949, Storebrands historiske senter, Iduns arkiv, 133: Direktørforeningsmøter 1944 – 49.

samtlig administrerende direktører ble trukket inn i avgjørelsen om den videre behandlingen av den. Vedtaket viser også at lederne i livsforsikringsnæringen ikke ønsket utspill for å påvirke komiteens arbeid – noe som vel var naturlig og korrekt all den stund næringen var representert i komiteen. Dette forklarer også det svært lave antall henvisninger til komiteen i de årene (1947 – 53) den var i arbeid. Livforeningens medlemmer avventet innstillingen og behandlingen av den. Etter hvert kanskje med noe blandede følelser ettersom den politiske utviklingen både i Norge og Sverige på den ene siden gikk i en retning som gjorde at sosialisering ble stadig mindre sannsynlig, mens arbeidet med og forslaget om *Pris- og rasjoneringsloven* (se ovenfor) trakk i en annen retning.

Komiteens innstilling

Komiteen avga sin innstilling 29. april 1953. Den var en omfattende trykksak på 319 tospaltede sider. Komiteen hadde gått nøye gjennom en rekke av de argumentene som hadde vært oppe i forbindelse med diskusjon om sosialisering av forsikringsnæringen, og ”ankepunktene” mot næringen som ved denne og tidligere anledninger hadde vært reist av politikere og presse. Argumentene ble belyst med statistisk materiale, og vurdert i forhold til komiteens mandat. På mange punkter var konklusjonene positive sett fra forsikringsnæringens synspunkt, men på et meget sentralt punkt i forhold til diskusjonen om statsdrift var komiteen kritisk – det gjaldt sammensetningen av de styrende organer i selskapene. Det var da også denne kritikken som ledet fram til det viktigste forslaget i innstillingen – overgang til kun gjensidige selskaper innen livsforsikring. Før vi går nærmere inn på dette, skal vi kort se på komiteens diskusjon av de øvrige ”tradisjonelle” ankepunktene mot næringen.

Kostnader⁵¹⁰

I vurderingen av kostnadene innen livsforsikring pekte komiteen først på en vanlig misforståelse: At differansen mellom selskapenes innkomne premier i ett bestemt år og erstatningsutbetalingene samme år, utgjorde selskapets overskudd. Det man overså var at premiene oftest skulle dekke *både* dødsrisiko *og* oppsparing av midler som skulle utbetales på et avtalt tidspunkt. Selskapene måtte hvert år sette av en del av årets premier for å kunne oppfylle denne delen av avtalen.⁵¹¹

Komiteen fant ikke noe å innvende når det gjaldt selskapenes lønns- og driftsutgifter. Den fastslo at ”...lønningene ligger på et rimelig nivå i

---

⁵¹⁰ *Innstillingen* kap. 7A, s. 69ff.

⁵¹¹ Se også om sammensatt livsforsikring i vedlegg 2.

relasjon til andre næringsgrupper”, og at selskapene utnyttet personale, lokaler, moderne maskiner og utstyr rasjonelt.⁵¹²

Ettersom utredning av spørsmålet om en reduksjon av antallet selskaper ville kunne føre til lavere kostnader i næringen og dermed billigere forsikringer, stod sentralt i komiteens mandat, foretok den også en vurdering av sammenhengen mellom selskapenes kostnader og deres størrelse. Alle selskaper brukte den gang samme grunnlag for beregnede kostnader – det ble fastsatt gjennom Livforeningen. En beregning av forholdet mellom de faktiske kostnader i forhold til de beregnede kostnader viste relativt små variasjoner, som i det vesentlige skyldtes nyttegningskostnadene som ble forholdsvis høyere for de små selskapene.⁵¹³ Basert på dette mente flertallet at om næringen skulle opprettholde samlet forretningsvolum, ville det være lite å vinne på å ha færre selskaper, det ville bare føre til øket kostnadsprosent for selskapene som ble tilbake. Mindretallet hadde et annet syn på dette spørsmålet, men ville ”...ikke av dette utlede noe argument for sosialisering.”⁵¹⁴

Akkvisisjonen⁵¹⁵

Et viktig og stadig gjentatt argument mot privat livsforsikringsvirksomhet hadde vært at den hadde utviklet et stort og kostbart nett av forsikringsselgere – akkvisitører.⁵¹⁶ Dette var også ett av de momentene det ble lagt spesiell vekt på i Livkomiteens mandat. Som utgangspunkt for vurderingen av dette fastslo komiteen at dersom frivillig livsforsikring skal drives i så stort omfang at den ”...får samfunnsmessig betydning [så] må man samtidig akseptere en sterkt utbygget akkvisisjon med akkvisitører som arbeider i marken.” Dermed hadde komiteen i utgangspunktet akseptert forsikringsnæringens viktigste argument for å opprettholde et relativt stort akkvisisjonsapparat. Det gjenstod å vurdere om antallet akkvisitører var urimelig høyt og om kostnadene ved akkvisisjonen var unødvendig store.

Når det gjaldt antallet akkvisitører, pekte komiteen på at det innen næringen, dvs. gjennom Livforeningen, eksisterte avtaler om akkvisisjon som omfattet kompetansekrav⁵¹⁷, etiske regler⁵¹⁸, provisjoner og

---

⁵¹² *Innstillingen*, s. 75.

⁵¹³ Beregningene var basert på tall fra de seks mest sammenliknbare selskapene. *Innstillingen*, s. 77.

⁵¹⁴ *Innstillingen*, s. 80.

⁵¹⁵ *Innstillingen* kap 7B, s. 81ff.

⁵¹⁶ Selgernes titler har variert gjennom tidene. ”Akkvisitør” var lenge det mest vanlige ved siden av ”Inspektør”. Senere ble ”Assurandør” og deretter ”Forsikringsrådgiver” det mest vanlige. ”Agent” ble i første rekke brukt om personer som solgte forsikringer på sin fritid, gjerne i samarbeid med en assurandør. Se også vedlegg 2.

⁵¹⁷ Dog ikke konkrete utdanningskrav, det kom først i 1976.

begrensninger i antall akkvisitører⁵¹⁹. Komiteen konkluderte med at akkvisisjonsvirksomheten lå på et passende nivå som var "...nødvendig for en sunn ekspansjon uten å føre til overdimensjonering." Komiteen fant at akkvisitørens lønn ikke lå på et nivå som førte til høye unødige høye kostnader.⁵²⁰ Lønnsnivået viste også at agentenes virksomhet innskrenket seg til "...leilighetsarbeid uten noe som helst skår i deres øvrige virke" slik at denne delen av livsforsikringsvirksomheten ikke la beslag på arbeidskraft som det var behov for på andre sektorer.

Endelig tok komiteen opp spørsmålet om akkvisisjonen var for aggressiv og forledet folk til å tegne livsforsikringer de ikke hadde behov for og/eller råd til å betale. Her manglet det relevant statistikk, men komiteen valgte å støtte seg til tall hentet fra livsforsikringsselskapet *Glitnes* 50-års beretning⁵²¹ som viste at bare ca 10 % av oppsigelsene selskapet hadde registrert, skyldtes "...årsaker som selskapet kan være medansvarlig for."⁵²² Tall fra Danmark og Sverige viste at antall oppsigelser der lå på samme nivå som i Norge.

Det var enighet i komiteen om at akkvisisjon var nødvendig, og ville være det også om staten skulle drive et livsforsikringsmonopol. Den hadde ikke funnet "...påtakelige mangler ved den nåværende ordning [eller] skjvhet og misbruk av slik art at det gir grunn til positive tiltak."⁵²³

Kapitalplasseringene⁵²⁴

Næringens kapitalforvaltning var etter hvert blitt en faktor av betydning i landets økonomi, selv om den fortsatt var beskjeden i forhold til bankenes.⁵²⁵ I departementets foredrag ved oppnevningen av komiteen ble, som vi har

---

⁵¹⁸ Disse inneholdt klare konkurransedependende elementer, bl.a. at man ikke skulle akkvirere på andre selskapers kunder. Dette ble ikke kommentert i innstillingen.

⁵¹⁹ Maksimalt antall pr selskap var 45 yrkesakkvisitører og 1600 agenter – dette var imidlertid ikke fullt utnyttet. Det var kanskje ikke så underlig i det dette med 14 selskaper ville gitt ikke mindre enn 22 400 agenter!

⁵²⁰ Lønningene var ikke så høye "...som mange har vært tilbøyelige til å forestille seg", het det i innstillingen.

⁵²¹ *Det Gjensidige Livsforsikringsselskap Glitne 50 år*, Oslo 1939: Utgitt av Glitne, s. 28ff. Forfatter ikke oppgitt.

⁵²² I følge undersøkelsen var økonomiske problemer årsak til 50 % av oppsigelsene, 25 % skyldtes "likegyldighet".

⁵²³ *Innstillingen*, s. 93.

⁵²⁴ *Innstillingens kap. 7 D, s. 108ff.*

⁵²⁵ Bankene forvaltet i 1946 ca kr 9,5 milliarder (*Statistisk årbok 1946 – 48*, Oslo 1948: I kommisjon hos H. Aschehoug, tabell 205, s. 270), mens forsikringsselskapene forvaltet ca kr 2 milliarder, av dette ca kr 1,8 milliarder i livselskapene (*Statistisk årbok 1949*, Oslo 1949: I kommisjon hos H. Aschehoug, tabellene 189, 190 og 195-7, s. 218ff)

sett, behovet for å innpasse selskapenes kapitalforvaltning, investerings- og utlånspolitikk til statens økonomiske politikk sterkt vektlagt.

Livkomiteen foretok en grundig vurdering av selskapenes kapitalforvaltning. En oversikt over pantelån gitt av selskapene i 1939 og 1951 viste store forskjeller mellom landsdelene.⁵²⁶ Et mindretall i komiteen, stortingsrepresentant Ivar K. Hognestad (A) og byråsjef Egil Lothe, uttalte at livsforsikringsnæringen hadde sviktet bl.a. når det gjaldt å sikre den geografiske fordeling. Etter deres mening viste dette at Statens burde ha en avgjørende innflytelse på kapitalplasseringene. De foreslo at selskapene skulle pålegges å plassere 60 % av forvaltningskapitalen i stats- eller kommuneobligasjoner eller andre offentlig garanterte lån. Dette forslaget skulle, som vi skal se, komme tilbake ved flere senere anledninger.

Flertallet avviste dette. De hevdet at distriktsfordelingen av investeringer ikke nødvendigvis var i utakt med premieinnbetalingene selskapene mottok fra de samme distriktene, men tok likevel et direktiv om rimelig distriktsvis fordeling av midlene inn i sitt forslag til ny forsikringslov.

Totalt sett fant komiteens flertall ikke grunn til kritikk mot selskapene på dette punktet, men her var det altså et mindretall som var av en annen oppfatning. Dette skulle få stor betydning for den konklusjon komiteen kom fram til i spørsmålet om organiseringen av forsikringsnæringen.

De styrende organer⁵²⁷

Om Livkomiteen fant liten grunn til kritikk av livsforsikringsnæringen på viktige punkter som kostnader, akkvisisjon og kapitalforvaltning, var den klart mer kritisk i analysen av ledelsen av selskapene, spesielt sammensetningen av styrende organer og forsikringstakernes manglende muligheter til å påvirke styringen av selskapene.

Statistikk komiteen hadde innhentet, viste at mens yrkesgruppene direktører, disponenter, banksjefer og advokater og andre jurister til sammen utgjorde 64 % av medlemmene i selskapenes styre og 43 % i representantskapene, var det ikke en eneste arbeider i styrene og kun 1 (0,7 %) i representantskapene – trass i at de utgjorde 18 % av antallet kunder i selskapene⁵²⁸. Komiteen bemerket også at de ansatte ikke var representert i

---

⁵²⁶ Østlandets andel av innvilgede lån var henholdsvis 82 og 72 % regnet av total innvilget lånesum. Tilsvarende tall for Nord-Norge var henholdsvis 1,3 og 1,5 %, for Vestlandet 11 og 17 %, for Sørlandet 2,0 og 2,1 % og for Trøndelag 4,3 og 7,5 %.

⁵²⁷ *Innstillingen* kap. 7 C, s. 94ff.

⁵²⁸ *Innstillingen*, s. 95f, tabell B. 23 (yrkesgrupper blant kunder) og B. 24. Tabell B. 24 var basert på tall fra kun ett selskap – Idun, men komiteen antok at andelen arbeidere blant forsikringstakerne i de øvrige selskapene i alle fall ikke var lavere enn i Idun.

de styrende organer, ”...tross de avgjørende bidrag de yter til virksomheten”.⁵²⁹ Den konkluderte med at ”...den yrkesmessige og sosiale fordelingen av tillitsmennene står i sterk motsetning til tilsvarende fordeling av forsikringsbestanden [og] den utpreget kooperative natur som denne virksomheten har.”⁵³⁰

Skjevheten ble forsterket av at ledelsen også i annen privatøkonomisk virksomhet, konkret privat bankvirksomhet, var satt sammen på samme måte slik at det kunne oppstå et interessefelleskap som kunne påvirke styrenes beslutninger. Enda tydeligere, og mer betenkelig etter komiteens mening, var at samarbeidet mellom skade- og livsforsikringsselskaper hadde ført til at styret og ledelsen i en del skadeselskap også satt i eller på annen måte hadde innflytelse på ledelsen i samarbeidende livselskap.⁵³¹

Komiteens konklusjon var at det var nødvendig på tiltak på dette området. Forsikringsnæringen støttet dette synet, i følge Lange-Nielsen som i en særuttalelse sammen med Færden, Koksvik og J. C. Melbye⁵³² uttalte at ”...det bør vedtas lovforandringer som gir forsikringstakerne en vesentlig andel i ledelsen”. Aksjeselskapene selv hadde, opplyste Lange-Nielsen, ”...gått inn for den tanke at minst halvparten av representantskapets medlemmer skal velges av og blant forsikringstakerne, som også skal representeres i styret”, men man hadde valgt å ikke ta opp dette mens komiteen var i arbeid.⁵³³ Han siktet trolig til utredningsarbeidet som ble gjort i Livforeningen i 1947 og – 49 (se ovenfor), men av referatene fra de møtene i foreningen der dette ble behandlet, har vi sett at utredningen ble lagt til side fordi selskapene ikke kom fram til noen enighet om forsikringstakernes plass i de styrende organer. Det kan altså se ut som om Lange-Nielsen tok munnen litt for full da sa at det var enighet om dette i næringen. På den annen side har han neppe tatt dette rett ut av luften, trolig har han fått signaler om at aksjeselskapene kunne godta representanter for kundene i representantskapet som et mottrekk mot sosialisering eller en pålagt omorganisering til gjensidige selskaper.

---

⁵²⁹ *Innstillingen*, s. 95.

⁵³⁰ *Innstillingen*, s. 94f. I denne sammenheng kan det nevnes at på dette tidspunkt utgjorde aksjekapitalen ca kr 6,5 millioner, mens selskapenes samlede forvaltningskapital var på kr 2 349 mill. Tall fra *Innstillingen* s. 95.

⁵³¹ Som eksempler ble nevnt at aksjene i livselskapet Idun var eid av Storebrand og dets datterselskaper, og at samme personer satt i begge selskapers styre, videre at Vesta (skade) og Hygea (liv) hadde samme direktør og samme styre. Vesta eide på det tidspunkt 1/3 av aksjene i Hygea.

⁵³² Advokat, erstattet i 1952 Sjur Lindebrække i komiteen.

⁵³³ *Innstillingen*, s. 100.

Ingen sosialisering

Trass i kritikken når det gjaldt sammensetningen av styret og representantskap, kom Livkomiteen fram til at den ville gå inn for fortsatt privat drift av næringen og ikke sosialisering. Den konkluderte med at "...sosialisering gjennom statens overtakelse av virksomheten etter forholdene i dag hverken er nødvendig eller ønskelig", men flertallet understrekte at dette forutsatte at virksomheten heretter ble organisert og ledet i samsvar med komiteens utkast til ny lov om livsforsikringsvirksomhet. Hvis ikke dette ikke skjedde, forutsatte flertallet at spørsmålet om sosialisering skulle tas opp på ny.⁵³⁴

Hva var årsakene til komiteens enstemmige og klare avvisning av sosialisering? Mye av svaret ligger i de undersøkelsene komiteen selv foretok. Den hadde gått nøye gjennom sentrale deler av næringens virksomhet – kostnadsstruktur, akkvisisjon, premiefastsettelse og kapitalforvaltning – uten å finne vesentlige misforhold. Det ledet komiteen til å konkludere med at et statselskap neppe kunne drive på en annen måte enn de private selskapene, og dermed heller ikke billigere, slik at overgang til statsdrift ikke ville føre til noen økonomisk vinning. Kritikken av sammensetningen av selskapenes styrende organer som komiteen mente ga aksjonærene altfor stor innflytelse i forhold til den forholdsvis lille aksjekapitalen i selskapene, og dessuten var yrkesmessig og sosialt skjevt sammensatt, kunne i og for seg tale for statsdrift siden staten som eier ville kunne kontrollere hvem som kom inn i styre og representantskap og sikre det nødvendige mangfold. Men i et avsnitt med tittelen *Etisk vurdering*⁵³⁵ avviste komiteen at statsdrift ville gi større bredde i representasjonen i de styrende organer. Tvert om ville ledelsen bli oppnevnt etter politiske hensyn, og dette ville ikke trekke "noen tyngde" av forsikringstakere og forbrukere "...aktivt inn i økonomisk liv og virksomhet."

I det hele, mente komiteen, var livsforsikring et område der den personlige frihet kunne utfolde seg uten skade for andre. Livsforsikring la grunnlaget for selvhjulpenhet som ga "...følelse av personlig sikkerhet og uavhengighet", og ved dette var "...en karakterdannende faktor [som] samfunnet trenger." Komiteen så også at den personlige frihet og incitamentet til å sikre seg og sine fortsatt ville eksistere om selskapene ble sosialisert, men la vekt på at det var den en "...naturlig sammenheng mellom frivillig livsforsikring og livsforsikringsselskaper som utøver sin virksomhet i fri næring." Komiteen kunne ikke se at en slik næring og motstykket, offentlig og tvungen sosialtrygd, skulle utelukke hverandre.

På det mer praktisk politiske plan la komiteen også vekt på at et forslag om sosialisering av livsforsikringsvirksomheten ville bli trukket inn i

---

⁵³⁴ *Innstillingen*, s. 57.

⁵³⁵ *Innstillingen*, s. 118f.

den generelle debatten om sosialiseringsspørsmålet – en debatt som ”...er sterkt egnet til å sette sinnene i bevegelse.” Mange ville oppfatte et forslag om sosialisering som et angrep både på selskapenes og forsikringstakernes suverenitet, og uroen ville trolig føre stagnasjon i næringen, kanskje også mange oppsigelser som ”...vil gi [mer] stoff til agitasjon mot enn for sosialisering.” Endelig pekte komiteen på at sosialisering heller ikke var aktuelt i de øvrige landene i Nord- og Vest-Europa. Riktignok var de største franske livsforsikringsselskapene nasjonalisert, men her var situasjonen litt spesiell – selskapene hadde gitt støtte til enkelte politiske partier, og var også kritisert for samarbeid med tyske selskaper under krigen. Det engelske *Labour-partiet* hadde strøket kravet om sosialisering fra sitt program, og heller ikke *Socialdemokraterna* i Sverige gikk inn for dette etter 1949. Komiteen mente at den var i pakt med utviklingen i ”den frie verden” ved å avvise sosialisering.⁵³⁶

Selv om disse momentene virker vektige, er det vanskelig å se bort fra at utviklingen i Arbeiderpartiets syn på sosialisering av livsforsikrings-selskapene også var av betydning, selv om komiteen ikke nevner dette. Som vi har sett, fikk Arbeiderpartiets landsmøte i 1949 utlevert et notat om livsforsikringsvirksomheten der det reises tvil om sosialisering av forsikringsvirksomheten var en farbar vei på grunn av ”...den kompakte politisk motstand de borgerlige partiene her ville yte.”⁵³⁷ I notatet ble det vist til at problemet med manglende økonomisk demokrati i denne næringen, fordi de ledende personene i selskapene hadde betydelig økonomisk makt, og at styrer og representantskap var ikke gjenspeilte ”den sosiale struktur som forsikringstakerne danner,” i stedet kunne løses ved å omdanne selskapene til gjensidige selskaper. Det ble foreslått å ta inn en målsetting om at livsforsikringsaksjeselskapene skulle omgjøres til gjensidige selskaper styrt av de forsikrede selv under samfunnets kontroll i partiprogrammet. Dette ble det ikke noe av, kanskje mest fordi Livkomiteen ennå ikke hadde lagt fram noen innstilling, og man ikke ønsket å ”binde” partiets representanter til å gå inn for en bestemt organisasjonsform. At mange i partiet ennå ikke var klare til å gi opp sosialiseringskravet, hadde nok også betydning.

Gjensidige selskaper – Livkomiteens Kinder-egg?

Det er interessant å se at omtrent samtidig med at Arbeiderpartiets landsmøte fikk overgang til gjensidige selskaper presentert som en mulig modell for organisering av livsforsikringsnæringen, begynner det samme syn å utkrystallisere seg i Livkomiteen. Dette alternativet ble tatt fram som svar på

---

⁵³⁶ *Innstillingen*, s. 122.

⁵³⁷ *Bilag til arbeidsprogrammet*, DNAs landsmøte 1949. *Storebrands historiske arkiv* – Idun, s. 28.

spørsmålet om hvordan man kunne kombinere de tre ønskene: Å la forsikringsselskapene fortsette som private foretak, samtidig som man sikret en bredere representasjon i selskapenes styrende organer og åpnet for større innflytelse for forsikringstakerne i styringen av selskapene. I gjensidige selskaper var forsikringstakerne eiere og valgte representanter til de styrende organene. Komiteen understrekte at dette var den selskapsform som best svarte til livsforsikringsvirksomhetens karakter som "...hviler på interessefelleskapet mellom forsikringstakerne, og at det er deres midler som ligger til grunn for virksomheten og deres interesser som skal fremmes."⁵³⁸

Dette alternativet ble trolig aktuelt på et ganske tidlig tidspunkt, og viste seg, da det først var brakt på bane, å ha tilslutning i komiteen. I november 1949 fikk komiteen presisert eller avgrenset sitt mandat til kun å utarbeide "...lovutkast forsåvidt angår det alternativ den blir stående ved"⁵³⁹ – ikke for samtlige alternativer slik det opprinnelige mandatet gikk ut på. På dette tidspunkt må vi kunne anta at det var klart at det var omdanning til gjensidige selskaper komiteen ville falle ned på.

Selv om løsningen med gjensidige selskaper tidlig viste seg å ha støtte i komiteen, var det i innstillingen betydelige nyanser i synet på hvordan dette skulle gjennomføres. Flertallet på 7 medlemmer gikk inn for at gjensidig selskap skulle være eneste lovlige selskapsform, det betydde at også de eksisterende aksjeselskapene måtte omdannes til gjensidige. Mindretallet⁵⁴⁰ mente det var tilstrekkelig at gjensidige selskaper fikk en større plass i næringen, mens aksjeselskapene fikk arbeide videre, og at det fortsatt skulle være anledning til å starte nye livsforsikringsaksjeselskaper.

Selskapsrådet – et nytt organ

I et gjensidig selskap har, som nevnt, forsikringstakerne rett til å møte på generalforsamlingen, stemme over de forslag som blir lagt fram der og velge representanter til selskapets styrende organer. Livsforsikringsselskapene hadde på 1950-tallet til sammen rundt en million forsikringstakere, og om alle selskaper skulle bli gjensidige, kunne generalforsamlingene komme til å sprengre alle rammer. For å løse dette problemet konstruerte komiteens flertall et nytt organ til avløsning for generalforsamlingen, *Selskapsrådet*, som skulle velges av forsikringstakerne. Alle forsikringstakere var valgbare til Selskapsrådet, og alle hadde rett til å foreslå kandidater. Disse skulle så føres opp på en liste som skulle godkjennes av Forsikringsrådet. Med dette mente komiteen å ha gitt forsikringstakerne "...det nødvendige apparat for utøvelsen av [den] suverene myndighet i selskapets anliggender."⁵⁴¹

---

⁵³⁸ *Innstillingen*, s. 101.

⁵³⁹ *Innstillingen*, s. 34.

⁵⁴⁰ Færden, Koksvik, Mellbye, Vogt og Lange-Nielsen.

⁵⁴¹ *Innstillingen* s. 104.

Selskapsrådet ville gitt forsikringstakerne i aksjeselskapene større kontroll over selskapenes drift, men var ikke noe framskritt for de som var forsikret i de eksisterende gjensidige selskapene. De hadde fra før av rett til å møte på generalforsamlingen og velge sine tillitsmenn. Selv om ett av rådets møter skulle være årsmøte der regnskap, beretning og valg ble behandlet, og alle forsikringstakere skulle få adgang, tale- og forslagsrett på dette møtet, mistet de den stemmeretten de tidligere hadde hatt.

Flertallet gikk inn for at det ikke skulle gis bestemmelser om sammensetningen av *styret*.

Spesielle representasjonsspørsmål – offentlig oppnevnte representanter

To av medlemmene i komiteen, representantene for de ansattes organisasjoner O. Koksvisk og A. Løvdal⁵⁴², gikk inn for at også representanter for de ansatte burde være med i selskapsrådet og velges samtidig med de øvrige medlemmene. De fikk ingen av de andre komitémedlemmene med på dette, heller ikke Arbeiderpartiets Hognestad. Han ønsket å sikre politisk innflytelse i stedet.

I en særmerknad til innstillingen sluttet Hognestad seg til konklusjonen fra flertallet om at sosialisering ikke var nødvendig, og støttet forslaget om overgang til gjensidige selskaper. Men på ett viktig område var dette ikke nok – når gjaldt forvaltningen av selskapenes kapital. Han pekte på at det var svært viktig at denne kapitalen ble plassert i samsvar med den "...økonomiske politikken som demokratiske styremakter fører". For å sikre at dette skjedde, var det etter hans mening nødvendig med to tiltak: For det første måtte offentlig valgte representanter få plass i selskapsrådet og styret – 25 % av rådsmedlemmene skulle oppnevnes av Kongen eller velges av Stortinget, og ett av disse rådsmedlemmene skulle være lovbestemt medlem av styret. Dernest måtte styresmaktene få midler til å regulere livselskapenes forvaltning.⁵⁴³ Han viste her til en dissens der han sammen med Egil Lothe gikk inn for å lovfeste at 60 % av selskapenes kapital skulle plasseres stats- eller kommuneobligasjoner eller andre offentlig garanterte lån.⁵⁴⁴

Hognestads argumentasjon om betydningen av kontroll med selskapenes kapitalforvaltning, reflekterer den vekt regjeringen Gerhardsen la på slik kontroll og som fra 1951 av reelt ble utøvet gjennom *Samarbeidsnemnda* (se kap. 10).

---

⁵⁴² Fra henholdsvis Forsikringsfunksjonærenes Forening (kontoransattes organisasjon) og Norges Assuranse-Inspektørlag.

⁵⁴³ *Innstillingen*, s. 128f.

⁵⁴⁴ *Innstillingen*, s. 117.

Reaksjoner i pressen

Arbeiderbladet omtalte, som vi tidligere har sett (kap. 10), arbeidet i komiteen i et oppslag allerede 1. februar 1952. Komiteens hovedkonklusjon, organisering i gjensidige selskaper, var nok klar allerede på dette tidspunkt siden den ble korrekt referert i artikkelen. Det ble ikke oppgitt noen kilde til disse opplysningene – de var basert på hva *Arbeiderbladet* ”hører”.⁵⁴⁵

Basert på lekkasjen i *Arbeiderbladet*, skrev avisen *Fremtiden* (A, Drammen) 4.2.1952 på lederplass at gjensidighet ikke ville være noen løsning for forsikringselskapene. Avisen var sterkt kritisk til sammensetningen av styrene der forsikringstakerne ikke var representert, og tok til orde for at samfunnets interesser ble tilgodesett ved at ”Staten representeres direkte i styrer og representantskap”.⁵⁴⁶

Aftenposten kommenterte dette spørsmålet i juni 1952, og mente at det viktigste resultatet av utredningen var at det ikke ble noen sosialisering, mens omdanningen til gjensidige selskaper ville bety lite.⁵⁴⁷

Etter at innstillingen var gjort kjent, kom det kommentarer i de fleste større aviser. Stort sett la avisene på borgerlig side størst vekt på at det ikke var foreslått noen sosialisering. *VG* berømmet Livkomiteen for ”...realistisk sans og saklig innstilling” og mente utfallet var ”...en smukk seier for den private livsforsikring, en fortjent honnør til klokskap og sosial ansvarsbevissthet som har preget ledelsen av livsforsikringen.” Omdanningen til gjensidige selskaper anså avisen som ”anstaltmakeri [...], skuerett [og] sosialromantikk.”⁵⁴⁸ *Aftenposten* var enig at innstillingen var ”...en stor seier for den private livsforsikringsvirksomheten”, og et nederlag for Arbeiderpartiet.⁵⁴⁹ *Dagbladets* Helge Seip mente innstillingen var ”...en pen offisiell begravelse av et av de mest nærliggende sosialiseringssjekter.”⁵⁵⁰ Også *Vårt Land* så innstillingen som begravelse av sosialiseringssjekter, og tilføyde at ”...det fins neppe mange sørgende ved graven.”⁵⁵¹ På sosialistisk side var begeistringen mindre. Vi har allerede sett de kritiske bemerkningene fra *Fremtiden* i Drammen. *Nordlands Fremtid* var på lederplass enig – staten ved Sosialdepartementet eller Stortinget måtte oppnevne representanter til styrene. Avisen hadde liten tro på ordningen med selskapsråd ville fungere.⁵⁵²

---

⁵⁴⁵ *Arbeiderbladet*, 1.2.1952, s. 1.

⁵⁴⁶ *Fremtiden*, 4.2.1952, utklipp i *Storebrands historiske arkiv* – Iduns arkiv nr. 19: Livsforsikringskomiteen av 1947.

⁵⁴⁷ Avisens referanse er Færdens utredning på Livsforsikringskonferansen samme år. *Aftenposten* 5.6.1952

⁵⁴⁸ *VG*, 27.5.1953

⁵⁴⁹ *Aftenposten*, 30.5.1953, skrevet av Nils M. Apeland.

⁵⁵⁰ *Dagbladet*, 6.6.1953.

⁵⁵¹ *Vårt Land*, 28.5.1953.

⁵⁵² *Nordlands Fremtid*, 16.6.1953.

Etter denne første runden var det lite presseomtale av innstillingen. Debatten tok seg opp igjen da regjeringen fulgte opp komiteens innstilling med en Odelstingsproposisjon i 1957.

Næringens reaksjon

Siden komiteen enstemmig avviste sosialisering – dvs. hovedemnet for denne framstillingen – som et aktuelt tiltak, er det ikke naturlig her å ta opp næringens reaksjoner i form av høringsuttalelser osv i stor bredde. Imidlertid er det nødvendig å trekke opp noen hovedlinjer som bakgrunn for det som skulle bli en viktig diskusjon i årene som fulgte, offentlig innflytelse i de styrende organer i selskapene. Som vi senere skal se, var heller ikke tanken om sosialisering lagt helt død trass i komiteens avvisning av den.

Den offentlige reaksjonen kom i *Forsikringstidende* som kommenterte innstillingen i lederartikkelen i novemhernummeret 1953.⁵⁵³ Artikkelen hadde tittelen *Skriften på veggen*, og var skrevet av bladets redaktør L. (Lars) Øystein Os. Han uttrykte først glede over at komiteen i innstillingen avviste tanken om sosialisering og statsdrift, men pekte på at den inneholdt andre punkter som man måtte ta alvorlig. Det første var overgangen til kun gjensidige selskaper, som han mente ville kunne få alvorlige følger for næringen. Noen flere gjensidige selskaper ville kanskje være en fordel, men det ville være svært uheldig om alle ble gjensidige, fordi konkurransen mellom selskapene ville bli mindre. Videre hevdet Os at de foreslåtte systemene for selskapsråd ville gjøre administrasjonen i selskapene "...mindre praktisk og mer tungrodd", og at det ville bli vanskelig å vekke særlig interesse for valgene til rådene. I så fall ville resultatet bli større innflytelse for selskapenes ledelse og ikke mindre slik komiteens intensjon var.

Enda mindre sans hadde Os for forslaget fra Hognestad om offentlig oppnevnte representanter i styrer og råd. Han karakteriserte dette som "en direkte hån" mot forsikringstakerne, særlig sett i forhold til formuleringene i Arbeiderpartiets program om at forsikringstakerne burde ha "avgjørende innflytelse". På den annen side burde det, hevdet han, være mulig å sikre forsikringstakerne representasjon innenfor rammen av de eksisterende selskapene.

Utover lederartikkelen i *Forsikringstidende* kom det få reaksjoner fra næringens organisasjoner før Livforeningen la fram sin høringsuttalelse 30. oktober 1954.⁵⁵⁴ I spørsmålet om overgang til kun gjensidige selskaper uttalte Livforeningen at komiteen ikke hadde vist at aksjeselskapsformen var

---

⁵⁵³ *Forsikringstidende* nr. 11/1953, s. 309f

⁵⁵⁴ *Storebrands historiske arkiv* – Iduns arkiv nr. 19: Livsforsikringskomiteen av 1947.

uhensiktsmessig for et livsforsikringsselskap, og at om alle selskaper blir gjensidige, vil det hemme konkurransen mellom selskapene.

I spørsmålet om forsikringstakernes representasjon aksepterte Livforeningen den nye konstruksjonen *selskapsrådet* og hovedtrekkene i den valgordningen det var lagt opp til. Den mente at det ikke burde settes opp spesielle krav til de som skulle velges inn i selskapsrådet – det var tilstrekkelig at Forsikringsrådet så til at kravene til allsidighet og geografisk fordeling ble oppfylt. Foreningen gikk mot at funksjonærer og akkvisitører skulle få plass i selskapsrådet fordi dette skulle være et kontrollorgan, og selskapets ansatte dermed ikke burde ha mulighet til å påvirke rådets arbeid. Spørsmålet om offentlig oppnevnte representanter ble ikke berørt i høringsuttalelsen.

Livforeningen avviste også forslaget om plasseringsplikt – ”en tvungen deltakelse i offentlige lån på dårligere vilkår enn markedet betinger, vil i realiteten bety en subsidiering av visse samfunnsformål på forsikringstakernes og eventuelt deres etterlattes bekostning”, het det.⁵⁵⁵

Det er noe oppsiktsvekkende at livselskapene ikke klarte å samle seg om en felles uttalelse i forbindelse med denne viktige saken. Tre selskaper kom med særuttalelser – Samvirke, Hygea og Norsk Kollektiv Pensjonskasse (NKP). *Samvirke* stod arbeiderbevegelsen nær og var et aksjeselskap. Selskapet følte seg noe presset i denne sammenhengen, og hadde et spesielt behov for å gjøre sitt syn kjent. Det aksepterte en overgang til gjensidig selskap ut fra en anerkjennelse av ”...de prinsipielle oppfatninger” som lå til grunn for forslaget. Selskapet tillot seg likevel å tilføye at det for sin del ”...ikke var tilbøyelig til å mene at det demokratiske innhold i organisasjonsformen vil bli noe synderlig bedre ved overgangen til gjensidig selskap.”⁵⁵⁶ *Hygea* markerte sterkere motstand mot forslaget om ny organisasjonsform enn Livforeningen. Livkomiteen hadde etter selskapets syn forsømt å utrede hvordan aksjeselskapene organisasjon kunne tilpasses ønsket om større innflytelse for forsikringstakerne. Selskapet avviste også forslaget om valgte selskapsråd. Det mente at valg måten var tungvinn og kostbar, og at selskapsrådet ville ha store problemer med å bli noe annet enn et sandpåstrøingsorgan for styret.⁵⁵⁷ *NKP* hadde som spesialselskap for kollektive forsikringer behov for å klargjøre sitt syn på enkelte tekniske spørsmål i forbindelse med aksjekapitalens betydning.⁵⁵⁸

---

⁵⁵⁵ Christensen, Chr. A. R.: *Trygghet og vekst gjennom skiftende tider. De norske Livsforsikringsselskapers Forening 1915 – 1965*, Oslo 1965: De norske Livsforsikringsselskapers Forening, s. 145.

⁵⁵⁶ Christensen (1965), s. 145f.

⁵⁵⁷ Brev av 2.12.1954 – kopi til De norske Livsforsikringsselskapers Forening av skrivelse til Forsikringsrådet av 27.11.1954, *Storebrands historiske arkiv* – Iduns arkiv nr. 19: Livsforsikringskomiteen av 1947.

⁵⁵⁸ Christensen (1965), s. 145.

Etter høringsrunden ble det relativt stille om komiteens innstilling, men departementet arbeidet med saken, og debatten blusset opp igjen da regjeringen hadde en Odelstingsproposisjon om ny forsikringslov klar til behandling i Stortinget i 1957.

”Smitteeffekt” til skadeforsikring

I 1955 fikk Sosialdepartementet oversendt et forslag om sosialisering av motorvognforsikring fra Arbeiderpartiet. Departementet utarbeidet på grunnlag av dette et notat som anbefalte en gjennomgang også av skadeforsikringsnæringen. Denne skulle skje etter omtrent samme retningslinjer som for livsforsikring, og ha bl.a. ”nye organisasjonsformer” som tema med statsdrift eller omdanning til kun gjensidige selskaper som aktuelle alternativer. I 1957 tok Forsikringsrådet et tilsvarende initiativ som fikk støtte fra Sosialdepartementet. Som begrunnelse for at utredning var nødvendig, ble det vist til det var for mange selskaper i næringen og at kostnader og premier var for høye. Det var videre behov for å gå kartellene eller tarifforeningene etter i sømmene, styrke Forsikringsrådets tilsyn og bedre forsikringstakernes stilling og rettigheter, bl.a. vurdere om opprette en ankeinstans for å avgjøre tvister i forbindelse med skadeoppgjør. For trafikkforsikring ble det foreslått å vurdere et offentlig forsikringsmonopol, men ellers var ikke sosialisering nevnt som aktuelt alternativ. Forslaget om utredning ble imidlertid stoppet av Finansdepartementet i juli 1957 av budsjettmessige årsaker, og ble ikke tatt opp igjen senere.⁵⁵⁹

Ot. prp. 45/57: Strid om offentlige styrerepresentanter

I *Odelstingsproposisjon nr. 45 for 1957*, som ble fremmet i statsråd 8. mars 1957, fulgte regjeringen opp forslaget om at alle livselskaper skulle være gjensidige, og avviste tanken om statsdrift – men tok, som Livkomiteens flertall, forbehold at om det ikke ble gjennomført reformer som styrket forsikringstakernes innflytelse på virksomheten, ville ”...spørsmålet om statens overtakelse av driften [komme] i en annen stilling og må tas opp til ny vurdering”⁵⁶⁰. Til manges overraskelse tok regjeringen også Ivar Hognestads mindretallsforslag om offentlige representanter i det nye organet selskapsrådet og styret til følge – 25 % av representantene i selskapsrådet, som skulle ha minimum 16 medlemmer, og ett medlem (av minst fem) til styret ble foreslått oppnevnt av Stortinget. Regjeringen begrunnet dette med

---

⁵⁵⁹ Espeli, Harald: *Private konkurransereguleringer innfor forsikringsnæringen i Norge 1900-1985 og myndighetenes holdning til disse*. Oslo 1995: Norges Forskningsråd, s. 47ff.

⁵⁶⁰ *Ot. prp. nr. 45/57: Om lov om livsforsikringsvirksomhet*, s. 5. Trykket i: *Kongelige proposisjoner og meldinger fremsatt for det 101. ordentlige Storting i 1957*, 3. del b: Ot.prp. nr. 31 – 68. Oslo (udatert).

at selskapenes kapitalforvaltning var en vesentlig faktor i samfunnsøkonomien, og at dette sammen med de skattefordeler livsforsikringen var innrømmet⁵⁶¹, ”...må gi seg utslag i samfunnsmessig kontroll med og innflytelse på selskapenes virksomhet.”⁵⁶² Dessuten fikk de ansatte rett til å velge to representanter til selskapsrådet, en fra kontorfunksjonærene og en fra yrkesakkvisitørene.⁵⁶³

Forslaget vakte sterke reaksjoner både innen og utenfor forsikringsnæringen. *Aftenposten* skrev 12.3.1957 at dersom regjeringens forslag ble gjennomført, ville det ikke bli ”...forsikringstagerne som kommer til å øve innflytelse på selskapenes ledelse [...]. Det blir Statens representanter.”⁵⁶⁴ *VG* karakteriserte i sin overskrift forslaget som ”halvsosialisering av norsk livsforsikring”.⁵⁶⁵ *Buskeruds blad* gikk et skritt lenger og skrev at ”...regjeringens siste påfunn er å sette livsforsikringsselskapene under et offentlig tilsyn som minner meget om de kommissariske arrangementer vi husker fra okkupasjonen.”⁵⁶⁶ Stort mildere var ikke tonen i *Forsikringstidende* som på lederplass karakteriserte proposisjonen som ”...belastet med grove feil [og] lite overveiet fra psykologisk, økonomisk og politisk synspunkt.”⁵⁶⁷

Senere på våren sendte Opplysningskontoret for forsikring⁵⁶⁸ ut formann Reidar Holmsens tale fra årsmøtet i Livforeningen i 1957.⁵⁶⁹ Talen ble presentert som den ”...første offisielle og representative uttalelse” fra ledelsen i livsforsikringsselskapene om Ot.prp. 45/57. Holmsen tok avstand fra flere av forslagene i proposisjonen, men la størst vekt på punktet om offentlig oppnevnte representanter i selskapenes styre og råd. Han pekte først på det prinsipielt uheldige i at staten som selskapenes største låntaker på denne måten fikk plass på begge sider av bordet ved låneforhandlinger mellom selskapene og staten. Videre satte han spørsmålsteget ved hensikten

---

⁵⁶¹ Både bedrifter og privatpersoner fikk skattefradrag for betalte forsikringspremier.

⁵⁶² *Ot. prp. 45/57*, s. 17

⁵⁶³ *Ot. prp. 45/57*, lovforslaget § 51, s. 63 (om selskapsrådet) og § 68, s. 66 (om styret).

⁵⁶⁴ *Aftenposten* 12.3.1957.

⁵⁶⁵ *VG* 11.3.1957.

⁵⁶⁶ *Buskeruds Blad* – senere *Drammens Tidende* og *Buskeruds Blad* (Høyre) – 13.3.1957.

⁵⁶⁷ *Forsikringstidende* nr. 3/1957, s.73.

⁵⁶⁸ Informasjonskontor for forsikringsnæringen. Kontoret var ikke en del av Norske Forsikringsselskapers Forbund, men hadde eget styre. Det ble finansiert av forsikringsselskapene og hadde kontorfellesskap med Forsikringsforbundet og *Forsikringstidende*. Opplysningskontoret ble integrert i Norges Forsikringsforbund ved en organisasjonsendring i 1986.

⁵⁶⁹ Pressemelding datert 8.5.1957. *Storebrands historiske arkiv* – Iduns arkiv nr. 19: Livsforsikringskomiteen av 1947. Holmsen var på dette tidspunkt også adm. dir. i Gjensidige Liv.

med forslaget siden næringen allerede var sterkt regulert gjennom lover og forskrifter og under tilsyn av Forsikringsrådet. Han mistenkte at dette var "...et første skritt på veien mot sosialisering" – særlig sett i sammenheng med forslag i proposisjonen om at regjeringen skulle kunne tvinge selskaper til å slå seg sammen, og at Forsikringsrådet under visse betingelser skulle kunne gripe inn i ledelsen av selskapene.

Livforeningens styre vedtok i juni samme år en uttalelse med til dels sterk kritikk av forslaget til ny lov.⁵⁷⁰ Foreningen startet sin uttalelse med å gjenta den frykten Holmsen viste til for at sosialiseringstanken muligens ikke var død, og understrekte sterkt at "ikke-solisering" måtte ligge til grunn for en ny lov. Den karakteriserte tvungen organisering som gjensidig selskap, overgang fra generalforsamling til selskapsråd og offentlig representasjon samlet sett som "...en radikal reform", og gjentok sin argumentasjon fra uttalelsen fra 1954 om at å ha både aksjeselskaper og gjensidige selskaper innen næringen var viktig for å opprettholde en "ganglig konkurranse". Foreningen godtok i og for seg at det ble etablert selskapsråd, men advarte mot at det vil føre til store omkostninger og en papirmølle når rådsmøtepapirene skulle ut til alle forsikringstakere.

Sterkest argumenterte foreningen mot offentlig oppnevnte representanter i styre og selskapsråd, og så forslaget om dette som "et eklatant brudd" på regjeringens ønske om å sikre at forsikringstakerne skal bli "herrer i eget hus".

Spill i kulissene

26.11.1957 fikk direktørene Reidar Holmsen og Fredrik Lange-Nielsen møte statsminister Einar Gerhardsen og sosialminister Gudmund Harlem. Initiativet til møtet var tatt av Holmsen. Etter referatet fra møtet å dømme, fikk de anledning til å legge fram en rekke argumenter mot forslaget om offentlig oppnevnte representanter og enkelte andre sider ved lovforslaget.⁵⁷¹ Blant annet gjentok de at selskapene allerede var effektivt kontrollert og regulert, og at næringen alltid hadde stilt seg villig til "saklig samarbeid når det gjaldt statens lånebehov" og var innstilt på å fortsette dette, men at lovproposisjonen ikke var egnet til å skape den "tillitsfulle atmosfære" dette krevde. De uttrykte overraskelse over at forslaget om offentlig oppnevnte representanter var blitt fremmet, og at man fra næringens side var urolig for at forsikringstakerne ville oppfatte dette som et forvarsel om sosialisering. Det kunne i så fall føre til at nytegningen gikk ned, og at større kunder flyttet

⁵⁷⁰ Uttalelse av 12.6.1957, *Storebrands historiske arkiv* – Iduns arkiv nr. 19: Livsforsikringskomiteen av 1947. Sitater fra sidene 4, 8 og 10.

⁵⁷¹ Konfidensielt notat fra møtet. Udatert og usignert, men av teksten kan det se ut til at det ble skrevet ganske kort tid etter møtet, muligens samme dag, og av Lange-Nielsen. *Storebrands historiske arkiv* – Iduns arkiv nr. 19: Livsforsikringskomiteen av 1947.

sine kundeforhold til utlandet. Foreningens representanter foreslo at man nå enten begrenset seg til en mer teknisk lovrevisjon og så avventet litt hva som "...kunne oppnås på frivillig vei m.h.t. demokratisering av selskapenes ledelse" eller utsatte hele loven inntil videre.

Fra regjeringens side ble den ensidige sammensetningen av styrene nevnt som viktigste argument for å finne en "mer demokratisk styreform." Ved møtets avslutning erklærte Gerhardsen at han ville ta med seg synspunktene til en ny drøftelse i regjeringen og ba også Harlem vurdere en ny valgordning som imøtekom kravet om "...en allsidig representasjon av de forsikrede."

Kort tid senere, 13.12.1957, var direktørene Kaare Weider i Idun og Erling Wærenskjold i NKP sammen med lagdommer Gunder Egge i Eidsivating, som var engasjert av Livforeningen som lovteknisk sakkyndig⁵⁷², i et møte med ekspedisjonssjef Ottar Lund. Her lanserte de et forslag om å ta bestemmelsene om stortingsvalgte rådsmedlemmer ut av loven til fordel for representanter valgt fra institusjoner eller organisasjoner som var representative for større grupper av forsikringstakere. Sosialminister Harlem sa seg etter dette i regjeringsskonferanse 19.12.1957 villig til å frafalle forslaget om stortingsvalgte medlemmer, men stod fast på kravet om gjensidighet.⁵⁷³

Ot. prp. 36/1958: Ny løsning lanseres

Ot. prp. 45/57 ble ikke behandlet av Stortinget i 1957, og etter valget samme høst ble en ny Odelstingsproposisjon om ny forsikringslov fremmet i statsråd 7. februar 1958 – *Odelstingsproposisjon 36/1958*. Denne inneholdt en del nye formuleringer og forslag. Spesielt viktig for næringen var det at bestemmelsen om at Stortinget skulle velge 25 % av medlemmene i selskapsrådet og ett medlem av styret var tatt ut – i stedet kom Livforeningens forslag om medlemmer valgt av foreninger og organisasjoner inn.⁵⁷⁴ Det viktigste punktet som da gjensto, var spørsmålet om alle selskapene skulle gjøres om til gjensidige – direktør Paul Qvale i Storebrand noterte på et brev fra Livforeningen til selskapene om den nye proposisjonen: "Jeg har nå ingen flere prinsipielle innvendinger enn den mot tvungen overgang til gjensidighet. Den er irriterende, ubegrunnet, idiotisk

---

⁵⁷² Egge skrev senere kritiske artikler om forslaget om offentlig oppnevnte representanter i bankenes styrende organer under tittelen *Bank-kommissarene og eiendomsretten*. Artiklene ble offentliggjort i *Farmand* i 1959 og senere også utgitt som særtrykk.

⁵⁷³ *Storebrands historiske arkiv* – Iduns arkiv nr. 19: Livsforsikringskomiteen av 1947.

⁵⁷⁴ Ot. prp. 36/58, s. 4f (motivering) og s. 17 (forslag til ny § 51). *Kongelige proposisjoner og meldinger fremsatt for det 102. ordentlige Storting i 1958*, 3. del b: Ot.prp. nr. 31 – 68. Oslo (udatert).

etc. etc.” (understrekning av Qvale).⁵⁷⁵ *Forsikringstidende* var denne gang mildere stemt, og uttalte først og fremst glede over at mange av de mest kontroversielle forslagene i proposisjonen fra året før, var tatt ut. Overgangen til gjensidige selskaper var likevel en anstøtstein, og ble karakterisert som ”anstaltmakeri fordi forsikringstakerne ikke vinner noe som helst på at man øremerker (sic!) aksjeselskapsformen.”⁵⁷⁶

Livforeningen oppnevnte i april et tremannsutvalg med Kaare Weider, Erling Wærenskjold og Gunder Egge som skulle ”...se på proposisjonen med henblikk på å tillate aksjeselskapsformen.” Wærenskjold foreslo i brev til Kaare Weider 6. mai 1958 at de tok kontakt med de borgerlige stortingsrepresentantene for å finne ut om de var interessert i å lansere et alternativ til regjeringens forslag, men fortsatt slik at ”...forsikringstakerne får andel i selskapets ledelse”.⁵⁷⁷ Initiativet ble fulgt opp. Allerede 13. mai var dir. Bønes i Andvake i kontakt med saksordføreren for forsikringsloven i Stortinget, Kjell Bondevik, og fikk inntrykk av at han ”...ville gå inn for at det framleis skulle vera høve for aksjeselskap til å driva livstrygdeverksemd”⁵⁷⁸. Dersom de øvrige borgerlige representantene i sosialkomiteen var enige i dette, ville Bondevik utarbeide et alternativ til regjeringens forslag om gjensidig selskap som eneste lovlige selskapsform. Han ville i så fall gjerne konferere med livselskapene. Livforeningens styre vedtok etter dette at tre-mannsutvalget supplert med Bønes skulle ”...undersøke muligheten av å utarbeide et lovforslag med henblikk på opprettholdelse av aksjeselskapsformen.”⁵⁷⁹ Det var tydeligvis interesse for dette i Stortingets borgerlige fløy, og 30.4.1959 fikk Bondevik oversendt et forslag til ny lov om forsikringsvirksomhet fra Livforeningen.

Foreningen hadde her innarbeidet at aksjeselskapsformen ble opprettholdt samtidig som det ble gitt regler for *frivillig* overgang fra aksje- til gjensidig selskap. Videre var reglene for tilsyn med de to selskapsformene gjort så like som mulig, og representantskapet i aksjeselskapene og selskapsrådet i gjensidige selskaper fikk tilnærmet samme rolle. For valg av representantskap ble det foreslått at direkte forsikringstakere og begunstigede i vedtektene kunne gis rett til å velge inntil halvparten av representantskapet, mens resten ble valgt av generalforsamlingen. 21.5.1959

---

⁵⁷⁵ Notert på brev av 13.2.1958, *Storebrands historiske arkiv* – Iduns arkiv nr. 19: Livsforsikringskomiteen av 1947.

⁵⁷⁶ *Forsikringstidende* nr. 2/1958, s. 33.

⁵⁷⁷ Brev av 6. mai 1958, *Storebrands historiske arkiv* – Iduns arkiv nr. 19: Livsforsikringskomiteen av 1947.

⁵⁷⁸ Udatert og usignert notat i *Storebrands historiske arkiv* – Iduns arkiv nr. 19: Livsforsikringskomiteen av 1947.

⁵⁷⁹ Vedtak i Livforeningens styre 13.5.1958, referert i brev av 23.5.1958 fra Weider til Gunder Egge. *Storebrands historiske arkiv* – Iduns arkiv nr. 19: Livsforsikringskomiteen av 1947.

meddelte Bondevik Livforeningen at forslaget var ”...meget godt og kunne legges frem som opposisjonspartienes forslag.”⁵⁸⁰

Behandlingen av proposisjonen ble utsatt flere ganger. I desember 1959 skrev Livforeningen i brev til selskapene at Bondevik hadde meldt at det trolig ble Stortingsbehandling før sommeren, og at han anså det ”...som sikkert at Kr.F. går inn for lovforslaget [fra Livforeningen], og man regner med tilslutning fra de andre borgerlige partier.” Bestemmelsen om stortingsvalgte representanter i selskapsrådene og styrene ville neppe bli tatt opp igjen av Arbeiderpartiet, mente Bondevik.⁵⁸¹

Proposisjonen ble likevel ikke behandlet i 1960, og i 1961 besluttet Stortinget å utsette behandlingen av den på ubestemt tid. Begrunnelsen var at Norges forhold til EFTA og EEC ikke var avklart, og siden en ny lov også ville omfatte utenlandske selskaper, var det naturlig å vente til en avklaring forelå. I tilfelle medlemskap i EEC ville problemene konkret bestå i at Norge måtte liberalisere reglene om utenlandske selskapers adgang til markedet, og at påbudet om kun gjensidige selskaper ikke ville kunne gjennomføres.⁵⁸² I praksis ble forslaget aldri tatt opp – heller ikke da det noe senere ble klart at det ikke var aktuelt å sende noen medlemssøknad til EEC.⁵⁸³ Med dette sluttet behandlingen av innstillingen fra Livsforsikringskomiteen av 1947 – uten at det ble større forandringer i selskapenes rammebetingelser eller i lovgivningen, heller ingen sosialisering, tvungen omdanning til gjensidige selskaper eller offentlige representanter i selskapenes styrende organer.

Oppsummering

Det er sagt at livsforsikringsnæringen kom meget godt fra gjennomgangen i Livsforsikringskomiteen. Det er også rett at komiteen fant lite å utsette på næringens virksomhet, og avviste mange av de ”gamle” ankepunkter som lå til grunn for tidligere krav om sosialisering. Resultatet ble at den avviste sosialisering som en aktuell problemstilling – Arbeiderpartiets representant i komiteen sluttet seg også til dette. Med dette hadde komiteen nokså kontant avvist ett av de tre alternativer departementet hadde satt opp i mandatet, og som det i foredraget ble lagt en viss vekt på. Årsaken var først og fremst at dette standpunktet var det mest logiske ut fra de undersøkelser komiteen selv

---

⁵⁸⁰ Notat samme dag undertegnet Gundersen (fornavn ukjent) i Livforeningens sekretariat. *Storebrands historiske arkiv* – Iduns arkiv nr. 19: Livsforsikringskomiteen av 1947.

⁵⁸¹ Brev signert av Fr. Coucheron datert 16.12.1959. *Storebrands historiske arkiv* – Iduns arkiv nr. 19: Livsforsikringskomiteen av 1947.

⁵⁸² Espeli, Harald: *Private konkurransereguleringer innfor forsikringsnæringen i Norge 1900-1985 og myndighetenes holdning til disse*. Oslo 1995: Norges Forskningsråd, s. 50.

⁵⁸³ Knutsen, Sverre og Ecklund, Gunhild J.: *Vern mot kriser. Norsk finanstilsyn gjennom 100 år*, Oslo 2000: Fagbokforlaget, s. 206.

hadde gjort. Det var nok også viktig at komiteens arbeid først ble avsluttet i 1953 – et tidspunkt da sosialisering ikke lenger stod på den politiske dagsorden ellers i Europa. Også innen Arbeiderpartiet var holdningen endret. I løpet av perioden ble de radikale forslagene til pris- og rasjonaliseringslover (se ovenfor) fremmet og diskutert. Etter sterk politisk strid ble Prisloven vedtatt, men i moderert form, mens forslaget til rasjonaliseringslov aldri ble lagt fram for Stortinget. Samtidig ble målsettingen om sosialisering i form av statsovertakelse tonet ned. På landsmøtet i 1949 presiserte Haakon Lie som vi har sett (kap. 10), at overføring av produksjonsmidlene til samfunnet ikke var nødvendig, men at det var viktig å utvide demokratiet til også å omfatte økonomisk virksomhet. De samme tanker finner vi i utredningen om forsikringsnæringen som ble utarbeidet til det samme landsmøtet. I denne ble det lagt vekt på økonomisk demokrati, og kritisert at selskapenes styre og representantskap ikke var sammensatt på en måte som gjenspeilte ”den sosiale struktur som forsikringstakerne danner.” På landsmøtet i 1953 kom så Einar Gerhardsens kritikk av ”fåmannsstyret” på det økonomiske og industrielle området. I dette bildet passer komiteens kritikk av sammensetningen av styre og representantskap og forsøket på å skape et nytt organ, selskapsrådet, demokratisk valgt av forsikringstakerne, godt inn.

Med de konklusjoner den hadde trukket om driften av selskapene, var det heller ikke naturlig for komiteen å gå inn for de to andre alternativene departementet hadde satt opp – økt samarbeid og rasjonalisering av selskapene eller drastisk reduksjon av antallet selskaper. Derimot kom den med forslag om å omdanne alle selskaper til gjensidige. Dette ble karakterisert som en ”mellomvei” mellom statsovertakelse og å fortsette driften av selskapene i gamle spor. Det sjaltet ut aksjonærenes innflytelse i selskapene, og gjorde sammen med forslaget om selskapsråd slutt på ”fåmannsstyret” og forsikringstakerne til ”herrer i eget hus”.

Selskapene på sin side virket lettet over den pene behandling de hadde fått i komiteen, og sa seg villig til å gi forsikringstakerne større innflytelse i styre og råd. Flertallet i Livforeningen så ut til å akseptere konstruksjonen med selskapsråd. Foreningens hovedansvarlige var å unngå omdanning av aksjeselskapene, og det meste av dens argumentasjon dreide seg om dette. Hovedinnholdet var at aksjeselskapsformen fungerte godt, og at komiteen med den gode attest den hadde utstedt til næringen, bekreftet dette. Særlig viktig var det for konkurransen innen næringen at det fantes både aksje- og gjensidige selskaper. At premiene for livsforsikringer, nye som gamle produkter, ble fastsatt av Livforeningen der alle selskaper var med, og at foreningen også hadde fastsatt regler for akkvisisjonen som bl.a. satte forbud mot å ”stjele” kunder fra andre selskaper, gjør det berettiget å stille spørsmålstegn ved hvor effektiv denne konkurransen var.

Da den første lovproposisjonen basert på komitéinnstillingen kom i 1957, ble næringen sjokkert over at forslaget om omdanning til gjensidige selskaper ble ført videre, og ikke minst over at det ble foreslått offentlig oppnevnte representanter til selskapsrådet og styret – et forslag som bare ett

av komiteens medlemmer hadde gått inn for. I sin uttalelse til proposisjonen satte Livforeningen fokus på dette forslaget.⁵⁸⁴ Livforeningen fikk også anledning til å gjenta kritikken i møte med stats- og sosialministeren. Det er ikke mange ganger representanter for selskapene har fått framføre sin argumentasjon direkte for regjeringens leder, og det viser at man tok næringens motstand alvorlig. Referatet fra møtet ble sikkert farget av at det ble skrevet av en representant for forsikring, men det viser en statsminister på defensiven. Han ønsket ikke å gi noen bredere begrunnelse for forslaget utover å gjenta kritikken mot "fåmannsstyret" i styrene i forsikrings-selskapene, og erklærte at regjeringen ville være villig til å se på forslaget på ny og vurdere eventuelle alternativer. Kort tid senere kom så meldingen om at forslaget var frafalt. Bakgrunnen var nok dels den kompakte og uttalte motstanden mot det fra selskapenes organer, men også at det var svakt fundert i Livkomiteen. Det er vel i tillegg grunn til å tro at sterk politisk motstand mot forslaget spilte en rolle – selv om Arbeiderpartiet fortsatt hadde flertallet i Stortinget alene.

Ved neste korsvei, da Odelstingsproposisjon nr. 36/1958 ble fremmet, skulle så striden om omdanningen til gjensidige selskaper komme. Selskapene hadde allerede i slutten av 1957 fått vite at regjeringen ikke kunne tenke seg å fire på dette punktet. Det ble derfor denne gangen ikke noe møte med regjeringen, men man satset i stedet på samarbeid med opposisjonen, og la fram et alternativt lovforslag som åpnet for fortsatt drift av livsforsikringsaksjeselskapene, og som opposisjonspartiene kunne samle seg om. Men før odelstingsproposisjonen var behandlet i Stortinget, hadde EEC åpnet nye perspektiver for utviklingen av det økonomiske samarbeidet i Europa, og forslaget om en ny forsikringslov ble lagt på is i påvente av en avklaring av Norges forhold til EEC.

Resultatet tatt i betraktning må vi kunne si at selskapenes strategi i forbindelse med Livkomiteen og de to odelstingsproposisjonene som var bygget på dens innstilling, var vellykket. Det var trolig fornuftig å holde hodet kaldt mens komiteen arbeidet, og la slaget om videre drift i privat regi stå i Livkomiteen og ikke i pressen. Dette var mulig siden næringen hadde en representant i komiteen. Det virker også som komiteen var nokså åpen for næringens argumenter og informasjon. Komiteens argumentasjon for at næringen var effektivt og trygt drevet slik at det var rimelig å gå inn for fortsatt privat drift, minnet mye om næringens egne argumenter i andre situasjoner der sosialisering ble diskutert. Da komiteens innstilling skulle gjennomføres i en ny lov, valgte næringen igjen å forsøke å påvirke beslutningstakerne. Gjennom kontakt med statsministeren fikk representanter for næringen legge fram sitt syn på offentlig oppnevnte representanter på høyeste nivå og fikk gjennomslag for et alternativ. Hva kontakten med Bondevik og opposisjonen i neste omgang kunne fått å si i spørsmålet om omdanning til gjensidige selskaper, er det ikke mulig si noe om ettersom denne saken stoppet opp av seg selv.

---

⁵⁸⁴ Brev av 1. juli 1957 til regjeringen, gjengitt i *Forsikringstidende* nr. 7/57, s. 185.

Alt i alt måtte livsforsikringsnæringen være fornøyd med utfallet av den store gjennomgangen i Livkomiteen. Den fikk god karakter for driften, og ingen av de forslagene næringen fryktet, ble gjennomført. Noe skyldtes dyktighet hos Livforeningen som utviklet gode argumenter og alternativer og god strategi, noe var hell – spesielt at den generelle politiske utviklingen i de 13 årene prosessen tok, gikk i næringens favør. Faren for sosialisering var som dir. Olav Bøe i Norske Folk uttalte allerede rett etter at Livkomiteen var oppnevnt, ikke altfor stor. I boka om Kreditkassens historie, *Mellom næringsliv og politikk*, hevdet forfatterne at "...lite eller intet tydet på at toneangivende politikere i DNA ønsket noen nasjonalisering, verken i 1948 eller senere". Men de la til at "...derimot var det krefter i parti- og fagbevegelse som ønsket dette."⁵⁸⁵ Som vi skal se, førte dette til at diskusjonen om styring og kontroll med livsforsikringsnæringen ikke var over, men snart kom opp på ny.

---

⁵⁸⁵ Knutsen, Sverre, Lange, Even og Nordvik, Helge W.: *Mellom næringsliv og politikk. Kreditkassen i vekst og krise 1918 – 1998*, Oslo 1998: Universitetsforlaget, s. 163.

Kapittel 12: Sosialiseringskomiteen av 1953

Rett etter okkupasjonen ville Arbeiderpartiet sosialisere flere næringer, bl.a. gruveindustrien, i tillegg til forsikring og bank. Det ble også diskutert importmonopol for en rekke varer, bl.a. olje, kull, kaffe og sukker. Men allerede før 1950 ble det klart at det ikke ville komme noe forslag om sosialisering av forsikring, og dette hang sammen med en generell utvikling i Arbeiderpartiets politikk. Sosialiseringsiveren ble etter hvert mindre, kanskje først i toppledelsen som allerede få år etter okkupasjonen hadde funnet at et bredt sosialiseringsframstøt ikke var ønskelig. Bak dette lå både politiske og økonomiske betraktninger. *Politisk* ville partiet ikke innta standpunkter som kunne svekke velgernes tillit. Framstøt for sosialisering kunne skremme bort flere velgere enn man vant. ”Vi må løse våre oppgaver slik at vi får folket med oss og ikke mot oss”, uttalte Einar Gerhardsen.⁵⁸⁶ *Økonomisk* var partiet opptatt av at gjenreisningspolitikken ble vellykket, og ønsket ikke å sette i verk reformer som kunne sette veksten i fare. Fokus ble derfor, som vi tidligere har sett, i stedet satt på at Staten både skulle ha ”ambisjoner og verkemiddel til å planleggja og styra samfunnsutviklinga”⁵⁸⁷, men i samarbeid med eierinteressene i næringslivet. For finansnæringsens del skjedd dette samarbeidet i første rekke innenfor rammen av *Samarbeidsnemnda* som ble etablert i 1951 (se kap. 10).

På den annen side var det mange i partiet og fagbevegelsen som ikke støttet denne forsiktige linjen, men fortsatt ønsket sosialisering av private virksomheter. Dette gjaldt bl.a. Arbeidsmannsforbundet, Jern- og metallarbeider- og Papirindustriarbeiderforbundet som i 1950 fortsatt gikk inn for sosialisering av egne bransjer.⁵⁸⁸ Også AUF støttet slike synspunkter, og på Arbeiderpartiets landsmøte i 1953 la Sentralstyret i AUF fram forslag om å nedsette en komité for å utrede sosialiseringsspørsmålet. Det ble lagt vekt på at utredningen ikke bare skulle skje ut fra ”...rent økonomiske effektivitets- eller lønnsomhetssynspunkter”, men at også ”...den psykologiske og moralske siden av [denne] saken som har spilt en så stor rolle for vår bevegelse, må bli viet like stor oppmerksomhet.”⁵⁸⁹ Forslaget ble vedtatt, og ”Sosialiseringskomiteen” ble oppnevnt av Sentralstyret i Arbeiderpartiet mot slutten av 1953. Den ble ledet av stortingsrepresentant

---

⁵⁸⁶ Sitert etter Bull, Edvard, Kokkvoll, Arne og Sverdrup, Jakob (red.): *Arbeiderbevegelsen i Norge*, bd. 5: Bergh, Trond: *Storhetstid 1945 – 65*. Tiden Norsk Forlag, Oslo 1987, s. 195f.

⁵⁸⁷ Furre, Berge: *Vårt hundreår, norsk historie 1905 – 1990*. Oslo 1990: Det norske Samlaget, s. 248, se også kap. 10.

⁵⁸⁸ Bull, Kokkvoll og Sverdrup (1987), s. 196.

⁵⁸⁹ Samme sted, s. 203f.

Lars Evensen⁵⁹⁰ og formann (fra 1955) i AUF, Reidar Hirsti, var sekretær.⁵⁹¹ Komiteen la fram tre dokumenter – et foreløpig utkast til innstilling, et debattgrunnlag, som ble sendt ut til partilagene for diskusjon og kommentarer i desember 1954⁵⁹², videre en innstilling i 1957⁵⁹³ og ytterligere en innstilling 2 i 1959⁵⁹⁴.

I kapittel 2 har vi lagt denne komiteens definisjon av begrepet *sosialisering* til grunn i denne rapporten. I dette kapitlet skal vi se nærmere på komiteens argumentasjon og konklusjoner. I første rekke er dette en bakgrunn for utviklingen av debatten om sosialisering av forsikring som fortsatte i deler av arbeiderbevegelsen, først og fremst i en del lokale partilag, flere fagforbund og AUF, selv om Livkomiteen og partiledelsen ikke gikk inn for sosialisering.

1954: Et grunnlag for debatt

Det første utkastet til innstilling fra 1954 var formet som et rundskriv adressert ”Til alle partiavdelinger!”, og ment som et *debattgrunnlag*. Sosialiseringkomiteen ba i innledningen om svar på noen ”hovedspørsmål”: For det første hvordan arbeiderbevegelsen skulle prioritere i valget mellom offentlig industrireise og sosialisering, og dernest om sosialisering skulle være en aktuell og viktig oppgave for arbeiderbevegelsen, og om det i så fall var en sak som kunne ”...vinne gjenklang” hos alminnelige velgere. Til støtte for diskusjonen inneholdt innstillingen først en definisjon av begrepet sosialisering på basis av en historisk gjennomgang av bruken av det (se kap. 2) og dernest en oversikt over økonomiske motiver for sosialisering. De viktigste argumentene for sosialisering var at det kunne være et middel til å oppnå rasjonell drift i næringer der det var mange små og urasjonelle enheter. I noen tilfelle var sosialisering et nødvendig tiltak ut fra velferdshensyn, for eksempel for omsetning av legemidler og alkohol, og ikke minst ville det være et sentralt tiltak for å fjerne klasseskillene. Videre kunne sosialisering være et middel til å oppnå kontroll over den økonomiske utviklingen og føre til økt trivsel og innsatsvilje i arbeidslivet.

Kontroll over den økonomiske utviklingen var etter komiteens oppfatning nødvendig for å unngå økonomiske kriser med arbeidsløshet og nød som følge. I denne sammenheng var kontroll over ”mengden og

---

⁵⁹⁰ Lars Evensen (1896-1969). Nestformann i LO 1939-46, Handels- og senere industriminister 1946-53, deretter stortingsrepresentant og fylkesmann i Agder.

⁵⁹¹ De øvrige medlemmene var Halvard Bojer, Olav Bruvik, Ole Colbjørnsen, Reidar Danielsen, Torolf Elster, Per Kleppe, Johannes Olsen og Amund Skarholt.

⁵⁹² AAB 329 (481)15 N 81 Ko, datert desember 1954, og adressert ”Til alle partiavdelinger.”

⁵⁹³ Gitt ut bl.a. i *Kontrasts* skriftserie, udatert eksemplar i AAB q 305.13 K 84. Datering 1957 påført av biblioteket.

⁵⁹⁴ *Sosialiseringsspørsmålet – innstilling nr. 2*, AAB q 329 (481) 15 N 81 Ko

retningen av investeringene i næringslivet” svært viktig, og det satte bank- og kredittvesenet i en spesielt viktig posisjon. Dette betydde likevel ikke at samfunnet nødvendigvis måtte overta eiendomsretten til kredittinstitusjonene. Sosialisering måtte vurderes opp mot andre ”...organisasjonsformer som på annen måte kan overføre disposisjonsretten til folkevalgte organer”. Et alternativ var å gi samfunnet en ”større andel i ledelsen av hele vårt bank- og kredittvesen...” gjennom ”lovmessige framstøt”. Allerede her ble det signalisert at sosialisering ikke var nødvendig for å få kontroll med kapitalen – representasjon i styrende organer kunne komme i stedet. Men det var fortsatt mange i partiet som gikk inn for sosialisering av kredittvesenet, og dette synspunktet kom komiteen i møte ved å vise til at ”lovmessige framstøt” også kunne sees som ”...de første skritt mot en mer direkte sosialisering.”

Tidligere ble det, viste komiteen til, hevdet at sosialisering ville ta fra mange mennesker frihetsfølelsen, bevegelsesfriheten og ”...smuldre det personlige ansvarsforhold i næringslivet.” I 1954 hadde disse argumentene liten verdi – for en ansatt økonomisk leder ville graden av ansvar og frihet i arbeidet være den samme om aksjemajoriteten i bedriften gikk fra private til staten. Tvert om, hevdet komiteen, ville de ansatte i en sosialisert næringsgren og bedrift ”...ha større mulighet til å få en større andel av ledelsen og av ansvaret i bedriften”. Dette ville være med på å legge grunnlaget for et industrielt demokrati. Demokrati i arbeidslivet var et viktig tema for arbeiderbevegelsen på 1960 og -70-tallet, og ved å knytte dette sammen med sosialisering, lanserte komiteen et viktig argument for sosialisering av store deler av næringslivet, men den tok samtidig et skritt tilbake ved å minne om at man kunne oppnå det samme som ved sosialisering ”...gjennom andre driftsformer,” for eksempel samvirkedrift eller drift i samarbeid mellom offentlige og private tiltak (”halvsosialisering”).

Komiteen la i debattgrunnlaget ikke skjul på at sosialisering kunne føre til problemer både praktisk og politisk. På det praktiske plan kunne det bli vanskelig å skaffe lojale og kvalifiserte ledere til sosialiserte bedrifter, og det var fare for byråkratisering og utvikling av stive og selvtilfredse monopoler som skapte stagnasjon. Politisk kunne en frykte at sosialisering ville utløse nye motsetninger, kanskje også ”...bevisste og planmessige forsøk på sabotasje” og tap av stemmer for partiet, særlig hos middelklassen.

Endelig pekte komiteen på behovet for å prioritere mellom å bruke midler for å overta gamle bedrifter eller ”...reise nye tiltak i næringslivet og på den måten utvide den offentlige sektor.” På dette punktet kom komiteens syn klart fram – den var for at industriutvikling skulle få prioritet framfor sosialisering fordi industrialisering ville legge grunnlaget for nye arbeidsplasser og ved det høyere levestandard.⁵⁹⁵

---

⁵⁹⁵ Samtlige sitater fra *debattgrunnlaget* - AAB 329 (481)15 N 81 Ko, datert desember 1954, s. 7ff.

På bakgrunn av argumentene i debattgrunnlaget og tilbakemeldingene fra partilagene ville komiteen ta fatt på en vurdering av sosialiseringsspørsmålet for de enkelte næringer. Den så bort fra en storstilt sosialisering, og mente spørsmålet måtte vurderes fra næring til næring og bedrift til bedrift. Den trakk til slutt opp seks kriterier for områder der sosialisering var mest aktuelt. I alle fall to av disse kunne knyttes til finans- og dermed forsikringsnæringen: Selskaper som hadde en sentral rolle i samfunnsøkonomien og der effektiv kontroll var avhengig av samfunnsøkonomi, og næringsgrener som var oppdelt i små og urasjonelle enheter.⁵⁹⁶

1957: Komiteens første innstilling

Sosialiseringskomiteen la fram sin første innstilling i 1957.⁵⁹⁷ I innledningen ble dette presentert som den endelige, og det ble ikke nevnt at en ny innstilling skulle komme to år senere.

I innstillingen ble mange av synspunktene fra debattgrunnlaget fra 1954 gjentatt, men samtidig ble det skapt større avstand til sosialiseringsskillet. Allerede på første side i selve innstillingen ble det slått fast at sosialisering "...i alle tilfelle bare [er] et middel for å oppnå størst mulig frihet og trygghet for alle og effektivitet til hele folkets framgang [og] ikke et mål i seg selv."⁵⁹⁸ Bakgrunnen for denne konklusjonen var utviklingen komiteen mente å se i det kapitalistiske samfunnet. I kampen for beskyttelse av hjemmemarkedene og samtidig innpass på fremmede markeder, hadde kapitalismen selv søkt statens beskyttelse, og dette hadde åpnet for større innflytelse for staten i det private næringslivet. Etter hvert kom også en del virksomhet over på samfunnets hender, bl.a. jernbane, telegraf, el-forsyning, skoler og sykehus. Dette hadde vist at staten og kommunene kunne lede økonomisk virksomhet, men samtidig var fokus endret slik at "...eiendomsretten til produksjonsmidlene har kommet til å spille mindre og mindre rolle, sammenliknet med den faktiske kontrollen av dem." Kontrollen kunne, hadde utviklingen vist, oppnås på andre måter enn ved sosialisering, bl.a. ved bruk av arbeiderbevegelsens politiske makt til å gjennomføre lovmessig regulering. Dermed var det ikke lenger nødvendig å fremme sosialisering som et "...ufravikelig prinsippkrav og [...] en nødvendig konsekvens av samfunnsutviklingen," men mer naturlig å se på sosialisering bare som "...ett middel ved siden av mange andre. Om vi velger det ene eller

---

⁵⁹⁶ Andre momenter var samfunnsøkonomisk virksomhet som ikke lot seg drive forsvarlig på forretningsmessig grunnlag, næringer preget av private monopoler, næringer der sosiale, kulturelle eller velferdsmessige hensyn tilsa offentlig drift og der forsynings- eller forsvarsmessige hensyn gjorde offentlig drift nødvendig. Debattgrunnlaget - AAB 329 (481)15 N 81 Ko, datert desember 1954, s. 11.

⁵⁹⁷ Gitt ut bl.a. i *Kontrasts skriftserie*, udatert eksemplar i AAB q 305.13 K 84. Datering 1957 påført av biblioteket.

⁵⁹⁸ *Innstilling 1957*, AAB q 305.13 K 84, s. 4.

det andre, blir et spørsmål om *hensiktsmessighet*, om å veie fordeler og ulemper.”⁵⁹⁹

Med denne konklusjonen som bakgrunn tok komiteen opp igjen de fleste argumentene for og mot sosialisering fra 1954, og gjentok også konklusjonen om hvilke næringer eller bedrifter det kunne være hensiktsmessig å sosialisere. Deretter gikk den over til å vurdere ”statens forhold til de enkelte næringsgrenene”.⁶⁰⁰ Allerede i innledningen sa komiteen fra at den ikke hadde gått særlig inn på forsikringsnæringen, som ble behandlet helt kort til sist i innstillingen. Dette ble begrunnet med at det nettopp hadde vært en bred vurdering av livsforsikringsnæringen som hadde munnet ut i en offentlig utredning. Komiteen viste til denne utredningen, men presiserte at den ikke tok noe standpunkt til de ”synsmåter og forslag” som var lagt fram i den.⁶⁰¹ Som vi har sett, var det på dette tidspunkt ikke klart hvilke forslag regjeringen ville legge fram på grunnlag av Livkomiteens innstilling. Skadeforsikring ble ikke nevnt i det hele tatt i innstillingen.

1959: Komiteens andre innstilling

*Sosialiseringsspørsmålet – innstilling nr. 2*⁶⁰² ble lagt fram for Arbeiderpartiets landsmøte i 1959. Den ble innledet med komiteens hovedkonklusjon: ”... en offentlig overtakelse av privat eiendomsrett i større omfang [er] for tiden ikke [...] aktuell politikk.” Årsaken var at kreftene måtte brukes på industriell nyreising der også stat og kommuner måtte engasjere seg. Dessuten hadde samfunnet utviklet seg siden kravet om sosialisering først ble reist – det var kommet en blanding av privat og offentlig eierskap, og de folkevalgte organer hadde fått større innflytelse på det økonomiske liv slik at man nå hadde andre virkemidler enn sosialisering til å påvirke den økonomiske utviklingen. Sosialisering var, slik det også het i innstillingen fra 1957, ”...ikke et mål i seg selv, men et virkemiddel som det under visse forhold vil være hensiktsmessig å bruke, [vurdert] på like linje med andre økonomiske, sosialpolitiske og kulturpolitiske virkemidler.” Om sosialisering var aktuelt, måtte en drøfte i det enkelte tilfelle, men ”...bare på enkelte felter kan det bli nødvendig for samfunnet å overta driften.”⁶⁰³ Den private eiendomsretten hadde etter komiteens mening ”...sin naturlige plass i store deler av næringslivet i et sosialt, demokratisk samfunn [forutsatt]

---

⁵⁹⁹ *Innstilling 1957*, s. 5f.

⁶⁰⁰ *Innstilling 1957*, s. 3.

⁶⁰¹ *Innstilling 1957*, s. 56.

⁶⁰² *Sosialiseringsspørsmålet, Innstilling 2*, AAB q 329 (481) 15 N 81Ko 1954, datert Oslo 1959 av AAB.

⁶⁰³ *Sosialiseringsspørsmålet, Innstilling 2*, s. 13.

kontroll med den private råderett, slik at den ikke blir brukt i strid med fellesskapets interesser.”⁶⁰⁴

For øvrig ble den sentrale argumentasjonen fra de to tidligere innstillingene gjennomgått på ny. Ett avsnitt var viet finanspolitikken, konklusjonen her var at det måtte vedtas lovregler som sikret en effektiv ”rammekontroll”, for eksempel ved lovfestet plasseringsplikt i statspapirer og i innskottsreserver i Norges Bank.” Forslaget ble i første rekke relatert til utviklingen i banknæringen.⁶⁰⁵

I innstillingen ble det i tillegg lagt vekt på utvikling av det indre demokrati i bedriftene som ble lansert som en av arbeiderbevegelsens ”viktigste framtidsoppgaver”. For å nå dette målet var det nødvendig med tiltak både faglig og politisk, bl.a. på det lovmessige området. Viktigst var det å styrke representantskapets stilling i aksjeselskapene og sørge for at de ansatte gjennom ”faglige organer” fikk utnevne en tredje- eller fjerdedel av representantene i selskaper over en viss størrelse, det ble antydnet bedrifter over 200 ansatte. Også kommunale organers representasjonsrett var det ”...grunn til å drøfte.”

Innstillingen behandles på landsmøtet

På landsmøtet innledet komiteens leder, Lars Evensen, til debatt. Han gikk i sitt innlegg gjennom hovedinnholdet i innstillingen, og opplyste i den sammenheng at komiteen ikke hadde gått nøyere inn på en vurdering av spørsmålet om sosialisering av forsikring fordi det allerede forelå en utredning om dette fra en offentlig komité. Dersom komiteens forslag ble gjennomført, ville det bety ”...en viss demokratisering av ledelsen”.⁶⁰⁶ Ut fra de få kommentarer han ellers knyttet til dette, virket det som han mente at forslaget ikke gikk langt nok, men han kom ellers ikke mer inn på dette i innledningsforedraget.

Debatten kom ellers til å dreie seg om hvordan man kunne styrke demokratiet i arbeidslivet – spesielt om hvor viktig det var å få representanter inn i bedriftsstyrene. Noen uttrykte også skuffelse over innstillingen, bla. at den var for teoretisk lagt opp, mens særlig AUFs representanter var skuffet over at konklusjonen om sosialisering ikke var ”aktuell politikk”. Kjell Dankertsen fra Oslo karakteriserte den som ”...nedslående lesning”, og mente at konklusjonen var et ”...farvel til sosialismen.” Han foreslo nye utredninger, spesielt om ”...gjennomføring av

---

⁶⁰⁴ *Sosialiseringsspørsmålet, Innstilling 2*, s. 6 og 1.

⁶⁰⁵ *Sosialiseringsspørsmålet, Innstilling 2*, s. 6.

⁶⁰⁶ *Protokoll over forhandlingene på det 36. (i.e. 37.) ordinære landsmøte 7. – 9. mai 1959 i Oslo*. Referat ved Johan Pedersen, Oslo 1960: Aktietrykkeriet, s. 155.

medbestemmelsesretten og industrielt demokrati”.⁶⁰⁷ Blant de som støttet dette synet, var den senere partileder (1975 – 81) Reiulf Steen.

Oppsummering

I de tre dokumentene vi har sett på i dette kapitlet, ble sosialisering skjøvet mer og mer i bakgrunnen som et aktuelt tiltak. I det første dokumentet fra sosialiseringsutvalget var holdningen til sosialisering ganske åpen, men det ble understreket at det fantes gode og mindre kontroversielle alternativer, for eksempel offentlig oppnevnte representanter i styrende organer. Likevel var konklusjonen at argumentene samlet vurdert talte for en mer omfattende sosialisering. På den annen side signaliserte komiteen at den mente at sosialisering i *nær* framtid måtte vike for industrireising som kunne bedre levestandarden.

I innstillingen fra 1957 ble sosialisering redusert til en av flere alternative ”driftsformer” og til et *middel* for å oppnå kontroll i viktige sektorer av næringslivet, men ikke et *mål* i seg selv. Det ble videre vist til at utviklingen hadde gitt arbeiderbevegelsen andre midler til å skaffe seg kontroll – først og fremst ved lovbestemmelser som sikret ansatte eller offentlig oppnevnte representanter plass i styrende organer.

I den siste innstillingen (1959) legges sosialisering enda mer til side som aktuell politikk. Privat eiendomsrett var en naturlig del av samfunnet – så sant den var under kontroll. Et viktig ledd i denne kontrollen var å utvikle bedriftsdemokratiet ved å styrke representantskapets stilling i aksjeselskapene og sikre ansatte eller offentlige representanter plass i disse. Særlig var dette viktig i forretningsbankene, mens livsforsikringsselskapene ikke ble nevnt i denne sammenheng. Imidlertid ville, som vi har sett (bla. i kap. 11), regjeringens oppfølging av Hognestads mindretallsvotum i Livsforsikringskomiteen fra 1947 gitt samme løsning for disse selskapene.

Utviklingen i komiteens syn spilte den politiske utviklingen vi har skissert i innledningen av dette kapitlet – om enn noe forskjøvet i tid. Den relativt åpne holdningen til sosialisering som komiteen viste i 1953, var på dette tidspunkt forlatt av partiledelsen minst 3 – 4 år tidligere. Da de to innstillingene ble lagt fram i 1957 og – 59, var komiteen på linje med partiledelsen ved i stedet å legge vekt på økt kontroll og bedriftsdemokrati – først og fremst ved å sikre plass for ansatte og offentlige representanter i representantskapene og ved hjelp av særskilt lovgivning for enkelte næringer, bl.a. finansnæringen. 1957-innstillingen gjentok Haakon Lies argumentasjon fra 1949 om at offentlig kontroll var viktigere enn overføring av produksjonsmidlene. I omtalen av banknæringen i 1959-innstillingen ble

---

⁶⁰⁷ *Protokoll over forhandlingene på det 36. (i.e. 37.) ordinære landsmøte (1960), s.186f.*

argumentene for effektiv rammekontroll, slik den ble utøvet gjennom Samarbeidsnemnda, gjentatt.

I erindringsboka *Skjebneår 1945 – 50*⁶⁰⁸ beskrev den mangeårige (1945 – 69) partisekretær Haakon Lie partiledelsens holdning slik: ”Arbeiderpartiet [gikk] i etterkrigstiden aldri inn for nasjonalisering av hele industrier”. Sosialisering ville heller ikke være aktuelt dersom ”... private eiere kunne drive en bedrift like godt som den (sic!) offentlige”, og i alle tilfelle kunne sosialisering først skje etter at folket hadde tatt stilling til spørsmålet i valg – ”... sosialisering for sosialiseringens skyld var utelukket,” skrev han.⁶⁰⁹ Men – det var kretser i AUF og fagbevegelsen som *ikke* delte dette synet. Det skulle få betydning da LO på 1960-tallet valgte å engasjere seg i privat forsikringsvirksomhet.

---

⁶⁰⁸ Oslo 1985: Tiden Norsk Forlag.

⁶⁰⁹ Lie (1985), s. 108.

Kapittel 13: LO engasjerer seg i forsikring

I *LOs jubileumsavis* ved 75-års jubileet i 1974 ble forsikring beskrevet som "...en gammel sak i fagbevegelsen"⁶¹⁰. Allerede på 1800-tallet hadde mange fagforeninger etablert hjelpe- og sykekasser for sine medlemmer.⁶¹¹ *Fagopposisjonen av 1911* (se kap. 3) hadde krevd at "forsikringsvæsenet" innen fagbevegelsen skulle bort fordi det tok oppmerksomheten bort fra klassekampen og skapte frykt for å satse alt i en konflikt.⁶¹² Likevel fortsatte mange av sykekassene i LOs fagforbund, men ellers var interessen for forsikring lenge liten innen fagbevegelsen.

Da Samvirke ble etablert i 1921, var LO ikke involvert. Selskapet var eiet av Norges Kooperative Landsforbund (NKL). Som vi har sett (kap. 6), gjorde noen fagforbund to år senere et mindre vellykket forsøk på å etablere et forsikringsselskap, *Nye Norske*, som fikk en kort eksistens, bare 1923 – 27. Det ble avvirket, og porteføljen overtatt av Samvirke. På LO-kongressen i 1953 gjorde en representant for NKL, O. C. Hovind, oppmerksom på at NKL drev et forsikringsselskap som bl.a. tilbød forsikring av innbo og løsøre, og bemerket samtidig "...at det var nokså kjedelig å se den dårlige oppslutning som vår forsikringsvirksomhet har blant de fagorganiserte."⁶¹³

10 år senere våknet imidlertid LOs interesse for forsikringsvirksomhet på ny. Det skulle føre til et betydelig engasjement i Samvirke, både som deleier og pådriver i utviklingen av selskapet. Dette engasjementet skulle få betydning for arbeiderbevegelsens forsikringspolitikk i årene som fulgte.

I mellomtida hadde Hovinds selskap, Samvirke Skadeforsikring, kommet opp i relativt store økonomiske problemer. Selskapet hadde 1.1.1957 meldte seg ut tariffsamarbeidet i forsikring, slik *Folksam* hadde

---

⁶¹⁰ Jubileumsavisen side 32. AAB

⁶¹¹ Kassene hadde sin opprinnelse i begravelsskassene, gjerne kalt "begravelssocieteter" eller "liklader", som ble etablert i byene i siste halvdel av 1700-tallet – den første i Trondheim i 1757. Disse utbetalte ytelser til å dekke kostnadene ved begravelse, og det var også først formålet med hjelpekassene. Senere ble de utviklet til sykekasser, og noen ytet også støtte til etterlatte. Kilde: Lorange, K.: *Forsikringsvesenets historie i Norge inntil 1814*, side 314ff. Oslo 1935: Wesmanns Skandinaviske Forsikringsfond – i kommisjon hos Grøndahl & Søn.

⁶¹² Furre, Berge: *Norsk historie 1905 – 1940*, Oslo 1972: Det Norske Samlaget, s. 108.

⁶¹³ *Protokoll over kongressen 1953* ved Henry Harm, Fremtidens trykkeri, Drammen 1953, s. 390.

gjort med hell i 1946.⁶¹⁴ I likhet med *Folksam* startet Samvirke straks å utvikle nye forsikringsprodukter for privatmarkedet – viktigst var den kombinerte hus- og hjemforsikringen som kom i 1957⁶¹⁵. I perioden fra 1945 til Samvirke gikk ut med dette produktet, hadde det praktisk talt ikke vært konkurranse på produkt, dvs. forsikringsvilkår, på det norske skadeforsikringsmarkedet. Det skulle også bli Samvirke som ”relanserte” *priskonkurransen* på markedet da selskapet i 1960 fulgte opp med rimelig bilforsikring og samtidig lanserte enhetspremie på hus- og hjemforsikringer over hele landet. De øvrige brannforsikringsselskapene delte fortsatt landet opp i 700 risikosoner med ulike premier. Samvirkes premiereduksjon var jevnt over på 20 – 25 %, i enkelte distrikter enda mer.

Tiltakene var så vellykte at selskapet ”... var nær ved å drukne i egen suksess”.⁶¹⁶ Staben var for liten til å ta unna pågangen av nye kunder og den følgende økningen i antall skader, og selskapets renommé ble raskt skadelidende. Verre var det at Samvirke ikke hadde tilgang til statistikk og risikoberegninger fra tarifforeningene, og at de fordelaktige bilforsikringene tiltrakk seg mange dårlige risiki. Resultatet var underskudd i driften, deretter prisøkning og ”...fracfall av kunder, tømte fond og bruk av skjulte reserver”.⁶¹⁷

I 1962 nærmet det kriserammede Samvirke seg LO med forslag om et nytt forsikringsprodukt – en hjemforsikring knyttet til medlemskapet i fagorganisasjonen og med premien innbakt i kontingenten. Forslaget vakte betydelig interesse i LO, men representantskapet uttalte samtidig at LO måtte få plass i Samvirkes besluttede organer for å være med på å kontrollere den store kapitalmengde forsikringen kunne komme til å representere.⁶¹⁸ Det ble tatt opp forhandlinger om dette med NKL. Forhandlingene ble vanskelige, på et tidspunkt søkte LO om konsesjon til å starte egne livs- og skadeforsikringsselskap, men sommeren 1964 ble det enighet om at LO skulle komme inn som medeier i Samvirke med 45 % av aksjene, NKL skulle også ha 45 %, mens Norges Fiskarlag, Norsk Bonde- og

---

⁶¹⁴ Folksam var den svenske kooperasjonens selskap. Bjørnsen, Bjørn: *Vår historie - Landsbanken og Samvirke forsikring gjennom 100 år*, Oslo 1998: Tiden Norsk Forlag, s. 124.

⁶¹⁵ De kombinerte forsikringene dekket brann-, vann-, innbrudd- og ansvarsforsikring m.m. på én polise. Se også vedlegg 2. De andre selskapene lanserte snart etter tilsvarende produkter, og kombinerte forsikringer er nå helt enerådende innen innbo og løsøre- og bygningsforsikring for privatkunder. Samvirke lanserte i årene som fulgte også kombinerte forsikringer for butikker (beregnet på Samvirkelagene) og for landbruket.

⁶¹⁶ Bjørnsen (1998), s. 126.

⁶¹⁷ Samme sted, s. 130.

⁶¹⁸ Samme sted, s. 132.

Småbrukarlag og NBBL delte de siste 10 prosentene.⁶¹⁹ I styret fikk LO to av 7 plasser. Som medeier tok LO straks tak i driften av Samvirke, og sørget i samarbeid med de tre andre nye eierne både for at det ble gjennomført en grundig gjennomgang av selskapets organisasjon og skadeoppgjørspraksis, og at ny administrerende direktør kom på plass, tidligere industriminister Kjell Holler⁶²⁰.

På LOs kongress i 1965 redegjorde nestformann Parelius Mentsen for organisasjonens engasjement i forsikring.⁶²¹ Han hevdet at det var flere årsaker til at fagbevegelsen "...ikke kunne slå seg til ro med den måten forsikringsvirksomheten drives på her i landet". Viktigst var den store kapitaloppsamlingen som skjedde i selskapene, og som samfunnet bare hadde beskjedne kontroll med. Tvert om var det "en liten gruppe" personer som bestemte hvordan pengene, som også fagorganiserte hadde betalt inn, skulle forvaltes. Dessuten mente han at oppslittingen i mange små selskaper førte til store administrasjons- og akkvisisjonskostnader og dyrere forsikringer enn nødvendig. Ut fra dette ønsket LO å satse på videre utvikling av kollektive forsikringer for å tilby medlemmene "...ordninger som ga en fastere tilknytning av den enkeltes medlemskap til fagorganisasjonen [og fordeler som] de som står utenfor fagbevegelsen, ikke har noen mulighet til å oppnå." Samarbeidet med Samvirke kunne også styrke organisasjonen – både ved å holde på eksisterende medlemmer og verve nye.

Alle innlegg i debatten etter Mentsens redegjørelse var til støtte for avtalen med Samvirke, og sekretariatets forslag om at kongressen tok forhandlingene og avtalen med NKL fra året før til etterretning, ble enstemmig bifalt.⁶²²

Kollektiv hjemforsikring

18. juni 1966 inngikk Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund som første forbund avtale med Samvirke om kollektiv hjemforsikring for sine medlemmer. Etter avtalen hadde medlemmene *ikke* rett til å reservere seg mot å være med i forsikringsordningen. Flere lokalforeninger reagerte sterkt på dette, og vedtok krav om å innføre reservasjonsrett. Tre medlemmer ved Falconbridge tok kravet om reservasjonsrett til retten, og vant fram både i

---

⁶¹⁹ Avtalen gikk videre ut på at LO skulle skyte inn minst 2 og NKL 3 millioner i ny aksjekapital.

⁶²⁰ Kjell Holler (1918 – 2002) – sosialøkonom, økonomisk medarbeider i Arbeiderbladet, industriminister 1959 – 63, leder av LOs økonomiske kontor 1952 – 59 og 1963 – 66 og adm direktør i Samvirke 1966 – 1980.

⁶²¹ 21. ordinære kongress 9. – 15.5.1965, *protokoll over forhandlingene*, Oslo 1965: Aktietrykkeriet, s. 224ff.

⁶²² Forslag nr. 584, 21. ordinære kongress 9. – 15.5.1965, *dagsorden med forslag og forretningsorden*, Oslo 1965: Aktietrykkeriet, s. 417.

byretten og i Høyesterett i november 1967. Dette ble bare et midlertidig tilbakeslag for den kollektive hjemforsikringen. Mange av de som i første omgang benyttet seg av reservasjonsretten, trakk etter hvert trakk reservasjonene tilbake, og stadig flere forbund sluttet seg til. Årsaken var rett og slett at Kollektiv hjemforsikring var et godt produkt. Det beste bevis for dette er at de øvrige selskapene har fulgt etter med tilsvarende ordninger for andre grupper, bla. medlemmene i YS - forbundene.

Striden rundt forsikringsordningen og rettssakene om reservasjonsrett, beskyldninger om at LO drev sniksosialisering og snart kanskje ville pålegge "...medlemmene å spise et bestemt slags brød, kjøpe en bestemt sort margarin og abonnere på en bestemt avis"⁶²³, og ikke minst splittelsen innen fagbevegelsen⁶²⁴, satte sine spor i forholdet mellom LO og Samvirke og forsikringsnæringen for øvrig, mye fordi de øvrige selskapene applauderte kritikken som ble reist mot Samvirke.

Både Norske Forsikringsselskapers Forbund, *Forsikringstidende* og flere av de andre forsikringsselskapene kritiserte både selve forsikringen og markedsføringen av den. Forbundets styre bebreidet allerede i et brev av 10. mars 1966 til Samvirkes adm. direktør Kjell Holler selskapet for å drive "...tendensiøs propaganda [...] mot andre forsikringsselskaper" i forbindelse med lanseringen av den kollektive hjemforsikringen, og krevde at dette opphørte straks.⁶²⁵ I sitt svar avviste Holler kritikken og etterlyste Forbundets upartiskhet som organ for alle norske forsikringsselskaper.⁶²⁶

Forsikringstidende karakteriserte lanseringen av kollektiv hjemforsikring som "...et organisert innbrudd i andre selskapers portefølje", og hevdet at den var "...trumfet igjennom som et diktat fra et fåmannsvelde på toppen [og uten] valgmulighet for den enkelte fagorganiserte."⁶²⁷ I en ny lederartikkel hevdet redaktøren, L. Øystein Os, at en faglig gjennomgang av Samvirkes regnskap for 1964 viste at "...praktisk alle reserver, bortsett fra aksjekapitalen, brukt opp." Han påsto videre at selskapets reassurandører var i ferd med å trekke seg tilbake, og at det mistet faglig nøkkelpersonell.⁶²⁸ Holler avviste alle påstander i de to lederartiklene og mente det var "...dypt forstemmende å se den systematiske forfølgelse av Samvirke [...] i

---

⁶²³ *Drammens Tidende*, 3.3.1966.

⁶²⁴ Dette kom særlig til uttrykk på Falconbridge der lokalforeningen til slutt ble splittet på denne saken.

⁶²⁵ Brevet inneholdt også en del lov- og forsikringstekniske spørsmål knyttet til hjemforsikringen, og var underskrevet av styreformannen Johan Løken og adm. direktør Knut Henriksen

⁶²⁶ Brev av 23.3.1966, gjengitt i *Forsikringstidende* 4/66, s.115ff.

⁶²⁷ *Forsikringstidende* 2/66, s.42ff. Lederartikkel skrevet av redaktøren L (Lars). Øystein Os.

⁶²⁸ *Forsikringstidende* 3/66, s.76ff

Forsikringstidende,” og beskyldte bladet for ”ensidighet” og ”partiskhet”.⁶²⁹ Etter dette og så lenge striden om kollektiv hjemforsikring pågikk, hadde *Forsikringstidende* bare begrenset distribusjon i Samvirkes lokaler.⁶³⁰

Helt uten grunnlag var bladets påstander for øvrig ikke. Det var betydelig motstand mot å lansere kollektiv hjemforsikring i Samvirkes fagstab som mente at risikoen var for stor og uoversiktlig i forhold til premien. Motstanden ble ikke mindre etter at en storbrann det første året den kollektive hjemforsikringen var i kraft, førte til erstatningsutbetalinger som tilsvarte hele årets premieinntekt. Dette førte i sin tur til tap for reassurandørene, som murret og satte opp sine premier.

Etter hvert roet situasjonen seg ned, litt ut på 1970-tallet hadde de øvrige selskapene forsonet seg med at den kollektive hjemforsikringen var kommet for å bli. Men før det kom så langt, hadde tumultene rundt kollektiv hjemforsikring medvirket til en polarisering innen næringen: Samvirke mot resten av selskapene, gjerne omtalt som ”de private selskapene”, og til dels også Forsikringsforbundet.

Samarbeidet mellom Samvirke og LO utvides

I første omgang skulle striden om kollektiv hjemforsikring føre til at båndene mellom Samvirke og LO ble styrket. I 1969 vedtok LO-kongressen mot én stemme å erstatte Fagorganisasjonens stønadskasse (FSK) med gruppelivsforsikring i Samvirke.⁶³¹ Samtidig vedtok kongressen, fortsatt mot én stemme, at den godkjente fagbevegelsens forsikringsengasjement og at ”...arbeidet med kollektive forsikringsordninger på faglig basis bør fortsette og utvides.”⁶³²

I 1973 kom forsikring etter forslag fra Norsk Jern- og metallarbeiderforbund inn i LOs formålsparagraf der det het at LO skulle ”...arbeide for å sikre medlemmene felles kollektive forsikringsordninger

---

⁶²⁹ *Forsikringstidende* 4/66, s.112ff. Brev fra Holler datert 19.4.1966.

⁶³⁰ Reaksjonene var ikke mindre sterke da *Folksam* lanserte tilsvarende forsikringsprodukter i Sverige i 1946. Det svenske forsikringstidsskriftet *Gjallarhornet* mente det var et overfall på konkurrentene ”i god Hitler-stil”, men at det ville bli en ”Pearl-Harbour-seger” i lengden. Sitert etter Grip, Gunvall: *Vill du frihet eller tvång? Svensk försäkringspolitik 1935 – 45*. Doktoravhandling publisert i Uppsala 1987, s. 181.

⁶³¹ *Landsorganisasjonen i Norge 22. ordinære kongress, 18.- 23.5.69*, Dagsorden med forslag og forretningsorden, Oslo 1969: Aktietrykkeriet, forslag nr. 520, s. 172. AAB r331.81(481) 1 Kong. Vedtak i protokoll fra kongressen s. 189.

⁶³² Samme sted.

når dette innebærer økonomiske fordeler så vel for det enkelte medlem som for fagbevegelsen som helhet.”⁶³³

På de følgende kongressene var det knapt noen forsikrings spørsmål oppe til behandling, og siste gang det kom inn forslag knyttet til forsikring, var i 1977. De gjaldt forbedring av den kollektive hjemforsikring, og krav om at de ansatte i en bedrift må få rett til å bestemme hvilket forsikringsselskap bedriftenes kollektive forsikringer (for eksempel gruppe livsforsikring) skulle tegnes i.⁶³⁴

Sosialisering av forsikring

I sammenheng med LOs engasjement i forsikring er det naturlig å spørre om organisasjonens syn på sosialisering av næringen. På flere kongresser hadde LO sosialisering eller nasjonalisering på dagsordenen, og det kom fram en rekke forslag som gjaldt forsikring til handlingsprogrammene som kongressene skulle vedta. Allerede til kongressen i 1946 var det sendt inn ett forslag om sosialisering av forsikringsselskapene, for øvrig sammen med banker og større bedrifter.⁶³⁵ Dette ble ikke tatt opp til votering.

I 1957 forelå det tre forslag om å kreve at myndighetene tok opp ”...spørsmålet om nasjonalisering av forsikringsselskapene og bankene [...] så snart som mulig.”⁶³⁶ Sekretariatet opplyste at det allerede forelå et forslag om alle livselskap skulle bli gjensidige med representasjon i ledelsen oppnevnt av Stortinget, og foreslo ellers at alle forbund skulle utrede hvor de fant det ”ønskelig og formålstjenlig” med nasjonalisering innen sitt tariffområde.⁶³⁷ Dette ble vedtatt, men det ser ikke ut til at det kom inn en eneste utredning.

Til kongressen i 1961 var det sendt inn ikke mindre enn 17 forslag om sosialisering av bank og forsikring. De varierte fra det korte og konsise: ”Forsikringsselskapene og bankene nasjonaliseres” fra Herøya

---

⁶³³ Pkt. 10 i formålsparagrafen. *Landsorganisasjonen i Norge 23. ordinære kongress, 6. – 11.5. 1973, Dagsorden med forslag og forretningsorden*, Oslo 1973: Forlag ikke oppgitt, forslag nr. 70, s. 26. AAB 331.81(481) 1 Kong.

⁶³⁴ Fra avdelinger innen jern- og metallarbeiderforbundet, *Kongressen 1977, 28. – 28.5.1977, Dagsorden med forslag og forretningsorden*, Oslo 1977: Aktietrykkeriet, forslag 1265 - 68, s. 421f.

⁶³⁵ Fra en avdeling innen Jern- og metallarbeiderforbundet. Arbeidernes faglige landsorganisasjon, *Kongressen 1946, Dagsorden*, Oslo 1946: Arbeidernes Aktietrykkeri, s. 49.

⁶³⁶ Forslagene kom fra avdelinger innen Norsk Kjemisk Industriarbeiderforbund (Herøya arbeiderforening), Vestbanenes verkstedarbeiderforening og Norsk Kommuneforbund. *19. ordinære kongress 5. – 11. mai 1957 – Dagsorden med forslag og forretningsorden*, Oslo 1957: Arbeidernes Aktietrykkeri, s. 147ff.

⁶³⁷ *19. ordinære kongress 5. – 11. mai 1957 – Protokoll* ved Henry Harm, Oslo 1957: Arbeidernes Aktietrykkeri, s. 356ff.

Arbeiderforening til noe mer forsiktige krav om at regjeringen må utrede nasjonalisering.⁶³⁸ Alle ble strøket av redaksjonskomiteen.⁶³⁹

Også til kongressene i årene 1965, 1969, 1971 og 1973 kom det inn forslag om sosialisering av forsikring og bank. I 1965 kom det ti forslag om dette – tre av dem plassert under overskriften *Industrielt demokrati*⁶⁴⁰ og sju under *Nasjonalisering*⁶⁴¹. Også denne gang var det krav både om nasjonalisering straks og utredning på noe lenger sikt. Ingen av dem ble tatt med i de endelige programvedtak. I 1969 kom det bare ett forslag om nasjonalisering⁶⁴², mens antallet i 1973 igjen var økt til 10, bla. fremmet fem avdelinger av Jern- og metall⁶⁴³ likelydende forslag til et nytt punkt i LOs formålsparagraf: ”At bedrifter og virksomheter av stor samfunnsmessig betydning, herunder banker og forsikringsselskaper, blir overført til samfunnsseie for å oppnå en demokratisk og samfunnsmessig forsvarlig forvaltning.”⁶⁴⁴ Forslagene ble også støttet av forbundsstyret som fremmet dem for kongressen. Noenlunde tilsvarende forslag ble også fremmet av avdelinger i andre forbund, men samtlige ble tatt ut av redaksjonskomiteen.

I 1977 kom det bare ett forslag om forholdet til forsikring og bank, og det gikk ut på å utvikle demokratiseringsprosessen videre.⁶⁴⁵ I 1981 var det et par forslag som gjaldt banknæringen, men senere er ikke dette temaet ikke berørt.

---

⁶³⁸ Forslagene kom fra avdelinger innen mange forbund – Arbeidsmanns-, Bygningsarbeider-, Jernbane-, Jern- og metallarbeider-, Papirindustriarbeider-, Treindustriarbeider-, Murernes og Kjemisk industriarbeideres Forbund.

⁶³⁹ *20. ordinære kongress 28.5. – 3.6.1961 – Protokoll*, Oslo 1961: Arbeidernes Aktietrykkeri, s. 291ff.

⁶⁴⁰ Fra to avdelinger av Arbeidsmannsforbundet (Orkanger og Kirkenes) og fra Øvre Solør Samorganisasjon. *21. ordinære kongress 9.- 15.5.1965 – Dagsorden med forslag og forretningsorden*, Oslo 1965: Aktietrykkeriet, forslag 421 og 427, henholdsvis s. 168 og 173.

⁶⁴¹ Forslagene kom fra forbundene til bygnings-, jern og metall-, papirindustri- og skinn- og lærarbeiderne samt Selbu og Tydal samorganisasjon. *21. ordinære kongress (1965)*, forslag 99 - 106, s. 44f.

⁶⁴² Fra Kommuneforbundets avdeling i Oslo Sporveier, *22. ordinære kongress 18.- 23.5.1969 – Dagsorden med forslag og forretningsorden*, Oslo 1969: Aktietrykkeriet, forslag 284, s. 95.

⁶⁴³ Oslo, Brevik, Skien, Langesund og Stord.

⁶⁴⁴ *Landsorganisasjonen i Norge 23. ordinære kongress, 6. – 11.5. 1973, Dagsorden med forslag og forretningsorden*, Oslo 1973: Forlag ikke oppgitt, forslag nr. 32 – 36 (avdelingene) og 37 (Forbundsstyret), s. 18f. AAB 331.81(481) 1 Kong.

⁶⁴⁵ Fra Jern- og metallarbeiderforbundet i Fredrikstad, *Kongressen 1977, 22. – 28.5.1977 – Dagsorden med forslag og forretningsorden*, Oslo 1977: Aktietrykkeriet, forslag 1303, s. 431.

Oppsummering

De mange forslagene om å ta sosialisering av forsikringsnæringen inn i LOs handlingsprogram som ble reist på kongressene fra 1945 til -77, viser at kravet om sosialisering levde videre i brede kretser i LO også etter at det var avskrevet av ledelsen av Arbeiderpartiet, men at det ikke stod sterkt nok til at det kom inn i LOs program. I stedet gikk LO inn på eiersiden i Samvirke og satset på å utvikle dette selskapet. Det viktigste resultatet av dette arbeidet var at planene om kollektiv hjemforsikring ble realisert. Dette førte imidlertid til strid innen forsikringsnæringen og polarisering mellom Samvirke og de øvrige selskapene. Etter dette utvidet LO sitt engasjement i Samvirke, og søkte, som vi skal se, både å øke selskapets markedsandeler og påvirke forsikringsnæringen som helhet i det organisasjonen mente var en mer demokratisk retning. Egentlig var dette ingen helt ny tanke innen fagbevegelsen – i en diskusjon om fagforbundenes sykekasser på LO-kongressen i 1961 hevdet Thorolf Hoel fra Jern- og metallarbeiderforbundet i Oslo at LO burde finne en ordening med Samvirke fordi "...det [vil] være et skritt i riktig retning for å få kontroll over de private forsikrings-selskapene."⁶⁴⁶

---

⁶⁴⁶ *Protokoll over 20. ordinære kongressen (sic!), 28. mai – 2. juni 1962, Oslo (årstall ikke oppgitt): Aktietrykkeriet, s. 101.*

Kapittel 14: De ”hete” 70-årene

Demokratisering, deprivatisering og nye forslag om sosialisering

1970-tallet ble en spennende tid for norsk forsikring. Som vi har sett av programvedtakene på Arbeiderpartiets landsmøter i denne perioden, ble det reist krav om at samfunnet skulle få bedre kontroll med kapitalforvaltningen i banker og forsikringsselskaper. Størst vekt ble det lagt på å få offentlig valgte representanter inn i styrende organer i bankene, og dette ble gjennomført i 1978. For forsikring gikk utviklingen etter hvert i en annen retning som førte fram til at en ny offentlig utredning av næringen kom i gang sent i 1978.

I dette kapitlet skal vi se på utviklingen for forsikringsnæringen i lys av Arbeiderpartiets programvedtak og LOs og AUFs spesielle interesse for næringen som samlet førte til forslag både om fusjon mellom Samvirke og andre selskaper og sosialisering av motorvognforsikringen. Til tider oppfattet næringen situasjonen som alvorlig, og satte i verk flere næringspolitiske tiltak for å unngå både demokratisering og sosialisering. Vi skal se nærmere på strategien næringen valgte for det dette arbeidet, og i hvilken grad den lyktes.

Næringen i sterk utvikling

Som et bakteppe til diskusjonen av de politiske forhold skal vi først se kort på to hovedtrekk ved næringens utvikling i denne perioden. Det første var en sterk konsentrasjon innen næringen. Antallet selskaper under tilsyn av Forsikringsrådet gikk ned fra 171 i 1962 til 110 i 1985.⁶⁴⁷ Det aller meste skjedde innen skadeforsikring der antallet selskaper gikk ned fra 157 til 98 i samme periode. Med fradrag for 24 lokale (og små) sjøtrygdslag, 39 ”spesialselskaper”⁶⁴⁸ og dernest reduksjon for datterselskaper o.l., var antallet selvstendige enheter i skadeforsikring i 1987 nede i 14. Årsaken til reduksjonen var en større fusjonsbølge konsentrert om selskapene Vesta, Storebrand og Norden. Til sist kom fusjonen mellom Storebrand og Norden i 1982 som skapte en gigant i norsk skadeforsikring med en markedsandel på ca 30 %, og som utløste en ny fusjonsbølge som igjen endret strukturen i næringen betydelig.

---

⁶⁴⁷ Tallene er hentet fra Rikheim, Erling og Tannæs, Egil: *Forsikring i forandring, Norges Forsikringsforbund 1937 – 87*, Oslo 1987: Norges Forsikringsforbund.

⁶⁴⁸ Dette omfatter alt fra *captives* (egenforsikringsselskap), for eksempel Industriforsikring eid av Norsk Hydro, til selskaper som arbeidet på meget spesialiserte og til dels snevre markedssegment, som for eksempel selskapene Travsportheisten og Norsk Hussopp Forsikring.

Det andre hovedtrekket var en betydelig skjerpet konkurranse. De to kartellene som selskapene, helt lovlig⁶⁴⁹, hadde dannet: De norske Livsforsikringsselskapers Forening og Skadeforsikringsselskapenes Forening, SKAFOR (se kap. 1) som fastsatte felles premier og felles vilkår for henholdsvis livs- og skadeforsikringer, ble begge oppløst på 1980-tallet. Dette betydde slutten på alt tariffsamarbeid i skadeforsikring, og utløste en sterk konkurranse og store premiereduksjoner særlig innen næringslivsforsikring.

Reaksjoner på Arbeiderpartiets prinsippprogram fra 1969

På Arbeiderpartiets landsmøte i 1969 ble det som vi har sett (kap. 10), vedtatt et prinsipp-program der det ble slått fast at det var "...særlig viktig [...] å få full samfunnsmessig styring over banker og kredittinstitusjoner. Etter hvert må samfunnet overta disse institusjonene."⁶⁵⁰ Vi har også sett at flere delegater, bl.a. fra AUF, mente at dette vedtaket var for defensivt, og ønsket å ta bort reservasjonen som lå i ordene "etter hvert", og gjennomføre en sosialisering straks. Fullt så langt ønsket ikke partiets ledelse og det store flertall av landsmøtedelegatene å gå. Det var viktigere oppgaver som måtte løses først, og i arbeidsprogrammet landsmøtet vedtok, begrenset man seg til å gå inn for at "...samfunnet sikres større innflytelse over det private bank- og kredittvesen ved hjelp av penge- og kredittpolitikken."⁶⁵¹ Det langsiktige mål om overtakelse av institusjonene var imidlertid ikke opphevet ved dette, og på landsmøtet i 1971 kom det igjen krav om sosialisering av bank og forsikring, men prinsippprogrammet gjaldt fram til 1973 og ble ikke endret i 1971.

Skriften på veggen burde vært klar nok – i 1973 var det ikke usannsynlig at nye radikale forslag ville bli reist. Det er derfor litt overraskende at det ikke ser ut til at landsmøtevedtakene utløste noen spesiell aktivitet i forsikringsnæringens organisasjoner, og det er naturlig å spørre hvorfor næringen forholdt seg forholdsvis passiv.

En viktig årsak var nok at den anså at utredningen fra Livsforsikringskomiteen av 1947 og behandlingen av den, hadde satt punktum for debatten om sosialisering for lang tid. I et brev til Norges Handelshøyskoles studentforening datert 11.9.1958 viste Forbundets adm. direktør Knut Emil Henriksen til at livsforsikringskomiteen av 1947 hadde konkludert med at forsikringsvirksomheten burde drives av de private

---

⁶⁴⁹ Forsikring fikk i 1960 fikk dispensasjon fra Prislovens bestemmelser om konkurranseregulering.

⁶⁵⁰ Prinsippprogrammets kapittel Prinsipper og perspektiver, retningslinjene nr. 24, s. 9. AB 329 (481) 15 N 81pr/1969.

⁶⁵¹ *Politikk for en ny tid*, Oslo 1969, avsnittet *Vi vil ha trygghet i forandringen*, s. 40.

forsikringselskaper, og det bygde også den foreliggende Ot.prp. 36/1958⁶⁵² på. Dermed mente han at man kunne gå ut fra at det i hvert fall for en overskuelig fremtid ikke vil bli spørsmål om sosialisering av livsforsikringsvirksomheten i Norge. Han resonnererte videre med at siden det ”fra sosialistisk hold” hadde vært hevdet at det var større grunn til å sosialisere livsforsikringselskapene enn skadeselskapene, måtte en ”... ha rett til å gå ut fra at sosialisering av skadeforsikringsvirksomheten heller ikke er aktuell politikk.”⁶⁵³ Norske Forsikringselskapers Forbund så med andre ord på sosialiseringsspørsmålet som nærmest ute av verden. Samme holdning var gjeldende ellers i næringen. Jannik Lindbæk⁶⁵⁴ ga i en samtale med undertegnede uttrykk for at selskapenes ledere ikke så på sosialisering som aktuelt etter ca 1960. I den utstrekning dette spørsmålet ble reist eller debattert i Arbeiderpartiet, så de det som en ”indremedisinsk” øvelse for å tilfredsstille venstrefløyen i partiet, men uten noen reell politisk betydning. Endelig var Trygve Brattelis uttalelse om at sosialisering ikke var nødvendig for å nå målene i Arbeiderpartiets arbeidsprogram på landsmøtet i 1969 (se kap. 10) beroligende, og viste at sosialisering i alle fall ikke stod øverst på Arbeiderpartiets agenda.

Da debatten om bankdemokratiseringen kom utover på 1970-tallet, var mange i forsikring ikke i tvil om at Arbeiderpartiet ønsket like regler på dette området for bank og forsikring. Imidlertid var bank plukket ut til å være først, og forsikringsnæringen inntok derfor en avventende holdning. ”Man regnet med at debatten også ville komme for forsikring, men vi forutsatte at vårt område ville være så komplisert at myndighetene og andre måtte gjennom en lang pedagogisk prosess før det kunne gjøres noe med forsikring,” uttalte Kjell Marstein (se nedenfor) i et foredrag i 1985.⁶⁵⁵

Noe av årsaken til passiviteten lå også i strukturen til forsikringsnæringens fellesorganer. Ansvar for næringspolitiske saker var fragmentert og fordelt på flere organer – Norske Forsikringselskapers Forbund, De norske Livsforsikringselskapers Forening og Opplysningskontoret for forsikring. Mest sentralt i denne sammenheng var Forsikringsforbundet, men her var ressursene begrenset, sekretariatet bestod bare av tre personer. I aktuelle saker kunne Opplysningskontoret tre støttende til, men ellers hadde det stort sett fokus på forbrukersaker/-spørsmål. Fram til

---

⁶⁵² Se kap. 11.

⁶⁵³ Foranledningen til brevet var at foreningen ønsket at Forbundet skulle delta på et debattmøte om sosialisering av forsikringsvirksomheten. Brevet begrunnet at Forbundet sa nei takk til dette. RA PA 1187 Norges Forsikringsforbund, Ff Sosialiseringsspørsmål – 0097, mappe 67: Sosialisering - korrespondanse

⁶⁵⁴ Jannik Lindbæk var ansatt i ledende posisjoner i Vesta fra 1962 og konsernsjef i Storebrand fra 1975 – 85.

⁶⁵⁵ Kjell Marstein i foredrag på kurs for ansattevalgte representanter i styre og bedriftsforsamling, 26.6.1985. Manus s. 2, Marsteins private arkiv.

begynnelsen av 1980-tallet var Forbundet ”ingen lobby-organisasjon, men en remissorganisasjon”.⁶⁵⁶

Passiviteten preget de første årene av 1970-tallet, men da Arbeiderpartiets og LOs fokus på forsikring ble tydeligere, kom det signaler med ønske om økt aktivitet fra næringsorganisasjonenes side. Ett av de første var et brev til Livforeningen sommeren 1972 fra adm. direktør Ivar Sagbakken i Forenede Forsikring, Trondheim. Han minnet her om Arbeiderpartiets prinsippprogram fra 1969, og foreslo at det ble opprettet et utvalg som kunne ”...utrede og vurdere livsforsikringsselskapene betydning i dagens samfunn og de oppgaver disse institusjoner bør samle seg om i årene fremover.” Ikke minst var dette viktig fordi ”...livsforsikringsselskapene vil komme sterkt inn i den offentlige debatt om private kontra offentlige kredittinstitusjoner, og [at] man vil få se mange usaklige angrep på vår virksomhet.”⁶⁵⁷

I 1973 ble staben i Forsikringsforbundet styrket med siviløkonomen Kjell Marstein som skulle bli den i sekretariatet som i første rekke interesserte seg for nye politiske problemstillinger.

I følge Marstein var i utgangspunktet Forsikringsforbundets politiske tenkning enkel: ”’Fienden’ var arbeiderbevegelsen som ble oppfattet som næringslivsfiendtlig, og ønsket å sette i verk tiltak i retning av sosialisering av kredittvesenet og andre deler av næringslivet.”⁶⁵⁸ Det kan hevdes at dette var et forenklet fiendebilde, men det oppstod ikke uten grunn. Innen finansnæringen la man vekt på uttalelser og debattinnlegg fra ulike hold i arbeiderbevegelsen. Blant annet gjorde folderen *Sosialisering av Bank- og Kredittvesenet* fra en arbeidsgruppe i Oslo Arbeidersamfunn, ledet av Rune Gerhardsen, i 1972 et visst inntrykk.⁶⁵⁹ Her ble det hevdet at behovet for livsforsikring på ”noe lengre sikt” ville falle bort etter som trygdesystemet ble utbygd, men i mellomtida måtte midlene selskapene forvaltet, komme under ”fullt samfunnmessig herredømme” ved sosialisering. Dette kunne skje i tre trinn – først ved å begrense kredittinstitusjonenes handlfrihet gjennom lovgivningen, evt. få inn folkevalgte styrerepresentanter, dernest overføre disposisjonsretten, men ikke eiendomsretten, til kredittvesenets forvaltningskapital til demokratisk valgte organer, og så endelig full overtakelse av eiendomsretten til kredittinstitusjonene. Som erstatning til aksjonærene var foreslått statsobligasjoner eller at man ved plasseringsplikt tvang bankene til selv å skaffe Staten midler til oppkjøp.

---

⁶⁵⁶ Kjell Marstein i intervju 2005.

⁶⁵⁷ Brev av 15.6.1972. Kjell Marsteins private arkiv – perm med tittelen *Fellesannonser. Kampanjestoff. Ot.prp.1957/58*. Mappe 024-31 Deprivatisering av forsikringsvirksomhet.

⁶⁵⁸ Kjell Marstein i foredrag i 1985. Manus s. 2.

⁶⁵⁹ Folder datert 21.2.1972. Kjell Marsteins arkiv.

På den annen side kunne både bank- og forsikringsnæringen være relativt trygge på at de hadde et flertall av velgerne med seg i arbeidet mot sosialisering. I en undersøkelse foretatt av Fakta-instituttet i september 1973 ble dette spørsmålet stilt: ”Er De for eller i mot tanken om å nasjonalisere banker og forsikringsselskaper her i landet, det vil si, at de politiske myndigheter skal få øve full kontroll med bankenes og forsikringsselskapenes økonomiske virksomhet?” 25 % av de spurte var for sosialisering, 46 % var mot og 29 % svarte ”vet ikke.” Blant Rød Valgallianses velgere var 100 % for sosialisering, i SV var 66 % for og 12 % mot, mens flertallet for sosialisering i Arbeiderpartiet var så vidt knapt som 34 % mot 28 %. I samtlige borgerlige partier var det flertall mot, størst i Høyre med 86 % mot 5 % - minst i Senterpartiet med 55 % mot og 15 % for sosialisering.⁶⁶⁰

1973: Fusjon Samvirke – Norges Brannkasse – Samtrygd?

I 1973 vedtok, som vi har sett (kap. 10), Arbeiderpartiets landsmøte å arbeide for et utvidet samarbeid mellom Norges Brannkasse og de store folkeorganisasjoner som også drev forsikringsvirksomhet, dvs. i første rekke Samvirke, men også Samtrygd var aktuelt.

Norges Brannkasse, heretter stort sett omtalt som *Brannkassen*, hvilte på stolte tradisjoner som Norges eldste eksisterende forsikringsselskap med røtter fra 1767.⁶⁶¹ Det var et offentlig forsikringsselskap – medlemmene av de styrende organer var valgt av Stortinget og fylkestingene (se også nedenfor om valgordningen). Landets lensmenn fungerte som lokale representanter for selskapet med tittel av Branntakstbestyrere.

Samtrygd var etablert som et reassuranseselskap for landets 260 bygdebrannkasser i 1922. I 1958 fikk Samtrygd konsesjon til å selge forsikring i alle bransjer unntatt kredittforsikring, og etter dette solgte de lokale brannkassene kun brannforsikring for egen regning og alle andre forsikringer på vegne av Samtrygd.⁶⁶²

Allerede *Landpolitikomiteen* fra 1949 pekte på at forholdet mellom Norges Brannkasse og lensmennene burde løses opp fordi oppgavene lensmennene løste for Brannkassen var tidkrevende, og fordi det kunne

---

⁶⁶⁰ Rapport fra Fakta-instituttet A/S september 1973. Tabell 1 og 8. Kjell Marsteins arkiv. Tallene for partiene som ikke er nevnt i teksten, var: KrF: 10 % for, 54 % mot; V: 14 % for, 56 % mot; DnF (Det nye Folkepartiet) 7 % for, 77 % mot og ALP (Anders Langes Parti) 8 % for, 74 % mot. De øvrige svarte ”vet ikke”.

⁶⁶¹ I 1767 undertegnet kong Christian 7. en norsk *Brandforsikrings-Anordning i Særdeleshed for Kiøbstedene*, senere kjent som *Den almindelige Brandforsikringsanstalt* og fra 1913 Norges Brannkasse. (Trosdahl, Kristian: *Norsk Forsikring 250 år*, NFT nr. 4/2003, s. 379ff.)

⁶⁶² Senere ble det inngått en samarbeidsavtale mellom Gjensidige Liv og Samtrygd, og fra 1976 tok begge de to selskapene i bruk navnet Gjensidige.

stilles prinsipielle spørsmål i forhold til lensmennenes rolle som politi. Dette initiativet førte ikke til noen endringer, men tidlig på 1960-tallet tok justisminister Jens Haugland (A) spørsmålet opp på ny. Brannkassen pekte da på at man dersom den ”mistet” lensmennene som representanter, måtte bygge opp et helt nytt agentnett. Haugland tok da initiativ til sonderinger mellom Samtrygd og Norge Brannkasse med tanke på fusjon. I så fall hadde man unngått problemene med å etablere et nytt agentapparat.⁶⁶³ Loven om Norges Brannkasse tillot imidlertid ikke selskapet å inngå i noen fusjon. I 1969 ble det nedsatt en komité, *Brannkasselovkomiteen*⁶⁶⁴, for å gjennomgå loven. Komiteen la fram sin innstilling 13.11.1970, og skrev her at ”...forholdene bør legges til rette for at også Norges Brannkasse kan inngå samarbeidsavtaler og eventuelt fusjonsavtale med andre selskaper om situasjonen skulle tilsi det”. Komiteen begrunnet dette dels med utviklingen av Brannkassen til et selskap forretning i alle bransjer og en betydelig størrelse i markedet, dels med at den alminnelige samfunnsutvikling i retning av industrialisering, rasjonalisering og urbanisering og ikke minst en mulig tilslutning til Fellesmarkedet krevde at Brannkassen fikk større frihet til å tilpasse seg markedet. Det ble også pekt på at tilsvarende institusjoner i de øvrige nordiske land hadde styrket sin posisjon og økt sin virksomhet nettopp ved fusjoner med andre selskaper.⁶⁶⁵

Loven ble endret fra 1.1.1974, og Norges Brannkasse ble da et gjensidig selskap. Etter å ha vurdert flere modeller, valgte komiteen å innstille på at generalforsamlingen ble valgt på samme måte som representantskapet tidligere, dvs. ved indirekte valg foretatt av fylkestingene. Dette ble fulgt opp i loven ved 38 av 44 delegater til generalforsamlingen skulle velges av fylkestingene, og de seks siste utpekes av Kongen. Generalforsamlingene valgte så i sin tur representantskap⁶⁶⁶ og styre slik det var vanlig i alle gjensidige selskaper.⁶⁶⁷

I høringsrunden for lovforslaget var det ingen instanser som uttalte seg mot at Norges Brannkasse skulle få en friere stilling til å samarbeide eller fusjonere med andre selskaper. Det kom heller ingen prinsipielle innsigelser mot indirekte valg til generalforsamlingen, men

---

⁶⁶³ Usignert og udatert notat fra møte mellom styreformenn og adm. direktører i Norges Brannkasse (Georg Fjeld og James Maroni), Samvirke (Tor Andreassen og Kjell Holler) og Samtrygd (Ola T. Ruud og Jæger Dokk). Dette notatet er hentet fra forfatterens samling av dokumenter fra fusjonsforsøket. Jeg referer i fortsettelsen til denne som *Forfatterens dokumentsamling*.

⁶⁶⁴ Oppnevnt ved Kgl. Res. 23.4.1969.

⁶⁶⁵ *Odelstingsproposisjon 57/1972-73: Om lov om Norges Brannkasse – gjensidig skadeforsikringsselskap*, s. 43.

⁶⁶⁶ Fra 1976 bedriftsforsamling med representanter også for de ansatte.

⁶⁶⁷ *Lov om Norges Brannkasse – gjensidig skadeforsikringsselskap av 8. juni 1973*, nr. 50, § 4.

Familiedepartementet bemerket at det burde vært funnet løsninger som hadde gjort generalforsamlingen til "...et representativt utvalg av forsikringstakere [som] kan gi en ny mer realistisk form for innflytelse fra forsikringstakernes side."⁶⁶⁸

På det tidspunkt den nye loven ble vedtatt, hadde det allerede en stund foregått sonderinger mellom Brannkassen, Samvirke og Samtrygd om en fusjon etter initiativ fra adm. direktør i Samvirke Kjell Holler høsten 1971.⁶⁶⁹ I møte med styret i Brannkassen ga kommunalminister Oddvar Nordli i april 1972 uttrykk for at regjeringen etter drøftelser var "interessert i en sammenslutning av de tre selskaper og gjerne ville medvirke til en slik løsning", og ba om at Brannkassen tok initiativ til å få fusjonsprosessen i gang.⁶⁷⁰

Fortsatt var det imidlertid ikke klart om den nye loven om Norges Brannkasse ville tillate en fusjon, og det ble derfor ingen utvikling i forhandlingene før dette var avklart på forsommeren 1973. I lovproposisjonen het det at forhandlingene om "en samarbeidsordning mellom selskapene bør føres videre".⁶⁷¹ Brannkassens representantskap og styre sluttet seg til dette synet, og i juli inviterte Norges Brannkasse både Samvirke og Samtrygd til fusjonsforhandlinger.⁶⁷²

Støtte til fusjonen i hele arbeiderbevegelsen

Hollers initiativ hadde støtte i Arbeiderpartiet, LO og AUF. Det viste bl.a. programvedtaket på Arbeiderpartiets landsmøte i mai 1973.

Som deleier i Samvirke behandlet LOs sekretariat spørsmålet om fusjon i mai 1972. Sekretariatet så positivt på en fusjon mellom Norges Brannkasse og Samvirke, bl.a. som et mottrekk mot fusjonene ellers i forsikringsnæringen som LO mente tok sikte på å "...befeste en privatkapitalistisk måte å selge økonomisk trygghet på." En forutsetning fra LOs side var imidlertid at "...de folkelige organisasjoner beholder og styrker sin innflytelse over forsikringsvirksomheten [og kan] øve innflytelse på hvordan forsikringsordningene skal virke i praksis." På denne bakgrunn var

---

⁶⁶⁸ Det kom inn uttalelser fra departementene Familie-, Finans-, Justis- og Sosialdepartementet, Forsikringsrådet, Fylkesmennene, Norges Brannkasse, Norges By- og Norges Herredsforbund og Forsikringsforbundet. *Odelstingsproposisjon 57/1972-73*, s. 4ff.

⁶⁶⁹ Usignert konfidensielt notat til Norges Brannkasses styre, datert 20.1.1972. Forfatterens dokumentasamling.

⁶⁷⁰ Notat fra møte med statsråd Nordli 26.4.72. Datert 27.4.72 og signert JM (James Maroni). Forfatterens dokumentasamling.

⁶⁷¹ Ot. prp. 57/73.

⁶⁷² Likelydende brev av 9.7.1973 fra Norges Brannkasse ved adm. dir. James Maroni til adm. dir. Jæger Dokk i Samtrygd og adm. dir. Kjell Holler i Samvirke. Forfatterens dokumentasamling.

sekretariatet skeptisk til å ta Samtrygd med i fusjonen, og uttrykte bekymring for at om det fikk innflytelse på fusjonsvilkårene og retningslinjene for drift framover, "...vil dette kunne bety [...] at den daglige virksomheten etter hvert ble mer og mer preget av en alminnelig privatisering."⁶⁷³

På en fagpolitisk konferanse i LOs regi i Porsgrunn 17.8.1973 var forsikring ett av temaene, og både Kjell Holler, partisekretær Ronald Bye⁶⁷⁴ og LO-formann Tor Aspengren⁶⁷⁵ holdt foredrag.

Kjell Holler beskrev i sitt foredrag norsk forsikringsnæring som "...splittet i en rekke håpløst små foreldede enheter med en meget, meget urasjonell struktur." I dette bildet hadde Samvirke hadde stått for "...litt av en revolusjon" bl.a. ved lanseringen av kollektiv hjemforsikring og andre tiltak som på ti år hadde spart forbrukerne for "...over en halv milliard kroner." Selskapet spilte også en viktig rolle i arbeidet for å demokratisere forsikring, bl.a. hadde de ansatte styrerepresentasjon⁶⁷⁶, men viktigere var samarbeidet med de store folkeorganisasjonene. Med dette ble forsikringsvirksomheten "...en forlenget arm av organisasjonsdemokratiet, hvor valgte tillitsmenn skal stå ansvarlig for sine handlinger overfor de representative organer." En fusjon av Norges Brannkasse og Samtrygd ville være et meget viktig neste skritt – resultatet ville bli et "folkeselskap" som representerte distriktene, fagbevegelsen og forbruker- og jordbrukskooperasjonen og med en markedsandel på over 30 %. Det ville stå "...uhyre sterkt" – ingen andre selskaper kunne "...gå på tvers av den policy et slikt selskap ville føre."⁶⁷⁷

Tor Aspengren støttet i sitt foredrag fusjonsplanene, uten å nevne LOs reservasjoner mot å ta Samtrygd med⁶⁷⁸, mens Ronald Bye la vekt på at en fusjon med Norges Brannkasse og Samtrygd ville skape et selskap som, i motsetning til "de private", satte oppgaven med å "...sikre forbrukerne behovsdekkende og riktige forsikringer" i fokus. En forutsetning for å nå dette målet var at man ikke bare fikk til fusjonen, men også fikk "våre folk"

---

⁶⁷³ Bygget på brev fra LO til Kjell Holler datert 1.6.1972. AAB, DNA, D. Saksarkiv, 05. Komiteer og utvalg innen partiet, 051.28: Forsikringspolitisk utvalg 1974 – 81.

⁶⁷⁴ Ronald Bye (f. 1937) var bl.a. LO-sekretær (1963), partisekretær i Arbeiderpartiet (1969-75) og samferdselsminister (1979 – 81.)

⁶⁷⁵ Tor Aspengren (1917 – 2004), formann i Jern- og metallarbeiderforbundet (1958-65) og i LO (1969-77).

⁶⁷⁶ Innført i 1971. Bjørnsen, Bjørn: *Vår historie - Landsbanken og Samvirke forsikring gjennom 100 år*, Oslo 1998: Tiden Norsk Forlag, s. 177. Innført i de øvrige selskapene i 1978.

⁶⁷⁷ Holler, Kjell: *Litt av en revolusjon, Sosialistisk perspektiv* nr. 4/1973, s. 38ff. AAB.

⁶⁷⁸ Aspengren, Tor: *Demokratisering av forsikring, Sosialistisk perspektiv* nr. 5/1973, s. 22f. AAB.

inn i de styrende organer slik at partiets og fagbevegelsens forsikringspolitiske målsetting ble fulgt opp.⁶⁷⁹

Også sentralt gjorde Arbeiderpartiet grep for å støtte fusjonsprosessen. I et brev til sentralstyret 3.1.1974 tok Ronald Bye initiativet til opprettelse av et *Forsikringspolitisk utvalg*. Bakgrunnen for initiativet var programposten om forsikring i arbeidsprogrammet 1974-77, men også at partiet allerede hadde engasjert seg i fusjonssaken. Mandatet Bye foreslo for utvalget, viste at han hadde fusjonsprosessen i tankene. Utvalget skulle både "...være rettleidende for partiets direkte engasjement i forsikringspolitiske spørsmål" og, som et ekko av formuleringen i arbeidsprogrammet, "...utrede spørsmålet om hvordan samfunnets forsikringsinteresser bedre kan ivaretas gjennom et gjensidig folkeselskap." I tillegg skulle det gi råd til organisasjoner og institusjoner innen arbeiderbevegelsen som var engasjert i forsikring, og utrede forslag om "...demokratisering av forsikringsselskapene, plasseringsplikt og den generelle forsikringsvirksomhet." Bye foreslo også medlemmer til utvalget – fire fra LO⁶⁸⁰, to fra Arbeiderpartiet, lagdommer Oddvar Berrefjord, som ble styreformann i Norges Brannkasse i mars samme år, og statssekretær Bjørn Skogstad Aamo i Finansdepartementet.⁶⁸¹ Sentralstyret fulgte opp forslaget, og utnevnte allerede 7.1.1974 et slikt utvalg, med Bye som formann og med det mandatet og de medlemmene han hadde foreslått. I tillegg kunne Kjell Holler og Tor Aspengren om de ønsket, få referater og møte i utvalget.⁶⁸² Utvalget hadde tre møter i 1974. Det er ikke arkivert referat fra noen av dem, men fra ett av møtene finnes et notat der det ble presisert at en forutsetning for fusjonen var at "...arbeiderbevegelsen [får] beholde kontrollen med det fusjonerte selskap, [og] at denne kontrollen beholdes for all framtid [ved] lov, vedtekter eller andre bestemmelser."⁶⁸³

I AUFs medlemsblad *Arbeiderungdommen* nr. 1/74 var det tatt inn en artikkel med tittelen: *Norsk forsikring – et privatkapitalistisk villniss*

---

⁶⁷⁹ Bye, Ronald: *Samvirke bidrar til større trygghet, Sosialistisk perspektiv* nr. 5/1973, s. 24f. AAB.

⁶⁸⁰ Tor Andreassen (styreformann i Samvirke), Einar Strand (styremedlem i Samvirke), Thorleif Holt (Samvirke, tidl. formann i Oslo Jern- og metallarbeiderforbund), Marie Lindquist (leder av Bekledningsarbeiderforbundet) og fra DNA Bjørn Tore Godal (formann i AUF 1971-75, utredningssekretær i DNA, senere handels-, utenriks- og forsvarsminister) og Herlof Gjerde (tidl. statssekretær i fiskeridepartementet).

⁶⁸¹ Notat av 3.1.1974 i AAB, mappe DNA, D. Saksarkiv, 05. Komiteer og utvalg innen partiet, 051.28: Forsikringspolitisk utvalg 1974 – 81.

⁶⁸² Brev til de som var utpekt som medlemmer av utvalget av 7.1.1974. AAB, mappe DNA, D. Saksarkiv, 05. Komiteer og utvalg innen partiet, 051.28: Forsikringspolitisk utvalg 1974 – 81.

⁶⁸³ Notatet er både usignert og udatert, men det er rimelig å anta at Bye som leder av utvalget har utformet det.

skrevet av økonomen Hans Raastad, tidligere formann i AUF (1969 – 71) og ansatt i Samvirke. Han tok opp en rekke forsikrings spørsmål, og kom også bl.a. inn på planene om fusjon mellom Samvirke og Norges Brannkasse. Han mente dette ville være i godt samsvar med Arbeiderpartiets program, og mente at dette ville skape et folkeselskap "...hvor målsettingene er å rydde opp i det privatkapitalistiske villniss innen norsk forsikring." Artikkelen behandles nærmere nedenfor.

Raastads artikkel viste at en samlet arbeiderbevegelse, partiet, ungdomsfylkingen og fagbevegelsen, gikk inn for planen om fusjon mellom Norges Brannkasse og Samvirke.

Vanskelige forhandlinger

Det ble snart klart at Samvirkes krav om at selskapets eierorganisasjoner skulle ha plass i de styrende organer i et fusjonert selskap, ville føre til problemer. I desember 1973 valgte Samtrygd å trekke seg fra forhandlingene⁶⁸⁴, og Brannkassens styre anbefalte overfor generalforsamlingen i 11. – 12.3.1974 at man skulle arbeide videre for en fusjon kun med Samtrygd for å skape "...en enhet i gjensidig forsikring på størrelse med og konkurransedyktig vis á vis de aller største aksjeselskaper."⁶⁸⁵ Styret frarådte fusjon med Samvirke alene fordi det antok at det ville bli vanskelig å nekte eierorganisasjonene i Samvirke representasjon i styrende organer. Dette vil føre til at selskapet "...umiddelbart [vil] bli utsatt for en intens konkurranse fra andre selskaper på basis av den politiske tilknytning". Generalforsamlingen vedtok imidlertid etter forslag fra Tom Solberg (AP, Oslo) at Norges Brannkasse skulle gå i aktive fusjonsforhandlinger med Samvirke. Den la til grunn at det fusjonerte selskapet skulle være gjensidig, men at "...folkeorganisasjonene som eier Samvirke, [bør] være representert i styrende organer."⁶⁸⁶

Etter vedtaket i styret ble det utpekt forhandlingsutvalg på høyeste nivå fra begge selskaper. Allerede på første møte gjorde Brannkassens adm. direktør James Maroni klart at han var mot fusjon.⁶⁸⁷ Det skulle da heller ikke lykkes for utvalget å komme fram til en enstemmig innstilling om fusjon. Uenigheten gjaldt både representasjonen til Samvirkes eierorganisasjoner i generalforsamlingen, representantskapet og styret, og det fusjonerte selskapets muligheter i markedet. Et mindretall på tre, styreleder

---

⁶⁸⁴ Brev datert 14.12.1973 fra Samtrygd ved styreformann og adm. direktør til Norges Brannkasses styre. Forfatterens dokumentsamling.

⁶⁸⁵ Styrets uttalelse til generalforsamlingen 11.- 12.3.1974 om fusjonsspørsmålet, s. 15. Forfatterens dokumentsamling.

⁶⁸⁶ Protokoll fra generalforsamlingen 1974, bilag til internbladet *Brannposten* nr. 3/1974.

⁶⁸⁷ Referat fra møte i Norges Brannkasses forhandlingsutvalg 10.6.1974. Forfatterens dokumentsamling.

Berrefjord og to representantskapsmedlemmer, la vekt på at tilknytningen til folkeorganisasjonene ville være positivt og gi selskapet "...vekstpotensiale som intet annet selskap i Norge har muligheter til å oppnå." Flertallet på fem, adm. dir. Maroni, viseadm. dir. Ole Hope, de to representantene for de ansatte og styrets varaformann, var av motsatt oppfatning. De mente at det nye selskapet ville bli betraktet som et "sektorselskap" og ikke som til nå "en nøytral institusjon for alle grupper forsikringstakere."⁶⁸⁸

Heller ikke styret kom fram til en enstemmig innstilling, men her var det flertallet for fusjon. Fire medlemmer gikk inn for fusjon, bl.a. Berrefjord, tre gikk mot, bl.a. Maroni.⁶⁸⁹

Forut for selve generalforsamlingen 23. – 24.5.1975 hadde det i flere fylker vært hard politisk kamp i forbindelse med valg av representanter. Der det var mulig, hadde Arbeiderpartiet sikret seg alle plassene, men det var ikke sikkert at dette var nok. I et notat Ronald Bye skrev til Arbeiderpartiets sentralstyre i forkant av generalforsamlingen, advarte han om at utfallet var usikkert fordi det manglet én stemme på 2/3 flertall.⁶⁹⁰

Advarselen skulle vise seg å være betimelig. Flertallet, 29 av 44 delegater, stemte for forslaget om fusjon, men det falt likevel fordi det manglet én stemme på det nødvendige 2/3 flertall. Etter forslag fra Tom Solberg (A) vedtok det samme flertall å henstille til regjeringen at den "...i forbindelse med den lovendring som er nødvendig på grunn av de nye vedtekter for Norges Brannkasse, overveier å fastsette disse i samsvar med flertallets syn."⁶⁹¹

Kort tid etter var det generalforsamling også i Samvirke. Denne tok "til etterretning" at fusjonsforslaget falt, og at saken dermed var "...ferdigbehandlet og ikke lenger aktuell."⁶⁹² Forsikringspolitisk utvalg vedtok i møte 12.6.1975 å ta "til etterretning den avgjørelse som fant sted på Norges Brannkasses generalforsamling." Det fant at fusjonssaken etter dette "...må stilles i bero, og at de forsikringspolitiske framstøt heretter må skje dels gjennom arbeidet i Forsikringspolitisk utvalg, og ved at Regjeringen snarest utnevner det varslede offentlige utvalg som skal vurdere forsikringsvesenets stilling i samfunnet." Like etter opplyste sosialminister

---

⁶⁸⁸ Oppsummering av fusjonsforhandlingene pr 11.4.1975, datert 24.4.1975 og signert av samtlige medlemmer av forhandlingsutvalget fra Norges Brannkasse. Forfatterens dokumentsamling.

⁶⁸⁹ Innstilling til generalforsamlingen om sammenslutning Norges Brannkasse – Samvirke, datert 3.5.1975. Forfatterens dokumentsamling.

⁶⁹⁰ Notat av datert 6.3.1975, merket: Fortrolig. AAB, mappe DNA, D. Saksarkiv, 05. Komiteer og utvalg innen partiet, 051.28: Forsikringspolitisk utvalg 1974 – 81. Den "usikre stemmen" var Ellen Utne (KrF) som til sist valgte å stemme mot.

⁶⁹¹ Utskrift av møteprotokoll fra Norges Brannkasses generalforsamling 23.-24.5.1975, s. 3. Forfatterens dokumentsamling.

⁶⁹² Møteprotokoll fra generalforsamlingen i Samvirke 4.6.1975. Forfatterens dokumentsamling.

Tor Halvorsen at departementet ikke ville følge opp anmodningen fra flertallet om å endre vedtektene og tvinge fusjonen gjennom.⁶⁹³

Også LOs sekretariat valgte å ta avgjørelsen til etterretning, men understrekte samtidig at de private forsikringselskapene ikke lenger kunne aksepteres som ”økonomiske maktsentrer [og] at kapitalen de forvalter snarest [må] komme under samfunnets innflytelse.” Sekretariatet forventet at utvalget regjeringen hadde varslet skulle settes ned for å gjennomgå forsikringslovgivningen”, snarest kom i arbeid.⁶⁹⁴ På den fagpolitiske kongressen i Fredrikstad 20. august 1975 gjentok Tor Aspengren at LO anså seg ferdig med fusjonssaken, men ikke med forsikring, og tok opp krav om en offentlig utredning av forsikringsnæringen. Som vi skal se, falt LOs ønske om utredning sammen med forsikringsnæringens mål.

Offentlig debatt om fusjonsforsøket

Pressedejobb

Forsøket på fusjon av Norges Brannkasse og Samvirke engasjerte media og publikum kanskje mer enn noen annen begivenhet innen norsk forsikring tidligere. Avispolemikken fulgte de politiske skillelinjer som var kommet fram ved valgene til generalforsamlingen i 1975. De borgerlige avisene kritiserte at organisasjoner innen arbeiderbevegelsen ville bli representert i de styrende organer i et eventuelt fusjonert selskap, og måten valgene i fylkestingene av representanter til generalforsamlingen var blitt gjennomført på, mens arbeideravisene mente at valgene i fylkestingene hadde vært demokratiske og var korrekt gjennomført, og var mer kritiske til avgjørelsen på generalforsamlingen.

I en leder 24. mai 1975 skrev *Arbeiderbladet* at spørsmålet om fusjon var en sak av ”...stor rekkevidde både for forbrukerne og for næringen.” I motsetning til hva borgerlige politikere og aviser hevdet, var dette imidlertid ikke et spørsmål der skillet gikk mellom politiske oppfatninger, men om ”...de store folkeorganisasjonene skal trekkes med i forsikringsarbeidet eller ikke.” Lederskribenten var ikke tvil om at organisasjonene burde være med, fordi forbrukerne gjennom sine valgte tillitsmenn i organisasjonene ville få innflytelse på selskapet. Det ville være et viktig bidrag til å ”...demokratisere forsikringsvirksomheten i vårt land [og] utvikle rasjonelle og forbrukervennlige forsikringsordninger.”⁶⁹⁵ Også andre arbeideraviser framholdt at et nytt selskap ville være til fordel for forbrukerne, bl.a. *Moss Dagblad* (A) som under overskriften ”Godt nytt om

---

⁶⁹³ Brev av 19.6.1975 fra Sosialdepartementet til Norges Brannkasse. Forfatterens dokumentsamling.

⁶⁹⁴ *Fri Fagbevegelse* nr. 13/1975, s. 15.

⁶⁹⁵ *Arbeiderbladet* 24.5.1975, s. 2. Mikrofilm AAB.

forsikring” skrev at det nye selskapet ville bli ”...en garanti for en forbrukervennlig politikk i forsikringsbransjen.”

De borgerlige avisene var som nevnt, mer opptatt av valgprosessen i fylkestingene forut for generalforsamlingen. *Vårt Land* skrev at ”...Arbeiderpartiets maktmisbruk gjennom valgene på utsendinger fra fylkene, kan ikke skape noe tillitsfullt grunnlag for sammenslutning.” *Agder Tidend* (SP) stemplet i en artikkel 9. mai 1975 fusjonsforsøket som ”...ikkje mindre enn ein kjempemessig sosialiseringsframstøyt”, og mente at det fusjonerte selskapet ville ”...bli eit politisk reidskap som heilt og holdent kontrollerast av ei serleg gruppe menneske her i landet.” *Tromsø* (H og DnF) skrev under overskriften ”Maktmisbruk” at hele fusjonssaken var ”...et grelt eksempel på hvordan makt kan misbrukes, bare man fullt ut benytter seg av de midler som i demokratiets navn står til rådighet.” *Adresseavisen* (H) valgte overskriften ”Misbruk av makt” og minnet om at Brannkassen rett nok var ”...politisk ledet, men vi har hittil unngått at den har blitt partipolitisk styrt.” Videre hevdet avisen at fusjonen ville gitt eierorganisasjonene i Samvirke en økonomisk gevinst, både fordi de ville få betalt for sine aksjer og delvis kontroll over Brannkassens ressurser: ”Sagt med rene ord, er aksjonen mot Brannkassen et spill om penger”, konkluderte avisen. Også andre aviser mente det lå økonomiske motiver bak fusjonsforslaget, bl.a. ga *Aftenposten* spalteplass til et innlegg fra Kåre Willoch som nettopp hevdet at Samvirkes eierorganisasjoner var sikret fordeler i den ”nye” Brannkassen.

Etter at generalforsamlingen la de borgerlige avisene størst vekt på vedtaket om å be regjeringen endre Brannkassens vedtekter slik at fusjonen likevel kunne gjennomføres. *Aftenposten* skrev under overskriften ”Demokratisering” ironisk at ”...står det til taperne [på generalforsamlingen] skal vi i månedene fremover få en instruktiv innføring i hva man på det hold legger i begrepet ”demokratisering”. Avisen mente at regjeringen burde ”gjøre seg selv og sitt partis anseelse” en tjeneste ved å stoppe dette ”stormløpet” mot Norges Brannkasse – ”alt annet er et grovt overgrep.” *Adresseavisen* hevdet at dersom ”...regjeringen stiller seg til disposisjon for dette utspillet, er det ikke lenger snakk om bruk av makt, men om misbruk av makt.” *Haugesunds Avis* (DnF) skrev at det ”luktet svidd” av den framgangsmåten som vedtaket la opp til, og *Sunnmørsposten* (V) mente at det kvalifiserte styreformann Berrefjord til rødt kort og ”...en aldri så liten leksjon i demokratiske og organisasjonsmessige spilleregler.” *Glåmdalen* (A) derimot mente at det var rent ut udemokratisk at fusjonen ikke ble noe av fordi det var ”... et mindretall på vel en tredjedel av generalforsamlingen som torpederer planene om en samling. At dette har noe med demokrati å gjøre synes oss nokså uforståelig.”⁶⁹⁶

⁶⁹⁶ Alle sitater unntatt de fra Arbeiderbladets leder 24.5.1975 er hentet fra en oversikt i *Forsikringstidende* nr. 6, juni – juli 1975, s. 273ff. I de enkelte avisene

Også *Forsikringstidende* var gjennomgående kritisk til både fusjonen og prosessen som førte fram til generalforsamlingen i 1975. I en leder med tittelen ”Gjenreis demokratiet i Norges Brannkasse!” skrevet etter generalforsamlingen⁶⁹⁷, pekte bladets redaktør, L. Øystein Os, på at valgene i fylkestingene ikke tilsvarte forsikringstakernes ”sannsynlige politiske oppfatning” fordi representasjonen i tingene var basert på resultatet av kommunevalget i 1971, og stortingsvalget i 1973 senere hadde vist at Arbeiderpartiet hadde mistet tilslutning hos velgerne⁶⁹⁸. Os mente at dette viste at valgene av representanter til generalforsamlingen i fylkestingene var udemokratiske, men kommenterte ikke at mange velgere av ulike årsaker kan komme til å stemme annerledes ved lokalvalg enn ved stortingsvalg.

Forsikringstidende var også opptatt av at fusjonsprosessen ble drevet fram først og fremst for å realisere Arbeiderpartiets ”politiske målsettinger” – ikke som et ”forsikringspolitisk framstøt” som styreformann Berrefjord hadde hevdet. I denne sammenheng var bladets lederskribent særlig kritisk til Solbergs forslag om å be departementet sørge for å gjennomføre fusjonen på tvers av vedtaket på generalforsamlingen (se ovenfor), og at ingen av de 29 Arbeiderpartirepresentantene på generalforsamlingen stemte mot dette. Ved at de ”...selv da stemte [...] i kadavermessig disiplin slik som de trodde at partiet ville de skulle gjøre”, viste de mangel på både mot og refleksjon, hevdet Os.

Lederen ble avsluttet med et håp om at man nå etter Arbeiderpartiets ”kuppforsøk” ville vende tilbake det som hadde vært ”god tradisjon” i slike representasjonsspørsmål, slik at partier som hadde muligheter til å skaffe seg overrepresentasjon, tenkte ”...så pass demokratisk at de søker å finne en riktig avbalansert fordeling av tillitsvervene.”

Spørsmål om fusjonen i Stortinget

Rett før generalforsamlingen i Norges Brannkasse i mars 1974 skulle ta stilling til om selskapet skulle fullføre fusjonsforhandlingene med Samvirke alene etter at Samtrygd hadde trukket seg fra forhandlingene, spurte Martin Buvik (H – Troms) sosialminister Sonja Ludvigsen (A)⁶⁹⁹ om regjeringen ville ”...dra omsorg for at en slik sammenslutning ikke blir gjennomført uten at saken først er forelagt Stortinget”. Han begrunnet dette både med at en

---

finner vi uttalelsene på følgende tidspunkt (nevnt i den rekkefølge de kommer i teksten): *Moss Dagblad* 10.5.1975, *Vårt Land* 22.5.1975, *Agder Tidend* 9.5.1975, *Tromsø* 23.5.1975, *Adresseavisen* 26.5.1975 (begge sitater), *Aftenposten* 15.5.1975 (Willochs innlegg) og 26.5.1975, *Haugesunds Avis* (dato ikke oppgitt), *Sunnmørsposten* 26.5.1975 og *Glåmdalen* (dato ikke oppgitt).

⁶⁹⁷ *Forsikringstidende* nr. 6, juni – juli 1975, s. 241ff

⁶⁹⁸ På landsbasis hadde partiets tilslutning hadde gått ned fra 42,2 % i 1971 til 35,3 % i 1973.

⁶⁹⁹ Forsikringsnæringen sorterte i denne perioden under sosialdepartementet.

fusjon med Samvirke ville frata Brannkassen dens nøytrale stilling, og svekke selskapet økonomisk, og at valgprosessen i fylkestingene hadde vært ”noe oppsiktsvekkende” og medført at generalforsamlingen ikke ”...gjenspeiler [...] sammensetningen av velgermassen [og] selskapets forsikringstakere.” Han pekte også på at et eventuelt vedtak om fusjon ville føre til at et gjensidig og et aksjeselskap skulle slå sammen – noe som muligens krevde lovendringer. Samlet gjorde dette, mente han, det nødvendig at Stortinget fikk drøfte saken prinsipielt før videre beslutninger ble tatt – det ville ”...både forsikringstakerne, Brannkassen, bedrifts-demokratiet og politikken [...] være tjent med...”, hevdet Buvik.

I sitt svar gjorde statsråd Ludvigsen det klart at hun ikke kom til å gripe inn i fusjonsprosessen. Hun minte om at den nye loven om Norges Brannkasse fra 1973 nettopp hadde til formål å gjøre det mulig for Brannkassen å fusjonere eller samarbeide med andre selskaper, og at komiteen som utredet loven, hadde poengtert at dette var ønskelig. Ministeren bekreftet at dersom en fusjon mellom det gjensidige selskapet Norges Brannkasse og aksjeselskapet Samvirke krevde lovendringer, ville saken bli forelagt Stortinget før fusjonen ble gjennomført. Men altså ikke før den eventuelt ble besluttet, slik Buvik hadde gått inn for.⁷⁰⁰

Norges Brannkasse – et ”barometer” for sosialiseringspolitikken?

Som vi straks skal se, hadde politiske organer også før Norges Brannkasse ble omdannet til et ordinært gjensidig selskap, innflytelse på sammensetningen av selskapets styrende organer. Et naturlig spørsmål er da om denne muligheten til politisk innflytelse ble brukt, og eventuelt i hvilken utstrekning dette skjedde.

Fram til 1894 var Norges Brannkasse en ren statsinstitusjon, og ble styrt direkte fra det såkalte ”Brandkontoret” i *Indredepartementet* – fra 1885 i *Departementet for de offentlige Arbeider*. Ved en lovendring i 1894⁷⁰¹ ble det etablert nye styrende organer i selskapet. For det første et *representantskap* som bestod av 36 medlemmer valgt på distriktvis valgting der alle myndige forsikringstakere i selskapet var valgbare og hadde stemmerett. Det andre nye organet var *direksjonen* som var sammensatt av adm. direktør og 4 andre medlemmer, av disse ble tre valgt av representantskapet og det fjerde av Stortinget. Alle medlemmer av direksjonen og representantskapet måtte være forsikringstakere i Brannkassen.

---

⁷⁰⁰ Stortingsforhandlinger 1973 – 74, del 7 – Forhandlinger i Stortinget, Oslo 1974, s. 2431ff.

⁷⁰¹ Kgl. resolusjon av 15.4.1893, Norsk Lovtidende, 2. afd, 1894, s. 223ff.

I loven om Norges Brandkasse fra 1912⁷⁰² ble det innført indirekte valg av representantskap – 18 representantskapsmedlemmer av ble nå valgt av fylkestingene og de siste 18 av formannskapene i kjøpsteder og ladesteder.⁷⁰³ Direksjonens⁷⁰⁴ sammensetning ble ikke endret; heller ikke kravet om at medlemmene av representantskap og direksjon måtte være forsikringstakere i selskapet. Årsaken til at man gikk over fra direkte til indirekte valg til representantskap, var at man mente at interessen for de distriktsvise valgene til representantskap var for liten – i flere distrikter møtte mindre enn 10 stemmeberettigede opp, noen steder kom bare valgbestyreren.⁷⁰⁵ Valgordningen fra 1912 ble ikke vesentlig endret før ved loven av 1973 (se ovenfor).⁷⁰⁶ Norges Brannkasses styrende organer var dermed allerede fra 1912 av sammensatt etter en modell som hadde mange likhetstrekk med den strukturen Arbeiderpartiet etter 1950 ønsket gjennomført for alle forsikringsselskaper: Forsikringstakerne var representert i og valgbare til representantskap, riktignok ved indirekte valg, og det var en offentlig valgt representant i styret. Stortinget, landets fylkesting og flere kommunestyre eller formannskap hadde gjennom sine valgte representanter i Norges Brannkasses styrende organer mulighet til å øve innflytelse på styringen av selskapet, og siden Brannkassen var et stort selskap i det norske markedet, indirekte mulighet til å påvirke utviklingen innen norsk forsikring. Var politikerne i fylkestingene og formannskapene seg denne muligheten bevisst, og ble den i så fall brukt?

Om svaret på spørsmålet til sist i forrige avsnitt er ja, burde vi kunne se politiske tendenser og motsetninger ved valgene til vervene i Brannkassen. Det er vanskelig å peke på noe slikt. Stortinget valgte sin representant til *styret* i Brannkassen hvert sjette år fram til 1963, deretter hvert fjerde år. Valget ble foretatt etter innstilling fra Stortingets valgkomité, og med ett unntak, i 1936 (se nedenfor), ble komiteens innstilling enstemmig og uten debatt bifalt av Stortinget. Det var de samme personene som gikk igjen. Fra 1918 til 1973 var det kun tre personer som innehadde vervet som

---

⁷⁰² *Lov om Norges Brandkasse av 21.6.1912*, Norsk Lovtidende, 2. avd. 1912, s. 243f.

⁷⁰³ Fylkestingene het til 1918 "Amtsting". Landets 63 kjøp- og ladesteder ble samlet til 18 valgdistrikt. I distrikter som bestod av mer enn et kjøp- eller ladested, utpekte de enkelte formannskap hver sine valgmenn som så foretok det formelle valg av representant.

⁷⁰⁴ Fra 1931 ble direksjonen kalt "styre".

⁷⁰⁵ For hele landet var valgdeltakelsen i landdistriktene ca 3 % og i kjøpstedene ca 6 %. Johnsen, Oscar Albert: *Norges Brannkasse 1767 – 1942*, bd. 2, Oslo 1956: Norges Brannkasse, s. 166.

⁷⁰⁶ En ny Lov om Norges Brandkasse kom i 1931, men her ble det ikke gjort endringer i sammensetningen av de styrende organer. (Lov av 12. juni 1931, Norsk Lovtidende 2. avd. 1931, s. 185ff.

stortingsvalgt styremedlem: Finn Blakstad, gårdbruker og Høyre-politiker⁷⁰⁷ satt fra 1918 til sin død i 1941, hans vararepresentant, Kristian Fjeld, småbruker og AP-politiker⁷⁰⁸, overtok etter okkupasjonen og satt fram til 1962 og deretter overtok hans sønn Georg Fjeld⁷⁰⁹, som var rådmann i Stange, fram til den nye loven kom i 1973.

Valgkomiteens innstilling var enstemmig unntatt ved to anledninger. Første gang var i 1930 da Finn Blakstad fikk 18 stemmer og ordfører Ingvald Kristiansen i Lørenskog 9 stemmer.⁷¹⁰ Kristiansen representerte Arbeiderpartiet, og var utdannet byggmester og bygningsinspektør i kommunen fra 1920. Tallene tyder på at han fikk de sosialistiske partienes stemmer. Helt sikkert kan dette likevel ikke fastslås i det valgkomiteens innstilling ikke inneholdt opplysninger om stemmefordelingen.⁷¹¹ Ved Stortingets behandling av saken ble Finn Blakstad valgt enstemmig og uten debatt.⁷¹² Også i 1936 var det uenighet i valgkomiteen: Blakstad fikk 18 stemmer, mens gårdbruker og stortingsrepresentant for Bondepartiet Lars S. Romundstad fikk 15 stemmer.⁷¹³ Valgkomiteens innstilling sa ingenting om årsaken til uenigheten. Denne gang kom uenigheten imidlertid også til uttrykk under behandlingen i Stortinget. Det kom ikke til noen egentlig debatt, men Jens Hundseid⁷¹⁴ tok ordet og fremmet forslag om valg av Romundstad. Ved avstemningen fikk Blakstad 75 stemmer og Romundstad 57.⁷¹⁵

Trass i disse to unntakene fra ”regelen” om enstemmig innstilling fra valgkomiteen og påfølgende enstemmig tilslutning fra Stortinget, må helhetsinntrykket bli at det ikke var kamp mellom partiene om å besette posten som styremedlem i Norges Brannkasse. Rett nok overtok en representant for Arbeiderpartiet da partiet etter 1945 fikk flertallet på Stortinget, men samtidig ble det valgt en vararepresentant fra opposisjonen, i dette tilfellet fra Høyre⁷¹⁶, dvs. en fordeling av verv som tilsvarer vanlig

---

⁷⁰⁷ Stortingsrepresentant for Samlingspartiet 1907 – 09 og for Høyre i 1910-12 og 1931 – 33.

⁷⁰⁸ Ordfører i Stange 1926 – 41. Landbruksminister (A), 1948 – 51, stortingsrepr. 1931 – 33 og 1945 – 61.

⁷⁰⁹ Veflingstad, H.: *Stange bygdebok bd. 2*, Stange 1953: Stange historielag.

⁷¹⁰ Innstilling S. 119, *Forhandlinger i Stortinget 1930, del 6a* – Indstillinger til Stortinget, s. 288.

⁷¹¹ Valgkomiteen førte kun vedtaksprotokoll. Opplysning fra Stortingets arkiv.

⁷¹² *Stortingsforhandlinger 1930, del 7a* – Forhandlinger i Stortinget, s. 1707.

⁷¹³ Innstilling, s. 197, *Stortingsforhandlinger del 6a* – Indstillinger til Stortinget, s. 308.

⁷¹⁴ Jens Hundseid, Bondepartiet, statsminister 1923 – 33.

⁷¹⁵ I tillegg fikk stortingsrepresentantene Kristian Fjeld (A) 3 stemmer og Ivar Hognestad (A) 1 stemme – uten at de var foreslått. *Stortingsforhandlinger del 7a* – Forhandlinger i Stortinget, s. 1389f

⁷¹⁶ Sigurd Lersbryggen, gårdbruker og stortingsrepresentant (1945 – 57).

parlamentarisk praksis. Både Finn Blakstad og Georg Fjeld satt gjennom perioder med skiftende regjeringer. Ved siste skifte av representant, i 1962, gikk til overmål vervet ”i arv” fra Kristian Fjeld til sønnen Georg. De to tilfellene av uenighet i valgkomiteen førte ikke til nevneverdig politisk strid – bare i 1936 fikk komiteens flertallsinnstilling ikke enstemmig tilslutning. Da stod imidlertid valget mellom to representanter fra ikke-sosialistiske partier. Selv om den ene representerte Bondepartiet som var støtteparti for den sittende Arbeiderpartiregjeringen, er det vanskelig å tenke seg at forsikringspolitiske hensyn spilte noen rolle i forbindelse med valget.

Det er heller ikke grunnlag for å hevde at valgene av representantskapsmedlemmer hadde politisk betydning før fusjonssaken kom opp. Mye tyder på at fylkestingene og kommunestyrene som skulle velge representantene, inntil 1973 knapt så på dette som politiske verv. I sin interpellasjon i Stortinget rett før Norges Brannkasses generalforsamling i 1974 (se ovenfor) hevdet Martin Buvik at det var i strid med ”...vanlig skikk og bruk for oppnevning av representanter til Norges Brannkasse” når flertallet i Arbeiderpartistyrte fylker lukte ”...ut borgerlige representanter der det var mulig.”⁷¹⁷ Daværende styreformann i Brannkassen Oddvar Berrefjord (A) uttalte i et intervju *Forsikringstidende* i 1974 at ved valgene av representanter til Brannkassen tok kommunestyre og fylkesting ikke vanlig praksis ved valg til utvalg ”så høytidelig”. Ellers var det vanlig at flertallet fikk valgt inn sine kandidater i slike tilfeller, men hvis det ved valg til Brannkassen skulle ”...velges to representanter, har man tatt en som tilhører majoriteten og en som tilhører den største minoriteten.”⁷¹⁸

Alt tyder altså på at de politiske partiene ikke aktivt gikk inn for å utnytte muligheten til innflytelse på Brannkassen og dermed norsk forsikringsnæring som valgene til styre og representantskap ga. Heller ikke omdanningen av Brannkassen til et gjensidig selskap i 1973, synes å være forsikringspolitisk motivert. Lovendringen ble enstemmig vedtatt både i Odelstinget og Lagtinget – bare i Lagtinget tok en representant ordet til saken. Motivet for omdanningen var av praktisk art – man ønsket å rydde opp i lensmannsetatens arbeidsoppgaver ved at de ikke lenger skulle være representanter for Norges Brannkasse, og å gi Brannkassen de samme muligheter til å danne allianser som dens konkurrenter hadde. Det ene innlegget som ble holdt i Lagtinget, ga imidlertid et varsel om de politiske grep på forsikringsmarkedet den kunne åpne for. Osmund Faremo (A) mente her om Arbeiderpartiets landsmøtevedtak om utvidet samarbeid mellom Norges Brannkasse og de store folkeorganisasjonene som drev forsikringsvirksomhet. Han viste til at det konkret betydde samarbeid mellom Norges Brannkasse, Samtrygd og Samvirke, og mente at det var ”...svært aktuelt at vi får ei større demokratisering av forsikringsselskapa og

---

⁷¹⁷ *Stortingsforhandlinger 1974*, del 7a - Forhandlinger i Stortinget, s. 2432.

⁷¹⁸ *Forsikringstidende* nr. 6-7/74, juni-juli 1974, s. 184.

eit utvida samarbeid med selskapa som dei store folkeorganisasjonane driv”.⁷¹⁹

Forsikringsforbundets næringspolitiske arbeid

Mens diskusjonen om fusjonen mellom Samvirke og Norges Brannkasse raste i pressen, også i *Forsikringstidende* som markerte klar motstand mot den, fortsatte arbeidet med å utvikle det næringspolitiske arbeidet i Norske Forsikringsselskapers Forbund. ”Fiendebildet” som ble referert ovenfor, ble justert, og man mente å kunne identifisere tre ulike linjer i arbeiderbevegelsens forsikringspolitikk: Først å utvikle Samvirke, gjerne ved hjelp av forsikringsprodukter spesielt beregnet for LOs medlemmer, dernest å gjennomføre en fusjon mellom Norges Brannkasse og Samvirke (og muligens Samtrygd) for å skape et stort ”demokratisk” selskap, og endelig å foreta politiske grep ved sosialisering eller demokratisering.⁷²⁰

Da den næringspolitiske aktiviteten i Norske Forsikringsselskapers Forbund ble intensivert, kunne det se ut til at de to første strategiene var fulgt opp. Samvirke hadde med suksess utviklet både skade- og livsforsikringsprodukter med tanke på LOs medlemmer, og arbeidet med å få til fusjonen var, som vi har sett, i full gang. Sosialisering eller demokratisering så derimot ikke ut til å stå på dagsordenen med det aller første. På den annen side var næringens ledere lite i tvil om den stod for tur etter bankene, og dessuten ble det, som vi tidligere har sett, jevnlig reist forslag om sosialisering og/eller demokratisering av forsikring både på Arbeiderpartiets landsmøter og LOs kongresser. Hvordan valgte så Forsikringsforbundet å møte denne situasjonen?

Tiltakene fra Forsikringsforbundet var dels pedagogiske og dels praktiske, men med hovedvekt på den første gruppen. Bakgrunnen for dette var adm. direktør Knut E. Henriksens faste overbevisning om at ”...får vi forklart hva forsikring er, vinner vi alles hjerter.” Forbundets mål var å få i gang en ny utredning om forsikring der næringen kunne få lagt fram sitt syn og øke forståelsen for sin virksomhet.⁷²¹ Dessuten var det etter næringens oppfatning behov for revisjon av loven om forsikringsvirksomhet fra 1911.

Pedagogiske tiltak

På dette området satset man særlig på møter med politiske partier og heftet *Forsikring og samfunn*.

---

⁷¹⁹ *Stortingsforhandlinger 1972 – 73*, 8. del: Forhandlinger i Odelstinget, s. 439f. Forhandlinger i lagtinget, s. 94f. Oslo 1973.

⁷²⁰ Intervju med Kjell Marstein 2005. Her karakteriserer han dette som forsikringsnæringens ”myte” om arbeiderbevegelsens hensikter.

⁷²¹ Intervju med Kjell Marstein 2005.

Møtene med politiske partier kom i gang fra 1974. Ett og ett parti ble invitert, og invitasjonene ble utformet i samarbeid med partiens gruppesekretærer. Formålet fra Forsikringsforbundets side var å bygge relasjoner og nettverk i det politiske miljøet. Det ble lagt vekt på en uformell og uforpliktende atmosfære. På programmet stod foredrag om aktuelle forsikringspolitiske spørsmål ved representanter for næringen, gjerne adm. direktør i ett av selskapene, fulgt av anledning til å stille spørsmål. Et viktig moment var at det var anledning til ikke bare å snakke politikk, men også ta opp mer praktiske spørsmål – ikke sjelden basert på deltakernes private erfaringer fra kontakt med næringen, for eksempel i et konkret skadetilfelle. Fra næringens side var disse møtene betraktet som nyttige – både vurdert ut fra hovedhensikten, å utvikle kontakter, men også å påvirke deltakernes holdninger til næringen, ”ufarlig- og alminneliggjøre” den. Møtene ble arrangert i en årrekke – de siste så sent som midt på 1980-tallet.

Publikasjonen *Forsikring og samfunn* kom ut første gang i 1975. Heftet var utarbeidet av en komité oppnevnt av styret i Forsikringsforbundet. Det var lagt vekt på at den skulle være sammensatt av yngre personer – alle var på dette tidspunktet rundt 30 år. Formann var souschef Severin Storstad, Samtrygd - NBG⁷²².

I forordet pekte forfatterne på at selv om det meste av kritikken mot norsk livsforsikring ble avvist av Livsforsikringskomiteen av 1947, ble den fortsatt stadig gjentatt. Heftet skulle være en rapport om ”...de forhold som må sies å være særlig viktige i denne sammenheng” [og] et dokument med mer saklige opplysninger til bruk for næringens talsmenn i diskusjoner med politikere, presse osv.”⁷²³. Forfatterne hadde ønsket å gi heftet tittelen *Forsikring og demokratisering*, men Forbundets styre valgte i stedet *Forsikring og samfunn*. Muligens mente styret at tittelen forfatterne hadde foreslått, ga heftet for sterkt preg av innlegg i debatten og ikke en kilde til saklig informasjon.

Det sentrale kapitlet i heftet tar opp begrepet ”demokratisering” og knytter det til forsikring. Forfatterne definerte demokratisering av forsikringsnæringen som ”...å gi berørte enkeltindivider og grupper større

---

⁷²² Samtrygd hadde på dette tidspunkt fusjonert inn selskapet *Norsk Bilforsikring Gjensidige*, og brukte navnet *Samtrygd – NBG* fram til 1976. De øvrige medlemmene var aktuar Lars Austin, Livsforsikringsselskapenes statistiske kontor, souschef Thorleif Borge, Norske Folk, investeringskonsulent Leif N. Jarnæss, Storebrand og siv.øk Kjell Marstein fra Forsikringsforbundet. Flere av disse fikk senere ledende stillinger innen næringen, bl.a. ble Lars Austin som senere ble visekonsernsjef i Gjensidige NOR, mens Thorleif Borge ble konsernsjef i UNI forsikring.

⁷²³ Thorleif Borge i foredrag i Bergens Forsikringsforening, 26.2.1976. Manus i Kjell Marsteins arkiv.

muligheter til innflytelse på de avgjørelser og forhold som angår dem.”⁷²⁴ Ut fra dette identifiserte forfatterne fire grupper eller interessenter som ”berørt av forsikringsnæringen” – kunder, ansatte, aksjonærer og samfunnet. Den viktigste interessenten var etter deres oppfatning *samfunnet*. Dets interesse var å utvikle forsikring videre som supplement til sosiale trygder, kilde til langsiktig sparing, hensiktsmessig kredittfordeling og vern av eiendom. På denne bakgrunn spurte de om det var nødvendig med offentlig oppnevnte representanter i selskapenes styrende organer for å oppnå dette.

Spørsmålet var retorisk – forfatterne mente klart at dette ikke var verken nødvendig eller ønskelig. De pekte på ”svakheter ved folkestyret som etter hvert har trådt klarere fram” – bl.a. at avstanden mellom folket og de folkevalgte var blitt så stor at den enkeltes medbestemmelse var blitt temmelig illusorisk, og at også de folkevalgte ofte måtte bygge sine vurderinger på råd fra embetsmenn og eksperter. De pekte på at forsikringstakerne i de gjensidige selskapene i liten grad brukte sin rett til å delta i valg av representantskap. Som alternativ pekte de på en avveining mellom ”ytre og indre demokrati” der samfunnet utøvde sin kontroll og styring med selskapene gjennom det ”ytre demokrati”, dvs. ved lover, reguleringer og samarbeid, mens det i tillegg ble utviklet et ”indre demokrati” basert på bedriftsforsamlinger som bestod av både aksjonærer, ansatte og forsikringskunder direkte valgt av sine respektive grupper.” Forfatterne var ikke blinde for at også det ”indre demokratiet” i selskapene hadde sine svake sider, bl.a. var arbeidere og lavere funksjonærer underrepresentert i representantskapene. Det var også få kvinnelige representanter og svært få fra fylkene i Nord-Norge. Imidlertid var det bedre å utvikle det indre demokratiet og sikre at alle grupper fikk innflytelse i de styrende organer, enn å slå inn på ”formynderveien” – dvs. pålegg om at interesseorganisasjoner skulle ha plass i disse organene.⁷²⁵

Utover dette inneholdt heftet en oversikt over næringens kapitalforvaltning. Som vi har sett flere ganger tidligere, var kapitaloppsamlingen i selskapene og den økonomiske og politiske makt forvaltningen av denne kapitalen ga, ett av de sterkeste ankepunktene mot næringen og et viktig argument for sosialisering. Forfatterne var derfor nøye med å presisere at forsikring tross alt var en av de mindre aktørene på finansmarkedet med ca 14 % av markedets samlede forvaltningskapital⁷²⁶, og at 40 % av livselskapenes kapital var plassert i obligasjoner og 51 % i utlån, 40 % av dette igjen i boliglån. Totalt sett var næringens ”...samlede

---

⁷²⁴ *Forsikring og samfunn*, 1975: Norske Forsikringselskapers Forbund, s. 12.

⁷²⁵ *Forsikring og samfunn*, (1975), s. 20.

⁷²⁶ Pr 31.12.1972 forvaltet livselskapene 13, 9 milliarder og skadeselskapene 5,4 milliarder. Totalt forvaltningskapital i norsk finansnæring var på samme tidspunkt 140,4 milliarder, av dette forvaltet forretningsbankene 31,6 og sparebankene 24,1 milliarder eller henholdsvis 22 og 17 % av totalen.

aktiva er kanalisert til låntakergrupper som prioriteres høyt av myndighetene.”⁷²⁷

Forsikring og samfunn kom ut i ny utgave i 1976 med ajourførte tall.⁷²⁸ I 1978 kom heftet i revidert utgave og med ny tittel: *Forsikring i samfunnets tjeneste*. Denne utgaven var disponert noe annerledes, bla. var avsnittet om representasjon og medbestemmelse plassert først, og det var dessuten gjort kortere og mer generelt.⁷²⁹

Et praktisk, politisk tiltak – innføring av bedriftsdemokrati

5. april 1974 ble det inngått en avtale om bedriftsforsamling mellom Norske Forsikringsselskapers Forbund, Forsikringsfunksjonærenes Landsforbund (FL) og Norske Assurandørers Forbund (NAF)⁷³⁰. Forsikringsselskapene var unntatt fra aksjelovens⁷³¹ bestemmelser om bedriftsforsamling, bakgrunnen var trolig at regjeringen mente at demokratiseringsprosessen innen forsikring burde bygges på at folkevalgte kom inn i styrende organer. Med denne avtalen ble det innført stort sett de samme regler som for andre selskaper. Tilslutning til avtalen var imidlertid frivillig for Forsikringsforbundets medlemmer. I 1978 ble det inngått en tilsvarende avtale om styrerepresentasjon for ansatte. Så sent som i 1973 minnet Reiulf Steen om at forslaget om demokratisering av bankene måtte sees i sammenheng med ønske om et utvidet bedriftsdemokrati.⁷³² Avtalene om bedriftsforsamling og styrerepresentasjon for de ansatte svekket kritikken mot næringen om mangel på bedriftsdemokrati.

Et konkret sosialiseringforslag

I 1974 la AUF fram et forslag om sosialisering av ansvarsforsikring for motorvogn (trafikkforsikring).

Utspillet kom i Hans Raastads artikkel *Norsk forsikring – et privat-kapitalistisk villniss* i bladet *Arbeiderungdommen* (se også ovenfor).⁷³³ Fra redaksjonen i bladet ble dette presentert som et bidrag til å blåse liv i diskusjonen om hvordan forsikring kunne gjøres til en samfunnsinstitusjon

---

⁷²⁷ *Forsikring og samfunn*, (1975), s. 36.

⁷²⁸ *Forsikring og samfunn*, Norske Forsikringsselskapers Forbund, 1976.

⁷²⁹ *Forsikring i samfunnets tjeneste*, Norske Forsikringsselskapers Forbund, 1978. Komiteen som utarbeidet dette, bestod av Thorleif Borge, Lars Austin, Anne Kristine Qvale og Kjell Marstein. Heftet ble også utgitt senere under samme tittel, men da i en mer faktapreget utgave beregnet på bruk også i andre sammenhenger, bl.a. i skoleverket.

⁷³⁰ FL organiserte kontorpersonalet og NAF assurandørene i alle selskaper unntatt Norges Brannkasse og Samvirke.

⁷³¹ Lov av 12.5.1972.

⁷³² *Arbeiderbladet* 29.1.1973.

⁷³³ *Arbeiderungdommen* nr. 1/1974.

slik det stod i Arbeiderpartiets program. Hittil hadde det vært for sterkt fokus på bankene i debatten om finansnæringen.

Raastad slo innledningsvis kategorisk fast at det i norsk forsikring ble sløst med ressursene – oppsplittingen i mange mindre selskaper førte til at 30 % av innbetalte premier gikk til administrasjon. Han gikk så over til å se spesielt på trafikksforsikringen, og foreslo altså at denne ble overtatt av staten – dvs. etter definisjonen som vi har lagt til grunn her – sosialisert. Raastad bruker imidlertid begrepet nasjonalisering. Hans viktigste argumenter for dette inngrepet var at det kunne føre til store økonomiske gevinster bl.a. ved at alle provisjoner ville falle bort både fordi premien kunne innkreves sammen med bilavgiftene og fordi det ville bli slutt på at selskapene ”stjal” kunder fra hverandre. De sparte omkostningene og det store statistiske materiale et slikt selskap ville innsamle, kunne brukes til økt satsing på skadeforebyggende virksomhet. Hans konklusjon var at Arbeiderpartiets nye forsikringspolitiske utvalg ”...skal måtte jobbe hardt for å finne holdbare argumenter *mot* nasjonalisering av bilforsikring.” Lederen av utvalget, Ronald Bye, var enig. Til *Hamar Arbeiderblad* uttalte han at han sluttet seg til Raastads synspunkter, og la særlig vekt på at det var ”...uriktig at private selskaper skal kunne profittere på obligatoriske offentlige påbud, slik tilfellet er for bilforsikringen.”⁷³⁴

Som vi har sett, var dette ikke en helt original ide. Tilsvarende forslag var nevnt i et forslag til utredningen av skadeforsikringsnæringen utarbeidet av Sosialdepartementet i 1957, men denne utredningen ble aldri satt i verk. Også i Sverige (1949) og Finland (1966) ble det reist forslag om sosialisering av trafikksforsikring, men de ble senere frafalt i begge land.

Stortingsrepresentant Osmund Faremo (A) fulgte i februar samme år opp med en interpellasjon til samferdselsminister Annemarie Lorentzen der han spurte om departementet ville ta opp spørsmålet om ”...sanering og rasjonalisering i bilforsikringssektoren, og for eksempel vurdere oppretting av eit statleg ansvarsforsikrings-selskap.” Formålet skulle være å kunne plukke ut ”...dei som ikkje held ansvarsmessige mål i trafikken.”⁷³⁵ Forsikringsforbundet fulgte opp med et langt brev til samferdselsministeren der argumentasjonen til både Raastad og Faremo ble avvist. Brevet ble senere offentliggjort i en pressemelding fra Opplysningskontoret for forsikring.⁷³⁶ Faremos interpellasjon ble aldri besvart – trolig ble den på ett eller annet tidspunkt trukket tilbake. I et brev fra september 1974 til direktøren for det svenske selskapet *Trygg-Hansa* opplyste

---

⁷³⁴ *Hamar Arbeiderblad*, 4.3.1974.

⁷³⁵ Gjengitt i *Bergens Arbeiderblad* 9.2.1974.

⁷³⁶ Brev av 5. mars 1974, underskrevet av styreformann Paul Qvale og adm. dir. Henriksen og pressemelding av 13. mars 1974, begge i Norges Forsikringsforbunds arkiv (ikke avgitt til Riksarkivet), mappe 177 Sosialisering av bilforsikring.

Forsikringsforbundet at "...for øyeblikket er det ingen fare for at Staten vil overta trafikkforsikringen i Norge."⁷³⁷

Artikkelen i *Arbeiderungdommen* ble gjengitt i en rekke arbeideraviser. Arbeidernes pressekontor omarbeidet den til et intervju med Raastad som bl.a. ble tatt inn *Arbeiderbladet*, *Nybrott* (Larvik) og *Telemark Arbeiderblad* (Skien), mens *Verdens Gang* brakte en noe redigert utgave av intervjuet.⁷³⁸

Næringens reaksjon på artikkelen var noe blandet. Gunnar Brask, som på dette tidspunkt var direktør med ansvar for bl.a. motorvognforsikring i Storebrand⁷³⁹, skrev etter en "brainstorm" med sine nærmeste medarbeidere et notat som etter påskriften så ut til å skulle danne grunnlag for en artikkel i *Forsikringstidende*. I notatet imøtegikk han sterkt Raastads påstander, men satte også artikkelen inn i en større politisk sammenheng. "Sosialistenes mål", hevdet han, "er sosialisering av det norske samfunn." De hadde innsett at dette måtte skje litt etter litt, og helst i stillhet, men dette "...må vi ikke-sosialister være oppmerksomme på og [...] møte på en skikkelig måte. Den næring som angripes, må således straks få støtte fra hele næringslivet, et angrep på den ene må betraktes som et angrep på alle." Om næringslivet sviktet på dette punktet, fryktet han at sosialiseringen kunne bli innført "... stykkevis selv uten sosialistisk flertall i folk eller storting."⁷⁴⁰

Adm. direktør Henriksen i Forsikringsforbundet var langt mer avslappet i sin reaksjon. I et notat til styret konkluderte han med at "...det synes ikke være grunn for vårt Forbund til i eget navn å rykke ut mot Raastad. Direktør Os (ved Opplysningskontoret for forsikring) overveier imidlertid en passende riposte."⁷⁴¹ I et senere notat ga han inntrykk av å være noe mer urolig for utviklingen. Han hadde i mellomtida fått en bekreftelse fra statssekretær Kjell Knudsen i Sosialdepartementet på at "...spørsmålet om deprivatisering av private forsikringsselskaper er tatt opp", og at det ville bli gjort forberedelser til å innføre de samme reglene for forsikring som regjeringen hadde foreslått for de private forretningsbankene. Når han så dette sammen med Raastads artikkel og en formulering fra en stortingsmelding om gjennomføring av bedriftsdemokrati innenfor andre næringer

---

⁷³⁷ Brev av 3.9.1974. Usignert kopi, men arkivreferansen var H/C, og det er rimelig å anta at det er sendt av adm. dir. Henriksen. Norges Forsikringsforbunds arkiv (ikke avgitt til Riksarkivet), mappe 177 Sosialisering av bilforsikring.

⁷³⁸ I samtlige aviser tatt inn 1.2.1974.

⁷³⁹ Brask ble senere (1979) adm. direktør i Forsikringsforbundet.

⁷⁴⁰ Notat av 15.2.1974, Norges Forsikringsforbunds arkiv (ikke avgitt til Riksarkivet), mappe 177 Sosialisering av bilforsikring. I noe bearbeidet form ble det offentliggjort i *Monitor*, et månedsbilag til *Morgenbladet*, nr. 2/47, datert 18.3.1974.

⁷⁴¹ Øystein Os var på dette tidspunkt både redaktør av *Forsikringstidende* og leder av Opplysningskontoret for forsikring. Notat datert 6.2.1974, Norske Forsikringsselskapers Forbunds arkiv (ikke avgitt til Riksarkivet).

enn bergverk og industri om at "...for forsikringselskapene vil spørsmålet bli tatt opp i en komitéutredning", mente han at man nå stod overfor "...et virkelig politisk inspirert initiativ for å fremme et reformforslag".⁷⁴²

En viktig kronikk

Arbeiderbladet for 16. januar 1975 brakte en kronikk skrevet av lederen for Arbeiderpartiets forsikringspolitiske utvalg Ronald Bye. Kronikken var et innlegg i debatten om fusjon mellom Norges Brannkasse og Samvirke, og bærer klart preg av dette. Bye understrekte de kravene partiet hadde stilt til forsikringsvirksomhet: Den skulle bidra til økt trygghet, drives i rasjonelle former og demokratisk, være sterkt forbrukerinnrettet og endelig måtte kapitaldannelse og -forvaltning skje i samsvar med samfunnsmessige interesser. Han mente at denne målsettingen best kunne nås ved "...utviklingen av et forsikringselskap som bygger på offentlig representasjon og deltakelse fra de store folkeorganisasjonene". Dersom denne linjen ikke lot seg gjennomføre, var alternativet å ta opp til vurdering en "...omfattende samfunnsmessig styring, kontroll og overtakelse av forsikringsvirksomheten som berører det enkelte menneskets alminnelig hverdagssituasjon." Det ser ut til at Bye her tenkte på privatmarkedets forsikringer, der han mente at det etter en slik gjennomgang bare ville være plass for offentlig forsikringsvirksomhet og virksomhet drevet av folkeorganisasjonene.

Isolert sett var dette ikke gode nyheter for selskapene, og kunne oppfattes som en ny trussel eller et varsel om sosialisering. Imidlertid var det to positive signaler i kronikken. Det første lå i tittelen – *Forsikring er sosialpolitikk*. Bye utdypet sitt syn ved å peke på at han var i tvil om det var "riktig og mulig" at det offentlige kunne dekke alle forsikringsbehov, og at forsikringsvirksomheten hadde en plass som supplement til Folketrygden ved sykdom, alderdom og uførhet og som leverandør av trygghet for eiendom.

Det andre positive signalet var at Bye antok at det ikke ville være lenge før utvalget som skulle utrede forsikringsvirksomheten ville bli utnevnt av regjeringen. Dette var også varslet av statssekretær Bjørn Skogstad Aamo i Finansdepartementet på Livforeningens årsmøte året før.⁷⁴³ Ved å gjenta dette markerte Bye avstand fra en oppfatning som vi har sett ved en rekke tidligere anledninger i debatten om sosialisering, sist i

---

⁷⁴² Sirkulære 13 – 1974 fra Norske Forsikringselskapers Forbund til medlemmene. Datert 27.2.74 og underskrevet av Knut E. Henriksen. RA PA 1187 Norges Forsikringsforbund, Ff Sosialiseringsspørsmål 0097. mappe 67 Sosialisering – korrespondanse.

⁷⁴³ Referert i *Nationen* 30.4.74 under tittelen: "Allsidig forsikringskomité før sommeren."

statssekretær Kjell Knudsens uttalelse til Forsikringsforbundet året før (se ovenfor), at forsikring og bank ville bli behandlet likt. For forsikring skulle det først gjennomføres en utredning, altså akkurat hva næringen hadde arbeidet for.

Som vi tidligere har sett, støttet også LO opp om en slik utredning etter at det noe senere på året ble klart at fusjonen mellom Samvirke og Norges Brannkasse ikke ble noe av. Forsikringsnæringen hadde lenge ønsket en utredning, og fulgte opp med et brev til Sosialdepartementet våren 1975. I dette brevet ble det lagt fram både skisse til mandat, som bl.a. burde gå ut på å beskrive næringens struktur, selskapenes organisasjonsform og virkemåte og vurdere om disse var optimale, og vurdere gjeldende tilsynsordning, og forslag til medlemmer fra næringens side.⁷⁴⁴

Næringen hadde stor tro på verdien av en slik utredning. Kjell Marstein utdypet dette synspunktet i et internt notat med tittelen *Demokratibegrepet*, som var klart på samme tid.⁷⁴⁵ Han nevnte her at Ronald Bye hadde lagt vekt på næringens sosialpolitiske funksjon, og skal ha uttalt at forsikring bidrar til oppfyllelse av sosialpolitiske målsettinger i sterkere grad enn bankene. Det var i følge Marstein også andre ulikheter bank og forsikring som kunne få betydning for debatten om demokratisering, bla. ulik betydning for kredittmarkedet, organisasjonsmessige forskjeller, spesielt delingen mellom aksjeselskaper og gjensidige selskaper og skillet mellom livs- og skadeforsikringsselskaper, videre at politikere og embetsmenn kunne mer om bank enn om forsikring og utfallet av forsøket på fusjon mellom Norges Brannkasse og Samvirke. Det var også viktig at forsikring hadde innfridd kravet om et uavhengig klagekontor, og opprettet Forbrukernes Forsikringskontor⁷⁴⁶ i samarbeid med Forbrukerrådet. Alt i alt betydde dette at en debatt om demokratisering av forsikring ville være en *ny* debatt – ”...bordet har ikke fanget noen uttalelser fra bankdebatten [og] forsikringsselskapene har et sterkere utgangspunkt enn forretningsbankene.”⁷⁴⁷

---

⁷⁴⁴ Det ble foreslått tre fra selskapene (fra henholdsvis livs-, skade- og distrikts-selskaper), Forsikringsforbundets adm. direktør og en representant for de ansatte. Brev av 11.3.1975, underskrevet av styreformann i Forsikringsforbundet Gustav Aarestrup og adm. dir. Knut E. Henriksen. RA PA 1187 Norges Forsikringsforbund, Ff Sosialiserings spørsmål 0097. mappe 67 Sosialisering – korrespondanse.

⁷⁴⁵ Notat datert 12.3.1975, Kjell Marsteins arkiv. Hoveddelen av notatet er en drøftelse av begrepet ”Demokrati” basert på sitat, definisjoner osv av en rekke filosofer, politikere og andre.

⁷⁴⁶ Etablert 1971, heter nå: Forsikringsklagekontoret.

⁷⁴⁷ *Demokratibegrepet*, notat av Kjell Marstein datert 12.3.1975, s. 38. Kjell Marsteins arkiv.

Liten utvikling i forsikring

Selv om debatten om sosialisering eller demokratisering av forsikringsselskapene og ikke minst om fusjonen mellom Norges Brannkasse og Samvirke til tider kunne sette sitt preg på avisspaltene, ble den gjennomgående overskygget av striden om bankdemokratiseringen. Som vi har sett, var en av hensiktene med Raastads artikkel i *Arbeiderungdommen* i 1974 nettopp å sette også forsikringsselskapenes framtid på dagsordenen.

Debatten om offentlig kontroll med forretningsbankene hadde pågått siden okkupasjonen var over. Den kom inn i en ny fase da Arbeiderpartiet i prinsippprogrammet fra 1969 la vekt på å få "full samfunnsmessig styring" over banker og kredittinstitusjoner.⁷⁴⁸ I arbeidsprogrammet for 1973 – 77 ble det tatt inn at bankene skulle omgjøres til samfunnsinstitusjoner i form av stiftelser der Stortinget utpekte flertallet i representantskapet. Trygve Brattelis regjering, som ble dannet etter Stortingsvalget i 1973, utarbeidet en stortingsmelding om demokratisering av forretningsbankene.⁷⁴⁹ Den vakte sterk debatt, men Stortinget vedtok likevel i 1975 med SVs og Arbeiderpartiets stemmer å be regjeringen fremme forslag til demokratisering av bankene. Et nytt utvalg, Cappelen-utvalget⁷⁵⁰, ble oppnevnt i januar 1975, og la i november 1976 en innstilling der flertallet gikk inn for at Stortinget og fylkestingene skulle oppnevne flertallet av medlemmene i representantskapet som nå skulle bli bankenes høyeste organ. Stortinget tok dette inn som endringer i *Forretningsbankloven*, og de ble vedtatt våren 1977 med virkning fra 1.1.1978.⁷⁵¹

Mens diskusjonen om demokratisering av bankene gikk sin gang, var det liten utvikling når det gjaldt forsikring, og få tegn til at en utredning snart ville komme i gang. Men det inntraff to andre hendelser som nok uroet næringen noe. Den ene var forslaget fra AUF på landsmøtet i 1977 om å utrede styring av forsikringsselskapene på linje med forretningsbankene. Det var ingen spesiell overraskelse at forslaget ble reist, men det vakte en viss uro at det fikk så mye som 100 stemmer.

Den andre var debattopplegget *Forsikring – Solidaritet og fellesskap i praksis* som ble utgitt av Arbeiderpartiets forsikringspolitiske utvalg og AOF i 1976.⁷⁵² Det inngikk i studieaksjonen "Solidaritet 77" som skulle sette fokus på samarbeidsspørsmål mellom AP og LO. Konkret dreide det seg om en invitasjon til debatt i lokale studiegrupper om ideologiske og faglige

⁷⁴⁸ Prinsippprogrammets kapittel Prinsipper og perspektiver, retningslinjene s. 9, AB 329(481) 15 N 81 pr/1969. Se også kap. 10.

⁷⁴⁹ Stortingsmelding 99 1973/74: *Demokratisering av forretningsbankene*.

⁷⁵⁰ Oppkalt etter lederen - daværende byrettsjustitiarius Andreas Cappelen.

⁷⁵¹ Lov om forretningsbanker av 24. mai 1961 nr. 2 med senere endringer, § 11. Storting eller fylkesting valgte 8/15, generalforsamlingen 4/15 og de ansatte 3/15.

⁷⁵² *Forsikring – Solidaritet og fellesskap i praksis* utgitt av DNAs forsikringspolitiske utvalg og AOF. Aktietrykkeriet 1976, Oslo. AAB smq 368N

spørsmål og spesielle tema, bl.a. forsikring. Debattopplegget om forsikring inneholdt derfor både en innføring i forsikringsnæringens virksomhet og struktur og spørsmål til diskusjon. Svarene skulle så danne grunnlag for partiets framtidige programarbeid.

Generelt ble både livs- og skadeforsikringsselskapene kritisert for drive urasjonelt og kostbart. Innen livsforsikring hadde produktutviklingen sviktet⁷⁵³, mens skadeforsikringsselskapenes vilkår i realiteten inneholdt en betydelig ”fraskrivelse av risiko” fra næringens side, og i tarifferingen ble ”merkelige forhold” trukket inn, for eksempel at enkelte byer var mer brannfarlige enn andre. I motsetning til de private selskapene hadde Samvirke brutt ut av dette tariffsam arbeidet, og utviklet nye mer forbrukerrettede produkter som for eksempel kollektiv hjemforsikring.⁷⁵⁴

Det var særlig i kapitlet om næringens struktur, *Kartlegging av forsikringsnæringen*⁷⁵⁵, det ble lagt vekt på skillet mellom Samvirkeselskapene og de øvrige forsikringsselskapene. De gjensidige selskapene bygde riktignok på et prinsipp som ”...ut fra et demokratisk hensyn [er] ideelt i sitt vesen”, men det fungerte ikke i praksis. Samvirke derimot skilte seg ut som demokratisk styrt siden det var ”...de store og innflytelsesrike folkeorganisasjoners forsikringsselskap”. I forsikringsnæringen for øvrig var det gjennomført en konsentrasjon av selskaper og makt ved fusjoner, krysseierskap og utveksling av styreverv. Fusjonen mellom Norges Brannkasse, Samvirke og Samtrygd var ment som et mottrekk mot denne konsentrasjonen, og ble bekjempet av ”...praktisk talt en samlet forsikringsnæring”.

På de siste sidene⁷⁵⁶ ble LOs handlingsprogram for forsikring og hvilke virkemidler organisasjonen kunne ta i bruk for å nå sine mål, gjennomgått. Sett fra forsikringsnæringens synspunkt var det sikkert positivt at en offentlig utredning om forsikring og samfunn sto først på lista. Mindre velkomment var det nok at LO gikk inn for å øke den samfunnsmessige kontrollen over kapitalforvaltningen ved hjelp av den etablerte kredittlovgivningen. De to siste tiltakene – å utbygge tilbudet av kollektive forsikringer og søke å øke folkeorganisasjonenes engasjement i forsikring – var trolig mer ”nøytrale” sett fra næringens synspunkt.

Heftet ble mottatt med interesse, men blandede følelser i næringen. I et notat fra 13.12.1976 tok de fire forfatterne av *Forsikring og samfunn* (Austin, Borge, Jarnæss og Marstein – se ovenfor) fatt i en del av påstandene i heftet, og stemplet dem som gammel kritikk. Men de så også positive trekk, spesielt at heftet ga inntrykk av en positiv grunnholdning til forsikring som

---

⁷⁵³ Samme sted, s. 5.

⁷⁵⁴ Samme sted, s. 7.

⁷⁵⁵ Samme sted, s. 12ff.

⁷⁵⁶ Samme sted, s. 20ff.

samfunnsnyttig virksomhet, og at det ble lagt større vekt på ”forsikring fra sosialpolitisk synsvinkel enn fra penge- og kredittpolitisk synsvinkel.”⁷⁵⁷

I notatet anbefalte Austin og hans kolleger at man *ikke* gikk ut med noen bred tilbakevisning av påstandene i heftet i pressen, bl.a. fordi det kun ble sendt til LOs og Arbeiderpartiets medlemmer. De gikk også inn for at Forsikringsforbundet skulle stille *Forsikring og samfunn* til disposisjon for studiegruppene – et tilbud som senere ble akseptert.

De fire forfatterens kommentarer i notatet fra desember 1976 lå nok til grunn for et tilsvarende PM fra styreformannen i Forsikringsforbundet Gustav Aarestrup⁷⁵⁸ og adm. dir. Henriksen fra mars 1977.⁷⁵⁹ Argumentasjonen på de enkelte punktene var grundig, men i all hovedsak avvisende – noen positive trekk ved heftet var ikke med. Imidlertid presiserte de til slutt at det var en oppfatning i næringen om at det ”...skal være mulig å forlike hensynet til det ”indre” demokrati i næringen og hensynet til det ”ytre” demokrati.” Næringen ville derfor gjerne medvirke til en offentlig utredning, og minnet om at ”...dette er intet nytt standpunkt. Næringens organisasjoner har nå gjennom flere år erklært seg rede til å delta i et utvalg med slikt formål.”

Utredning nærmer seg – men langsomt!

I 1976 og -77 fikk forsikringsnæringen flere bekreftelser på at gammel kritikk stod ved lag, men at en utredning ville komme forut for eventuelle demokratiseringstiltak. På et møte i *Diskussionsklubben*⁷⁶⁰ i februar 1976 gjentok daværende sekretær i Arbeiderpartiet Ivar Leveraas mye av den gamle kritikken mot næringen, bl.a. de høye akkvisjonskostnadene. Han la vekt på at selskapenes kapitalforvaltning fortsatt var viktig for myndighetene sammen med utvikling av bedriftsdemokratiet. Når det gjaldt arbeiderbevegelsens forhold til forsikring, mente han om at krav om full offentlig overtakelse lenge stod på partiprogrammet og da nettopp med krav om kontroll med kapitalen som utgangspunkt. I blandingsøkonomien var imidlertid diskusjonen en annen – ikke om samfunnet skulle overta virksomheten, men om ”hvor mye” det skulle kontrollere den. Dette var blant de forhold det offentlige utvalget som skulle oppnevnes, ville se på, og han varslet at noe forslag om demokratisering ikke ville bli fremmet før innstillingen fra utvalget forelå.

---

⁷⁵⁷ Notat datert 13.12.1976, Kjell Marsteins private arkiv.

⁷⁵⁸ På dette tidspunkt var han adm. dir. i Storebrand.

⁷⁵⁹ PM datert mars 1977, Kjell Marsteins private arkiv.

⁷⁶⁰ *Forsikringsforeningens Diskussionsklub* var stiftet i 1922 som et forum for meningsutveksling for yngre forsikringsfunksjonærer. Den norske Forsikringsforening og Diskussionsklubben ble slått sammen i 1988.

På et møte i april 1977 i Stavanger forsikringsforening var posisjonene ikke særlig endret. Denne gang var det en debatt mellom Kjell Marstein fra Forsikringsforbundet og Ivar Leveraas. I tida etter møtet i Diskussionsklubben var debattopplegget *Forsikring – solidaritet og fellesskap i praksis* kommet ut. I sitt innlegg gikk Marstein inn på argumentasjonen i dette opplegget, og kritiserte at det trass i at det var preget av en generell positiv ”grunnholdning til forsikring som samfunnsnyttig virksomhet”, lanserte en ny myte om forsikring – at konkurransen foregår mellom de private selskapene på den ene side og Samvirkeselskapene på den annen side. Han la ellers stor vekt på at en utredning av næringens framtid ville være nyttig og ønskelig – forsikringsnæringen hadde, viste han til, ”...i mesteparten av 70-årene mast på Sosialdepartementet for å få en komité nedsatt til å vurdere en modernisering av lovgivningen for forsikringsvirksomhet [og] stilt seg åpen til en kritisk gjennomgang av næringen.”

I forbindelse med møtet sendte Ivar Leveraas ut en pressemelding som oppsummerte hans hovedsynspunkter i debatten. Han antok her at en utredning ikke var kontroversielt siden ”...ønsket om en tilsvarende utredning er også framført av bransjen selv.” Han kunne ikke si noe om mandatet for en slik utredning, men det er rimelig anta at momentene han trakk fram i pressemeldingen, ville bli en del av grunnlaget for utredningen, dvs. mer rasjonell struktur, mer demokratisk ledelse, bl.a. ved å sikre de ansatte rimelig medbestemmelsesrett, vurdere skattefriheten for skadereserver, klargjøre selskaperens rolle som kredittinstitusjoner og vurdere tilsynet med næringen.⁷⁶¹ Om *Forsikring – solidaritet og fellesskap i praksis* skal Leveraas i debatten ha sagt at det ”...ikke har noen betydning som politisk dokument” – men dette var ikke tatt med i hans pressemelding.⁷⁶²

1978: Utredningen kommer endelig i gang

Trass i den uttalte interesse fra begge parter om å komme i gang med en utredning av forsikringsnæringen, skulle det gå ytterligere et par år før arbeidet kom i gang. Først 22.12.1978 ble en komité med oppgave å ”...gå gjennom lovgivningen om forsikringsselskaper og legge fram utkast til nye lovbestemmelser på området” utnevnt i statsråd. Komiteen ble kalt ”Harlemkomiteen” etter lederen prof. Gudmund Harlem.⁷⁶³ Årsaken til at

⁷⁶¹ Pressemelding signert I.L. og datert 26.4.1977, Kjell Marsteins private arkiv.

⁷⁶² Notat fra Kjell Marstein til Forsikringsforbundets styre, Kjell Marsteins private arkiv.

⁷⁶³ De øvrige medlemmene var Per Melsom fra Finansdepartementet, Jan Madsen i Sosialdepartementet, Thor Johnsen i Forsikringsrådet, Kjell Saastad fra Forsikringsfunksjonærenes Landsforbund, Thor Andreassen fra LO, Ole Hope (adm. dir. i Norges Brannkasse), Ragnar Gaarder (adm. dir. i Norske Folk) og Jannik Lindbæk

utvalget endelig kom var delvis at kravet om en utredning var tatt inn i Arbeiderpartiets program, men også at året var preget av at to forsikringsselskaper fikk store økonomiske problemer på grunn av svært uheldige investeringer og for stor eksponering på enkeltprosjekter. Det gjaldt *Norvegia-Pallas* og *Dovre*. For *Norvegia-Pallas*' del ble problemet løst ved fusjonert med *Vesta*, mens *Dovre* måtte avvikles.

I mandatet het det at utvalget skulle legge til grunn at forsikringsvirksomheten skulle dekke reelle behov for økonomisk trygghet, drives effektivt, ha lavest mulig priser og være underlagt et effektivt tilsyn. Dette var de samme krav som LO og Arbeiderpartiets forsikringspolitiske utvalg tidligere hadde formulert (se ovenfor). Som et siste krav lød et ekko fra debatten på 1970-tallet, virksomheten skal "...drives på en demokratisk måte, bl.a. slik at de folkevalgte organer sikres tilstrekkelig kontroll over forsikringsvirksomheten og kapitalforvaltningen."⁷⁶⁴ Departementet forutsatte at arbeidet skulle være avsluttet innen 1. august 1980, men det skulle ta ytterligere 3 år – først i desember 1983 var utredningen ferdig.

I sin innstilling uttalte Harlem-komiteen at "...ingen i utvalget [fant] grunn til å foreslå nasjonalisering av forsikringsselskapene. Det er heller ikke foreslått å lovfeste offentlig representasjon i selskapenes styrende organer." Bakgrunnen for dette var bl.a. at man så det som positivt at det fantes selskaper med ulike styringsformer i konkurranse med hverandre, og at dette hadde ført til at de styrende organer "...sett under ett har en bredere sammensetning og mindre av maktkonsentrasjon enn man ellers ville hatt."⁷⁶⁵ En fraksjon foreslo imidlertid to modeller for valg av representanter for de ansatte og forsikringstakerne til representantskapet i livsforsikringsselskapene som ville føre til at aksjonærene ville mistet flertallet i dette organet.⁷⁶⁶ I den nye loven om forsikringsvirksomhet som kom i 1988, ble det imidlertid nedfelt at generalforsamlingen velger 2/3 og de ansatte 1/3 av representantskapets medlemmer⁷⁶⁷. Med dette var tankene om sosialisering og demokratisering definitivt lagt vekk – for godt...?

(adm. dir. i Storebrand) for Norske Forsikringsselskapers Forbund, Solveig Bredal-Thorsen for Arbeiderpartiet, Dag C. Weberg for Høyre, Sverre Tharaldsen for Norsk Arbeidsgiverforening og endelig Gro Hillestad Thune (advokat).

⁷⁶⁴ NOU 1983:12 *Forsikring i Norge*, s. 113f.

⁷⁶⁵ Samme sted, s. 53.

⁷⁶⁶ Harlem, Andreassen, Johnsen og Melsom foreslo at aksjonærene på generalforsamlingen skulle velge halvparten av medlemmene minus 1, de ansatte 1/3 av medlemmene og forsikringstakerne resten. Bredal-Thorsen og Hillestad Thune foreslo at generalforsamlingen, de ansatte og forsikringstakerne skulle velge 1/3 hver. NOU 1983:12 *Forsikring i Norge*, s. 54ff.

⁷⁶⁷ Lov om forsikringsvirksomhet av 10. juni 1988 nr. 39, § 5 – 4.

Oppsummering

Selv om diskusjonen om forsikring kom i bakgrunnen for striden i forbindelse med bankdemokratiseringen i første halvdel av 1970-tallet, ble det også et "hett" tiår for forsikring med uvant fokus på næringen både fra politisk miljø og pressen. Ideen om sosialisering var ikke forlatt på alle hold i arbeiderbevegelsen, på flere landsmøter i Arbeiderpartiet og LO-kongresser ble det fortsatt fremmet forslag om dette, men miljøet som arbeidet for sosialisering, var etter hvert begrenset til enkelte fagforbund innen LO og til AUF. Siste gang det kom et forslag om sosialisering var i 1974, og det ble fremmet nettopp i AUFs medlemsblad av en tidligere formann for fylkingen, Hans Raastad. Forslaget gikk ut på å sosialisere ansvarsforsikring for motorvogn. Det vakte oppsikt i pressen, fikk en viss støtte i Arbeiderpartiet, bla. av lederen av partiets forsikringspolitiske utvalg, og førte til en interpellasjon i Stortinget. Men utspillet hadde neppe støtte i sentrale kretser i partiet, og førte ikke til noe. Interpellasjonen ble aldri besvart – sannsynligvis ble den trukket.

Mer sannsynlig enn sosialisering var det at forsikring ville bli *demokratisert* etter samme modell som forretningsbankene, dvs. med et flertall av offentlig oppnevnte representanter i representantskapet. Demokratiseringen gikk ut på å sørge for at makten ble flyttet ut fra aksjonærene til andre interessenter – i første rekke forsikringstakerne og samfunnet. Begge disse gruppenes interesser mente Arbeiderpartiet var best tjent med at offentlig oppnevnte representanter kom inn i styrende organer. LO hadde imidlertid også et ønske om å styrke Samvirke der organisasjonen var tungt inne på eiersiden.

Da en lovendring i 1973 åpnet for at Norges Brannkasse kunne fusjonere eller inngå nærmere samarbeid med andre forsikringsselskaper, var det allerede kontakt mellom Brannkassen, Samtrygd og Samvirke om en eventuell fusjon. LO gikk inn for å føre videre denne prosessen. Målet var å bygge opp et stort selskap eid av folkeorganisasjonene og med representanter for disse i styret. Dette ville etter LOs mening være et demokratisk styrt selskap, og en brekkstang for å utvikle demokratiske styringsformer også i andre selskap. Dette ble i 1973 også partiets linje, og da det igjen vant regjeringsmakten samme år, gikk regjeringen inn med støtte til fusjonen.

Bestrebelsene for å realisere en slik fusjon utløste en bitter strid mellom tilhengere og motstandere av fusjon både innen selskapene og i det politiske miljø. Det springende punkt var LOs krav om at organisasjonene som eide Samvirke, skulle bli representert i de styrende organene i et fusjonert selskap. Dette førte til at Samtrygd tidlig valgte å trekke seg fra fusjonsforhandlingene, og at både ledelse og ansatte gikk mot planene om en fusjon mellom bare Samvirke og Brannkassen.

Ved fylkestingenes valg av representanter til de avgjørende generalforsamlingene i Norges Brannkasse i 1974 og – 75 mobiliserte Arbeiderpartiet for å sikre seg flest mulig plasser i generalforsamlingen og flertall for en fusjon. Forslaget om fusjon mellom Brannkassen og Samvirke falt likevel med minst mulig margin. Etter dette gikk LO ikke som en kanskje kunne vente, inn for sosialisering i stedet, men for en utredning av næringen som den mente var preget av et fåmannsvelde og krysseierskap som sikret den urimelig stor makt på finansmarkedet i Norge.

Striden om fusjonen og ikke minst politiseringen av valgene til generalforsamlingen i Norges Brannkasse førte til debatt både i pressen og i Stortinget. Det ble spesielt stilt spørsmålsteget ved det demokratiske ved valgene til generalforsamlingen. Arbeiderpressen avviste naturlig nok påstander om at disse valgene var udemokratiske, mens de borgerlige avisene og *Forsikringstidende* la vekt på at de skilte seg fra "...vanlig skikk og bruk" ved tilsvarende valg tidligere. Bakgrunnen for denne påstanden var at Stortinget helt siden 1894 hadde valgt én av tre valgte styremedlemmer i Norges Brannkasse, og at representantskapet siden 1912 også var valgt av politiske organer – fylkestingene og en del formannskap. Denne muligheten til politisk påvirkning gjennom Brannkassens styrende organer var imidlertid aldri brukt. Mye tyder på at disse vervene ikke ble sett på politiske i det hele tatt før striden om fusjonen førte til en politisering av valgene.

LOs krav om en utredning av forsikringsnæringen hadde støtte i partiet. AUFs forsøk på å legge som premiss for utredningen at forsikringsselskapene skulle demokratiseres etter samme retningslinjer som bankene, led nederlag på Arbeiderpartiets landsmøte i 1977. Likevel trakk starten på utredningen ut. Årsakene var flere, i første rekke kanskje at fokus var på bankdemokratiseringen. Både denne og fusjonssaken Samvirke – Norges Brannkasse var et hett tema og en politisk belastning. Høyre markerte til å begynne med motstand mot en utredning – i en avispolemik med Tor Aspengren uttalte Kåre Willoch at han så kravet om utredning og offentlige representanter i styrende organer som et sosialiseringsframstøt.⁷⁶⁸ Dette kan ha ført til en viss tilbakeholdenhet i Arbeiderpartiet som neppe ønsket mer strid på det finanspolitiske området enn det allerede var i forbindelse med bankdemokratiseringen. Høyres motstand mot utredning ble etter hvert svakere, både fordi partiet så behovet for å fornye Forsikringslovgivningen, og trolig også fordi det kom fram at forsikringsnæringen selv ønsket en utredning.

Næringens organisasjoner la etter hvert større vekt på det næringspolitiske arbeidet selv om ressursene som var avsatt til dette, fortsatt var beskjedne. Forsikringsforbundets mål var å få i gang en utredning av næringen før en demokratisering eventuelt ble satt på dagsordenen. Et vilkår for dette var å få aksept for at det ikke var korrekt at når en hadde utredet

---

⁷⁶⁸ *Aftenposten* 27.8.1975.

forholdene innen bank, ”...er det ikke bryet verdt å gjøre det samme for forsikring.”⁷⁶⁹ Forbundets strategi var dels å skaffe en bredere kontaktflate i de politiske partier ved å arrangere møter mellom partiene og ledere i forsikringsnæringen, dels å utvikle informasjonsmaterieell for til støtte for sitt syn – i første rekke heftet *Forsikring og samfunn*. Etter hvert ble det også tatt initiativ overfor departementet for å få i gang en utredning, og næringen gikk ut i pressen med ønsket om dette.⁷⁷⁰

I sin argumentasjon la Forsikringsforbundet seg ikke på en ”ufeibarlighetslinje” slik det svenske forsikringsforbundet i sin tid valgte (se kap. 9). I *Forsikring og samfunn* innrømmet man bl.a. at det var skjev representasjon i styrer og representantskap. Internt gikk man noe lenger i selvkritikk uten at dette kom til uttrykk i pressen. I et innlegg på et møte i Bergens Forsikringsforening i 1976 så Thorleif Borge tilbake på resultatet av Livkomiteen av 1947, og beklaget at selskapene ikke hadde fulgt opp kritikken av representasjonen i styrende organer. Han mente også at omdannelsen til gjensidige selskaper burde vært gjennomført. ”Det sosialistiske flertall [i Livkomiteen] frafalt sosialiseringstanken bare (understreket i manus) på betingelse av at livaksjeselskapene ble omdannet til gjensidige selskaper,” minnet han om, og mente at aksjonærene i disse selskapene hadde gjort ”...alle motstandere av sosialisering en stor tjeneste, om de en eller annen gang på 1960-tallet hadde gitt slipp på sine aksjer.”⁷⁷¹ Senere har også Kjell Marstein pekt på at påstandene om ”fåmannsvelde” innen finansnæringen og forbindelser mellom selskapene som gjorde at de hadde og pleiet sammenfallende interesser i forholdet til myndighetene, ikke alltid var like lette å tilbakevise – nettopp fordi flere ledere også innen forsikringsnæringen var ”Tordenskjolds soldater” og satte i ledende posisjoner i en rekke selskaper. Tidsskriftet *Kontrast* viste i 1973 at Per Mørch Hansson i tillegg til å være styreformann i Storebrand, hadde verv i styret eller representantskapet i 18 andre selskaper, bl.a. Den norske Creditbank, finansieringsselskapet Custos, Elkem, SAS, Høyanger og United Reinsurers i London samt i Norske Forsikringsselskapers Forbund, Norsk Atomforsikringspool og Norsk Flyforsikringspool (se vedlegg 1).⁷⁷²

Etter en helhetsvurdering lyktes Forsikringsforbundet godt med sin næringspolitiske strategi på 1970-tallet. Viktigst var det at det nådde fram med argumentasjonen om at det var forskjell på bank og forsikring. Mange så et skille da leder for DNAs forsikringspolitiske utvalg Ronald Bye i 1975 karakteriserte forsikring som et sosialpolitisk tiltak.

---

⁷⁶⁹ Kjell Marstein i intervju i 2005.

⁷⁷⁰ Bl.a. viste Gustav Aarestrup da han var styreformann i Forsikringsforbundet til dette i *Aftenposten* 6.9.1975 og 9.7.1977.

⁷⁷¹ Innledning i Bergens Forsikringsforening 26.2.1976, Kjell Marsteins arkiv.

⁷⁷² *Kontrast* nr. 1 – 2/1973.

Årsaken til at Arbeiderpartiet ikke la så stort trykk på demokratisering av forsikring som når det gjaldt bankene, var imidlertid ikke bare Forsikringsforbundets innsats, men også at arbeiderbevegelsen så at Samvirke kunne brukes som et utstillingsvindu for demokratisk styring i finansnæringen, og med det øke presset på de øvrige selskapene til å innføre de samme styringsformer som Samvirke. Dessuten var det trolig også av betydning at nettopp engasjementet i Samvirke ga arbeiderbevegelsens politikere, bl.a. medlemmene i forsikringspolitisk utvalg, innsikt i forsikringsspørsmål. Det er dessuten sannsynlig at partiet så på demokratiseringen av bankene som en viktigere oppgave enn å gjennomføre samme tiltak for forsikringsselskapene fordi bankene var en langt større og viktigere aktør på finansmarkedene enn forsikringsselskapene. Endelig kan det nevnes at livsforsikringsselskapenes kapitalforvaltning var underlagt relativt strenge begrensninger i *Lov om forsikringsselskaper* fra 1911 som fortsatt gjaldt på dette tidspunktet.

I et foredrag i *Forsikringshistorisk Forum* våren 2006 la Reiulf Steen vekt på en annen årsak til utviklingen ble en annen for forsikring enn for bank. Han pekte på at mange så innføringen av Folketrygden i 1967 som et sosialiseringstiltak. Det sentrale grunnlaget for livsforsikringsselskapenes virksomhet, å gi økonomisk trygghet ved uførhet, i alderdommen og for etterlatte, ble ved det overtatt av det offentlige. De private selskapene drev riktignok sin virksomhet fritt videre, men det var en utbredt oppfatning at dette kun var midlertidig – behovet for disse selskapenes produkter ville forsvinne etter hvert som Folketrygden ble bygget ut. Som vi har sett ovenfor, ble dette synet lagt til grunn i folderen *Sosialisering av Bank- og Kredittvesenet* fra Oslo Arbeidersamfunn. Her ble det hevdet at behovet for livsforsikring på ”noe lengre sikt” ville falle bort etter som trygdesystemet ble utbygd.⁷⁷³ Nå gikk utviklingen faktisk i motsatt retning, innføringen av Folketrygden fikk mange til å tenke nærmere gjennom og regne på sin økonomiske situasjon som pensjonist, og salget av livsforsikringer økte i årene som fulgte. Denne utviklingen var kjent på 1970-tallet da debatten om demokratisering av forsikringsnæringen skjøt fart, og det spørres om synet på Folketrygden som sosialiseringstiltak, hadde så stor betydning på dette tidspunktet.

Først under inntrykk av Dovre-konkursen i 1978 ble en utredningskomite oppnevnt, *Harlem-komiteen*. Med dette hadde Forsikringsforbundets linje ført fram – man fikk en egen utredning av forsikring før demokratisering kom på dagsordenen. Det spørres likevel om man hadde nådd dette resultatet om ikke striden om bankdemokratisering hadde blitt så hard, og det politiske linjeskifte i retning av markedsliberalisme som man kunne spore i DNA mot slutten av tiåret.

---

⁷⁷³ Folder datert 21.2.1972. Kjell Marsteins arkiv.

Harlem-komiteens mandat var langt på vei modellert etter LOs forsikringspolitiske målsettinger slik de bl.a. var presentert i debatheftet *Forsikring – solidaritet i praksis* fra året før. Komiteen brukte fem år på utredningsarbeidet, og da innstillingen kom i 1983, la den tanken om sosialisering av forsikringsnæringen død. På det tidspunkt var mye forandret: Forsikringsnæringens konkurransesituasjon var en annen, utenlandske selskaper hadde begynt å vise interesse for det norske markedet, store kundegrupper var kritiske både til konkurransen og produktutviklingen innen forsikring og bankenes kritikk av skattefordelene knyttet til sparing i livsforsikring skarpere. Og – ikke minst – det var en helt ny situasjon politisk med en borgerlig regjering som gjennomførte en markant deregulering og liberalisering av finansmarkedet.

Kapittel 15: Avslutning

Arbeiderpartiets dominerende stilling på venstresiden i norsk politikk – og til dels i norsk politikk i det hele tatt – i perioden denne rapporten behandler (ca 1915 – 85), gjør det naturlig å konsentrere studiet av debatten om sosialisering av norsk forsikring om Arbeiderpartiets synspunkter på dette spørsmålet. Imidlertid var det ikke alltid enighet på dette området innen partiet. Etter ca 1950 var både ungdomsorganisasjonen, AUF, og mange partilag mer radikale enn partiets ledelse. Det samme gjaldt en rekke fagforbund innen Landsorganisasjonen som etter hvert kom til å spille en større rolle i utformingen av Arbeiderpartiets forsikringspolitikk, spesielt etter at organisasjonen gikk inn på eiersiden i forsikringsselskapene Samvirke på midten av 1960-tallet.

Også definisjonen av sosialisering som er lagt til grunn her, er hentet fra et politisk dokument fra Arbeiderpartiet – innstillingen fra sosialiseringskomiteen som ble nedsatt i 1953. Den definerte sosialisering som "...den rent samfunnsmessige overtakelsen av private produksjonsmidler," og at dette omfattet "...all overgang fra privat til statlig, kommunal, interkommunal og fylkeskommunal drift."⁷⁷⁴

Arbeiderpartiets rivaler til venstre hadde mindre betydning for utviklingen. *Norges Kommunistiske Parti* var for sosialisering av forsikringsnæringen, men partiet var helt fra starten i 1923 langt svakere enn Arbeiderpartiet. Ved stortingsvalget i 1924 oppnådde det bare ca 6 % av stemmene (Arbeiderpartiet fikk 18 %). Senere falt tilslutningen raskt, og ved valget i 1936 var den for første gang under 1 %. Senere har den ligget på dette nivået med unntak av et oppsving i de to første valgene etter okkupasjonen.

En mer betydelig rival for Arbeiderpartiet ble *Sosialistisk Folkeparti* (SF) som ble stiftet i 1962. Utdraget fra SF trakk nok Arbeiderpartiet i en periode mot venstre i det norske politiske landskapet, og SF fikk betydning for utviklingen i finansnæringen på 1970-tallet ved å sikre flertall for bankdemokratiseringen i 1977. SF var da blitt til *Sosialistisk Venstreparti* (SV) – med voksende velgeroppslutning og en etablert plass i norsk politikk.

Arbeidernes Kommunistparti (*marxist-leninistene*), AKP (*m-l*), stiftet i 1973, fikk ingen betydning for spørsmålene som blir diskutert her. Forsikringsnæringen er ikke nevnt særskilt i partiets valgprogrammer.

Forsikring har aldri vært en høyt profilert næring, og har kun i korte perioder og helst knyttet til ganske konkrete spørsmål vært framme i den politiske debatt. Vi må regne med at situasjonen har vært den samme i de

---

⁷⁷⁴ Utkast til innstilling fra Sosialiseringskomiteen, desember 1954, side 6. AAB 329(481) 15.

politiske partienes organer, og Arbeiderpartiets forsikringspolitikk kan derfor best forstås om den sees i sammenheng med partiets generelle politiske utvikling. Dette gjelder ikke minst i debatten om sosialisering av næringen.

1910 – 1927: Radikalisering

Ved stiftelsen i 1887 var ikke Arbeiderpartiet spesielt radikalt, men ganske snart tok det opp mer sosialistiske synspunkter i programmet – bl.a. ble overgang til ”sosialistisk produksjon” programfestet i 1891 og overføring av ”arbeids- og samfærdselsmidler [og] produksjonens ledelse til fælleseie” i 1902. Forsikring ble ikke nevnt i denne sammenheng, kanskje fordi mange av de fagforeningene som var partiets basis, selv drev forsikringskasser.

Radikaliseringen av Arbeiderpartiet skjøt spesielt fart etter at *Fagopposisjonen av 1911* ble dannet med Martin Tranmæl som en ledende kraft. Fagopposisjonen gikk inn for å sette fagbevegelsen i spissen for kampen for det sosialistiske samfunnet og ville bruke kraftigere kampmidler enn tidligere. Dette synet vant etter hvert fram både i partiet og fagorganisasjonen, og Arbeiderpartiet erklærte seg som et revolusjonært klassekampparti og gikk inn i den kommunistiske internasjonale, *Komintern*, i 1919.

Fagopposisjonen så ”produksjonens sosialisering” som det helt sentrale virkemiddel for å redde samfunnet fra kapitalismens kriser og skjeve fordeling av godene. I 1919 ble det nedsatt en egen sosialiseringskomité med medlemmer fra partiet og LO for å utrede hvordan sosialiseringen skulle skje. Dette utvalget ga sosialisering av bank- og forsikringsvesenet første prioritet fordi det ville gi ”...indflytelse paa alle grener av næringslivet, idet de alle er i høi grad avhengig av penger og kredit for sin virksomhet.”⁷⁷⁵ Ut fra dette er det ikke overraskende at partiet i perioden 1910 – 27 to ganger foreslo utredning av sosialisering av hele eller deler av forsikringsnæringen.

I 1914 foreslo Arbeiderpartiets stortingsrepresentant Carl Bonnevie å be regjeringen utrede spørsmålet om sosialisering av livsforsikrings-selskapene. Dette forslaget foregrep sosialiseringskomiteens arbeid, og Bonnevis argumenter for sosialisering var ikke i første rekke ideologiske, men økonomiske. Han la vekt på at en sosialisering ville øke statens inntekter og dens forvaltningskapital. Forslaget fikk en relativt bred behandling i Stortinget, og ble til slutt med støtte fra Venstres gruppe vedtatt oversendt regjeringen, men regjeringen kom ikke til å ta noe initiativ i denne sammenheng.

---

⁷⁷⁵ *Protokoll over forhandlingene paa det 24. ordinære landsmøte i Kristiania 22. – 25. mai 1920*, Arbeidernes Aktietrykkeri: Kristiania 1920, s. 66. ABB 329(481)15 N82La.

Arbeiderpartiet tok forslaget om å utrede sosialisering av forsikringsnæringen opp igjen i 1920 – og denne gangen gjaldt det *hele* næringen. Mens det i 1914 var vanskelig å se at det var forhold ved næringen som kunne ligge til grunn for forslaget om sosialisering, fortonet dette seg annerledes i 1920. Antallet forsikringsselskaper var da blitt svært høyt på grunn av til dels spekulative etableringer under 1. verdenskrig, og de første konkursene var inntruffet. Venstres sosialminister, Paal Olav Berg, ga i Stortinget uttrykk for at denne utviklingen var bekymringsfull, og at monopolisering kunne være aktuelt for å løse problemet. Denne uttalelsen falt mot slutten av en periode etter 1. verdenskrig da de borgerlige partiene forsøkte å demme opp for en radikaliseret arbeiderbevegelse ved å komme arbeiderklassen i møte med bl.a. sosiale reformer – såkalt ”brobyggingspolitikk”. I denne perioden ble 8-timers dagen innført, og det ble satt i gang utredninger både av sosialisering av sentrale industribedrifter, bl.a. Norsk Hydro, og av utbyttedeling mellom eiere og arbeidere i industrien. Venstre var en pådriver for denne politikken, og sosialminister Bergs uttalelse i Stortinget må sees i denne sammenheng.

Arbeiderpartiets stortingsgruppe tolket denne uttalelsen slik at den borgerlige motstand mot sosialisering av forsikring var borte, og fremmet raskt et forslag om at Stortinget skulle be regjeringen utrede etablering av et statsmonopol for forsikring. Dette tenkte de seg gjennomført ved å ”...forene de mange selskaper med likesaa mange direktjoner og endnu flere aksjonærer til et selskap, et samvirkelag, statsmonopolet hvori alle interesser gaar op.”

Forslaget ble vedtatt uten debatt, men straks etter kom et regjeringsskifte. Høyre overtok, og verken denne eller noen av de andre regjeringene på 1920-tallet satte vedtaket om en utredning av en eventuell sosialisering av forsikringsnæringen ut i livet. En viktig årsak til dette var at den ”revolusjonære glød” i arbeiderbevegelsen ble svekket utover på 1920-tallet slik at det ikke lenger var nødvendig å føre noen brobyggingspolitikk fra borgerlig side. Videre var det av betydning at næringen selv pekte på at styrket kontroll med dens virksomhet og med antallet selskaper kunne oppnås ved å innføre konsesjonsplikt også for skadeforsikringsselskaper slik det hadde vært for livsforsikringsselskapene siden 1911. Dette ble da også gjort, men ikke før i 1937.

Tatt i betraktning hvor viktig sosialiseringsutvalget av 1919 mente at sosialisering av forsikringsnæringen ville være, er det overraskende at Arbeiderpartiet ikke foreslo dette i Stortinget også etter 1920. Noe av forklaringen kan være den indre strid og partisplittelsene i 1921 og -23. Trolig betydde det også mye at partiet og fagbevegelsen i denne perioden la større vekt på masseaksjon enn parlamentarisk arbeid.

I 1923 gjorde to fagforbund et forsøk på å starte et selskap for arbeidere, *Nye norske gjensidige forsikringsselskap*, i konkurranse med de

etablerte selskapene. Det hadde imidlertid ikke sikret seg nødvendig reassurans, og risikovurderingen hvilte på dårlig statistikk, og Nye Norske fikk raskt økonomiske problemer. I 1927 var tapene blitt så store at LO presset fram en fusjon med Samvirke.

1927 – 1940: Tilbake til sosialdemokratiet

I årene 1927 – 40 fant Arbeiderpartiet tilbake til en sosialdemokratisk og reformistisk linje. Partiet dannet en kortvarig regjering i 1928, og kom til regjeringsmakten igjen fra 1935. Partiets holdning til sosialisering utviklet seg også i denne perioden, men det ser ut til at mer radikale holdninger og ikke minst kravet om sosialisering holdt seg lengre på det forsikringspolitiske området enn i Arbeiderpartiets politikk ellers. I 1933 uttalte Martin Tranmæl på partiets landsmøte at ”Den røde tråd må være: kontroll, regulering, sosialisering – kontroll og regulering innenfor det nuværende system, sosialisering når vi får makten”, og i programmet ble det tatt inn at ”Forsikringsvirksomheten overtas av det offentlige.” I årene som fulgte, ble ordbruken mer varsom og ga mer rom for tolkning. Ordene ”sosialisering” og ”offentlig overtakelse” forsvant fra partiprogrammene, men uttalelser fra ledende personer i partiet tydet på at dette fortsatt var et politisk mål.

I perioden ble det reist forslag om å utrede sosialisering i Stortinget en gang – i 1928. Utgangspunktet var ikke ideologisk, men en debatt om økning i brannskadene og antallet uoppklarte branner. Arbeiderpartiveteranen Knut Sjøli tok opp dette problemet i en interpellasjon, og hevdet at det skyldtes uheldige sider ved forsikringsvilkårene og selskapenes oppgjørspraksis. Men, angivelig provosert av presseomtale, utvidet han kritikken til å gjelde andre sider ved næringen: Vilkårene var vanskelige og med overlegg redigert for å narre eller vill-lede forsikringstakerne, Forsikringsrådets tilsyn var for svakt, selskapene drev med altfor høye kostnader og lurte unna midler fra beskatning i uforholdsmessig store ”reserver”, hevdet han. Alt i alt mente Sjøli at dette gjorde behovet for statsinngrep ”innlysende”, og at næringen måtte gå over til statsdrift.

Sjølis forslag ble vedtatt oversendt regjeringen, men bare etter at justisministeren hadde presisert at han tolket vedtaket slik at ”...det ikke pålegger regjeringen nogen som helst plikt verken i den ene eller den andre henseende.”

Det var en viss utvikling innen forsikringslovgivningen på 1930-tallet. Det var komiteer i sving med å vurdere lovgivningen både for skade- og livsforsikringsselskapene. *Skadeforsikringskomiteen* la fram sin innstilling i 1934. Vurdering av sosialisering var ikke med i komiteens mandat, men et medlem, Sverre Støstad fra Arbeiderpartiet, uttalte i en særmerknad at det hadde vært ”...naturlig at spørsmålet om statsmonopol for

all forsikringsvirksomhet hadde kommet opp til drøftelse” i forbindelse med en så stor revisjon av skadeforsikringslovgivningen. Den videre behandling av innstillingen førte til endringer i Lov om forsikringsselskaper i 1938 da det ble innført konsesjonsplikt også for skadeforsikringsselskaper.

Livsforsikringskomiteen la fram sin innstilling i 1933 med utkast til en ny lov om forsikringsselskaper uten at dette førte til konkrete resultat i form av lovendringer. Også denne innstillingen forutsatte at næringen fortsatt skulle drives av private selskap.

Et nytt element mot slutten av mellomkrigstida var sterkere fokus på skadeforsikring enn tidligere. Kritikken mot denne delen av næringen dreide seg om at kostnadene var for høye, bl.a. på grunn av oppsplittingen i mange små selskaper og at selskapene beregnet seg altfor store fortjenestemarginer.

Okkupasjonsårene

Økonomisk sett var okkupasjonsårene ikke spesielt vanskelige for skadeforsikringsselskapene, mens lave renter og andre trekk ved den økonomiske utviklingen førte til problemer for livsforsikringsselskapene. Også politisk var livsforsikringsselskapene ute i hardere vær enn skadeselskapene – flere av de konfliktene som oppstod mellom NS’ regjering og forsikringsnæringen, berørte i første rekke livselskapene, bl.a. motstanden mot NS’ krav om at selskapene skulle tegne livsforsikring for frontkjemperne og mot beslagleggelse og gjenkjøp av livsforsikringene til de deporterte jødene. Kampen mot Rikstinget og motstanden mot det nazifiserte Norges Forsikringsforbund angikk riktignok næringen som helhet, men det var livselskapene ledet av Livforeningen som holdt ut lengst mot NS-myndighetene.

Quisling så på denne motstanden som sabotasje, og det var noe av bakgrunnen for at hans regjering i februar 1945 vedtok en lov om sosialisering av livsforsikringsselskapene. Det var også av betydning for dette vedtaket at de næringslivsvennlige kreftene i NS, først og fremst representert ved næringsminister Alf L. Whist, mot slutten av krigen kom på defensiven i forhold til mer radikale krefter med utspring i det NS-dirigerte LO, og at personer med tilknytning til både forsikringsnæringen og NS hadde arbeidet for omfattende strukturendringer i næringen.

Selve sosialiseringen skulle skje i to etapper: Først skulle alle livselskaper omdannes til gjensidige selskaper, disse skulle så inkorporeres i Norske Folk som deretter skulle få et styre utnevnt dels av NS’ regjering, dels av det nazifiserte Norges Forsikringsforbund. Med NS’ posisjon som statsbærende parti, ville kontrollen totalt sett vært på Statens hender.

Loven ble aldri gjort kjent, og var aldri i nærheten av å bli gjennomført, men er interessant fordi NS her nærmet seg standpunkter som både før og senere var aktuelle i debatten om organiseringen av forsikringsnæringen.

De første etterkrigsårene - Livsforsikringskomiteen av 1947

2. verdenskrig førte til i flere land til en politisk radikalisering som kom til uttrykk i de første valgene etter at krigen var over. For forsikringsnæringen betydde dette at sosialisering igjen kom på dagsordenen i flere land, og også ble gjennomført i Frankrike. I Sverige gikk det sosialdemokratiske partiet inn for sosialisering i etterkrigsprogrammet det la fram i 1944, og det ble satt i gang en offentlig utredning med dette for øye. På bakgrunn av debatten i andre europeiske land, utviklingen i Sverige og at Arbeiderpartiet i sitt arbeidsprogram for 1946 - 49 gikk inn for å utrede "samfunnets overtaking" av bank- og forsikringsnæringen, var det uro i næringen for at sosialisering av forsikring også kunne bli foreslått i Norge. Næringen antok på bakgrunn av politiske signaler fra de siste årene før okkupasjonen at skadeforsikrings-selskapene var mest utsatt, og Forsikringsforbundet satte i gang argument-innsamling mot sosialisering og utarbeidet forslag til tiltak som kunne dempe eventuell kritikk mot næringen. Snart skulle det imidlertid vise seg at det ville bli en utredning, men med fokus på livsforsikring.

I 1946 kom de første signaler om at regjeringen forberedte en utredning av livsforsikringsnæringen, og året etter ble *Livsforsikringskomiteen av 1947* utpekt. Komiteen talte 12 personer – fra forsikring kom dir. Fredrik Lange-Nielsen i Norske Liv og Otmann Koksvik fra Forsikringsfunksjonærenes Forening. De viktigste argumentene for å sette i verk i utredning var at næringen ble drevet urasjonelt, oppsplittet som den var i 14 selskaper med et høyt antall selgere, 16 – 17 000 til sammen, videre at det lave rentenivået hadde ført til betydelige problemer for næringen, og at livsforsikringsselskapenes forvaltet en stor kapital slik at de var "...en betydelig faktor i samfundets økonomiske liv". Det siste momentet alene var nok til at det kunne "...anføres tungtveiende grunner" for å sosialisere virksomheten. Sosialisering var likevel bare ett av flere alternativ komiteen skulle vurdere. Andre aktuelle løsninger var å få til et mer "rasjonelt" samarbeid mellom selskapene, for eksempel at de delte landet mellom seg, og/eller en betydelig reduksjon i antall selskaper, kanskje helt til to – dvs. ett for individuell og ett for kollektiv forsikring. Komiteens vurdering av alternativene skulle skje på fritt grunnlag, men inntrykket var at regjeringen ventet en innstilling om statsovertakelse i en eller annen form.

De første etterkrigsårene var preget av sterk statlig kontroll og dirigering av økonomien, men også av debatt om hvor lenge det ville være nødvendig å fortsette med dette "regimet". Et utvalg oppnevnt av regjeringen, "Sjaastad-utvalget", la i 1952 fram forslag til pris- og rasjonaliseringslover som langt på vei innebar at den statlige reguleringen skulle fortsette også utover gjenreisningsperioden rett etter okkupasjonen. Etter en krass politisk strid la imidlertid regjeringen forslaget til rasjonaliseringslov til side. Prisloven ble derimot vedtatt, men i en mer moderat form enn først foreslått. Regjeringen ønsket samarbeid om den

økonomiske politikken i stedet for lovregulering. Dette satte sitt preg på forholdet mellom myndighetene og finansnæringen i de neste årene, og også på Livkomiteens endelige innstilling som kom i 1953.

Komiteen gikk gjennom de fleste sider ved næringens virksomhet, og fant lite å kritisere ved premieberegning, akkvisisjon og kapitalforvaltning. Konklusjonen var klar: Sosialisering gjennom statens overtakelse av virksomheten var verken ”nødvendig eller ønskelig.”

På ett punkt reist komiteen imidlertid kritikk mot næringen – den mente at selskapenes styrende organer var ensidig sammensatt og ikke reflekterte sammensetningen av forsikringstakerne. Den foreslo derfor at alle selskaper skulle omdannes til gjensidige, og at forsikringstakerne skulle få innflytelse ved å velge representanter til et nytt organ, *selskapsrådet*, som skulle komme i stedet for generalforsamlingen. Ett medlem, stortingsrepresentant Hognestad fra Arbeiderpartiet, mente at offentlig valgte representanter skulle inn både i selskapsrådet og styret og begrunnet det med behovet for kontroll med kapitalforvaltningen.

I 1957 la regjeringen fram en Odelstingsproposisjon der både overgang til gjensidige selskaper og offentlig oppnevnte representanter i selskapsrådet og styret var med. Dette skapte sterk debatt og ganske intens lobbyvirksomhet fra Livforeningen. I en ny Odelstingsproposisjon neste år var momentet om offentlig oppnevnte representanter tatt ut, men overgang til gjensidige selskaper stod fast. Denne proposisjonen ble imidlertid ikke behandlet på grunn av usikkerhet om forholdet til EEC og EFTA.

Livkomiteens innstilling var langt mindre kritisk mot næringen enn mange hadde ventet, og ingen av medlemmene gikk inn for sosialisering. Årsaken til dette var dels at komiteens egne undersøkelser hadde vist at det ville være lite å vinne på at staten overtok næringen, men like viktig var signalene fra Arbeiderpartiet om at sosialisering ikke lenger var like aktuell politikk. Arbeiderpartiets landsmøte i 1949 markerte et skille i partiets økonomiske politikk i retning av satsing på økonomisk vekst, full sysselsetting og en blandingsøkonomi med et visst statlig innslag i industrien og først og fremst utvikling av samarbeid med eierinteressene i næringslivet. Sosialisering passet ikke inn i dette bildet, og en utredning om livsforsikringsnæringen som ble lagt fram for landsmøtet, pekte nettopp på omdanning til gjensidige selskaper som et alternativ til sosialisering. Dette synspunktet kom ikke inn i partiets program, både fordi Livsforsikringskomiteen fortsatt var i arbeid, og fordi man ikke var helt klar til å gi slipp på sosialisering som politisk mål. På møtet i 1949 forsøkte Haakon Lie i stedet å gi det et nytt innhold ved å presisere at overføring av produksjonsmidlene ikke var nødvendig, i stedet ble en utvidelse av demokratiet til også å omfatte økonomisk virksomhet det viktigste. I årene som fulgte, skulle dette bety både offentlig innflytelse gjennom representanter i styrende organer og medbestemmelsesrett for de ansatte.

Fortsatt var det delte meninger om sosialisering innen partiet, og landsmøtet i 1953 vedtok at det skulle settes ned en sosialiseringskomité som skulle ta opp dette spørsmålet i hele sin bredde. Først da denne komiteen i sin endelige innstilling i 1959 avskrev sosialisering som et aktuelt alternativ, var debatten om dette spørsmålet tilsynelatende over.

”Samarbeidsårene” – Samarbeidsnemnda 1951 – 65

Perioden fra rundt 1955 og ti år framover var preget av samarbeid om kredittpolitikken mellom myndighetene og kredittinstitusjonene. Det sentrale organet for dette samarbeidet var *Samarbeidsnemnda* som ble etablert i 1951 med Finansdepartementet, Norges Bank, Bankinspeksjonen, Den norske Bankforening og Sparebankforeningen i Norge som medlemmer. Livsforsikringsselskapene kom med i 1955. Formålet fra myndighetenes side var å sikre at bankenes og livselskapenes utlånsvirksomhet ble drevet slik at den støttet opp om de viktigste målene i den økonomiske politikken, i første rekke å holde rentenivået nede. De viktigste virkemidlene her var å sikre statsbankene finansiering til lav rente og å begrense bankenes og livsforsikringsselskapenes utlån. Disse begrensningene ble først gitt ved generelle retningslinjer som man ”henstilte” til selskapene å følge opp.

Det lyktes i stor utstrekning å nå fram til enstemmighet om de tiltakene som nemnda mente det var nødvendig å sette i verk, og som livsforsikringsselskapene lojalt fulgte opp.

I Samarbeidsnemnda lyktes det, trass i til dels sterke meningsforskjeller både om prinsipper og praktiske spørsmål i avtalene, i stor utstrekning å nå fram til enstemmighet om kredittpolitikken. Mot midten av 1960-tallet begynte samarbeidet å halte, bankene overskred ikke sjelden kredittrammene, og det skjedde en ekspansjon i kredittgivingen utenom de regulerte kanalene, på det såkalte *grå markedet*. Regjeringen ønsket da å supplere nemndas forhandlingssystem med lovgivning, dette ønsket ikke bankene, og valgte å gå ut av Samarbeidsnemnda da en egen *Penge- og kredittlov* ble vedtatt i 1965.

I de årene det frivillige samarbeidet i Samarbeidsnemnda fungerte hadde det støtte både fra Arbeiderpartiet og de borgerlige partiene, men debatten innad i Arbeiderpartiet og ikke minst i fagbevegelsen viste at mange innen arbeiderbevegelsen følte behov for sterkere styring av finansnæringen.

Ny radikaliserings – striden om demokratisering 1965 - 1977

I de første årene etter at Samarbeidsnemnda var oppløst, kom det til en generell radikaliserings i deler av det politiske miljøet. For Arbeiderpartiet begynte ”konkurransen” fra SF å bli mer merkbar. Landsmøtet i 1969 ble et nytt vendepunkt i forholdet til finansnæringen. I sitt innledningsforedrag til

debatten om prinsippprogrammet hevdet partiets nestleder Reulf Steen at det ville bli nødvendig å ta ”maktkamp” om samfunnsutviklingen skulle styres av ”... av demokratiske organer, eller om den fortsatt skal utøves av private banker, forsikringsselskaper og industrikonserner.” I prinsippprogrammet gikk partiet inn for utvidet økonomisk demokrati, og programfestet at samfunnet måtte få full styring over banker og kredittinstitusjoner, og ”etter hvert” overta disse institusjonene – dvs. en sosialisering.

Sosialisering var, som vi har sett, i realiteten forlatt av Arbeiderpartiets ledelse allerede på slutten av 1940-tallet, og offisielt ved drøftelsen av Sosialiseringkomiteens innstilling til landsmøtet i 1959. Men likevel hadde kravet om sosialisering vært levende i mange lokale partilag, en rekke fagforbund og i AUF i årene som fulgte, og kom altså nå igjen til overflaten.

Dette ble imidlertid et kort mellomspill. Allerede på landsmøtet i 1971 ble vekten lagt på styring og ikke statsovertakelse av finansinstitusjonene, og at dette skulle skje ved at offentlige representanter kom inn i representantskapene i bankene og livsforsikringsselskapene, i 1973 ble dette utvidet til også å gjelde skadeforsikringsselskapene. For bankenes del var dette starten på en utvikling som førte fram til at ”bankdemokratiseringen” i 1977 da bankenes representantskaper fikk økt myndighet på bekostning av generalforsamlingen og styret, samtidig som offentlige representanter og representanter for de ansatte fikk flertall i representantskapet.

For forsikring tok utviklingen en annen retning. Riktignok ble det i 1973 krevd at Stortinget skulle oppnevne halvparten av representantene i forsikringsselskapenes representantskap, men samtidig ble det tatt inn en passus om at ”samfunnets forsikringsinteresser søkes bedre ivaretatt gjennom et utvidet samarbeid mellom Norges Brannkasse [...], og de store folkeorganisasjoner som også driver forsikringsvirksomhet.” Med dette søkte Arbeiderpartiet å gripe inn i en fusjonsprosess som allerede var i gang mellom Samvirke, Norges Brannkasse og Samtrygd. Partiets mål var å skape et demokratisk styrt selskap, som kunne fungere som en brekkstang for å utvikle demokratiske styringsformer også i andre selskap. Da Arbeiderpartiet vant tilbake regjeringsmakten samme år, gikk regjeringen inn med støtte til fusjonen. Forhandlingene ble imidlertid vanskelige, Samtrygd trakk seg tidlig ut, og i Norges Brannkasse var det både i ledelsen og blant de ansatte stor motstand mot fusjonen. Trass i at Arbeiderpartiet ved valgene til generalforsamlingen i Norges Brannkasse i 1975 hadde sikret seg så mange av representantene som mulig, falt forslaget om fusjon med Samvirke med minst mulig margin.

Det kan synes som et paradoks at Arbeiderpartiet ikke før striden om fusjon med Samvirke i 1974 – 75 forsøkte å sikre seg kontroll over styrende organer i Norges Brannkasse. Valgordningen til representantskapet åpnet for

dette – helt fra 1912 av, dvs. gjennom hele den perioden partiet diskuterte sosialisering eller demokratisering av forsikringsnæringen, ble representantskapet valgt dels av fylkestingene og dels av formannskapene i en del større kommuner. I tillegg ble ett av tre styremedlemmer valgt av Stortinget. Ikke noe tyder på at Arbeiderpartiet i denne perioden forsøkte å sikre seg så mange som mulig av plassene i representantskapet eller det stortingsvalgte styremedlemmet for å få innflytelse på driften av Brannkassen som tross alt var det største selskapet innen bygningsforsikring og etter hvert også fikk gode markedsandeler for andre forsikringsprodukter. Betyr dette at partiet til syvende og sist likevel ikke var så interessert i å ta kontroll med forsikringsnæringen som det kan se ut til ut fra prinsipp- og arbeidsprogrammene? Trolig er dette å trekke for langt. Mye tyder på at valgene til styrende organer ikke ble sett på som politiske valg i det hele tatt før fusjonssaken kom opp. Vervene ble likelig fordelt mellom partiene. Dessuten ble Norges Brannkasse av de fleste oppfattet som et ”offentlig selskap” som alltid hadde vært under samfunnets kontroll.

Siste forslag om sosialisering og demokratisering

Forut for at fusjonsforsøket strandet, kom det i 1974 et konkret sosialiseringstiltak fra AUF. Tidligere leder av AUF, Hans Raastad, slo i bladet *Arbeiderungdommen* til lyd for sosialisering av trafikkforsikring (ansvarsforsikring) for motorvogn. Hans viktigste argumenter for dette var at forsikringen var lovfestet, og at sosialisering kunne føre til store økonomiske gevinster, bl.a. ved at provisjoner til agenter ville falle bort fordi det ville bli slutt på at selskapene ”stjal” kunder fra hverandre. Utspillet fikk støtte, bl.a. fra lederen av Arbeiderpartiets forsikringspolitiske utvalg, Ronald Bye. Det vakte en viss uro i næringen, men saken blåste relativt raskt over og ble glemt.

På landsmøtet i 1977 endret Arbeiderpartiet holdning til demokratisering av forsikring, og gikk i stedet inn for en bred utredning av næringens framtid. AUF stilte et eget forslag om at utgangspunktet for utredningen skulle være demokratisering av forsikringsnæringen etter samme retningslinjer som for bankene. Dette falt med 100 mot 145 stemmer.

1977 – 1985: Harlem-komiteen setter sluttstrek

Det skulle likevel ta over ett år før komiteen som skulle utrede næringens framtid, kom på plass. Den ble ledet av Gudmund Harlem, og i mandatet het det at den skulle legge vekt på ”...samarbeid mellom forsikringsselskaper, offentlige institusjoner og folkeorganisasjonene”. Videre ble modernisering av forsikringslovgivningen nevnt, bl.a. økt bedriftsdemokrati og ”styrket samfunnsmessig styring.” Komiteen la fram sin innstilling i 1983, og der framgikk det at ingen av medlemmene hadde funnet grunn til å foreslå

nasjonalisering av forsikringsnæringen. Det ble heller ikke foreslått å lovfeste offentlig representasjon i selskapenes styrende organer.

Med dette var det satt endelig sluttstrek for debatten om sosialisering av forsikringsnæringen. Tida var løpt fra den – regjeringen Willoch hadde i årene etter 1981 satt i verk en gjennomgripende deregulering av samfunnet. Dette omfattet også finansnæringen, bl.a. ble forretningsbankloven endret slik at de aksjonærvalgte representantene fikk tilbake flertallet i bankenes representantskap. Også innen Arbeiderpartiet var holdningen endret. På landsmøtet i 1985 var partiet opptatt av å sikre en effektiv konkurranse på forsikringsmarkedet – ikke å eliminere den ved å opprette et statlig monopolselskap.

SF/SVs forsikringspolitikk

I sin første programerklæring slo SF fast at partiets mål var "...et sosialistisk Norge der produksjonsmidlene og produksjonsresultatene er hele folkets eie [og] det første skritt må være overføring av banker, forsikringsselskaper og andre kredittinstitusjoner til samfunnseie." I begrepet "samfunnseie" lå det at selskapene skulle få sine "...budsjetter og sin utlånsvirksomhet fastlagt av Storting, kommunestyre og andre demokratiske organer." Dette ville bety en meget stram regulering av forsikringsnæringen, men ikke sosialisering i det verken stat eller kommuner skulle overta eierskapet til selskapene.

Tidlig på 1970-tallet gikk SF sammen med bl.a. deler av Norges Kommunistiske parti og stiftet Sosialistisk Venstreparti. Dette betydde for forsikringsnæringen at partiet gikk tilbake til å kreve sosialisering av næringen, og dette gikk partiet inn for i samtlige program fram til og med 1989. Fra 1975 ble begrepet *nasjonalisering* brukt i stedet – uten at dette endret realiteten i programforslagene – hovedpoenget var at "...bank- og kredittvesen skal overtas av samfunnet." Begrunnelsen for dette var at ville være et viktig skritt mot et sosialistisk samfunn å frata finanskapitalen dens maktposisjon slik at kreditten kunne styres dit den gjorde best samfunnsmessig nytte. For å oppnå dette var det etter SVs mening ikke nok med "statlig styringsrett", man måtte også ha statlig eierskap.

Forsikringsnæringens "politiske" arbeid

På samme måte som Arbeiderpartiets politikk overfor forsikringsnæringen var i endring og utvikling gjennom forrige århundre, var det en utvikling i hvordan næringen møtte de politiske utfordringene den ble stilt overfor – spesielt i det helt sentrale spørsmålet om sosialisering.

Fram til Norske Forsikringsselskapers Forbund ble stiftet i 1937

Da Arbeiderpartiet og Bonnevie for første gang satte sosialisering av forsikringsnæringen – i første omgang livsforsikring – på dagsordenen i

1914, førte det knapt til noen reaksjon fra næringens side, bortsett fra en pamflett utarbeidet av en enkeltperson. Dette skyldtes først og fremst at det ikke var organisasjoner innen livsforsikringsnæringen som hadde næringspolitikk som oppgave. Selskapene hadde likevel tidligere, i forbindelse med arbeidet med Forsikringsloven, vist evne til felles opptreden, men de så neppe på Bonnevis forslag som en så stor trussel at dette var nødvendig. Det hadde da heller noen mulighet til å bli vedtatt gjennomført.

Da forslag om å utrede sosialisering av *hele* forsikringsnæringen ble reist av Arbeiderpartiet i 1920, var situasjonen alvorligere sett fra næringen side. Det kunne se ut til at forslaget hadde støtte langt inn på borgerlig side. Fortsatt hadde ikke næringen noen samlende næringsorganisasjon, men det ble likevel sendt en felles henvendelse til Stortinget fra fem organisasjoner som til sammen representerte de fleste virksomheter innen næringen. De fem organisasjonene var imidlertid i første rekke priskarteller, og det svekket nok deres argumentasjon. Det ser ikke ut til at verken denne felleshenvendelsen eller tilsvarende brev fra direktøren i ett av livselskapene ble tillagt vekt selv om de utførlig behandlet – og avviste – argumentene for sosialisering. Stortinget vedtok å anmode regjeringen om å sette i gang med utredningsarbeidet, men næringen ble reddet av regjeringsskiftet senere samme år og et generelt linjeskifte i den borgerlige politikk overfor arbeiderbevegelsen.

Ved neste korsvei, i 1928, var situasjonen omtrent den samme som i 1914/15. Trass i hva forslagstilleren, Arbeiderpartiets Knut Sjøli, hevdet, var det få reaksjoner fra næringen. Det ser ut til at den begrenset seg til et brev fra direktør Christian Hansson i Storebrand.

I denne første perioden var næringens politiske virksomhet altså preget av noe tilfeldighet, og man kunne bare oppvise én fellesopptreden, som ikke førte til noe konkret resultat.

For at bildet skal bli fullstendig, må det også nevnes at Den norske Forsikringsforening rett etter 1920 i samarbeid med Forsikringsrådet fikk i gang en privat utredning av forsikringslovgivningen. Denne fikk betydning for utviklingen av lovverket på 1930-tallet. Videre utga Livforeningen i forkant av valget i 1936 både en pamflett beregnet på det ordinære publikum og en redegjørelse til pressen – begge med fyldig argumentasjon mot sosialisering.

1937: Norske Forsikringsselskapers Forbund stiftes

Stiftelsen av Norske Forsikringsselskapers Forbund førte til at næringens politiske arbeid kom inn i organiserte former, selv om organisasjonens sekretariat var ganske lite helt til ut på 1970-tallet. Men i tillegg kunne Forsikringsforbundet trekke på ressurser i selskapene i forbindelse med utredningsarbeid o.l. Forsikringsforbundet fikk tilslutning fra det overveiende flertall av selskaper, og oppnådde relativt raskt å bli godkjent av

myndighetene som talerør for næringen. Forbundet tok tak i det næringspolitiske arbeidet, og dette fikk en viss betydning for endringene i lovverket om forsikring i 1938. Det oppnådde noe senere kontakt med regjeringen for en avklaring av dens syn på utviklingen av næringen. Forbundets konklusjon etter denne kontakten var at skadeforsikringsvirksomheten måtte være forberedt på å få strengere betingelser for sin virksomhet, men at det ikke var noen akutt fare for sosialisering.

Straks etter at okkupasjonen var over, gjenopptok Forsikringsforbundet sitt arbeid, og konsentrerte seg, som vi har sett, om å forberede en ventet debatt om sosialisering av skadeforsikring.

Livforsikringskomiteen av 1947 – Livforeningens anliggende

Stiftelsen av Norske Forsikringsselskapers Forbund førte ikke til at Livforeningen innskrenket sin virksomhet – faktisk kan man de første årene ane et visst konkurranseforhold mellom de to organisasjonene. Da *Livforsikringskomiteen av 1947* ble oppnevnt, var det naturlig at Livforeningen avgjorde hvordan næringen skulle forholde seg. Den la opp til en lojal linje, la vekt på at diskusjonene skulle foregå innad i komiteen, og kom ikke med større offentlige utspill så lenge komiteen var i arbeid.

Selve komitéinnstillingen hadde næringen grunn til å være fornøyd med. Den hadde tydelig nådd fram med sin argumentasjon i komiteen. Imidlertid var den langt mindre glad for innholdet i de to odelstingsproposisjonene som bygget på Livkomiteens arbeid. Den første kom i 1957 og la opp til både omdanning av alle selskaper til gjensidige og til at offentlig oppnevnte representanter skulle inn i styrende organer. Livforeningen ønsket verken det ene eller det andre, og satset på å få kontakt på høyt politisk nivå for å få framført sine synspunkter på forslagene. Det lyktes å få til et møte med statsminister Gerhardsen og sosialminister Harlem. Foreningens representanter nådde her til dels fram med sin argumentasjon, og i den andre odelstingsproposisjonen fra 1958 var forslaget om offentlig oppnevnte representanter tatt ut. Men regjeringen sto fast på omdanning til gjensidige selskaper, og Livforeningen vendte seg da i stedet til opposisjonspartiene. Den oppnådde et samarbeid med de borgerlige partier om å utarbeide et alternativ til regjeringens forslag. Det ble enighet om et konkret forslag, men begivenhetene førte til at det ikke ble aktuelt å fremme det i Stortinget.

Demokratiseringsdebatten i 1970-årene – en utfordring for Forsikringsforbundet

På 1970-tallet programfestet Arbeiderpartiet demokratisering av næringen ved å få inn offentlige representanter i selskapenes representantskap. Forsikringsforbundet hadde på dette tidspunkt begrensede ressurser på det næringspolitiske området, også etter at staben ble styrket i 1973. Forbundets

hovedstrategi var å få gjennomslag for at det var nødvendig med en utredning før det kunne være aktuelt å gjennomføre en demokratisering av forsikring. Tanken bak dette var at man så på en utredning som en mulighet til å nå fram til sentrale politiske miljøer både med næringens synspunkter og med informasjon om forsikringsnæringen, og at dette ville styrke argumentasjonen mot demokratisering. For å begrunne behovet for en utredning, var det imidlertid først nødvendig å skape forståelse for at det var vesentlige forskjeller mellom bank- og forsikringsvirksomhet slik at det ikke var mulig å overføre løsninger og regelverk fra demokratiseringen av bankene direkte til forsikring.

Konkret satset Forsikringsforbundet i første rekke på kontakts- og tillitskapende tiltak gjennom regelmessige møter med de politiske partienes stortingsgrupper og senere også ungdomsorganisasjonene, og i tillegg informasjonsvirksomhet overfor de politiske miljøer – både i partiene og fagbevegelsen. Her stod heftet *Forsikring og samfunn* sentralt. Det belyste de fleste sider av forsikringsvirksomheten, og imøtegikk argumenter for demokratisering. I tillegg møtte selvfølgelig representanter for næringen politikere til debatt i åpne fora, og når anledningen bød seg, gikk Forsikringsforbundet offentlig ut og erklærte at forsikringsnæringen ønsket en utredning, bl.a. fordi forsikringslovgivningen fra 1911 var moden for modernisering.

Forbundets strategi lyktes – etter at forsøket på fusjon mellom Samvirke og Norges Brannkasse gikk i vasken, støttet LO en utredning, og i 1977 ble dette også Arbeiderpartiets politikk. Det tok likevel tid før utredningsarbeidet kom i gang, og næringen purret flere ganger på dette.

Var det Forsikringsforbundets næringspolitiske innsats som var årsaken til at forsikringsselskapene ikke ble demokratisert slik bankene ble i 1977? Det er sannsynlig at Forbundets vellykte strategi var viktig for dette resultatet, men også andre faktorer var av betydning. Den viktigste var nok at all den stund formålet med demokratisering var å styrke kontrollen med finansmarkedet og lånemarkedet, var kontroll med bankene viktigere enn forsikring rett og slett fordi de var langt større aktører på finansmarkedet. Arbeiderpartiet hadde i og for seg opprettholdt kravet om offentlige representanter i bankenes styrende organer gjennom hele etterkrigstida, mens det for forsikring også var aktuelt med alternativer for å sikre forsikringstakerne innflytelse i selskapene. Fokus ble dermed satt på bankdemokratiseringen, selv om det sannsynligvis var politisk flertall for å demokratisere også av forsikringsselskapene etter at dette var gjennomført for bankenes del.

Videre var LOs deleierskap i Samvirke viktig. Båndene mellom fagbevegelsen og Samvirke ble styrket ved at selskapet utviklet produkter spesielt for LO-medlemmene. Viktigst i denne sammenheng var den kollektive hjemforsikringen som førte til konflikt med de øvrige

forsikringselskapene og Norske Forsikringselskapers Forbund, noe som sveiset Samvirke og fagbevegelsen ytterligere sammen. Etter dette ønsket LO å styrke Samvirkes posisjon og å bygge opp et alternativ til de øvrige – ”private” – selskapene. Dette førte at Arbeiderpartiet og regjeringen forsøkte å fullføre en prosess for fusjon mellom Samvirke, Norges Brannkasse og Samtrygd for å bygge opp et ”demokratisk folkeselskap”. Det tok noe tid å fullføre dette ”løpet”, som mislyktes med minst mulig margin, og i denne perioden snudde noe av holdningen til forsikring i Arbeiderpartiet – kanskje fordi ledende personer i partiet gjennom engasjementet i Samvirke fikk ny innsikt i forsikringstekniske spørsmål. Som Ronald Byes kronikk i *Arbeiderbladet* i 1975 tydet på, begynte man å se på forsikring som en del av sosialpolitikken som leverandør av sikkerhet for hus og hjem og et supplement til Folketrygden. Det var et viktig signal om at næringen hadde lyktes med å vise at forsikring ikke var det samme som bank, og at en selvstendig utredning av forsikringsnæringen var nødvendig før det ble tatt beslutning om eventuell demokratisering.

Avslutning

Kravet om sosialisering av forsikringsnæringen var levende i arbeiderbevegelsen gjennom nesten hele det 20. århundre, men da bevegelsens ledende politiske parti, Arbeiderpartiet, sto samlet om dette kravet, dvs. i perioden fram til okkupasjonen, var det for svakt til å gjennomføre det. Da partiet etter okkupasjonen ble sterkt nok til å gjennomføre sosialisering, sto det ikke lenger samlet om det. Bare de aller første årene etter 1945 gikk ledelsen i partiet inn for sosialisering av forsikring og andre næringer, etter ca 1950 var det kun en del lokale partilag, AUF og noen sentrale fagforbund innen LO som gikk inn for sosialisering. Det nye partiet på venstresiden, Sosialistisk Folkeparti, tok opp kravet, og dette kan være noe av årsaken til at det ble tatt opp igjen på ledende nivå i Arbeiderpartiet tidlig på 1970-tallet. Det ble imidlertid raskt moderert til at man skulle søke innflytelse gjennom offentlige representanter i styrende organer – ikke ved at Staten overtok eierskapet til virksomhetene.

Forsikringsnæringens reaksjon på forslagene om sosialisering var under utvikling gjennom hele perioden vi har beskrevet. Det begynte med brev til stortingskomiteer fra enkeltpersoner og organisasjoner, vesentlig tarifforeningene, innen næringen uten at dette skjedde etter noen samlet plan. I 1937 etablerte næringen en felles næringsorganisasjon, Norske Forsikringselskapers Forbund, og med det ble satsingen mer målrettet selv om De norske Livsforsikringselskapers Forening fortsatt drev næringspolitikk på sine medlemmers vegne, og det tok lang tid før Forbundet fikk bygget opp næringspolitisk kompetanse. I siste runde om sosialisering og demokratisering på 1970-tallet ble næringens politiske arbeid drevet etter en gjennomtenkt strategi med å få satt i verk en offentlig

utredning av næringen som et første mål. Dette ble nådd som et resultat av kontaktskapende arbeid og i kombinasjon med argumentasjon bygget på faktainformasjon om næringen. Daværende adm. dir. i Forsikringsforbundet Karl E. Henriksens analyse om at dersom næringen samlet kom til orde med informasjon om sin virksomhet, ville kritikken mot den svekkes, lå til grunn for Forsikringsforbundets arbeid i denne perioden.

Først i et foredrag så sent som i 1996 avlivet daværende adm. direktør i Norges Forsikringsforbund Gunnar Brask "sosialiserings-spøkelset" for godt. Imidlertid pekte han på at et nytt spøkelse nå romsterte i kulissene – "privatiseringsspøkelset." Brask forutså en utvikling der ansvaret for å sikre økonomisk trygghet ble flyttet fra fellesskapet til den enkelte. Utviklingen de siste årene har aktualisert dette. Gjennom "modernisert folketrygd" og obligatorisk tjenstepensjon flyttes deler av ansvaret for økonomisk trygghet i eldre år fra samfunnet til den enkelte og arbeidsgiverne. Dette åpner nye markeder for forsikringsnæringen, men stiller den også overfor nye utfordringer og forventninger fra publikum. Ønsker næringen dette? Er den i stand til å innfri forventningene? Om den ikke lykkes, har vi kanskje ikke har hørt siste ord om offentlige inngrep, sterkere styring og sosialisering?

Kilder:

Arkiver:

1. *Arbeiderpartiets forsikringspolitiske utvalg 1974 – 81*. AAB.
2. *Arbeiderpartiets landsmøte 1973* – Redaksjonskomiteen for arbeidsprogrammet. AAB
3. *De norske Livsforsikringselskapers Forenings arkiv*. Riksarkivet, Privatarkivet 940.
4. *Den norske Forsikringsforening* – styreprotokoller. Den norske Forsikringsforenings arkiv.
5. *Forsikringsrådets arkiv* – Riksarkivet.
6. *Landssviksak mot Bjarne Krag-Brynildsen*, L-sak 4033 Oslo Politikammer, Riksarkivet.
7. *Landssviksak mot Alf L. Whist*, D 1098 Oslo politikammer, Riksarkivet.
8. *Landssviksak mot Gudbrand Thesen*, L-sak nr. 694 Oslo Politikammer, Riksarkivet.
9. *Norske Forsikringselskapers Forbund*. Riksarkivet, Privatarkivet 1187.
10. Deler av *Norges Forsikringsforbunds* arkiv, beror i Finansnæringens Hovedorganisasjons arkiv (ikke avgitt til Riksarkivet)
11. Deler av *Opplysningskontoret for forsikrings* arkiv
12. *Storebrands historiske arkiv* - Idun
13. *Storebrands historiske arkiv* - Norges Brannkasse.
14. *Fusjonsforsøket mellom Norges Brannkasse, Samtrygd og Samvirke 1972 – 75*, dokumenter, brev osv. Forfatterens dokumentetsamling.
15. *Svenska Livsförsäkringsbolags Direktörsförening - mötesprotokoll 1936 – 37*.

Trykte kilder

1. Arbeiderpartiets landsmøter 1897 – 1985: *Protokoller*. AAB.
2. Arbeiderpartiets prinsipp- og arbeidsprogrammer 1901 – 1985. AAB.
3. Arbeiderpartiets sosialiseringsutvalg – utgitte dokumenter:
  - a. *Innstilling/debattgrunnlag fra Sosialiseringsutvalget av 1953*, datert desember 1954. AAB.
  - b. *Sosialiseringsutvalgets innstilling*. Gitt ut bl.a. i Kontrasts skriftserie, udatert eksemplar i AAB, Datering 1957 påført av AAB.
4. Bilag til landsmøtedokumenter – Arbeiderpartiet:

- a. *Bilag til arbeidsprogrammet*, DNAs landsmøte 1949. Storebrands historiske arkiv – Idun.
- b. *Sosialiseringsspørsmålet – innstilling nr. 2 (1959)*. AAB
- c. *Landsmøtehefte nr. 1*, 1973. AAB.
5. *Bestemmelser av Administrasjonsrådet*. 1940.
6. *Det norske Arbeiderpartis Landsmøter 1912 – 1933, Beslutninger og resolusjoner*, Oslo 1934: Det norske Arbeiderpartis Forlag.
7. Forsikringsrådets beretninger. Utgitt av Forsikringsrådet med tittel *Forsikring 19xx*.
8. *Forsikring og samfunn*, Norske Forsikringsselskapers Forbund, Oslo 1975 og 1976: Eget forlag.
9. *Forsikring i samfunnets tjeneste*, Norske Forsikringsselskapers Forbund, Oslo 1978: Eget forlag.
10. *Forsikring – Solidaritet og fellesskap i praksis*, DNAs forsikringspolitiske utvalg og AOF. Oslo 1976: Aktietrykkeriet. AAB
11. Landsorganisasjonens kongresser 1945 – 85 –
  - a. *Dagsorden og forslag*
  - b. *Protokoller*
12. *Kongelige proposisjoner og meldinger fremsatt for det 101. ordentlige Storting i 1957*.
13. *Kongelige proposisjoner og meldinger fremsatt for det 102. ordentlige Storting i 1958*.
14. *Norsk Forsikrings Årbok*, flere årganger.
15. *Norsk Lovtidend*, flere årganger
16. *Statistisk årbok*, flere årganger.
17. *Stortingsforhandlinger – forhandlinger (del 7) og innstillinger (del 6a) for 1914, 1915, 1920, 1928, 1947, 1957 og 1958*.
18. *Udkast med bemerkninger til lov om forsikringsvirksomhet og lov om livsforsikringskasser*, trykt ved A/S Wernes & Co, Oslo 1933. Storebrands arkiv.
19. *Vi vil..!* Norske partiprogrammer 1884 – 2001, CD-ROM fra Institutt for samfunnsforskning, 2001.

Aviser og periodika

1. *Aftenposten*, særlig årgangene 1928, 1953 og fra 1970-tallet.
2. *Arbeiderungdommen*, 1974.
3. *Forsikringstidende*, særlig årgangene 1914, 1915, 1920, 1928, 1940 – 45 og etterkrigsårene fram til 1975.
4. *Fri Fagbevegelse*, 1975.
5. *Fritt Folk*, særlig årgangene 1944 – 45.
6. *Gjallarhornet*, særlig årgangene 1945 – 55.

7. *Kontrast*, flere årganger.
8. *Nordisk Forsikringstidende*, særlig årgangene 1926, 1929 og etter 1945.
9. *Sosialdemokraten/Arbeiderbladet*, særlig årgangene 1915, 1920, 1928, 1938 og fra 1947 – 77.
10. *Sosialistisk perspektiv*, 1973.
11. *Økonomisk Revue*, særlig årgang 1944. (Utgitt av NS).

Intervjuer osv

1. Ikke publiserte intervjuer med ass. direktør i Finansnæringens Arbeidsgiverforening Kjell Marstein, tidl. ansatt i Norske Forsikringsselskapers Forbund og lektor ved Sødertörns Högskola, Mikael Lönnborg.
2. Ikke publisert foredrag av Reulf Steen i Forsikringshistorisk Forum 23.3.2006.

Oppslagsverk

1. *Arbeidernes leksikon*, Oslo 1934 - 36: Arbeidermagasinets forlag.
2. *Gyldendals store konversasjonsleksikon*, Oslo 1972: Gyldendal Norsk Forlag.
3. *NorgesLexi* – Norsk politisk dokumentasjon på internett.
4. Dahl, Hans Fredrik (red.): *Norsk Krigsleksikon*, Oslo 1995: Cappelens Forlag.
5. *Norges statskalender*. Forlagt av H. Aschehoug & Co. Flere årganger.
6. *Norsk biografisk leksikon*, Oslo 1999: Kunnskapsforlaget.
7. *Wikipedia* – internettleksikon.

Litteraturliste:

1. Andenæs, Johs.: *Det vanskelige oppgjøret*, Oslo 1998: TANO – Aschehoug.
2. Bergh, Trond: *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, bind 5: *Storhetstid 1945 – 65*, Oslo 1987: Tiden Norsk Forlag.
3. *Bergens Brand 1866 – 28. april – 1941*, Bergen 1941: A.S. John Griegs boktrykkeri.
4. Bjørnsen, Bjørn: *Vår historie - Landsbanken og Samvirke forsikring gjennom 100 år*, Oslo 1998: Tiden Norsk Forlag.
5. (Bjørnsen, Tore, Haugen, Birger og Knudsen, Bjarne:) *Forsikringsrådet 1912 – 1962*, Oslo 1962: Forsikringsrådet.
6. Bull, Edvard, Kokkvoll, Arne og Sverdrup, Jakob (red.): *Arbeiderbevegelsen i Norge*,
bd. 5: Bergh, Trond: *Storhetstid 1945 – 65*. Oslo 1987: Tiden Norsk Forlag.
bd. 6: Nyhamar, Jostein: *Nye utfordringer*. Oslo 1990: Tiden Norsk Forlag.
7. Christensen, Chr. A. R.: *Trygghet og vekst gjennom skiftende tider. De norske Livsforsikringsselskapers Forening 1915 – 1965*, Oslo 1965: De norske Livsforsikringsselskapers Forening.
8. Dahl, Hans Fredrik: *Vidkun Quisling – en fører for fall*, Oslo 1992: Aschehoug Forlag.
9. Danielsen, Rolf: *Borgerlig oppdemningspolitikk 1918 – 1940 (Høyres historie, bd. 2)*, Oslo 1984: J. W. Cappelens forlag A/S.
10. *Det Gjensidige Livsforsikringsselskap Glitne 50 år*, Oslo 1939: Utgitt av Glitne. Forfatter ikke oppgitt.
11. ECON Senter for økonomisk analyse, rapport nr. 6/2000: *Politikk overfor finansnæringen*. Utarbeidet for Storebrand. Oslo 2000: ECON
12. Erlander, Tage: *Tage Erlander 1940 – 49*, Tiden: Stockholm 1973.
13. Espeli, Harald: *Private konkurransereguleringer innfor forsikringsnæringen i Norge 1900-1985 og myndighetenes holdning til disse*. I serien *Det nye pengesamfunnet*, rapport nr. 70, Oslo 1995: Norges Forskningsråd.
14. Furre, Berge: *Norsk historie 1905 – 1940*, Oslo 1972: Det Norske Samlaget.
15. Furre, Berge: *Vårt hundreår, norsk historie 1905 – 1990*. Oslo 1990: Det norske Samlaget.
16. Færden, Karl: *Forsikringsvesenets historie i Norge 1814 – 1914*, Oslo 1967: Wesmanns skandinaviske forsikringsfond.

17. Gerhardsen, Einar: *Samarbeid og strid 1945 – 55*, Oslo 1971: Tiden Norsk Forlag.
18. *Gjensidige gjennom 100 år 1847 – 1947, bind 1*, Oslo 1947: Grøndahl & Søns boktrykkeri.
19. Grip, Gunvall: *Vill du frihet eller tvång? Svensk försäkringspolitik 1935 – 45*. Doktoravhandling, publisert i Uppsala 1987.
20. Hagen, Marit Graff: *Samarbeidsnemnda, en studie i samarbeidet mellom staten og de private kredittinstitusjoner 1951 – 1965*. Hovedoppgave i historie ved UiO våren 1977.
21. Hansen, Arvid: *Socialisering i teori og praksis*, Kristiania 1920: Det Norske Arbeiderpartis Forlag.
22. Hasler, Kurt: *Socialisering inom försäkringsbranschen*, foredrag gjengitt i Nordisk Forsikringstidsskrift 1949.
23. Hodne, Fritz og Grytten, Ola Honningdal: *Norsk økonomi i det 20. århundre*, Oslo 2002: Fagbokforlaget.
24. Holm, Jens: *Löntagarfonderna och näringslivets reaktion; från kompromiss till konflikt*, PM i Statskunnskap 1995, offentliggjort på Marxistisk Forum (Sverige) internettside.
25. Hågensen, Yngve i samarbeid med Ekeberg, Jan Ove: *Gjør din rett, krev din plikt*, Oslo 2005: Aschehoug forlag.
26. Johnsen, Oscar Albert: *Norges Brannkasse 1767 – 1942*, bd. 2, Oslo 1956: Norges Brannkasse.
27. Knutsen, Sverre og Ecklund, Gunhild J.: *Vern mot kriser. Norsk finanstilsyn gjennom 100 år*, Oslo 2000: Fagbokforlaget.
28. Knutsen, Sverre, Lange, Even og Nordvik, Helge W.: *Mellom næringsliv og politikk. Kreditkassen i vekst og kriser 1918 – 1998*, Oslo 1998: Universitetsforlaget.
29. Koch Johansen, Øystein: *Fra forsyn til fremsyn – forsikringens vesen, opprinnelse og utvikling*, Oslo 2003: Den norske Bank.
30. Koht, Halvdan (red.): *Det norske Arbeiderpartis historie 1887 – 1937*, Oslo 1939: Det norske Arbeiderpartis forlag.
31. Kuuse, Jan og Olson, Kent: *Ett sekel med Skandia*, Stockholm 2000: Skandia.
32. Lange, Even: *Konkurransen og samarbeid – strukturendringer i norsk forsikring 1960-1990*, Oslo 1996: Norges Forskningsråd.
33. Larson, Mats, Lönnborg, Mikael og Svärd, Sven-Erik: *Den svenska försäkringsmodellens uppgång och fall*, Stockholm 2005: Svenska Försäkringsföreningens Förlag.
34. Lie, Haakon: *Skjebneår 1945 – 50*. Oslo 1985: Tiden Norsk Forlag.
35. Lorange, K.: *Forsikringsvesenets historie i Norge inntil 1814*, Oslo 1935: Wesmanns skandinaviske forsikringsfond i kommisjon hos Grøndahl & Søn.

36. Lorange, K. og Wederwang, Ingvar: *Idun 75 år 1861 – 1936*, Oslo 1936: Livsforsikringsselskapet Idun.
37. Loy, Fritz W.: *Vesta i vekst gjennom 100 år, 1880 – 1980*, Bergen 1980: Vesta forsikring a/s.
38. Mejlænder, Ulf-Arvid: *Tiden går – fra beskjeden grunntanke til solid finanskonsern. Gjensidige forsikring 150 år*, Oslo 1993: Gjensidige forsikring.
39. Mykland, Knut (red.): *Norges historie*.
  - a. Bind 12: Fuglum, Per: *Norge i støpeskjeen 1884 – 1919*, Oslo 1988: J. W. Cappelens forlag as.
  - b. Bind 13: Bull, Edvard: *Klassekamp og fellesskap 1920 – 1945*, Oslo 1988: J. W. Cappelens forlag as: Oslo 1988.
40. NOU 1983:52: *Forsikring i Norge* (Harlemutvalgets innstilling).
41. NOU 1997:22: *Inndragning av jødisk eiendom under den 2. verdenskrig* (Skarpnesutvalgets innstilling).
42. Ousland, Gunnar: *Fagbevegelsen i Norge, bd. 1 Fra avmakt til stormakt 1870 – 1920*. Oslo 1949: Arbeidernes faglige landsorganisasjon i Norge (i kommisjon i Tiden Norsk Forlag).
43. Palme, Olof: *Försäkringsbranschen och samhället*, *Nordisk Forsikringstidsskrift*, nr. 3/1975.
44. Reikvam, Åse: *Synet på sosialisering i DNA slik det kommer til uttrykk i programmer og landsmøteprotokoller (1945 – 1953)*. Artikkel i *Etterkrigshistorie 1 - Emner fra norsk historie etter 1945*, Oslo 1971: Universitetsforlaget.
45. Rikheim, Erling og Tannæs, Egil: *Forsikring i forandring, Norges Forsikringsforbund 1937 – 87*, Oslo 1987: Norges Forsikringsforbund.
46. (Rikheim, Erling): *Norske Forsikringsselskapers Forbund 25 år*, Oslo 1962: Norske Forsikringsselskapers Forbund.
47. Rogstad, Sofie: *Med Samvirke gjennom 50 år*, Oslo 1971: Aktietrykkeriet.
48. Schelderup, Ferdinand: *På bred front*, Oslo 1947: Grøndahl og Søns Forlag.
49. Sjöberg, Stefan: *Samhällsfonder, en socialistisk strategi för 2000-talet?*, artikkel trykket i *Socialistisk Debatt* (Sverige) nr. 2/99, her hentet fra Uppsala Universitet, Sociologiska institutionens internettsider.
50. Skånland, Hermod: *Doktriner og økonomisk styring. Et tilbakeblikk*. Norges Banks skriftserie nr. 36, Oslo 2004.
51. Sommerfeldt, Harald: *Norske Brandforsikringsselskapers Konsortium 1 og 2 av 1940*, Oslo 1965: forlag ikke oppgitt.
52. SOU – Statens Offentliga Utredningar (Sverige): 1946: 33 og 34 og 1949:25 og 26.

53. *Straffesak mot Vidkun A. J. Quisling*, Oslo 1946: Eidsivating lagstols landssvikavdeling.
54. Sørensen, Øystein: *Hitler eller Quisling?*, Oslo 1989: J.W. Cappelens forlag.
55. Tillier, Odd: *Minneblader til Den norske Forsikringsforenings 50-års dag 28. mai 1950*, Oslo 1950: Den norske Forsikringsforening.
56. Thorsen, Christian (DK): *Det italienske Forsøg med Livsforsikringsmonopolet Istituto Nazionale della Assicurazioni 1913-1924*, Nordisk Forsikringstidsskrift 1926/1.
57. Troisdahl, Kristian (red.): *Forsikring – en innføring*, BI Forsikring: Oslo 2006.
58. Troisdahl, Kristian: *Norsk forsikring 250 år*, Nordisk Forsikringstidsskrift nr. 4/2003.
59. Troisdahl, Kristian: *Trygghet i utrygge tider – Norsk forsikring under okkupasjonen*, hovedoppgave ved Historisk institutt, Universitetet i Oslo, Oslo 2000.
60. Troisdahl, Kristian: *Trygghet i utrygge tider – glimt fra norsk forsikrings historie under okkupasjonen 1940-45*, Nordisk Forsikringstidsskrift nr. 2/2001.
61. *Utkast til lov om livsforsikringsvirksomhet m.v.* Innstilling fra livsforsikringskomiteen av 1947, Oslo 1953.
62. Wagner, Adolph Heinrich Gotthilf: *Der Staat und das Versicherungswesen*, Zeitschrift für die gesammte Statswissenschaft 1881.
63. Thomas Chr. Wyller: *Fra okkupasjonstidens maktkamp*, Oslo 1953: Johan Grundt Tanum.
64. Wyller, Thomas Chr.: *Nyordning og motstand*, Oslo 1958: Universitetsforlaget.

Vedlegg 1

Vedlegg 2: Noen forsikringsord og – uttrykk

Akkvisitør:

Person eller et firma som på grunnlag av en skriftlig avtale representerer et forsikringsselskap, og som har forpliktet seg til å ivareta dettes interesser, både ved tegning av nye forsikringer og ved bevaring av tidligere tegnede forsikringer. Andre betegnelser for akkvisitør er agent, assurandør, forsikringsrådgiver og yrkesagent.

Bestand:

Selskapets portefølje av løpende forsikringsavtaler. Se Forsikringsbestand.

Brutto premier:

Selskapets bokførte årspremie uten fradrag av omkostninger (f.eks. provisjon) og reassuranse.

CEFOR:

Forkortelse for *Sjøassurandørernes centralforening* - forening for norske selskaper som driver sjø- og annen transportforsikring samt utenlandske selskaper som tegner slike forsikringer i Norge. Foreningens oppgave er å verne om og å fremme sine medlemmers interesser på sjøforsikringens områder. Stiftet i 1911.

Dødsfallsforsikring:

Livsforsikring der forsikringsytelsen kommer til utbetaling til etterlatte ved død uansett årsak.

Forsikringsbestand:

Alle oppsatte og løpende forsikringer i et selskap. Betegnelsen kan også benyttes for en enkelt bransje eller geografisk område.

Forsikringsbransjer:

Benevnelsen på en forsikringsform, f.eks. liv, kollektiv pensjon, brann, motorvogn, sjø m.v.

Forsikringsvilkår:

Selskapenes "varedeklarasjon". De beskriver hva som dekkes og hva som ikke dekkes av forsikringen. Deles inn:

- *Generelle vilkår* - vilkår som gjelder alle bransjer og som er stabile.
- *Alminnelige vilkår* - vilkårene for de enkelte bransjer.
- *Særvilkår* - vilkårene for tilleggsdekninger til de enkelte bransjer.

Polise:

Tidligere navn på dokumentet som inneholdt forsikringsavtalen, dvs. alt som var avtalt mellom selskap og forsikringstaker som interesse, premie, forsikringssum, -tid, -sted, farefelt, forsikringsvilkår, særvilkår m.m. Forsikringsavtaleloven av 1989 (FAL) innførte begrepet *Forsikringsbevis* om dokumentet som fastslår at en forsikringsavtale er inngått og henviser til vilkårene (se §§ 2-2 og 11-2).

Forsikringssum:

Den øvre grense for erstatning selskapet skal betale etter den enkelte forsikringsavtale. Dessuten grunnlag for beregning av premien.

Forsikringstaker:

Den som har inngått avtalen med selskapet. Det kan være person, firma eller institusjon.

Forsikringsverdi:

Verdien et forsikret objekt har etter bestemmelsene i forsikringsavtalen. Normalt øverste grense for erstatning.

Fullverdiforsikring:

Forsikringsform hvor gjenstandene til enhver tid er forsikret for det beløp som svarer til forsikringsverdien, uten hensyn til forsikringssum. Regelen om underforsikring er fraveket. Fullverdiforsikring brukes for bygninger og overtas etter forhåndstakst eller skjemavurdering. Forsikringssummen revideres senere etter byggekostnadsindeksen.

Gjenkjøp:

Finner sted når en livsforsikret forsikringstaker avbryter forsikringsforholdet og får verdien av forsikringen (gjenkjøpsverdien) utbetalt.

Gjenkjøpsverdi:

Kontantverdien av en livsforsikring når forsikringsforholdet avbrytes uten at forsikringstilfellet er inntruffet eller forsikringstiden er utløpt. Ved noen forsikringsformer kan forsikringstakeren kreve gjenkjøpsverdi utbetalt.

Grunnlagsrenten:

I livsforsikring den rentefot som selskapenes premietariff og forsikringsmatematiske beregninger er basert på. Forsikringstakeren er garantert grunnlagsrenten som minimumsforrentning i hele forsikringstiden. Grunnlagsrenten fastsettes ut fra forsiktig vurdering av fremtidig avkastning av selskapenes fonds, og maksimal grunnlagsrente fastsettes av

Kredittilsynet. Fra og med 2006 er grunnlagsrenten for *nye* forsikringer satt til maks. 2,75 %.

Gruppelivsforsikring:

Kollektiv livsforsikring hvor forsikringssummen utbetales som engangsbeløp ved forsikredes død. Gruppelivsforsikring tegnes på arbeidstakere i en bedrift (bedriftsordning), i flere bedrifter innenfor samme bransje (bransjeordning) eller på medlemmer i en forening av yrkesutøvere (foreningsforsikring). Forsikringen kan være obligatorisk eller frivillig for gruppens medlemmer. Forsikringsytelsen kan ha tilknyttet ektefelle tillegg og/eller barnetillegg eller uførekapital.

Kapitalforsikringer:

Individuell livsforsikring hvor selskapet ved forsikredes død eller oppnådd avtalt alder skal utbetale et bestemt beløp.

Kombinert forsikring:

Forsikring som dekker mot flere skader, f.eks. brann, glass, innbrudd, vannledningsskade, avbrudd og rettslig ansvar overfor tredjemann. Normalt er det lagt til flere tilleggsdekninger, men dette varierer fra selskap til selskap. Tilbudet av kombinerte forsikringer varierer, og de tilbys i et utvalg fra hjemforsikring til industriforsikring.

Kredittforsikring:

Fellesbetegnelse på to hovedtyper forsikring, kausjons- og kundekredittforsikring, som benyttes i næringslivet. Kausjonsforsikring omfatter flere forsikringsformer der en debitor tegner en forsikring som begunstiger kreditor bl.a. garantier for oppfyllelse av kontrakter, garantier for lån, garantier for riktig betaling o.l. Kundekredittforsikring brukes for å redusere faren for tap på utestående fordringer i forbindelse med leveranser av varer og tjenester.

Livrente:

En løpende ytelse knyttet til en eller flere personers liv. Livrenten kan løpe så lenge livrentenyteren lever eller til vedkommende når en bestemt alder (opphørende livrente).

Livsforsikring:

Forsikring hvor utbetaling av forsikringsytelser knytter seg til personers (de forsikredes) død i forsikringstiden eller opplevelse av tidspunkter som er fastsatt i forsikringsavtalen. Til livsforsikring regnes også sikring av ytelser ved invaliditet (uførhet).

Mortifikasjon:

Erklæring som går ut på at et bestemt forhold eller dokument blir kjent ugyldig.

Poliselån:

Lån som ytes av livsforsikringsselskaper mot pant i livsforsikringsbeviset.

Premie:

Det beløp forsikringstakeren skal betale selskapet for sin forsikring.

Reassuranse:

Overføring av forsikring fra et selskap (cedenten) til et annet selskap (reassurandøren) mot en andel av premie.

Sammensatt livsforsikring:

er en kapitalforsikring hvor forsikringssummen skal utbetales ved forsikredes død, eller senest når vedkommende oppnår en fastsatt alder.

Skadeforsikring:

Etter vanlig språkbruk alle andre forsikringsbransjer enn livs- og pensjonsforsikring.

Skadeprosent:

Forholdet mellom inntrufne skader og opptjent premie i et bestemt tidsrom utregnet i prosent.

SKAFOR:

Forkortelse for *Skadeforsikringsselskapenes Forening* som var en tarifforening der de fleste aksjeforsikringsselskaper var med. Medlemmene utarbeidet felles tariffer, vilkår og statistikk. SKAFOR ble oppløst 1.1.1983.

Tariffsamarbeid:

Flere selskaper avtaler å benytte samme premietariff i en eller flere bransjer. Slikt samarbeid ble tidligere organisert gjennom *Tarifforeninger* for ulike bransjer, for eksempel autotarifforeningen og Branntarifforeningen. I dag er tariffsamarbeid forbudt iflg. Konkurranseloven av 11. juni 1993

Trafikkforsikring:

Den obligatoriske ansvarsforsikringen for motorvogn. Dekker ansvaret etter Bilansvarsloven og vanlige rettsregler.